SCRISORI CĂTRE G. IBRĂILEANU

Ediție îngrijită de
M. BORDEIANU, GR. BOTEZ,
I. LĂZĂRESCU, DAN MĂNUCĂ
și AL. TEODORESCU

Cu o prefață de
AL. DIMA și N. I. POPA

PREFAȚĂ

Scrisorile personale constituie documente de bază în istoriografia literară. În ele răsună ecourile directe ale vieții intime a scriitorilor, expresia spontană a gîndurilor și sentimentelor care îi frămîntă. Situația lor materială și familială, luptele lor cu o societate neînțelegătoare sau de-a dreptul ostilă, ideile lor sociale, politice și literare, judecățile lor asupra contemporanilor, polemicile cu aceștia, mărturisirile despre creația literară proprie, privită în dezvoltarea ei organică — iată probleme la a căror documentare scrisorile contribuie substanțial, adesea revelator. După asemenea materiale s-au putut reconstitui formația intelectuală a lui M. Kogălniceanu, ideologia revoluționară a lui N. Bălcescu în desfășurarea ei dinamică, viața sentimentală și gîndirea socială a lui Eminescu, complexa personalitate a lui I. L. Caragiale. Nu este vorba de o simplă goană după inedit, pentru pură erudiție sau pentru dorința de revelații indiscrete și senzaționale, cum au încercat-o unii cercetători asupra vieții lui Eminescu. Scrisorile sînt și ele documente istorice care trebuie privite critic, situate în contextul vieții sociale și confruntate metodic cu tot ce ne vorbește despre scriitori și activitatea lor.

Istoriografia literară din trecut a acordat o importanță mai redusă scrisorilor. S-au publicat, totuși, asemenea mărturii în reviste sau chiar în volume. Reamintim colecțiile de scrisori ale lui Ion Ghica, Alecsandri, Bălcescu, Caragiale și mai ales cele 13 volume publicate de I. E. Torouțiu, sub titlul *Studii și documente literare*, fără de care greu se poate scrie o istorie literară a perioadei junimiste. În această privință, se mai pot menționa inițiativa unor reviste ca, de pildă, *Convorbiri literare* sau *Preocupări literare*, unde s-au publicat scrisori descoperite, revenirea metodică la documente originale în culegeri ca *Cercetări literare*, conduse de D. Caracostea, sau *Studii literare*, de sub direcția lui D. Popovici. Dacă interpretarea scrisorilor scoase la lumină nu a fost totdeauna făcută în spirit științific, editorii au cel puțin meritul de a fi descoperit în arhive de familie și în dosare uitate aceste documente prețioase. În lipsa unor periodice speciale de istorie literară, în afară doar de *Preocupări literare*, animate de Petre V. Haneș și fără de zelul unor istorici literari, scrisorile riscau să se piardă sau să rămînă îngropate în colecții particulare. Cunoașterea personalității scriitorilor și a creației lor, stabilirea relațiilor dintre scriitor și grupări literare ar fi suferit sau întîrziat. Menționarea treptată în bibliografia scriitorilor a scrisorilor descoperite și folosirea lor tot mai largă în monografii le atestă interesul de prim ordin arătat de istorici literari așa de deosebiți ca Nicolae Iorga, G. Călinescu, Perpessicius, Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, D. Popovici, Șerban Cioculescu.

Istoria literară actuală a acordat corespondenței particulare a scriitorilor adevărata ei importanță, atît în depistarea și păstrarea scrisorilor, cît și în publicarea și folosirea lor ca docu-

mente istorice. În activitatea de preluare critică a moştenirii literare şi culturale, valorificarea scrisorilor personale, atîta vreme ignorate, se impunea ca o sarcină imediată. Rubrica intitulată *Material documentar*, deschisă şi întreţinută de G. Călinescu şi colaboratori, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, cu începere din 1952, este semnificativă în acest sens. Tot aşa colecţia „Studii şi documente", iniţiată de Editura pentru literatură, are meritul de a fi grupat în colecţii prezentate ştiinţific volumele: Ion Ghica, *Documente literare inedite*, V. Alecsandri, *Corespondenţă* şi V. Alecsandri, *Scrisori, Însemnări*, I. L. Caragiale, *Scrisori şi acte*, Ion Creangă, *Documente*, Al. Odobescu, *Pagini regăsite*, vol. I. Editura Academiei a publicat un volum masiv de *Scrisori* ale lui Bălcescu şi *Contribuţii documentare la biografia lui M. Eminescu*. Presa noastră literară şi de specialitate a privit cu simpatie aceste volume aşa de importante ca materiale directe pentru cunoaşterea personalităţii scriitorilor şi a activităţii lor.

În această atmosferă de interes deosebit acordat corespondenţei scriitorilor şi documentelor de arhive relative la viaţa literară, s-a achiziţionat de către Biblioteca centrală „M. Eminescu" a Universităţii din Iaşi o importantă colecţie de scrisori primite de G. Ibrăileanu de la M. Sadoveanu, Gala Galaction, D. D. Pătrăşcanu, Paul Zarifopol, Hortensia Papadat-Bengescu şi alţii. O parte din ele au fost publicate în reviste, fie întreg fondul, ca cel al lui M. Sadoveanu, fie în articole cu comentarii [1]. Altele urmează să fie publicate.

Evident, lucrarea ar fi fost mai completă dacă ar fi cuprins şi răspunsurile trimise de Ibrăileanu corespondenţilor săi. Prea puţine din acestea au fost scoase la lumină pînă acum, publicate în reviste sau folosite în studii. Ele ar fi subliniat impresia puternică ce se desface chiar din scrisorile primite de Ibrăileanu că el era sufletul *Vieţii româneşti*, acel *spiritus rector* care a fost menţionat de atîţia comentatori, îndrumătorul efectiv al *Vieţii româneşti* între 1906—1916, şi, după reluarea ei în 1920 pînă în 1938, cînd redacţia revistei a fost mutată la Bucureşti şi trecută sub conducerea lui M. Ralea şi G. Călinescu. Din scrisorile primite de Ibrăileanu, pe care le publicăm acum, criticul ieşean ne apare într-o perspectivă deosebită. El reprezintă de fapt *Viaţa românească*. Prin personalitatea sa şi prin marele prestigiu de care se bucură în ochii celor mai de seamă scriitori de la începutul veacului nostru, el polarizează strădaniile comune de a organiza la Iaşi o publicaţie literară şi culturală capabilă să grupeze talentele în jurul unui program de literatură sănătoasă, democratică şi realistă. Revista avea să continue linia marilor publicaţii ieşene din veacul trecut, de la *Dacia literară* şi *Propăşirea* lui M. Kogălniceanu la *România literară* a lui V. Alecsandri şi la *Contemporanul*, însufleţit de C. Dobrogeanu-Gherea în spiritul ideologiei muncitoreşti şi socialiste. Aşa cum a arătat numărul special închinat lui G. Ibrăileanu de *Viaţa românească* (nr. 4—5, 1936) la moartea criticului, el a întrupat în activitatea sa de devotament neîntrerupt şi lucid însăşi ideologia ei, orientată şi modificată pe parcurs, o dată cu dezvoltarea problemelor social-culturale din ţara noastră. El este totodată organizator al revistei, descoperitor şi îndrumător de talente literare, cititor atent al manuscriselor trimise de scriitori, critic ascuţit al scăderilor observate şi sfătuitor de autoritate, spirit obiectiv şi foarte larg în înţelegerea fenomenului literar contemporan, teoretician literar, polemist redutabil şi apărător curajos al scriitorilor, în fine, redactor atent şi la solicitările aşa de frecvente şi semnificative ale autorilor pentru plata colaborărilor. „Strîmtoarea este mai tare decît ruşinea", îi scria Paul Zarifopol.

Scrisorile primite de Ibrăileanu aruncă lumini indirecte asupra culturii lui vaste, literare şi filozofice, la care îi atrage şi pe scriitori, lărgindu-le orizontul şi precizîndu-le metoda de cre-

---

1 Vezi *Iaşul literar*, nr. 9 şi 10 din 1962, nr. 7, 8, 9 din 1963; *Viaţa românească*, nr. 6—7 şi 12 din 1963, 1 şi 2 din 1964. Aici au fost publicate scrisori primite de Ibrăileanu de la C. Dobrogeanu-Gherea, A. Bacalbaşa, Raicu Ionescu Rion, N. D. Cocea, V. Pîrvan, Gala Galaction, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, O. Goga, E. Lovinescu.

ație realistă, în luptă deschisă și cu unele orientări naționalist-șovine și cu cele moderniste. Ibrăileanu știe să solicite colaborarea scriitorilor, le ajută dezvoltarea ideologică și artistică, fără însă a le altera natura intimă și personală a talentului, urmărind tenace ridicarea nivelului lor ca scriitori naționali, în sensul cel mai înalt al cuvîntului. Mai mult încă, le discută operele publicate în cronici pătrunzătoare, grupate ulterior în volume ca *Scriitori și curente*, *Note și impresii*. Cînd *Viața românească* reușește să-și organizeze o editură proprie la Iași, publică volume din operele lui C. Hogaș, Gala Galaction, I. I. Mironescu, C. Stere, D. D. Pătrășcanu. Se mai desprinde, din parcurgerea acestor scrisori, Ibrăileanu, prietenul sincer și devotat al scriitorilor — aspect subliniat deja în numărul dedicat lui Ibrăileanu și amintit mai sus, în volume ca *Evocări* de M. Sadoveanu, *Masa umbrelor* de Ionel Teodoreanu, *Amintiri de la „Viața românească"* de M. Sevastos, *Prietenii mei, scriitorii...* de Otilia Cazimir. De aici și un sentiment adînc de respect pentru demnitatea meșteșugului de scriitor, o etică profesională și plină de răspunderi pe care Ibrăileanu o înțelege la corespondenții săi strîmtorați și nevoiți să-și risipească talentul în funcțiuni anoste de birou sau în colaborări de comandă la ziare și reviste. Tonul celor mai multe scrisori respiră încrederea autorilor în judecata sigură și obiectivă a criticului literar, recunoștința lor pentru sfaturile și sprijinul lui, satisfacție pentru măsura în care i-a restabilit în demnitatea lor de oameni și de creatori în această „republică a literelor".

Iată de ce se poate vorbi de o periodizare a corespondenței primite de Ibrăileanu legată de înseși etapele de dezvoltare a grupului din jurul *Vieții românești*. Între 1905—1916 se situează crisorile lui M. Sadoveanu, încă angajat la *Sămănătorul*, dar privind cu luciditate greșelile acelei mișcări literare și orientat spre vederile înaintate și realismul cultivat de cercul de la Iași. Tot din această perioadă datează o parte din scrisorile lui D. D. Pătrășcanu, fost coleg de sacultate cu Ibrăileanu, și relative la începuturile lui literare, precum și un număr de scrisori trimise de Gala Galaction, în care propune revistei nuvele și-și apără cu destulă înverșunare originalitatea, ca replică la obiecțiile lui Ibrăileanu. Hortensia Papadat-Bengescu discută și ea cu criticul *Vieții românești*, între 1914—1916, problemele romanului ei, atentă la îndrumarea spre o proză psihologică tratată obiectiv.

Perioada dintre 1917—1920, cînd *Viața românească* nu a mai apărut, înlocuită doar în 1919 de *Însemnări literare*, reprezintă o încetinire temporară a acestor scrisori. Dar, după 1918, D. D. Pătrășcanu, M. Sadoveanu și Gala Galaction se arată preocupați să asigure reapariția revistei ieșene, întreruptă de război. Hortensia Papadat-Bengescu este fericită să-și reia viața literară și legăturile cu cercul de la Iași. Perioada de după 1920, cînd *Viața românească* s-a refăcut în cadrul unei societăți, cu contribuția și colaborarea celor mai de seamă scriitori și oameni de cultură din țară, dezvoltînd paralel și Editura „Viața românească" pînă la 1933, cînd Ibrăileanu se retrage de la conducerea revistei, atrage din nou spre Iași privirile a numeroși scriitori: D. D. Pătrășcanu, ca spirit organizator, preocupat să asigure condițiile materiale ale revistei și colaborări din București, Gala Galaction, doritor să-și afirme nuvelele prin revistă și editura ei, Hortensia Papadat-Bengescu, cu o serie de lungi scrisori, unde continuă să fie preocupată de realizarea unei metode de creație obiectivă. Tot acum se situează și interesantele scrisori ale lui Paul Zarifopol dintre 1922—1926, în care, alături de problemele colaborării lui la *Viața românească*, discută chestiuni literare și culturale, luîndu-l pe Ibrăileanu confident și martor al atîtor îndoieli și motive de răzvrătire.

De la nota *Anul XII*, din *Miscellanea*, semnată P. Nicanor &Co., în numărul 1 din 1920, cu care *Viața românească* își reîncepe apariția, în mijlocul unui entuziasm febril, pînă la acele emoționante pagini, *După 27 de ani*, din nr. 1—2 din 1933, unde criticul face un bilanț al revistei din cele două perioade și o încredințează direcției a doi tineri, se înscrie epoca poate cea mai interesantă din viața publicației ieșene. Organizată în 1920 pe baze materiale mai temeinice,

Asociația literară și științifică Viața românească, dublată de o editură proprie, reușise să grupeze mulți scriitori străini de ideologia *Vieții românești*, dar considerați de Ibrăileanu ca oameni de talent, cum erau Tudor Arghezi, Lucian Blaga sau I. Minulescu, atrași de prestigiul crescînd al revistei după primul război mondial [1]. După declarația din bilanțul citat al criticului, revista anunțase chiar în *Cuvîntul către cetitor* din primul ei număr din 1906, că va publica „scriitori de toate școlile", „tot ce ni se va părea bun".

O prezentare sumară a problemelor cuprinse în scrisorile publicate în acest prim volum și provenite de la corespondenți ca Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrășcanu, M. Sadoveanu și Paul Zarifopol, va sublinia aprecierea noastră că aceste documente literare contribuie esențial să lămurească aspecte din cele mai caracteristice în viața culturală și literară din primele decenii ale veacului nostru.

Din cele 20 de scrisori trimise de Gala Galaction lui Ibrăileanu între anii 1911, 1912, 1913 și 1915, apoi în 1919, 1920, 1921, 1922 și 1924, se desface un portret viu al acestui scriitor cu sentimente socialiste, autor de nuvele cu ecouri mistice și străbătute de realism fantastic, totodată jurnalist cu vervă polemică la reviste progresiste ale vremii. [2]

Unele scrisori ale lui Gala Galaction întrețin o discuție vie cu criticul *Vieții românești* în jurul unor nuvele de ale sale criticate și refuzate de acesta pentru imperfecțiuni stilistice, la care autorul își revendică dreptul la o expresie literară personală, protestînd destul de vehement împotriva modificărilor propuse sau introduse în manuscrise și a amestecului redacției. În ciuda acestei rezistențe răbufnește din tonul ferm al scrisorilor sale un sentiment puternic de demnitate scriitoricească și de răspundere ca autor. Chiar cînd solicită administrației revistei avansuri mari pentru volumele ce urmau să fie predate ulterior editurii, sau pentru nuvele destinate revistei — adevărat leitmotiv în scrisorile primite de Ibrăileanu de la toți corespondenții lui — o face cu discreție și cu gîndul curat că ajutorul lunar dat de *Viața românească* și publicarea volumelor propuse l-ar scăpa de corvoada de gazetar plătit sub nevoile lui familiale.

Din scrisorile lui Gala Galaction apare admiratorul entuziast al lui Eminescu, autor a unei monografii revelatoare pentru acest dialog între doi scriitori. El ține să încurajeze și poeți tineri ca B. Fundoianu, în care vede „un inovator de talent", și propune publicarea în revista ieșeană a unor poezii, ulterior un articol despre acest poet modernist. Criticile și refuzurile lui Ibrăileanu nu-l supără pe Gala Galaction. Epistolele lui exprimă cu putere dorul de-a revedea Iașul, de a-și întîlni prietenii de redacție și de-a se bucura de tihna din mănăstirile moldovene. El respectă drepturile criticii literare, o acceptă cu rezerve spuse răspicat, dar rămîne prieten devotat și recunoscător redactorului de la *Viața românească*.

Scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu cuprind, la rîndu-le, numeroase date noi privind perioada dintre 1914 și 1923, începuturile scriitoarei deci, interesanta epocă a formării ei spirituale și artistice.

Relevăm, mai întîi, o seamă de elemente autobiografice, preocupările ei familiale ca mamă și educatoare, dificultățile financiare pe care ea are să le înfrunte, năzuința tot mai puternică de a părăsi viața provincială pentru centrele de cultură din Iași sau București, necesare dezvoltării ei intelectuale.

Capitolul pe care aceste scrisori ale Hortensiei Papadat-Bengescu îl nutresc mai bogat e cel al relațiilor scriitoarei cu *Viața românească*, și în cadrul acestora se dezvăluie rodnicele îndru-

---

1 Nota *Asociația literară și științifică „Viața românească"* din nr. 1 (1920) publică lista intelectualilor care sprijină revista în noua sa organizare.

2 Vezi I. Lăzărescu, *Gala Galaction către G. Ibrăileanu*, *Viața românească*, nr. 12, decembrie 1963; Adriana Nicuiu, *Gala Galaction și „Viața românească"*, idem, nr. 6—7, 1963.

mări ale lui Ibrăileanu şi contribuţia lui în această epocă de formare a viitoarei romanciere. Se disting, mai cu seamă, îndemnurile spre analiză psihologică şi totodată spre obiectivitate, îndrumări ce preced pe cele ale lui E. Lovinescu. Integrarea de mai tîrziu a scriitoarei la *Sburătorul* aduce cu sine o concepţie despre artă aproape închegată şi, fără a nega influenţa vădită a revistei bucureştene, istoria literară trebuie să consemneze momentul anterior al îndrumării lui Ibrăileanu, precizînd astfel rolul celor două reviste în evoluţia scriitoarei.

Scrisorile ating apoi numeroase probleme ale creaţiei, aspiraţia continuă spre intelectualitate a scriitoarei, trăsătură de bază a scrisului ei, elementele feminine prezente în operă, scrupulele conştiinţei artistice cu tendinţe permanente de perfectare, aspectele autocritice, sentimentul de gratitudine al scriitoarei faţă de sprijinul, dar şi recunoaşterea meritelor unei bune prietene care i-a fost Constanţa Marino-Moscu şi care i-a condus, uneori, ucenicia literară.

Sînt, de asemenea, grăitoare confruntările ei cu opiniile artistice ale lui Ibrăileanu, mărturiile ei privind justeţea caracterizărilor şi observaţiilor criticului, măsura în care sfaturile acestuia i-au folosit efectiv şi care au îndemnat-o să scrie: „vă datorez puţinul ce sînt". Scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu aduc, prin urmare, contribuţii remarcabile de ordin psihologic, artistic şi istoric literar şi sînt menite să întregească, neîndoios, portretul moral şi artistic al scriitoarei.

Scrisorile lui D. D. Pătrăşcanu din prima perioadă a *Vieţii româneşti*, de la 1906 pînă la 1916, privesc mai întîi viaţa personală şi familială a scriitorului, alegerea lui ca deputat, participări la manevre militare, vizite în străinătate. Apoi ele se referă, mai ales, la activitatea scriitorului şi la colaborarea lui la revista ieşeană. Ibrăileanu şi cercul de la *Viaţa românească* îi propuneau corectări la schiţele satirice şi la *Amintirile lui Constantin Casian*, trimise spre publicare. Au urmat controverse vii, încheiate totdeauna în favoarea criticului.

Rolul lui D.D. Pătrăşcanu se revelează deosebit de important în perioada de reorganizare a *Vieţii româneşti*, între 1919—1922. Scrisorile numeroase trimise lui Ibrăileanu în această perioadă relatează succint demersurile întreprinse de el pe lîngă scriitorii, criticii de artă şi politicienii din Bucureşti pentru a-şi asigura colaborarea lor la revistă. Om de iniţiativă şi cu numeroase legături, el dă sugestii, în mare parte acceptate de Ibrăileanu, cu privire la oportunitatea cooptării unor colaboratori în Societatea „Viaţa românească". D. D. Pătrăşcanu urmărea direct condiţiile de reapariţie a revistei: maşini tipografice bune, hîrtie, preţul de vînzare cu amănuntul, obţinerea de abonamente şi colaboratori. A fost şi administrator şi unul din organizatorii Societăţii Viaţa romînească, întreprindere îndrăzneaţă şi cu riscuri financiare serioase pentru posibilităţile comerciale ale unui oraş de provincie ca Iaşul. Din diferitele demersuri iniţiate în capitală, D. D. Pătrăşcanu se revelează aici ca un om informat, de cultură largă, capabil să înţeleagă problemele sociale şi să facă propuneri judicioase de traduceri din literatura universală, de recenzii, indicînd şi pe cei calificaţi să le redacteze. Trebuie observat şi darul lui de a fixa în cîteva cuvinte portrete şi fizionomii ale scriitorilor şi oamenilor de cultură solicitaţi.

Un loc aparte în corespondenţa lui Ibrăileanu îl ocupă desigur cele 88 de scrisori ample trimise de M. Sadoveanu între 1905 şi 1918, reprezentînd o contribuţie de seamă la cunoaşterea marelui scriitor. [1] Relaţiile lor încep o dată cu articolul prin care criticul ieşean ia apărarea scriitorului împotriva atacului îndreptat de H. Sanielevici prin violentul „studiu" *Morala d-lui Sadoveanu.* Faptul îl apropie pe tînărul povestitor de cercul *Vieţii româneşti*, unde era solicitat să colaboreze. La rîndul său, el se ridică împotriva tonului folosit de N. Iorga faţă de Ibrăileanu şi, cu acest prilej, discută locul *Sămănătorului* în istoria noastră culturală, stabilind astfel şi propria sa poziţie faţă de această mişcare unde colaborase temporar. Sînt în scrisoarea lui M. Sado-

---

[1] Vezi Al. Teodorescu, *Scrisorile lui M. Sadoveanu către G. Ibrăileanu, Documente literare inedite*, în *Iaşul literar*.

veanu de la 25 decembrie 1905 rînduri de luciditate critică și de optimism social în care găsim deja pe colaboratorul integrat în programul de realism literar al *Vieții românești*. Față de greutățile materiale cu care scriitorul se lupta la București, ca subșef de birou la Culte, și de atmosfera ostilă din partea scriitorilor, el își exprimă ambiția de a fi „primul profesionist literar la noi". În acest sens Sadoveanu salută cu bucurie apariția revistei de la Iași. În curînd părăsește Bucureștiul, „alungat de aspectul mizeriei și al umilinței care ofilesc la acea vreme pe mulți dintre confrații săi", și se reîntoarce la viața patriarhală și tihnită de la Fălticeni.

Cele mai prețioase scrisori adresate de Sadoveanu lui Ibrăileanu privesc direct procesul creației lui literare. El este dezgustat de mascarada organizată la Expoziția jubiliară din 1906 și privește cu ironie amară lumea militară cunoscută la concentrări.

Odată intrat în sfera de influență a *Vieții românești* și a lui Ibrăileanu personal, M. Sadoveanu își lărgește orizontul prin lecturile literare, filozofice și științifice recomandate de critic. Se arată foarte atent la soarta volumelor lui, privește critic cărțile și revistele apărute, ca și articolele care le comentează pătimaș sau injust. În această orientare a culturii și a gustului literar ale lui M. Sadoveanu se recunoaște ușor influența directă a lui Ibrăileanu și a cercului de la *Viața românească*.

Răscoala din 1907 îi smulge rînduri de indignare și mînie. Sadoveanu găsește în Ibrăileanu pe primul critic care vede în opera scriitorului, hulită de H. Sanielevici, expresia unei critici sociale ascuțite a lumii de asuprire și o apărare viguroasă a țărănimii. Și aceasta într-o vreme cînd schița *Un instigator* stîrnea indignarea cercurilor oficiale și a unui scriitor ca Duiliu Zamfirescu. Al. Brătescu-Voinești îi replică acestuia oral, comunicînd și lui Ibrăileanu acest incident semnificativ petrecut la comitetul de lectură al Teatrului Național din București.

În aceste scrisori regăsim pe Sadoveanu, observatorul care pleacă de la figuri și fapte autentice, ca povestea de dragoste din Pașcani, din care încheagă nuvela *Haia Sanis*; vînătorul, iubitor de natură și de animale, prietenul devotat al atîtor scriitori menționați în *Anii de ucenicie*, *Evocări* și *Mărturisiri* și pentru care intervine pe lîngă Ibrăileanu, cum o face cu Anghel și Iosif sau cu pictorul Aurel Băieșu. Pe plan social și cultural, ca inspector al căminelor culturale, M. Sadoveanu călătorește mult prin țară, semnalează probleme și cere măsuri, încurajează publicarea de reviste pentru popor ca *Răvașul poporului*, unde colaborează. Ca director la Teatrul Național din Iași contribuie la ridicarea nivelului repertoriului dramatic și sprijină îmbunătățirea situației materiale a actorilor. Cînd, în 1918, se agită ideea reapariției *Vieții românești*, M. Sadoveanu îi propune pe un tipograf cunoscut din Fălticeni.

De-a lungul acestei importante corespondențe se încheagă un portret moral și social al scriitorului, frămîntat continuu de probleme mari, conștient de rolul creatorului într-o societate dominată de politicianism și de interese mărunte, prietenul, iubitorul pătimaș de oameni și de locuri din țara noastră, artistul demn și integru care își apără cu demnitate opera, sprijinindu-se pe înțelegerea arătată curajos de Ibrăileanu și de *Viața românească*. Scrisorile adresate lui Ibrăileanu permit o cunoaștere mai adîncă a operei sadoveniene, sprijinită pe o metodă realistă de cunoaștere și interpretare a trecutului istoric și a lumii contemporane, învăluite în filozofia robustă a unui adevărat umanist, dublat de un spirit popular și militant. Legătura continuă cu Ibrăileanu a favorizat lărgirea și adîncirea semnificației sociale a bogatei lui creații literare. Mutat la Iași în 1918, M. Sadoveanu se va bucura de tovărășia și colaborarea directă a lui Ibrăileanu, cum o atestă volumele lui de mărturisiri și evocări. Intuiția lui uimitor de clară în problemele literare contemporane capătă, prin legătura cu Ibrăileanu, un suport teoretic și un aspect organizat, vizibil chiar în inițiativele și activitatea sa ulterioară pe atîtea planuri.

Scrisorile lui Paul Zarifopol, trimise lui Ibrăileanu în perioada 1920—1927, lămuresc, cu precizie, de îndată, relațiile scriitorului cu cercul *Vieții românești* și îndeosebi cu spiritul

rector al revistei. Ele reflectă întreaga istorie a colaborării lui Zarifopol la *Viața românească*, de la articolele și studiile publicate mai întîi în nemțește și revizuite pentru cititorii români și pînă la eseurile scrise special pentru revista ieșeană. Se vădesc migala muncii critice a scriitorului, grija lui pentru stil, urmărirea perseverentă a corecturilor în felul lui Caragiale, de care fusese atît de apropiat, via discuție cu Ibrăileanu privitoare la tematica articolelor, la oportunitatea subiectelor, la eventualele modificări propuse de redactorul *Vieții românești*. Reține îndeosebi atenția tendința polemică a lui Paul Zarifopol, sublinierea — în mai multe rînduri — a necesității polemicii, a eficacității ei ca mijloc de adîncire a problemelor, aproape o întreagă teoretizare a acesteia, și cititorul urmărește plăcut polemica civilizată cu însuși Ibrăileanu.

Scrisorile lui Zarifopol confirmă, mai departe, cunoscutul lui interes pentru domeniul lingvistic, referindu-se — de mai multe ori — la puritatea stilului, la neologisme și barbarisme etc., exprimîndu-și dorința de a cunoaște activitatea filologilor ieșeni, a lui Al. Philippide mai cu seamă, dar fără a încuraja năzuința lor de a-i oferi o catedră universitară la Iași.

Nu lipsesc, deși apar incidental, și unele preocupări politice; reținem, dintre acestea, intenția lui Zarifopol de a se ocupa — într-un volum — de revoluția rusă. Epistolele mai adună și o seamă de opinii despre scriitorii români contemporani, despre Constanța Marino-Moscu, Lucia Mantu, Sanielevici, Minulescu și alții, dar ceea ce trebuie subliniat mai cu seamă e discreta lui prețuire pentru Ibrăileanu, receptivitatea lui față de acesta, ceea ce nu exclude apărarea suplă a pozițiilor sale. E interesantă azi mărturia lui Paul Zarifopol privitoare la puținele sale informații referitoare la poezia modernă, despre care ezită, de aceea, să scrie.

Portretul moral al lui Zarifopol se îmbogățește, prin contribuția scrisorilor, cu trăsărura autocriticii, cu modestia, dar și cu fermitatea opiniilor sale literare și sociale.

Sînt remarcabile informațiile de caracter biografic referitoare la dificila situație materială a scriitorului în perioada dintre cele două războaie, în care artiștii nu puteau trăi din produsul muncii lor, ca și datele cu privire la starea sănătății sale, în legătură cu care întreținea un schimb de informații cu Ibrăileanu, chinuit și el de boală.

Din scrisorile trimise lui G. Ibrăileanu de corespondenți ca Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrășcanu, Mihail Sadoveanu și Paul Zarifopol, se desfac mărturii despre procesul de creație literară, ideile lor despre rostul scriitorului în societate, declarații telative la participarea la viața vremii și unele aprecieri despre contemporani, prieteni sau adversari de idei. Toate aduc elemente prețioase în completarea fizionomiei acestor colaboratori devotați ai *Vieții românești.*

În mod indirect, scrisorile contribuie și la definirea personalității puternice a lui G. Ibrăileanu, critic literar și îndrumător luminat al marii reviste de la Iași, admirat și iubit de colaboratori chiar cînd se arătau, în primul moment, rebeli în fața criticilor judicioase formulate de acesta. Ele pun în plină lumină și locul preponderent progresist pe care l-a avut *Viața românească* în cultura noastră, în perioade de răscruce ca ajunul primului război mondial, sau cea dintre cele două războaie, cînd criticul a înțeles, totodată intuitiv și științific, că literatura trebuie să slujească direct la realizarea obiectivelor sociale și morale înscrise în dezvoltarea social-politică a țării. Articolul-bilanț al lui Ibrăileanu *După 27 de ani*, de la începutul numărului 1—2/1933, este în această privință un document de ascuțită clarviziune în fața problemelor noi create în România de după primul război mondial.

Scrisorile celor cinci corespondenți mai dezvăluie, prin tonul lor spontan, aspecte din structura intimă a scriitorilor, poate tocmai pentru că nu erau destinate tiparului și nu au fost supuse unei munci de revizuire stilistică. Astfel, Gala Galaction ne apare familiar, incisiv și vehement și față de criticile care i se aduc, și față de moravurile vremii. Hortensia Papadat-Bengescu păstrează și aici tonul subiectiv de confesiune și analiză, dezvoltînd amplu, pe

alocuri patetic, drama scriitoarei, lipsită de o atmosferă prielnică. D. D. Pătrășcanu, alături de fragmente strict informative, izbucnește adesea în comentarii satirice și mușcătoare la adresa contemporanilor, îngroșate uneori pînă la caricatură. M. Sadoveanu, egal aici cu scriitorul, rămîne familiar și grav, serios și amar în constatări, dar încrezător și luminos în fața perspectivelor. Unele aspecte lirice apar în evadările dorite din viața cotidiană. Paul Zarifopol, eseist cultivat și subtil, ne surprinde prin nota polemică de moralist, în sensul clasic al cuvîntului, adică psiholog care analizează disociativ și proiectează lumea contemporană, așa de defectuos alcătuită, în perspectiva largă a unui umanist. Tonurile așa de viu contrastante din stilul lui reflectă contradicțiile în care se zbate criticul *Ideilor gingașe*.

Fără a putea fi considerate creații literare, aceste scrisori dezvăluie totuși fațete noi și în domeniul expresiei artistice a celor cinci scriitori. Confruntarea stilului lor cu acela din operele publicate poate duce la observații semnificative.

AL. DIMA
N. I. POPA

Scrisorile din volumul de faţă reprezintă o parte din arhiva lui G. Ibrăileanu, aflată în prezent în proprietatea bibliotecii „M. Eminescu" din Iaşi şi care cuprinde peste 1.500 de scrisori primite de criticul ieşean de la scriitori, critici literari, oameni de ştiinţă şi cultură din primele trei decenii ale veacului nostru care au colaborat sau au avut în vreun fel relaţii cu cercul „Vieţii româneşti". În afara celor care apar în prezentul volum, fondul menţionat mai cuprinde scrisori de la F. Aderca, I. Agîrbiceanu, Sandu-Aldea, Tudor Arghezi, A. Bacalbaşa, Jean Bart (Eugeniu Botez), N. N. Beldiceanu, I. Bianu, Petru Bogdan, Gh. Bogdan-Duică, C. Botez, Demostene Botez, I. Botez, Oct. Botez, Jean Boutière, I. Al. Brătescu-Voineşti, P. Bujor, G. Călinescu, I. Cantacuzino, D. Caracostea, O. Cazimir, Ş. Cioculescu, N. D. Cocea, M. Dragomirescu, Victor Eftimiu, C. D. Gherea, O. Goga, Artur Gorovei, D. Gusti, Spiru Haret, Raicu Ionescu Rion, Şt. O Iosif, Iorgu Iordan, I. Urban-Iarnik, E. Lovinescu, Lucia Mantu, T. Maiorescu, C. Marino-Moscu, S. Florea-Marian, I. Minulescu, I. Nădejde, Vasile Pîrvan, Cezar Petrescu, Al. Philippide, Al. A. Philippide, Spiridon Popescu, M. Ralea, Liviu Rebreanu, Al. Rosetti, Radu R. Rosetti, Izabela Sadoveanu, H. Sanielevici, M. Sevastos, I. Simionescu, Constantin Stere, Maria Stere, Vl. Streinu, I. D. Suchianu, Ionel Teodoreanu, G. Topîrceanu, Tudor Vianu, Al. Vlahuţă, A. D. Xenopol ş.a.

Includerea în acest volum a corespondenţei primite de Ibrăileanu de la cinci personalităţi din domeniul romanului, nuvelei, povestirii şi criticii literare nu s-a făcut pe baza vreunui criteriu cronologic, ci doar cu intenţia de a oferi specialiştilor şi publicului cititor o selecţie reprezentativă pentru întregul fond.

Lirismul duios al scrisorilor lui Sadoveanu, efuziunile şi introspecţiile Hortensiei Papadat-Bengescu (particulare mai cu seamă autoarei *Apelor adînci* şi mai puţin celei care a scris *Concert din muzică de Bach*), vigoarea lui Galaction, incisivitatea lui Zarifopol şi expeditivitatea lui D. D. Pătrăşcanu reflectă diversitatea preocupărilor şi mentalităţilor cărora trebuia să le răspundă Ibrăileanu pentru bunul mers al revistei.

După un principiu deja încetăţenit în editarea corespondenţei, notele au fost trecute la sfîrşitul fiecărei scrisori în parte, şi numai traducerile ori explicaţiile unor cuvinte au fost menţionate în subsolul paginii. Indiferent unde figura data, a fost menţinută peste tot la început, pentru mai multă unitate şi uniformitate şi cu convingerea că această schimbare nu modifică întru nimic conţinutul scrisorilor.

În situaţia în care corespondenţa nu a fost datată, dar poartă ştampila şi data pe plic, ca şi în cazul în care nu au plic sau sînt introduse în plicuri nefrancate, data a fost stabilită de noi după conţinut şi s-a notat între paranteze drepte.

Pentru a economisi spațiul, adresele n-au mai fost menținute la fiecare scrisoare, pentru că s-ar fi repetat aceeași adresă la cea mai mare parte dintre ele, menționînd într-o notă toate scrisorile cu aceeași adresă.

Atunci cînd în fondurile cercetate am întîlnit cărți poștale și telegrame, s-a menționat acest fapt la sfîrșitul fiecăreia. Ori de cîte ori apar n. și no. (prescurtarea de la *număr*) am transcris nr.

Ne-am ferit să intervenim în cazul greșelilor de acord, considerîndu-le neglijențe datorate grabei.

În transcrierea textelor care n-au ridicat probleme dificile, deosebirea dintre limba folosită în scrisori și cea pe care o folosim astăzi fiind minimă, am respectat în genere manuscrisul original, cu particularitățile lexicale și fonetice proprii fiecăruia dintre autori.

Astfel, în textul lui Galaction am menținut forme ca *dupe*, *subt*, *adaog*, *fondamentală*, *nedomiriri*, *coraj*, *congediu*, *rectilin*, *cestiunii*, franțuzisme ca: *augurez*, *revitaliez*, *avantagiul*, alternanțele *mîinele* și *mîinile*, *carte* și *cartă poștală*, *vin* și *viu*, *cetit* și *citit*. Am întregit însă pe *d-le* prin *d-tale* (prescurtarea de la *dumitale*) pentru a nu se confunda cu prescurtarea de la *domnule*.

Predilecția manifestată de Hortensia Papadat-Bengescu pentru crearea de cuvinte noi, pentru neologisme ori pentru calchieri după limba franceză, se face simțită nu numai în opera publicată, în beletristică, ci și în această corespondență. Așa vom întîlni forme ca: *lenoșește*, *cloacul*, *micesc*, *netitate*, *aclimatată*, *suplea*, *baniere*, *hazardoase*, *divina*, *dolent*, *siejează*, *nuvele*, *idolatrat*, *brillant*, *chôma*, ca și unele forme mai vechi, de felul: *obicinuit*, *vecinic*, *limbagiu* etc. Am respectat alternanțe ca *subt* și *sub*, *femenin*, *feminin*, precum și forme ca: *adun*, *port*, *plimb* pentru *adună*, *poartă*, *plimbă*, *căpcane* pentru *capcane*, *conscient*, *inconscient*, *subconscient*.

La D. D. Pătrășcanu am păstrat *vacanția-e*, *macar*, *recenzionăm*, *valoarei*, *advocat*, *oteluri*, *inzist*, *congediu*, *întăi*, *ieu* (forma moldovenească pentru *iau*) etc.

Limba folosită de M. Sadoveanu în scrisori este mai apropiată de limba literară actuală, în ciuda faptului că scriitorul pleda pentru aspectul fonetic moldovenesc și dovedește în același timp că povestitorul folosea particularitățile fonetice regionale numai în măsura în care serveau pentru caracterizare, atunci cînd aveau funcție stilistică. S-au păstrat astfel *întăi*, *dintăi*, *turburi*, *mîni* (pentru *mîine*), *teoreticianilor*, *academiciani*, *mulțămesc*, *escursie*, *prietin*, *răpezit*, *răped*, alternanțe ca: *Fălticeni* și *Folticeni*, *Mihai* și *Mihail*.

La Zarifopol au fost menținute forme ca *influințat*, *suggestibil*, *parenteză*, *vrîsta*, *mulțămiri* (dar și *mulțumiri*), *pînea*, *grije*, *vreu*, *pănă*, *sfărămături*, *dintăi*, *feodale*, *mulțămesc*, *piarză*, *mosafirii*, *disgust*, *curioji*, *ghiontuiască*, pentru formele corespunzătoare din limba literară. N-am păstrat pe *se*, *me*, *ved*, *voiu*, *ieste*, *ieram*, *iel*, considerînd că unele sînt doar realități grafice, iar altele reprezintă exagerări în notarea fonetismelor.

În toate situațiile *sunt* a fost transcris prin *sînt*.

AL. TEODORESCU

GALA GALACTION

1

14/27.III.1911[1]
Popa Savu, 10

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Te rog scrie-mi pe o carte postală:

1. Dacă nuvela mea[2] ţi-a făcut mai bună impresiune cînd ai citit-o, şi prin urmare dacă este deplin stabilit că se va tipări în *Viaţa românească.*

2. În cazul afirmativ, cînd socoteşti că va fi gata corectura în pagini? Ca să ştiu ce loc din ţară să-ţi desemnez pentru trimiterea lor, ori mai bine ca să ştiu să vin în Bucureşti la ceasul potrivit.

Te mai rog îndreptează, în nuvelă, cuvintele: „tradusă precis şi adorabil în frageda Nonoră", prin: *întrupată drăgălaş şi aievea în frageda Nonoră.*

S-ar mai putea să mă repez încă o dată pe la Iaşi pînă la 1 aprilie.

Aştept cuvîntul d-tale.

Îţi strîng mîinile cu dragoste. Spune doamnei Ibrăileanu[3] din partea nevestei mele afectuoase complimente, iar din parte-mi sărutări de mîini.

Al d-tale,
(Gr. Pişculescu) adică: *Gala Galaction*

[1] Scrisorile numerotate de la 1—6 inclusiv sînt expediate: Iaşi, pe adresa *Vieţii româneşti*, str. Golia.

[2] Se referă la nuvela *Mi-e dragă Nonora*, care apare în *Viaţa socială*, II, nr. 3, martie 1911, p. 156—178. Vezi scrisoarea nr. 3 din 25 martie, acelaşi an.

[3] Elena Ibrăileanu.

2

18.III.1911, Bucureşti
10, Popa Savu

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Te rog dă-mi voie să-ţi repet întrebarea: cînd crezi că-mi vei expedia corecturile? Sau ... dă-mi voie să-ţi pun o întrebare mai fondamentală: stăruieşti în ideea că nuvela mea trebuie publicată la *Viaţa românească?* Dacă

dupe citirea pe îndelete a acestei nuvele (de pildă de către d-l Stere) s-a dovedit că nuvela nu se poate publica, fii bun și trimite-mi-o încoace în felul cel mai simplu. Voi face mai tîrziu a treia încercare cu altă nuvelă. Te rog cu caldă insistență și cu cea mai francă simplitate, dă-mi răspunsul — oricare ar fi el — cît mai neîntîrziat. Dacă a rămas stabilit că se publică în *Viața românească* — bine; dacă e vreo ezitare la mijloc, vreo nedomirire, vreo piedică, vin eu cel dintîi ca să destup drumul: să nu se publice! Și atunci te rog pe d-ta să mi-o trimiți la București: „Popa Savu, 10".

Limpede, cinstit și totdeauna fără de bănat. S-ar putea să mă reped peste vreo săptămînă pe la Iași, dar vreau să am, prealabil, răspunsul d-tale.

Sărut mîinile doamnei. Îți doresc sănătate și mai doresc să ne vedem cu sănătate. E adevărat că Sadoveanu a fost pe aici, prin București?

Cu dragoste,
Gr. Galaction

Știi ce, dragă d-le Ibrăileanu? Fiindcă luni, marți, miercuri (adică 21, 22, 23... martie) sînt la Craiova, te rog scrie-mi acolo, la abonatul dv., profesorul N. Balaban.

N. Balaban (pentru G. G.)
Strada Liceului, Craiova

Așa te rog!
G. Galaction

3

25.III.1911, Craiova

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Îmi pare rău și iau parte la durerea prin care ai trecut. Dumnezeu să-l ierte pe bietul bătrîn [1]!... Ai crede-o?... Într-una din nopțile trecute, dupe ce, culcîndu-mă, mă tot gîndisem de ce nu îmi răspunzi, un glas tainic mi-a spus ceva care începea cu vorbele „a murit"... și apoi, mai departe, în alt rost de vorbe, numele d-tale. Ce tainică e viața și cu cît mai presus tainică e moartea!

Am primit aici, în Craiova, carta d-tale postală. Dragă d-le Ibrăileanu, îndeplinește-mi această rugăminte. Dupe cum socotesc, este probabil că nuvela mea nu poate să apară în nr. de Paște al *Vieții românești*. Așa fiind, noi, cei de la *Viața socială* [2], avem grozavă nevoie de o nuvelă mai lungă pentru nr.

de Paște și ne lipsește... pentru că aceea ce aș da eu, de data aceasta, e de abia partea I dintr-o nuvelă lungă și ciudată. Vreai să facem schimb? Trimite-mi la București, recomandat, nuvela *Mi-e dragă Nonora*, și eu îți aduc dupe Paște, la Iași, nuvela — cred, superioară — *Doctorul Gorilă* [3].

Așa te rog să faci și... uite, nu știu cum, pare că am convingerea că vei fi așa de bun și vei îndeplini dorința mea.

Îmi faci și ne faci un prietenesc serviciu. Nu spune nimic celorlalți. Lasă-i să se pomenească într-o bună dimineață cu nuvela *Doctorul Gorilă*, adică să se pomenească, într-o zi de aprilie, că vin și le-o citesc.

Îmi permit să-ți alătur aci mărci postale de 1 leu. Nu-mi lua aceasta în nume de rău!

Scrie frumușel pe un plic mare adresa mea oficială: D-lui Gr. Pișculescu, str. Popa Savu 10, București.

Așa să faci și să trăiești! Respect și salutări doamnei Ibrăileanu.

Cu dragoste,

G. Galaction

Am zis bine?

Voiesc, adică, să-mi trimiți la București, pe numele meu burghezesc, nuvela *Mi-e dragă Nonora.*

G. G.

[1] La 20 martie 1911 murise Isaiia Trancu, unchiul lui G. Ibrăileanu.

[2] *Viața socială*, revistă editată de N. D. Cocea între 1910—1911.

[3] Nu a apărut în *Viața românească*.

4

20 april 1911

10, Popa Savu

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am întîrziat enorm de mult cu răspunsul meu!... Nevoile serviciului, sărbătorile Paștelui, vizitele pe la rude... mi-au hărțuit vremea și m-au lenevit. Nu fi supărat pe mine și nu pune la inimă această tăcere din parte-mi. Nuvela, ai văzut, s-a tipărit în *Viața socială*. Acum nu-mi mai aparține și nu pot să mai zic nimic despre ea. Oricine poate s-o citească și s-o judece. Din parte-mi îți făgăduiesc că voi ține seamă de sfatul pe care mi l-ai dat și voi scrie o nuvelă în felul *Copcii Rădvanului* [1]. Voi veni în mai în Iași și ne vom întîlni, de data aceasta, la umbra teilor de la Copou.

Cocea n-a fost în țară. 35 de zile a huzurit prin Italia. Mîine sau poimîine revine. Prin urmare, nu pot să răspund întrebării ce mi-ai pus: ce crede Cocea despre nuvela mea. Îl voi întreba zilele acestea. Dar orice va crede el și oricine, între noi rămîne absolut stabilit:

1. Că îți recunosc și primesc cu dragoste orice aprecieri (cu urmările lor) asupra nuvelelor mele.

2. Că îți voi citi în curînd o altă nuvelă, și apoi iar și iar... vesel, slobod și în veci fără de bănat.

Sărut mîinile doamnei.

Te salut cu dragoste,
G. Galaction

Ei, stăi, că te cheamă Gheorghe! Apoi, îți doresc neatinsă sănătate, inimă bună, bani la buzunar și cînd o fi să te muți cu locuința (fiindcă mi se pare că nu ești proprietar), să nu te muți de sf. Gheorghe, ci de sf. Dumitru.

G. G.

[1] Apărută în *Viața socială*, I, nr. 10, noiembrie 1910, p. 220—228.

5

18/31.X.1911, București

Scumpe d-le Ibrăileanu,

Am găsit, în sfîrșit, și corectura și scrisoarea d-tale. Îți răspund cu nesfîrșita dragoste pe care mi-o inspiri, dar cu neclintita fermitate pe care mi-o inspiră dreptatea mea de scriitor. Știu prea bine că ai și d-ta una: dreptatea criticului, dar ea nu trebuie să aibă rol decît numai dupe ce proza mea a văzut lumina zilei, așa cum am zgîriat-o eu cu cerneală. Oricare ar fi dreptatea d-tale, n-am nevoie de ea, fiindcă nu mi-e bună la nimic.

Sînt ori nu un talent? Am ori nu o personalitate? Dacă sînt și am, înseamnează că există în mine o sumă de lumini și de umbre, de calități și de defecte, de mlădietăți și de noduri, care (*toate*! la un loc) mă fac să fiu așa cum sînt. Dacă ai sta să scoți din mine unele nodozități caracteristice, să expulzezi unele întunecimi din născare, poate că mă vei face mai frumos, mai *frumușel*, dar m-ai expulzat pe mine din mine însumi, m-ai făcut clapon sau altceva. E ușor de înțeles că un talent, o dată ce este (dacă este), nu poate să fie numai piele satinată și roz albă. Ori îl primești pe scriitor așa cum se prezintă, ori nu-l mai primești. Dar să-ți spun din pățăniile mele,

ca să vezi dacă am ori nu dreptate să protestez împotriva mult amabilei frizerii în care voiești să intru.

Iată excelentul d-l Ovidiu Densusianu, directorul revistei *Viața nouă*[1], cu care am onoarea să compar, cam o dată pe an, în revista d-sale. E o persoană pentru care am nu știu ce pîrdalnică de simpatie. Ei bine, anual, cînd îi aduc cîte-o mică schiță, scrisă cu mîna mea, cu cerneala mea și, probabil, din gîndurile acestui cap bărbos pe care îl am, excelentul director, cu o mînă fină, ușurică, vine și taie: ici o frază, dincolo o imagine, dincolo un cuvînt rău crescut... așadar, ceva din aceste unghii, din aceste slove, din această barbă. Cu alte cuvinte, regulat, o dată pe an, apar... ras, tuns și frizat la vitrina revistei *Viața nouă*. Este bine ceea ce face d-l Densusianu? Este bine ca un critic să anticipeze în așa mod inoportun și să-mi aplice, acum, cînd sînt în floarea... cernelei, cenzura sa de critic, aplicabilă de-abia după ce am apărut în vileagul tiparului? D-sa își uzează foarfecile inutil, iar eu rămîn tot eu: bărbos și indocil. Poate că e meritoriu să măsori cu metrul critic pe un adolescent imberb, care își încearcă pana și norocul prin revista d-tale. Dar să mai muștruluiești pe un om bătrîn (de aci înainte), plin de imperfecții și de cicatrice, este oboseală de prisos. Nu voi mai învăța eu stil și atitudini academice la 33 de ani. Vi se pare că e, într-adevăr, ceva de capul meu?... Exibați acest cap, așa cum îl vedeți, în vitrina *Vieții românești*! Vă e rușine de nepieptănătura mea? Aruncați „poza“ la coș!

Deci, scumpe d-le Ibrăileanu, nu vă mai pierdeți vremea cu mine. Nu mai pot să învăț nimic și nu-mi faceți nici un serviciu. Nu pot concepe nicidecum că de aci înainte trebuie să am frica în sîn cînd pun mîna pe condei și să mă întreb mereu dacă această frază, imagine, întorsătură... vor fi sau nu pe placul dragilor mei amici de la Iași. Ai auzit de acel cuvînt celebru: „Iezuiții ori sînt cum sînt, ori nu mai sînt“. Voi zice și eu: Galaction ori este cum e, ori nu mai e!

Simt atît de puternic dreptatea mea și cred atît de mult în sfințenia ei, încît nu pot să nu revin și iar să revin asupra ei. E Balzac cineva ori nu este? Negreșit că pînă la cer și dincolo de cer! Ei bine, mai este vreun alt scriitor atît de țepos și zbîrlit de cusururi ca Balzac? Cel puțin 40 de ghimpi la o floare de trandafir! Și vezi, lucru ciudat, nu aș ști să-ți răspund: iubesc și rabd acești ghimpi din pricina floarei ocrotite de ei, sau iubesc floarea pentru... frumoșii ei ghimpi ocrotitori?

Să coborîm din cer pe acest sărman pămînt al literaturii românești, unde iată și un mărăcine literar cu numele caraghios Gala Galaction. Ce păcat te-a împins, iubite d-le Ibrăileanu, să dai peste el și să fii de părere

că floarea lui, măruntică și sălbatică, ar merita să fie culeasă și presată în herbarul *Vieții românești*?!...

Mă doare sincer că sînt nevoit să-ți rezist și să resping categoric propunerile d-tale civilizatoare! Ești omul cel mai bun și inima cea mai prietenească pe care le-am întîlnit în viața mea. Și n-aș fi omul cinstit care sînt dacă aș înghiți, cu surîsuri ipocrite și primitoare, lecțiunea d-tale. Nu, d-le Ibrăileanu! și nu pentru această mîzgălitură care se cheamă *Pădurarul Ion Bentu*[2], dar pentru proiectatele mele nuvele de mai tîrziu și pentru principiul că un critic, o dată ce acceptă talentul cuiva, să fie critic pe textul tipărit al acestui cuiva, nu pe manuscrisul lui, lipsit de martori și de apărători.

Sînt barbar, sînt sălbatic, sînt rău-crescut, sînt tot ce vrei. Am crescut, ca și Tudor Arghezi, pe bărăgan. N-am făcut parte din nici una din mărețele școli literare care fac fericirea României, n-am cunoscut și nu recunosc nici un maestru; n-am învățat bunul ton și grațiile literare în nici un salon de *beaux esprits* *. Nu sînt frumos și nici nu vreau să fiu, o! mai ales nu vreau în ruptul capului să fiu *frumușel*!... Țin să fiu, dacă pot să fiu, dacă sînt într-adevăr, eu însumi, *cu puținele mele calități și cu nenumăratele, dar caracteristicele mele cusururi.* Nu-mi plac băncuțele șterse, nu-mi plac capetele (radiante, ideale, ireproșabile!...) din vitrinele coaforilor, nu-mi plac foarfecile și briciul nici unui coafor, fie el chiar acela care coafează pe oaspeții măriei-sale vodă!

Dragul meu d-le Ibrăileanu! Peste ce nebun ai dat! Fii pe pace, însă, acest nebun are o inimă tot atît de bună ca și a d-tale. Te dezleg de toate făgăduințele și de toate proiectele d-tale în ce mă priveau pe mine. Citește cu voce tare scrisoarea mea dragilor d-tale tovarăși literari care erau să fie și ai mei și spune-le că Galaction nu vrea, cu nici un chip, să-și schimbe numele în Atta-Troll[3].

Dați-l naibii pe *Ion Bentu* și am isprăvit gîlceava. Nu vă mai trimit nici manuscript, nici corectură, căci nu mai aveți ce face cu ele. Nu pot să schimb nici o iotă, nu pot să-mi tai nici din vîrful nasului, nici din urechi, nici din sprîncene, chiar cînd mi-ați jura că dupe această operație mă voi transforma în Apolon de Belvedere!

„Vare, legiones redde!..." **

Iubite, într-adevăr iubite, d-le Ibrăileanu, dă-mi înapoi libertatea mea!

G. Galaction

---

* Spirite alese (fr.).

** De fapt citatul complet este: *„Vare, Vare, redde mihi legiones*! (lat): „Vare, Vare, redă-mi legiunile!"

[1] *Viața nouă*, revistă simbolistă, apărută între 1905—1925 sub conducerea lui Ovid Densusianu.

[2] Apărută în *Viața românească*, VI, nr. 10, decembrie 1911, p. 5—14.

[3] Personaj din poemul satiric al lui H. Heine *Atta-Troll — Visul unei nopți de vară*. Folosit aici în înțelesul de persoană ușor influențabilă.

6

19.II.1912

Scumpe d-le Ibrăileanu,

Îți scriu din expresul Berlin, în drum către Focșani. Era cît pe aci să mă fac a dormi la trecerea prin Focșani și să vin diseară, pe neașteptate, în redacția *Vieții românești*. Dar nu se poate! Azi, duminică, și mîine, luni (19 și 20), am de lucru în Putna. Apoi încă 2 zile am de lucru în Suceava. Tocmai la Dorna! Sper să mă duc pînă acolo cu nenea Mihai [1] al nostru. Joi, dacă nu mai devreme, mă reped să te văd, să văd falanga *Vieții românești*. De ce a zăbovit atîta nr. de ianuarie? Și ce a făcut Topîrceanu de a rămas de căruță [2]? Primește o caldă strîngere de mînă pentru articolul *Caragiale*[3] Prind coraj: am să-ți dau zor mereu, pînă cînd te vei învăța: nu cochet, dar ales și bine strîns la haină, cum ești și de data aceasta în articolul *Caragiale*. Ura și înainte! Polemica îndreptată împotriva *Flacării* [4] e binevenită. D-l Banu [5] trebuie să deschidă ochii și să nu se lase purtat de nas de administratorul revistei.

Am gata pentru nr. viitor un document omenesc, *Maica Frăsina*[6], sau, dacă îți va părea că depășește cadrul unui document, atunci o schiță [7]. Arghezi îți va scrie note pe marginea cărții *Physique de l'amour*[8] (pare-mi-se de Rémy de Gourmont). Poate ne dezgroapă și vreo poezie din vastele sale cufere literare.

Ți-ai luat congediu pe 2 luni? Dar stai în Iași, nu e așa? Probabil că vreai să te aduni acasă ca să mîntuiești lucrarea asupra lui Vlahuță [9]. Cred că venind în Iași îți voi depune, sau voi depune în mîinile acreditatului d-tale locotenent, documentul pomenit. Respectele mele doamnei Ibrăileanu.

Cu drag și dor de revedere,

G. Galaction

[1] Probabil M. Sadoveanu.

[2] În *Viața românească*, nr. 1, ianuarie 1912, G. Topîrceanu nu publicase nimic.

[3] G. Ibrăileanu, *Caragiale*, în *Viața românească*, VII, nr. 1, ianuarie 1912, p. 98—101.

[4] Nota *Pentru Flacăra*, de la rubrica *Miscellanea*, din *Viața românească*, VII, nr. 1, ianuarie 1912, p. 133, îl apăra pe T. Arghezi de acuzații nedrepte.

[5] C. Banu (1873 — ?), politician liberal, director al revistei *Flacăra* (1911—1923), al cărei administrator era P. Locusteanu.

Vezi nota 3, scrisoarea nr. 9 a Hortensiei Papadat-Bengescu.

[6] Nu a apărut în *Viața românească.*

[7] Probabil schița *În drum spre păcat,* din *Viața românească,* VII, nr. 7—8, iulie-august 1912, p. 162—171.

[8] Nu a mai apărut.

[9] Aluzie la teza de doctorat a lui G. Ibrăileanu, *Opera literară a d-lui Vlahuță,* Iași, 1912.

7

2 spre 3.VIII.1912, Iași [1]

Scumpe d-le Ibrăileanu,

Salut, între 2 și 3 noaptea, din redacția ilustrei *Vieți românești*! Am chemat telegrafic pe Sevastos la gară la ora 11,20 astă-seară. Dar n-am avut noroc nici el, nici eu: trenul a întîrziat cu 2 ore... Mîine (adică... azi, 3.VIII) la ora 6 dim. plec la Roman. De aceea fac denie la redacție! I-am dat lui Sevastos cele două nuvele și ordinele d-tale. Litera garamond va fi liberă de-abia peste o săptămînă! Cred că peste 3 zile ne revedem. Trecînd de la București spre Pașcani, cred că voi da prin Iași.

Salut Port-Royal-ul [2] din M-rea Neamțu!

Cu dragoste,

G. Galaction

[1] Carte poștală trimisă lui G. Ibrăileanu la Mănăstirea Neamț.

[2] Abație în Paris, focar jansenist de cultură; aluzie la faptul că majoritatea intelectualilor din cercul *Vieții românești* își petreceau concediul la mănăstirile din fostul județ Neamț.

8

19.IX.1912, București [1]

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Am dat de vreo două ori să întind aripele și să zbor spre Iași... dar împrejurările protivnice au dejucat bunele mele porniri.

Astă-seară plec spre Agapia, unde nevasta și copiii mă așteaptă să viu să-i iau și să-i aduc în București.

Am adunat tot materialul volumului proiectat, dar am rămas cu el pe loc... Lăsați să treacă pe cărare mai întîi pe d-l Pătrășcanu [2], cu al doilea volum, și pe urmă voi veni și eu. Între acestea, eu nu voi pierde vremea: cu cele cîteva nuvele, sortite să nu facă parte din volumul editat de *V.r.* [3],

voi face un mic volum de avantgardă, pe care îl editează Cocea. Zgomotul acestui mic volum va fi profitabil celui de al doilea. Toate aceste planuri, neapărat, în cazul cînd semnele rele care încep să se facă în cerul politic desfăşurat peste Balcani nu isprăvesc în consumată tragedie. Dacă începe războiul, adio, editări, adio, reverie şi nuvele! Unii vom încinge sabia, alţii vom ţine jurnalul evenimentelor, scriind cu flacără pe pagini de cărbune. Eu voi fi printre aceştia din urmă, fiindcă n-am avut onoarea să-mi servesc ţara milităreşte şi nici multă croială marţială n-am avut. Totuşi, nu sînt un fricos, ci un cutezător.

Nu doresc războiul. Dar, de va fi să vie, nu mă voi văicăra.

Aş fi voit să fac eu însumi corectura prefeţei de la *Tomuri brăcuite* [4], dar am cerut-o, probabil, prea tîrziu.

Vă voi trimite peste vreo 10 zile — afară doar dacă nu voi aduce-o personal — ditirambica mea asupra prestigiosului nostru Codreanu [5].

Ce-ai făcut cu pămîntul ce voiai să cumperi? Am petrecut o seară împreună cu dr. Lupu[6] şi-am vorbit multe şi mărunte despre „amicii de la Iaşi". Lupu îmi şi dăduse un car de vorbe bune pentru bravii comilitoni de la *V.r.*, convins, cum eram şi eu, că voi veni neapărat în Iaşi. Dar destinul şi ad-ţia Casei Bisericii au voit într-altfel. Pătrăşcanu mi-a cetit o minunată povestire, *Ca apostolii*, despre care cred că ai idee. L-am ajutat să-i dea o cît mai exactă tinctură bisericească.

E ora 7½ seara. Staţi, desigur, la *V.r.* în redacţie, ilustra pepinieră de bărbaţi de litere, şi discutaţi evenimentele ultimei ore... Aş vrea şi eu să fiu acolo... Mîine seară voi fi prin scrisoarea aceasta.

Salutări frăţeşti tuturor şi d-tale o caldă strîngere de mînă!

G. Galaction

P.—S. *Apropposito!* Cheamă te rog la telefon pe d-l Carp [7] sau pe casierul actual al *V.r.*, cine o fi, şi lasă-mă să vorbesc cu el... Aşa! Alo! Alo!... Aici e Galaction....

Dragă d-le casier, iată ce te rog: ocupă-te un moment de această mică afacere a mea; în ziua cînd am prezentat d-lui Ibrăileanu schiţa mea *Maica Frăsina*, mă ştiam dator *V.r.* exact 40 de lei, trimişi mie la Bucureşti prin mandat postal... Ziceam în gîndul meu, aducînd această schiţă: cu ea mă plătesc de cei 40 de lei. Mai mult decît atît nu mă ştiam dator — socotelile mai vechi erau răfuite (prin mine şi pentru mine, şi pentru Arghezi). Am stat dator, în conştiinţa mea, *V.r.* o vară întreagă şi am agravat datoria, luînd, o dată, 40 de lei de la d-l Carp şi al doilea 20 de la d-l Ibrăileanu (afară de 100 de lei ce datoresc personal acestui gentil domn), aşadar, am ieşit la totalul de 100 lei, datorie pentru care am în garanţie, la revista *V.r.*,

o nuvelă și un articol, ambele tipărite. Cerînd însă d-lui Ionescu, mai zilele trecute, o notă asupra situației mele, mi s-a spus că sînt dator 130 lei, ceea ce se prea poate. *Doresc, însă, o mică verificare: să se vadă de nu cumva mi s-a trecut mie bani ce i-am primit pentru Arghezi...* Aceasta aveam de spus.

Salutări și mulțumiri afectuoase!

Galaction

[1] Scrisorile nr. 8—9 sînt expediate la Iași, pe adresa redacției *Vieții românești*, str. Goliei, 52.

[2] D. D. Pătrășcanu, al cărui volum *Thimoteiu Mucenicul* apare la Iași în 1913, editat de *Viața românească*. Primul volum apăruse în 1909, la aceeași editură.

[3] Editat de *Viața românească*, apare în 1914 volumul lui Gala Galaction *Bisericuța din răzoare*.

[4] *Printre tomuri brăcuite*, ciclu de însemnări pe marginea cărților, inaugurat în *Viața românească*, VII, nr. 9, septembrie 1912, p. 342—347.

[5] *Sonetele lui M. Codreanu (Printre tomuri brăcuite)*, în *Viața românească*, VIII, nr. 11, noiembrie 1912, p. 208—216.

[6] N. Lupu (1876 — ?), medic și colaborator al *Vieții românești*.

[7] Administratorul revistei *Viața românească*.

9

29.I.1913
ora 3,20, expres nr. 6

Scumpe domnule Ibrăileanu,

„Căile mele extraordinare" au dat greș. Îți expediez articolul[1] pe sărmanele căi comune!...

Ți l-am transcris în tren, între Roman și Focșani, de unde ți-l voi expedia. Cred că e destul de citeț, nu știu însă dacă îți va conveni.

Ieri dimineață m-am deșteptat în M-rea Neamțu într-un strălucit revărsat de zori.

Astă-seară dorm în M-rea Cotești. Te rog scrie-mi de urgență dacă ai primit articolul și mai cu seamă dacă l-ai găsit acceptabil.

Scrie-mi: Defensorul Gr. P., comuna Cotești, jud. R.-Sărat, la *Primărie*.

La revedere, în curînd!

Cu dragoste de frate mai mic,

Galaction

[1] Probabil *„Bourgeons d'Avril" de Iulia Hasdeu (Printre tomuri brăcuite)*, în *Viața românească*, VIII, nr. 4, aprilie 1913, p. 52—56.

10

[*mai 1915*]

Scumpe d-le Ibrăileanu, te rog aibi îndurare de *Edinburgul* lui Ciotori [1]! S-a cules, acum lasă-l să treacă. Sînt convins că nu e nici primul, nici ultimul articol mai pedestru publicat pînă acum de Alma Mater [2]! Așa te rog și fii sănătos!

Galaction

Am dat la cules al patrulea capitol din romanul meu astral *Intermezzo*[3]. Nu-l citi decît cînd o fi tipărit. Văd că ai întărit miliția!

Gal..

c. vizită

[1] D. N. Ciotori, *Edinburgh*, în *Viața românească*, X, nr. 5—6, mai-iunie 1915, p. 239—251

[2] Aluzie la rolul de îndrumător al *Vieții românești*.

[3] *Intermezzo*, apărut în *Viața românească*, X, nr. 5—6, mai-iunie 1915, p. 157—165. Nuvela va fi inclusă în volumul *Caligraful Terțiu* sub titlul *O stea prin fereastra lui Manolaș*.

11

[*10 iunie 1915*]

Iubite amice,

Aflu de la Sp. Popescu că între Stere și Duca [1] s-a făcut o apropiere. Consider ca ceva de sine înțeles că Stere va uza de toată influența lui ca să fiu transferat la a *treia* catedră care a devenit vacantă (de germană, la „Mihai Bravul") în București.

Simionescu [2], secret. gen., mi-a spus azi că să trimit de urgență pe cineva cu trecere la Duca, pentru ca ministrul să apuce să-i promită lui întîi, și nu altuia.

Ți-am povestit că am scris lui Duca o lungă scrisoare, în care arătam *ab ovo** toate drepturile mele. Că am scris și lui Orleanu [3] o astfel de scrisoare. Că Orleanu a trimis-o lui Duca și a stăruit mult pentru mine. Că Duca mi-a promis întîi hotărît. Că apoi m-a chemat la minister și, recunoscînd că am cele mai multe drepturi, mi-a spus că va face tot posibilul, dar că a apucat să promită altuia etc.

La prima catedră m-a sacrificat pentru... Strugurescu, la a doua pentru... Ștefănescu. Acum, pentru a treia e candidat... Const. Șăineanu. Simionescu mi-a spus acum cîteva săptămîni că această catedră mi se va da mie.

---

* De la început (lat.). Horațiu, *Ars poetica*.

Să fiu sacrificat pentru a treia oară? Ar fi posibil așa ceva??!

În curînd am să vin la Iași să stau vreo 10 zile. Sper că d-l inspector Pastia îmi va oferi odaia lui, el fiind mereu prin țară.

Cu salutări cordiale,

Gr. Pișculescu

[1] I. G. Duca (1879—1933), fruntaş al partidului liberal.

[2] I. Simionescu (1873—?), paleontolog, colaborator al *Vieții românești*, secretar general în Ministerul Instrucțiunii Publice.

[3] M. G. Orleanu (1859—?), politician liberal.

12

28.VII.1919

Sibiu (Băile Ocna-Sibiului)

Iubite nene Ibrăilene,

Iată tocmai din Sibiu primul meu cuvînt către d-ta, după o neagră veșnicie de tăcere. Casa pe care o vezi aci, în față, e mai bătrînă decît d-ta și decît mine, fiindcă este de la 1545. Sînt pe aici lucruri vrednice de văzut. Păcat că nu le văd decît în treacăt. Năzuiesc de sute de săptămîni să vă trimit ceva pentru *Însemnări literare* [1]. Cred că m-am apropiat de anevoioasa scadență.

Cu trainic drag,

Galaction

carte poștală

[1] Revistă apărută la Iași între 2 februarie — 21 decembrie 1919, sub direcția lui M. Sadoveanu și G. Topîrceanu; a pregătit apariția celei de a doua serii a *Vieții românești*. Gala Galaction nu a publicat nimic în această revistă.

13

12/25.XII.1919

Iubite și dorite domnule Ibrăileanu,

Nu te mira prea mult nici de forma scrisorii mele, nici de lunga mea absență epistolară. Am trecut și trec prin fel de fel de împrejurări puțin comune, și viața mea, mai ales azi, e un lung țesut de ciudățenii.

Am aflat cu înduioșare că, din colțul d-tale de înțelept și de solitar, ai luat parte la toate întîmplările mele din ultimul an de zile. Îți mulțumesc

frățește! Crețu[1] mi-a povestit toată grija pe care mi-o purtai și toată compătimirea pe care ți-o inspirau capriciile soartei mele. Aceleași gînduri și aceeași solicitudine le-am regăsit în darul făcut mie de *Viața românească* în zilele din urmă.

Iubite și dorite d-le Ibrăileanu, vă sînt foarte recunoscător și gata să vă ajut cu entuziasm în opera reluată[2]! Voi fi lîngă dv. cu aceeași tragere de inimă, cu aceeași rîvnă ca și în trecut.

Aș vrea, însă, să fiu cu mai mult spor văzut — cu alte cuvinte, mai activ decît pînă acum.

Activitate... știi că desfășor destulă. Scriu la atîtea publicații! Vorba este: n-aș putea să adun la *Viața românească* o parte din oile mele literare? Îți mărturisesc că nu sînt prea încîntat de diversitatea și de ubiguitatea mea literară.

Poate *Viața românească*, în situația pe care începe s-o aibă azi, să canalizeze către ea literatura mea, dacă nu toată, măcar în bună parte?

Știi, dragă d-le Ibrăileanu, că sînt azi liber și independent. Frumos lucru, dar greu și scump! Scriu pe fiecare săptămînă aproximativ 5 articole, care îmi aduc, tot aproximativ, 400 de lei. Cîștig așadar pe lună, cu scrisul meu vreo 1.600 de lei. Dar acești 1.600 de lei nu-mi ajung. Pe fiecare lună intru în datorii cu vreo 500 de lei. Mi-ar trebui măcar 2.000 lei pe lună ca să pot să trăiesc mai slobod.

Viața românească nu va putea să-mi dea această sumă regulat și lunar? Pe de altă parte, trag și eu nădejde că într-o zi voi putea să fac în România mare vreo muncă retribuită și utilă, din care să mai astup cele datorii. Pînă atunci, am nevoie de credit și de sprijinul celor ce mă prețuiesc.

Am pentru editura *Vieții românești* două volume. Cel dintîi se numește *Răboj pe bradul viu*[3] (30 de bucăți, vreo 250 de p.). Al doilea se numește *Cărți și chipuri*[4] (40 de bucăți, vreo 300 de p.). Pentru aceste două volume *Viața românească* ar putea să-mi acorde, să zicem, 5.000 de lei.

Am tot pentru *Viața românească* un roman început, articole, nuvele, studii... și tot ceea ce vor trimite vremea și inspirația. Generoasa revistă nu s-ar păcăli dacă mi-ar da și aici un acont de 5.000 de lei. Așadar, 10.000 de lei!

Dacă aș putea să am această sumă (5.000 de Crăciun și 5.000, să zicem, mai tîrziu), aș putea să dau afară din chilia mea pe toți directorii de ziare și toate cotidianele lor și să lucrez, pînă la înflorirea liliacului, numai pentru *Viața românească*.

Să fii convins că pot să mă țin de vorbă, și din acest răstimp bine întrebuințat să iasă lucruri frumoase.

Iată, dragă domnule Ibrăileanu, cum văd eu situația mea și cum cred că poate fi consolidată de *Viața românească*.

M-am gîndit, într-un moment, să vin în Iași și să stau acolo cel puțin cîte 3 săptămîni pe lună. Dar e o idee inaplicabilă. Viața e atît de scumpă azi, încît n-aș putea să mă mențin și să revitaliez pe cei de acasă nici cu 3.000 de lei lunar.

Rămîi, deci, la București, dar cu avantagiul călătoriei la Iași, atunci cînd veți simți nevoie.

Acestea aș fi avut de scris. Spațiul alb e încă îngăduitor, dar nenea Pătrășcanu mă zorește să merg cu el în tîrg și trebuie să sfîrșesc.

Mi-e dor să te văd. Mare-i Dumnezeu! Voi apuca și ziua revederii!

Cu dragoste de frate mai mic,

G. Galaction

Sărut frumos mîna doamnei Ibrăileanu și fruntea copiliței, care azi trebuie să fie măricică.

[1] I. Crețu, student al lui G. Ibrăileanu.

[2] Aluzie evidentă la reapariția *Vieții românești*.

[3] Apare cu titlul *Răboj pe bradul verde*, Editura „Viața românească", 1920.

[4] Nu a mai apărut. În colecția „Foi volante", Editura „Viața românească" îi tipărește însă, în 1920, volumul *Paiața Maicii Domnului. Mustafa Effendi ajunge Macarie Monahul.*

14

Scrisă la Academia Română
în sala de lectură
21 mai—1 iunie 1920

Iubite nene Ibrăilene, astăzi, vineri, 21 mai 1920, arunc pe fereastră cele 17 proiecte de articole și de foiletoane care reclamă asiduitatea mea și încep, pentru d-ta, o pagină — slavă Domnului! — menită să nu mai vadă tiparul.

Am mai multe de spus (aș avea chiar foarte multe!...), și trebuie să procedez metodic. Să încep cu ce e mai frumos. Iată, aci alăturat, două poezii, asupra cărora poftesc și chem microscopul d-tale critic. Și iată încă una pe care nu mă pot opri să n-o transcriu eu însumi:

Privelişti

Pe lîngă moară — balta care-a crescut din ploi.
Amurgul țipă după cirezile de boi
și-i bate pîn' la sînge, din spate, cu nuiaua.
Seara, prin slabii vișini, își scapă catifeaua,

a pus ciocul tăcerii să bată lung în soc
și cineva s-aducă apele reci pe scoc.
E-același suflet simplu în lucruri laolaltă.
Vișinii de pe maluri s-au înecat în baltă,
și hoitul lor se vede cînd lucrurile tac.
Toamna, ca un cerb tare bătrîn, intră-n conac,
și s-a culcat, pustie, cu coarnele-n covoare,
la zid, spre panoplia știrbă de vînătoare.

Mi se pare că în această poezie de insolită inspirație tremură un veritabil strop de rouă și de artă. Avem de-a face cu un inovator (adică pentru meleagurile noastre), dar cred că avem de-a face cu un inovator de talent. Autorul îți este cunoscut și ca persoană, și ca scriitor de proză. Întrebarea este acum dacă aceste trei poezii (eventual mai multe decît trei) pot să apară sau nu pot să apară în *Viața românească*. Eu, unul, mult impresionat de farmecul lor cel nou, aș vrea ca revista noastră, cu toată gravitatea și cu toată circumspecțiunea ei, să publice această pîrgă poetică. B. Fundoianu [1] își va face cale și va răzbi. Mi-ar fi plăcut ca *Viața românească* să-i facă, la începutul carierei lui, credit de pricepere și de simpatie [2].

Toate acestea, scumpe nene Ibrăilene, le gîndesc eu și le propun eu. Comitetul *Vieții românești*, însă, este cel mai simpatic și mai vrednic de încredere soviet intelectual din cîte cunosc. Părerea mea o dau în discuția sovietului și mă supun de mai-nainte votului majorității. Cuget, însă, și la o altă posibilitate. *V.r.* ar putea imprima aceste trei bucăți și într-altfel: Ce ar fi dacă eu aș scrie un articol asupra inspirației celei noi, aș face puțină filozofie asupra incognoscibilului estetic și, cînd cititorul va fi destul de amețit, i-aș administra cîteva pilde de frumusețe independentă, transcriind, de pildă, cele trei bucăți?...

Îmi dau și eu seama de unele imperfecții sau, mai exact, de unele sudări inabile din aceste poezii; nu pot, însă, să mă feresc de strania ondulație pe care poetul știe (are puterea) s-o propage gustului meu rectilin.

Aștept de la d-ta să iei o hotărîre și să mă vestești și pe mine, într-un fel ori altul. Dacă sovietul nostru admite publicarea, sînt foarte bucuros. Dacă admite articolul meu (și poeziile, de hatîrul articolului), iarăși sînt bucuros. Dacă nu admite nici una, nici alta, mă supun deocamdată, rămînînd ca mai tîrziu să încerc, cu argumente sporite, actul meu de persuasiune.

Acum, altă pricină, cu alte proporții. Nu știu dacă nenea Pătrășcanu s-a înapoiat în București. Pînă mai alaltăieri nu se pomenea încă despre el. Desigur că v-a vorbit despre congediul pe care mi-l iau de la literatura

românească, adică despre proiectul meu să traduc, în patru ani de zile, întreaga *Biblie* [3], așa cum se prezintă în canonul protestant. (Adu-ți aminte că între canonul pravoslavnic și catolic, pe de o parte, și între cel protestant, pe de altă parte, există o deosebire: canonul protestant are cîteva cărți mai puțin, adică nu are acele cărți *devtero-canonice*, primite de *Biblia* ortodoxă și de cea catolică.) Așadar, m-am decis să traduc *Biblia* așa cum o vedem în canonul protestant. În traducerea engleză, pe care o am subt mîna mea, sînt tocmai 1.000 (o mie) de pagini. Voi traduce cîte 250 de pagini pe an, cu alte cuvinte, cîte cinci pagini pe săptămînă. Nu voi face o traducere ideală din punct de vedere științific, dar voi face o traducere unitară, caldă și mlădioasă, în limba românească din veacul XX. După mine, vor veni alții care mă vor îmbunătăți sau vor face traduceri superioare.

I-am spus lui nenea Pătrășcanu cum privesc substratul financiar al cestiunii și i-am accentuat că, înainte de a cugeta la vreo convențiune cu lumea străină, m-am gîndit la o convențiune cu *Viața românească*. Dacă, întîmplător, nu pot să închei, în familie, această convenție, voi încheia-o în afară. E ușor, însă, de înțeles că e vorba de o întreprindere uriașă, din care vor izvorî nu numai glorie și aur, dar mai cu seamă mari foloase sufletești pentru neamul nostru românesc. *Biblia,* cînd se revarsă, în traducere proaspătă și viguroasă, peste un popor, are puterea Nilului, cel ce transformă în viață moartea nisipurilor toride. Fi-voi eu, cu adevărat, acela care va dărui neamului nostru neasemuitul dar al unei noi traduceri? Foarte multe semne și împrejurări mă fac să augurez că eu voi fi. Să așteptăm încă 2—3 săptămîni.

Scumpe nene Ibrăilene, în afară de diferite semne din cer și de pe pămînt am în inima mea presimțirea că mă așteaptă o apropiată și lungă schivnicie literară. Am scris sute și sute de articole, de schițe, de foiletoane, de impresii și de reverii!... Din anul 1920 încolo, ori mă apuc de lucruri uriașe, ori nu mai scriu nimic.

...Pînă atunci, însă, aș vrea să mai văd o dată frumoșii Iași, acum, în lunile mai și iunie, cînd înfloresc trandafirii și cînd Galata și Cetățuia își aduc aminte de atîtea visuri și proiecte intime ale mele, sfîșietor de grabnic închise într-un mormînt!

Și aș vrea să revăd Iașii pentru d-ta, pentru Sevastos, pentru toți, toți ceilalți frați și camarazi de care mă leagă numai sărbătoare și intelectualitate, fără nici un nour, fără nici o rezervă neplăcută!

Todicescu [4] mă așteaptă să-mi dea găzduire la școala lui, de lîngă Iași, dar cine poate să-mi dea libertate să plec din București?

Și totuși, va trebui să sosesc într-o zi. *Răboji pe bradul verde* n-are prefața justificativă, fără care nu poate să apară... Trebuie să i-o scriu; și unde aș scri-o mai bine decît în Iași?...

Ah! Iată un lucru care nu mi s-a mai întîmplat de mult... Iată cinci pagini care nu vor cădea în mîna culegătorului. Mai am de spus şi alte lucruri, dar le mai las pe altădată... Contribuţia mea viitoare pentru revistă va fi *Printre tomuri brăcuite*, şi anume, voi vorbi de *O nuntă în revoluţie* [5], o piesă incomparabilă a lui Sophus Michaeli. Fiindcă aveţi pletoră de materie, va fi pentru nr. patru. Dragă nene Ibrăilene, mă gîndesc cu dragoste la casnicii d-tale şi mă gîndesc cu dragoste la d-ta,

G. Galaction

1 iunie 1920. — Au trecut aproape 2 săptămîni de cînd am zgîriat aceste cîteva pagini. Nenea Pătrăşcanu a venit. Nu se poate. Nu e nimic. Am găsit în altă parte. Traducerea aceasta e o înaltă necesitate a neamului românesc la actuala-i vîrstă şi situaţie. Vei vedea mai tîrziu, cînd încă 2—3 ani se vor adăuga la visul vieţii noastre.

Îţi expediez scrisoarea astăzi. Îmi vei răspunde cum vei putea, cînd vei putea.

Cu dor şi cu dragoste de frate,

G. Galaction

Spune-i, te rog, lui Sevastos că mi-e dor de el şi aş vrea să-i mai citesc somaţiile lui literare pe cărţi postale.

[1] B. Fundoianu (1898—1944), poet de limbă română şi franceză, colaborator al revistelor cu tendinţe moderniste.

[2] În *Viaţa românească* B. Fundoianu nu a publicat nimic.

[3] G. Galaction traduce, împreună cu Vasile Radu, *Biblia*, tipărind-o abia în 1938.

[4] I. Todicescu, director al Şcolii normale „Vasile Lupu" din Iaşi.

[5] Nu a apărut în *Viaţa românească*.

15

[*iunie—iulie ? 1920*]

Dragă nene Ibrăilene,

Iată aci încă un inel pentru lanţul *Tomurilor brăcuite*. Nu este ceea ce spuneam deunăzi: *O nuntă în revoluţie*. *Nunta* va veni mai tîrziu. Acum, curînd, îţi voi trimite, tot pentru tomuri brăcuite, un comentar la *Mărturisirile* lui Tzigara-Samurcaş [1]. Chiar dacă a apucat cineva să vorbească despre ele, voi vorbi şi eu a doua oară.

Articolul cu B. Fundoianu va sosi şi el cel mult peste o lună. Spune-mi acum ce facem cu traducerea *Bibliei*. Din vreo 2—3 părţi încep să se schiţeze

persuasiune și ofertă. Nenea Pătrășcanu mi-a dat cuvîntul de ordine să mai aștept. Eu cred contrariul: să începem mai devreme.

Crede-mă, nene Ibrăilene, această idee cu retraducerea *Bibliei*, făcută de un scriitor cu nume gălă-gios, este mai întîi o excelentă afacere de librărie. După aceea, dacă avem un pic de încredere în destoinicia tălmăcitorului, o adevărată operă românească și patriotică. Eu nu mă voi putea mîngîia să las să treacă de aci încolo încă 3—4 ani fără să fi realizat acest vis fermecător. După oarecare experiență, am văzut că tot voi mai putea să scriu și ceva literatură, atîta cît mi-ar trebui să rămîn colaborator la *Viața românească*.

Eu îl voi ruga pe nenea Pătrășcanu să nu mă țină în suspensiune decît cel mult pînă la 1 august stil nou. Dacă pînă atunci Societatea „V.r." vede că nu se poate înhăma la această operă, fac legămînt cu unul din ceilalți (persoană sau societate) ofertanți.

Pentru nr. 4 din *V.r.* mai am vreo cîteva pagini de recenzie mică [2], pe care aș vrea s-o văd în revistă. Trimit aceste pagini luni, prin scrisoare recomandată (sau poate tot prin curier), să văd ce zice nenea Pătrășcanu.

M-am întîlnit aseară cu el, și mi-a spus că ne inviți serios — pe el și pe mine — să-ți trimitem materie literară. O, păcatele mele! Cît de bucuros aș fi să trimit numai la *V.r.* tot ce scriu și aș putea să scriu! Crezi că sînt tare bucuros să scriu și vrute, și nevrute prin toate ziarele și revistele?

Iată, de pildă, nenea Pătrășcanu se supărase pe mine pentru cele cîteva articole și schițe apărute în *Curierul* [3] lui Sanielevici. Ce să mă fac? Mie, aici, în București, îmi trebuie zilnic, ca să pot să trăiesc, 100—150 de lei pe zi. Acești bani se duc aproape toți pe demîncare. De haine și de celelalte — cine mai visează!

Eu mă port azi ca un lucrător mecanic: pălărie spartă, ghete cîrpite și bluză de atelier. Dar demîncarea zilnică nu se poate subtiliza! Cum aș scoate eu cei 3.000—4.000 de lei pe lună dacă nu aș face aceste vitejii de stil și de prolixitate literară?

Dacă *Viața românească* ar fi un ziar sau o revistă cu patru apariții pe lună, m-aș lega să-i dau ei toată abondenta mea industrie stilistică, și cestiunea s-ar simplifica în chip admirabil. Dar așa cum este azi, ce putem să facem?

Cu traducerea *Bibliei* fac două lucruri excelente (dacă nu chiar trei): pun această carte sacrosanctă la îndemîna poporului meu român; îmi asigur cele 4.000 de lei lunar, de care am ucigașă nevoie; și, presupun eu, păstrez cu grădina literaturii române o singură și onorabilă poartă de comunicație: revista *V.r.*...

Te vei fi întrebat, poate, acum în urmă: de ce nu caută Galaction să-și reia locul de la Casa Bisericii [4]? E cu neputință! Nici leafa de ministru nu mai ajunge pe vremurile astea, dacă vreai să fii numai ministru!

La revedere, scumpe nene Ibrăilene, într-o foarte apropiată scrisoare.

G. Galaction

[1] Al. Tzigara-Samurcaș, *Mărturisiri si-li-te*, recenzie de G. Galaction, în *Viața românească*, XII, nr. 6, august 1920, p. 452—453.

[2] *„Moartea Cleopatrei"* de M. Pașcanu (*Printre tomuri brăcuite*), în *Viața românească*, XII, nr. 4, iunie 1920, p. 102—105.

[3] E vorba de colaborarea activă a lui G. Galaction la *Curentul nou*, seria a II-a, care apare de la 1 februarie 1920 la București.

[4] Unde G. Galaction fusese defensor ecleziastic.

16

Azi, 16.IX.1920 (joi)

Iubite nene Ibrăilene, iată, din mila cerului, un ceas liber pentru un răvaș către d-ta.

Zac risipite toate speranțele mele ca să mai viu la Iași! Pînă mai deunăzi am fost același prizonier al ziarelor pe care îl știi de vreo doi ani. Dar astăzi mi se pare că lanțurile cad! Am reziliat contractul cu literatura de porunceală. Încep să fiu liber; adică liber să fiu rob cui îmi place și la ce îmi place. (Vai! Cam aceasta e libertatea omenească!)

Ideea cea mare pe care ți-am împărtășit-o mai demult a răzbit în lume și-a făcut cuib pe casa unui om bogat. De trei săptămîni am început, sistematic, traducerea *Sfintei Scripturi*. De zece zile știu că voi primi lunar cîte patru mii de lei pentru lucrarea aceasta. La 1 decembrie 1923 trebuie să fiu gata cu toată *Biblia*. Omul ciudat care vrea să cheltuiască 160.000 de lei ca să aibă o traducere literară a *Bibliei* este Aristide Blank [1].

Acum trei zile — vai, tîrziu de tot! — nenea Pătrășcanu vine și-mi comunică din partea Soc. „Viața românească" cam același lucru. Nu pot să mai schimb nimic. Cuvîntul vorbit este contract.

Scumpe nene Ibrăilene, intru într-un lung congediu literar. Timp de aproape o mie și două sute de zile nu voi mai putea să fac altceva decît să caut, pe românește, forma cea mai neaoșă și mai mlădioasă pentru cele vreo mie de pagini ale *Bibliei*.

Voi izbuti? Avea-voi zile, ochi, noroc, liniște, binecuvîntarea celui-de-sus? Judecînd după semnele pe care le găsesc în inima mea, le voi avea. Felul cum lucrez e foarte simplu: în zorii și în dimineața fiecărei zile traduc o pagină din cele o mie ale *Bibliei*.

Deci, nene Ibrăilene, cînd scapătă soarele, cugetă: Galaction a mai tradus o pagină. Aşa în fiecare zi. Cele două sute de zile, peste o mie, sînt pentru comentarii, pentru dicţionare, pentru limba engleză (pe care o silabisesc) şi pentru copiatul pe curat. (Se întîmplă că exemplarul-contract al *Bibliei* este o *Biblie* engleză.)

Peste vreo lună îţi voi trimite un articol mai spaţios, intitulat *Despre traducerea „Bibliei"* [2]. Acolo voi spovedi cititorilor mei ce lucrez azi şi dupe care principii înţeleg să îndeplinesc vechiul meu dor biblico-literar. Ei! dacă aş fi în Iaşi, aş veni uneori, seara, la d-ta şi ţi-aş citi din Iov, din Psalmi, din Eclesiastul, din Matei, cîte ceva tradus proaspăt.

Iartă-mă, acum să trec la cu totul altceva. Iată aci, alăturea, 26 de pagini mari: piesa *Tumin* (sau *Greva*) de amicul meu A. L. Zissu [3]. Te rog mult s-o citeşti, ori să pui să ţi se citească, şi să-mi comunici cum ţi s-a părut. Aş fi foarte bucuros să-ţi placă şi s-o publicăm în *Viaţa românească.* Ar fi un incident literar deosebit de interesant. Aştept cu răbdare.

Am scris articolul, convenit altădată, asupra lui B. Fundoianu. Este gata, dar trebuie transcris, şi nu ştiu dacă pînă diseară, cînd pleacă tovarăşa Nina Arbore [4], voi putea să prididesc. Dacă rămîne, îl expediez, mîine sau poimîine, prin curierii lui nenea Pătrăşcanu.

Viaţa românească strigă în toată ţara că au apărut *Răboji pe bradul verde* şi *Paiaţa Maicii Domnului* [5]. Cînd, unde, cine le-a văzut? Prea se joacă cu noi!

M-ai întrebat odată, scumpe nene Ibrăilene, de ce amicul Sevastos sau altcineva a apucat să scrie *Răboji* şi a rămas aşa (eu scrisesem *Răboj*). Am găsit eu explicarea; iat-o:

De pe galbenele file el adună mii de coji
A lor nume trecătoare le însemnă pe răboji...

Eminescu a făcut răbojul... literar. Trebuie să fim solidari cu Eminescu. Deci: răboji.

Permite-mi să mă amestec cu un deget într-o intrigă universitară care forfoteşte azi în cancelariile celor două bătrîne instituţii din Bucureşti şi Iaşi. S-a creat o catedră pentru literatura română. Ştii cine ar fi mai bun decît toţi candidaţii (pe care, în definitiv, îi privesc cu placiditate)? Cel mai bun ar fi D. Caracostea [6].

Nene Ibrăilene, sînt o a doua pasăre Phoenix! Iată că renasc din cenuşa iluziilor că voi mai vedea Iaşii în toamna aceasta. S-ar putea să-i văd, şi anume, din drumul către Chişinău, pe care — mai ştii! — voi fi nevoit să-l întreprind peste vreo 2 săptămîni. Drag mi-ar fi să te revăd!

Ca frate,

G. Galaction

[1] Aristide Blank, mare financiar şi economist burghez.

[2] *Biblia mea englezească şi traducerea Noului Testament (Printre tomuri brăcuite)*, apărut în *Viaţa românească* de-abia în anul XVI, nr. 11, noiembrie 1924, p. 218—224 (vezi şi scrisoarea nr. 19, 30.X.1924).

[3] Piesa a apărut în *Viaţa românească*, XIV, nr. 7, iulie 1922, p. 22—70, şi nr. 8, august 1922, p. 228—239, cu titlul *În slujba celorlalţi*, unul din personaje fiind Tumin.

[4] Nina Arbore (1887—?), pictoriţă.

[5] Vezi nota 4, scrisoarea nr. 13.

[6] D. Caracostea (1879—1964), critic literar, profesor la Facultatea de litere din Bucureşti.

17

8 sau 9.II.1921

Iubite nene Ibrăilene,

Încep să am mustrări de cuget pentru articolul cu Fundoianu. Nu din pricină că nu e aşa ce-am scris eu, ci din pricină că poate îţi fac supărare. Aş vrea să-l văd tipărit, dar nu vreau să te pun pe jăratic.

Dacă cheful meu costă prea mult, renunţ la publicare.

S-ar putea însă, după lectură, să ajungeţi la ideea că articolul este publicabil. Atunci schimbaţi-i titlul şi scrieţi aşa: *Din contingentul nou.*

Încă o vorbă: vă rog daţi drumul şi piesei lui Zissu. Dacă aţi citit-o cu luare-aminte şi aţi îndreptat, pe ici, pe colea, unele expresii prea ieftine cred că piesa merge în revista noastră.

Nu e păcăleală, ci adevăr: vă voi trimite la fiecare zi întîi de lună cîte ceva. Acum, de 1 martie, *Printre tomuri brăcuite: Sevastos şi oamenii în război*; apoi *În pridvorul lui Solomon*; apoi *Dobitocul lui Saphan* [1] (o nuvelă biblică) şi alte „povestiri profitabile"...

Mă rog lui Sevastos să nu fie „cu jele" asupra mea.

Cu dor şi drag,

G. Galaction

[1] Nici una din scrierile menţionate nu a apărut în revistă.

18

4.XII.1921 [1]

Iubite tată Ibrăilene,

Ai scris cîndva, undeva, niște admirabile pagini de critică emoționată și concisă asupra poeziei lui Eminescu [2]. Unde le-ai scris?... Sînt numai 4—5 (așa mi-aduc aminte).

Este vorba să apară un volum cu poeziile lui Eminescu (tipărit la Leipzig), și editorul vrea o prefață de mine. Aș scri-o prea subiectiv și n-ar fi de loc o caracterizare a poetului Eminescu. N-ar fi mai bine să pun în locul prozei mele cumintea d-tale apreciere?

Te rog răspunde-mi de urgență. Pentru cele 4—5 pagini pe care ne-ai permite să le reproducem în fruntea volumului ai primi (te rog iartă-mă că adaug acest detaliu) tot atîtea sute de lei. Răspunde-mi fără întîrziere.

Trimit, pînă peste zece zile, prima *Scrisoare către Simforoza* [3]. În anul 1922 vom publica 12, cîte semne sînt în zodiac [4].

Cu dragoste deosebită,

G. Galaction

[1] Scrisoarea este expediată la Iași, str. Lăpușneanu, nr. 33.

[2] G. Galaction are în vedere articolul lui G. Ibrăileanu, *Mihail Eminescu*, din *Însemnări literare*, I, nr. 19, iunie 1919, p. 1—4.

[3] *Scrisori cătră Simforoza (După douăzeci de ani)*, în *Viața românească*, XIV, nr. 2, februarie 1921, p. 177—181.

[4] Nu au apărut.

19

27.I.1922 [1]

Scumpe tată Ibrăilene,

„Te implor" al d-tale face o mie de galbeni!

Iată, m-am grăbit să transcriu prima *Scrisoare către Simforoza*, scrisă de mai multe zile.

Lasă pe Galaction să scrie amicei sale vreo duzină de scrisori și apo să le judeci. Îți voi trimite lunar cîte una, cînd mai mare, cînd mai mică. Nu te alarma de invazia mea popească. A venit timpul.

Dă drumul și tartinei despre Herz [2].

Ce s-a întîmplat cu altă tartină mai veche despre *Simfonia morții?* [3]

Al d-tale, cu mare dor de revedere,

Galaction

Vezi, ieri am primit telegrama și azi vineri, răspund.

[1] Scrisoare expediată la Iași, str. V. Alecsandri, nr. 12.

[2] În *Viața românească*, XIV, nr. 1, ianuarie 1922, p. 125—126, apare cronica teatrală a lui G. Galaction la piesa *Mărgeluș* de A. de Hertz.

[3] Nu a apărut în *Viața românească*.

20

30.X.1924

Scumpe și ilustre nene Ibrăilene,

Precum vezi, mi s-a făcut iar dor de *Viața românească*. Dor și de prietenii de la Iași, dor de bisericile și de colinele Iașului, dor de d-ta îndeosebi...

Voi veni în vechea capitală a Moldovei peste vreo 10—20 de zile. Ce facem cu articolul meu de azi? Aveți literă grecească pentru acele cîteva rînduri (pe care cu greu aș putea să le las la o parte)? Mi se pare că da. Trebuie, apoi, o deosebită vigilență pentru nemțește și englezește [1].

Dacă vă este cu putință, dați imediat în lucru articolul, și eu, cînd voi veni în Iași — la nevoie voi grăbi venirea — voi face corectura.

Dragă nene Ibrăilene, mai am cîteva zecimi de pagini, scrise tot pentru *Viața românească*. Le voi aduce cu mine. Nu sînt copil ingrat, ci leneș și hărțuit.

Te rog dispune să mi se scrie o vorbă despre primirea manuscriptului de azi și, dacă se poate, ce-ați hotărît asupra lui.

Și eu, și soția mea ne gîndim cu prietenie la d-na Ibrăileanu și la copila d-tale [2]. Le dorim multă sănătate. Așijderea și d-tale!

Să ne vedem cu bine!

G. Galaction

Aș vrea să nu fie literă mică; numai notele de subt pagină să fie cu asemenea literă.

[1] Vezi scrisoarea nr. 15, nota 2.

[2] Maria (Maricica) Ibrăileanu.

5 ian. 914, Focşan

Stimate domnule Ibrăileanu,

V-am scris desigur de multe ori pînă acum... Nu protestaţi! Am scris numai pe abur de gînd, şi astfel de veşti, şi dacă sosesc, e subt o formă aşa de vagă, că nu poţi da socoteală de ele.

De îndată ce am început a mă lega de *Viaţa românească*[1] am căutat fireşte în necunoscut să ştiu cui mă adresez, şi mă trudeam să desluşesc ceva în abstractul complect pe care mi-l reprezinta revista, fiindcă viaţa mea e cu totul pe de lături de aceea a unui cerc intelectual, către care totuşi tindeam din tot sufletul.

Întîlneşti poate şi în viaţa astabanală oamni cu care te-ai puтtea înţelege: ai băgat însă de seamă, omnule Ibrăileanu, d-ta, care trebuie să ştii aşa de bine să aşezi oamenii şi viaţa la locul lor, cît de grăbiţi sînt oamenii din ziua de azi, cum nu pot să se oprească din goana lor zadarnică către nimic, împotriva chiar a firii şi gusturilor lor, cum ard şi se consum de prisos; cînd îi recunoşti din treacăt, parcă un moment se reculeg, apoi fug din nou la vanul tumult al luptei pentru ştiu eu ce nerozie trecătoare. Ce puţin se trăieşte acum, deşi pare traiul aşa de aprig!

Ce spaimă am ca nu cumva în 5—6 ani să întîlnesc pe prietenul meu d-l Topîrceanu prins într-unul din aprigele maje* ale societăţii şi aducîndu-şi aminte de versurile ce a scris, aşa de fin amestecate din ironie şi vis, din sarcasm şi poezie, ca de nişte păcate ale tinereţii.

Cînd, adresîndu-mă revistei, mi-a răspuns d-l Topîrceanu[2] cum mi-a răspuns, aceasta s-a petrecut aşa fiindcă cînd e să se înfăptuiască ceva frumos pentru mine *totul concură*. D-sa mi-a spus că nu e singur, că e o sinteză, şi în stilul său acest amestec de opinii transpărea aşa de clar, că nimeni nu-l putea evidenţia mai bine.

---

* Înlocuire improprie a termenului *mreajă*.

Eu, la rîndul meu, făceam o lucrare de descompunere, și alegeam: o severitate care îmi plăcea mult, cum place calului arab frîul bine strîns, o indulgență blajină și largă și alte daruri spontanee și foarte frumoasă. Căutam astfel dincolo de cuvinte pe acei, pe acel, a căror Herald era secretarul de redacție...

Fără să știu îți scriam d-tale, domnule Ibrăileanu.

Numele d-tale îl știam mai demult, de la buna noastră prietenă Constanța[3] ea îmi spusese că e un om, undeva, care trăiește viața lui proprie, care lucrează și veghează ca doctorii medievali, la orele cînd alții dorm sau rătăcesc, care cugetă și are curajul să trăiască cum cugetă. Pe cînd îmi povestea, desigur că eu trebuie să fi rămas ca statua uimirii fericite... Mai deunăzi, așa cum iei uneori o carte de pe etajeră, am reluat unul din volumele criticelor d-voastră[4], și așa, citind, încet ne-am luat de vorbă amîndoi.

Am aflat lucruri noi... Îmi place grozav să învăț, atît știu eu să fac bine, și să îngrijesc bolnavii.

Eu am un suflet de discipol, tot ce știu sau cuget îmi e puțin lucru cînd pot sta s-ascult și să învăț ceva de la alții.

Am citit acolo părerea d-tale că o lucrare nu are valoare reală și durabilă decît cînd e absolut obiectivă,cînd scriitorul a avut facultatea ca anihilîndu-se, dezbrăcîndu-se complet sau pe cît posibil de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoce sau unui mediu, sau unui colț cît de mic de lume. Aveți desigur dreptate, și fiindcă paralel cu lectura mă preocup și de cel ce a scris, mi-ați apărut ca un critic de extremă probitate, de o mare cinste, care examinează o lucrare din punctul de vedere al calităților, defectelor și elementelor ce conține în sine, și în raport cu evoluția literară, în legătură cu trecutul, izvoarele și ereditățile și față de ce ar putea însemna în viitor.

Și zicîndu-mi că, ca maestru, ca dascăl în minunata și favorita accepție ce dau eu acestui cuvînt, aveți dreptate, am simțit un cui foarte neplăcut, în inimă — cum să explic! — tocmai așa cum fiind lăsată de la D-zeu bălană ai auzi pe cineva spunînd deslușit: „Mie nu-mi plac decît femeile brune".

Scriam și eu puțin, începusem, dar nimic din ce exista nu mă interesa decît în raport cu mine, decît după ce s-a scăldat întîi în întregime în apa sufletului meu, și aceasta nu voluntar, nu sistematic, ci ca o necesitate, fiindcă tot așa cum unul e presbit, altul miop, așa am eu această infirmitate de a luneca pe fața concretă a lucrurilor, pe subiecte, pe contururi, oprindu-mă numai pe resortul lor adînc. Un ochi construit fiziologicește astfel încît să nu vadă scoarța lemnului, ci să treacă prin ea, ca printr-un geam, în miezul lui.

A fost scurtă durerea mea, că puținul ce aș putea scrie e predestinat morții și uitării, simt bine efemerul și fragilitatea muncii mele, și ce fac îmi pare călător și șters ca cum aș scrie pe apă.

Mai departe citai cu admirație o frază a lui Brătescu-Voinești, în două-trei cuvinte simple, din indicarea unui gest *evoca* imagini bogate în mintea cititorului. Invers de mine, care de abia prind cu stîngăcie un gest, cu plumb pe aripi, cum zice frumos d-l Topîrceanu, și îl despic singură cu voluptate pînă în resorturile lui obscure, nelăsînd altora să facă această plăcută operație. De obicei sînt cam arbitrară, tac, cedez, dar nu mă conving ușor. De rîndul ăsta am simțit ambiția violentă de a încerca și eu să fac ceva care să vă placă ; m-a preocupat mult ideea asta, și am așternut o schiță, un mic portret pe vreo două pagini.

Am scris unic pentru d-voastră.

Dacă le voi lucra mai tîrziu și dacă va merita să vadă lumina, fiindcă prevăd că va fi slab scris, deoarece de dragul de a vă place am ieșit din genul meu, și eu nu știu face ceva decît așa cum îmi spune un prieten : „Faceți, doamnă, cum știți", voi cere permisiunea să scriu în urma titlului „D-lui Ibrăileanu", fiindcă d-voastră singur veți fi de vină că am comis aceste pagini în afară de puterile mele.

În timpul acesta, d-l Topîrceanu îmi scria că citiți *caietul* meu. Nu m-am simțit la îndemînă, așa de mult îmi părea că contrasta ce am scris cu ce puteați admite și prețui. M-am resemnat : „N-o să-i placă... Ce să fac!" Eu am în natura mea ceva caracteristic, ceva de Carmen ; opinia altora de mine, fie că mă doare, fie că mă bucură, merge pe alături, nu alterează de loc pe a mea de cellalt.

Pe urmă, Constanța Moscu, întorcîndu-se de la Iași, a venit pe la mine, cu impresii noi, mai tari ca altădată. Am stat de vorbă mult, adică cu vorbe puține conținînd tăceri lungi și cu tăceri conținînd vorbe multe. Am hotărît amîndouă să facem imposibilul să merg și eu prin Iași.

Călătoria asta reprezintă în felul meu de existență un eveniment tot așa de extraordinar ca pelerinajul la Meca sau Ierusalim, și valoarea lui efectivă crește din dificultățile ce am întîmpinat pentru a-l face și din siguranța sau teama că a doua oară nu se va mai întîmpla.

Am fost... și am avut cinstea să vă văd și cunosc, nu voi spune aci mulțumirea mea, atît aș vrea să ghicesc, dacă doamna Ibrăileanu a avut și ea ca mine impresia că ne cunoaștem de totdeauna, că mă reîntorceam de undeva lîngă d-neei, atît mi-era de bine, de îndemînă, de apropiată, atît mă găseam de puțin înstrăinată.

Pe urmă ai venit d-ta. Te așteptam cu plăcere și curiozitate, și cele ce închipuisem erau slabe pe lîngă impresiile ce trebuia să primesc.

Acum nu mă mai tem că vei citi cu indiferență și blam orice caiet. Dacă cîndva aș merita atenția să vă ocupați de mine, aș primi blamul rece și imparțial al criticului prob în ceea ce are de spus și aș surîde aceluilalt ce

am văzut în d-voastră, sensibil oricărei trude sufletești, accesibil oricărui caz cît de particular, oricărui memoriu misterios și bizar de suflet feminin.

În cursul conversației noastre ai pronunțat două-trei cuvinte din acele mari, unul din ele e în cauzele inițiale și efectele întregii vieți universale, și așa cum l-ai pronunțat, cuvîntul, tonul — la mine toate proced de la muzică — am înțeles că eroina mea nu are a se teme de aspra d-tale judecată.

Rămînea însă realizarea, pretenția cît de modestă către o lucrare literară.

Domnul Topîrceanu, cu elanul prieteniei, mi-a spus cîteva cuvinte bune din parte-vă. Eu din cuvinte bune nu fac ghirlande vanității, ci curaj și tărie spre mai bine, și tot astfel și din mustrări spuse cu interes și rîvnă.

Nu ajunsesem bine la poarta casei d-voastră și vă și scrisesem pagini lungi, așa de lungi, că numai ținînd seama de cîte din ele v-am scutit veți putea admite lungimea acestei scrisori.

Știu cît vă e timpul de scump, și scump binelui și folosului, vă rog, oricîtă bucurie și cinste mi-ar face răspunsul d-voastră, să nu vă stînjeniți pentru mine. Eu vă voi mai scrie, cu credința că mă veți primi voios, că veți primi cînd vă voi ruga să-mi dați povețe de care aș avea nevoie.

E un an nou... Ani noi! felii tăiate de oameni în nemărginire... Vi-l urez din toată inima prielnic.

Vă rog să transmiteți doamnei Ibrăileanu viile mele sentimente de reamintire și simpatie. Primiți salutările mele deosebite în tonul și nuanța ce veți desprinde...

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Hortensia Papadat-Bengescu începe să colaboreze la *Viața românească*, începînd cu anul VIII, nr. 1, ianuarie 1913, cînd publică *Viziune* (p. 44—46) și *Marcel Prévost* (p. 73—76).

[2] G. Topîrceanu făcea parte din redacția *Vieții românești* și, între altele, stiliza manuscrisele Hortensiei Papadat-Bengescu.

[3] Constanța Marino-Moscu (?—1940), prietenă a Hortensiei Papadat-Bengescu și veche colaboratoare a *Vieții românești*.

[4] În cele ce urmează Hortensia Papadat-Bengescu se referă la studiul *I. Al. Brătescu-Voinești* din volumul lui Ibrăileanu *Scriitori și curente*, Iași, 1909.

2

Focșani, 19 feb. 914[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Spuneți în scrisoarea d-voastră: „mă voi feri de a recidiva" ; înțeleg că vă mai pot scrie fără a vă importuna. Și, iată, vă scriu acum. E prea devreme? E prea tîrziu ?

Dacă e prea devreme, e din teama de a nu întîrzia, și dacă e prea tîrziu...

Dacă ar fi vorba de mine, aş şti bine că nu e niciodată prea devreme, eu iau din corespondenţă *uneori* mulţumiri de care alţii nu au nevoie, fiindcă şi le satisfac din mediul în care trăiesc sau îşi ajung sieşi. Cu singurătatea sînt deprinsă. E una din voluptăţile mele. În casă sîntem mulţi, şi anume obligaţii mă fac să comunic destul de des cu ceea ce se numeşte societate. Dar a împărtăşi idei, a discuta, mai ales a învăţa ceva e un lucru rar pentru mine, în afară de corespondenţa cu draga mea Constanţa, şi oricît te-ai fi oţelit cu singurătatea, simţi uneori plăcerea de a lăsa să ţi se dezlege cugetul.

Eraţi să veniţi în Focşani?

Mă întreb cum ar fi fost dacă veneaţi? Vroiaţi să mă luminaţi asupra modului d-voastră de a concepe obiectivismul. Socotiţi că vorbele sînt mai convingătoare! Fiindcă nu aţi venit să mă convingeţi cu vorbe, pe cînd puterea de convingere a scrisului am încercat-o, nu pot fi deocamdată de aceeaşi părere. Cuvintele şi ele se lovesc de aspectul lucrurilor înconjurătoare, de oamenii dimprejur şi se alterează din ele, te trezeşti în unele locuri vorbind vreo banalitate, altceva de tot decît voiai! Poate că şi scriind te trezeşti spunînd altceva decît voiai! Nu e nimic absolut. Eu am filozofia mea personală, nu rîdeţi, sau mai bine rîdeţi şi cu mine şi chiar *de* mine — nu se rîde aşa de des în viaţă! Nu pot să sufăr definiţiile: „Da! Nu! Bine! Rău! Cald! Rece." „Da"... conţine în el pe „nu" în sîmbure... şi „nu" pe „da" în perspectivă. „Cald" arată răcirea posibilă şi „rece" e mai frumos, dă posibilitatea de a se încălzi. Sînt unii care se năduşesc cînd sînt emoţionaţi. Am văzut acum cîţiva ani un caz frumos. Pe o temperatură glacială eram vineţi de frig. Cineva, surprins de o venire neaşteptată, de o mişcare de suflet, în fine, a avut deodată fruntea inundată: am discernat minunat acea impresie, şi boabele de sudoare mi-au părut boabe de mărgăritar. Eu, dimpotrivă, am frigurile reci. Cu nasul în sobă sau calorifer, tremur toată cînd am emoţii mari. Cutremure de astea se întîmplă însă foarte rar, mai rar decît cele ce au scuturat anul trecut Focşanii şi care era să ne treacă în rîndul amintirilor pompeiane.

... Scuzaţi digresiunea. Ziceam că nu ştiu bine cum ar fi fost dacă aţi fi venit. În discuţii eu poate aş fi tăcut — mă cunosc — am eu aşa momente de sărăcie mintală, cînd sînt prea distrată de ce mi se spune şi de cum ascult eu ce mi se spune. Eu sînt mult mai cutezătoare în scris decît în vorbă.

În schimb, dacă aţi fi venit — dacă aţi veni — ar avea acea superioritate pe care se pare că o au realităţile asupra ficţiunilor. Nu vă constrîngeţi de loc cînd e vorba de Focşani. E foarte urît. Acum mai ales cu dezgheţul. Mai deunăzi trebuisem să umblu după tîrguieli; oraşul, case, oameni păreau că se tîrăsc în mocirlă. Simţeam nevoia să strig, atît mă înăbuşea urîtul; tocmai ieşea din librărie băiatul, vînzătorul care, cînd lipseşte, ieşi fără să cumperi de 10 bani peniţe spunînd că treci mai tîrziu. I-am spus din treacăt: „Ai văzut,

domnule, ceva mai urît ca tîrgul ăsta?" și m-am ușurat. Cît pentru cei ce-l locuiesc, eu am un scut pe care de copil mi l-am făcut și îl port oriunde mă duc, e impalpabil, dar foarte rezistent, mă închid în el ca într-o fortăreață, și prea puțini sînt acei pentru care îl dezbrac.

Pogonul de loc din jurul casei — acum o baltă noroioasă — îmi e totuși de mare folos.

E ceva în Focșani după care îmi va părea foarte rău. E tocmai locuința. O casă veche a unei beizadele oarecare, joasă, cu odăi mari cum nu se mai fac acum. O sală de 11 metri pe 4, unde mă plimb neobosit cînd sînt singură și lucrez. Eu scriu mintal. Pe urmă numai transcriu, așez, îmbrac în cuvinte, în forme, în văluri, în broboade. Întîi văd... la început cețos, apoi din ce în ce mai limpede, și cînd a venit în lentila de precizie începe să se anime, să se miște, să rîdă, să plîngă, să vorbească... și cînd scriu, din toate astea iese ce ați văzut — mai nimic ... În față vara e grădină și înapoia casei semănăm porumb. Cînd trece uneori vîntul prin frunza moale, te poți crede la țară. Toate odăile sînt așa mari, lasă gîndul să-și închipuie că a scăpat departe, că se duce, nu te lovești cu mintea de pereți îngrămădiți. Pentru mine, care stau mult în casă, e foarte mult, și nu știu dacă altundeva voi mai regăsi condițiuni asemeni.

În schimb, dacă ați fi venit — vedeți că nici nu încerc să spui cinstea și mulțumirea ce mi-ar fi făcut vizita d-voastră — nu ați fi găsit nici un ungher al meu *numai*, m-ați fi căutat zadarnic în casă și poate și în mine pe mine, cea adevărată. Nimic care să amintească biblioteca Alinei[2]. Eu am concedat celor dimprejur, fiindcă țiu mult la o estetică a lor personală, partea asta ca să mă lase și ei pe mine să gîndesc uneori în liniște. Nu îmi fac nici o laudă din asta. Ce le cedez e mult mai puțin decît ce le fur din mine. Spui cîteodată, mai din glumă, mai din serios: „Cînd aș fi la mine acas' aș face așa și așa"... E răutăcios, injust, femenin și adevărat.

Ce bun sînteți cu mine, văd cum vă aplecați ca să discutați înțelesul cuvîntului obiectivism. Ce încetișor mi-l spuneți și cum tot d-voastră păreți a pătimi de o apreciere a mea nefundată. Eu nu știu carte multă... de la un nivel în sus vreau să zic — de la acel unde mă suiți și unde trebuie să învăț a fi la locul meu. Îmi pare oare rău? Uneori da... uneori nu... Sînt timpuri cînd judec aproape cu necaz pe cei ce mă stăpîneau atunci, și n-au înțeles atît lucru, că eram făcută să învăț mult. Timpuri cînd dorința de a ști, de a cerceta, de a mă afunda în labirintul cunoașterii mă cuprinde cu furie; și altele — mai ales de cînd scriu, cînd ignoranța mea relativă îmi apare aproape necesară. Nici nu mai pot citi. Nu trebuie să compar cu nimic ce am de spus; să spui crezînd că altceva mai bun nu se poate spune. Și vorbele trebuie să-mi pară inventate de mine ca să nu mă dezorientez. Mi-a părut atunci că su-

biectivismul meu nu v-ar place, nu vă cunoscusem — am spus-o, o repet. E cu atît mai crud să insistați cu cît am greșit mai tare.

Am dat ideii d-voastră un înțeles prea strîmt. Cu excesivitatea pe care involuntar o aduc în toate, m-am impresionat prea viu — nu regret. Cînd am vrut, și vreau încă, să scriu ceva, cum credeam atunci că vă place numai, îmi propuneam să caut a prinde un caz sufletesc exterior, trecut firește prin prisma ochiului meu sufletesc. Aș vrea să vă adeveresc că nu va fi de loc ad-hoc. Nu am căutat un subiect, nu l-am ales; dacă dorința mea nu ar fi fost destul de tare încît să cheme inspirația de acolo de undeva adînc unde se făurește, dacă ar fi fost o impresie mai superficială, aș fi renunțat la ea.

Nu de acolo vine dificultatea, ci de la nevoia de a mînui un limbagiu care nu-mi e la îndemînă și pe care-l cere subiectul foarte mic de altfel, care a venit nechemat, cu care m-am familiarizat, a cărui personagii, locuri, atmosferă le văd foarte clar, le aud vorbind, dar execuția mă încurcă, mă izbesc de oarecare greutate cînd vreau să-i fac să vorbească ca ei și ca mine. N-am început a scrie pe hîrtie — aștept primăvara, am nevoie de primii muguri. Poate tocmai scriitoare nu sînt, dar desigur un soi de artistă. Mai aștept și ziua cînd, așezîndu-mă înaintea caietului, să se aștearnă fără șovăire. Cînd nu e gata bine, cînd nu vine așa dintr-o dat', nu face parale. Te dezguști de bucată și de tine, mai bine aștepți cît de mult.

Și încă mă simt ca o carte deschisă pe care o răsfoiți. Vreau să vă spui mulțumirea și gravă și duioasă pe care *singurul* mi-ați făcut-o, înțelegînd și recunoscînd cu cîtă neobicinuită fermitate resping subiectele de care nu mă cuprind destul și nu mă las ispitită de oarecare facilitate și de succese ușoare. Totdeauna, și, vedeți, ăsta e un lucru pe care nu l-am spus nici Constanței, priveam cu melancolie cele 7—8 pagini care formau tot bagajul meu literar și mă gîndeam : cînd m-aș prezinta în fața vreunei judecăți supreme, alături cu cei ce ar aduce după ei nenumărate volume, mie mi s-ar ține seama de tot ce *Nu* am scris, de nuvelele frumușele, de romanele nu tocmai rele ce puteam înjgheba. Și am venit în fața acelei judecăți și mi s-a ținut seamă și ce frumoasă răsplată! Acele cuvinte pe care le primesc fără falsă modestie, pe care le-am căpătat pe acele 7—8 pagini, cine se poate lăuda că a primit o așa recompensă pentru așa de puțin! Ele sînt răsplata puterii mele de stăpînire, și mai ales dorinței de a nu aduce acelor ce m-au adoptat decît ceva demn de ei și de mine.

Vă mulțumesc.

Și iarăși răsfoiți mai departe...

Eu scriam odată Constanței: „În *Marea* [3], dacă aș reuși să fac ce vreau, ce *trebuie*, Alina, chipul, sufletul, viața ei și a bărbatului ei, deși ei nu apar

nicăieri și nu se manifestă cu nimic, ar trebui să fie familiare cititorului" și d-voastră tocmai îmi spuneți....

Marea! Ați spus eroinei mele cuvinte peste care nu pot să trec, mă împodobesc cu ele ca Lilia mea [4] cu acel colan ce ar fi dorit.

Nu numai exteriorizării, nu micului talent literar i-ați dat aceste daruri mari.

Eu, vroind să caracterizez o artă oarecare, am scris undeva pe niște file ce dorm într-un sertar: „*Pour faire souffrir, il faut souffrir; il faut aimer, pour être aimé; pour prendre, il faut se donner; pour faire frémir la vie, il faut vivre richement, splendidement...**"

Și eu m-am dăruit și nu m-am crutat...

Sînt răsplătită.

Domnule Ibrăileanu, cum mă speriați! De ce îmi cereți o anume măsură, de ce nu ziceți încă: faceți, doamnă, cum știți? Am luat ceea ce ați vrut să-mi dați... curaj, ambiție, înălțare sufletească, acea putere care te face să te întinzi pînă la rupere, ca să te ridici unde te-au așezat, dar totodată mă tem, nu mai cutez.

Vă pot promite ca eroinele mele să nu se prezinte înaintea d-voastră decît atunci cînd vor fi pătrunse de mișcările lor sufletești tot atît de puternic ca sufletul turburat din *Marea*, cu prețul chiar al cruzimii de mine singură. Nu pot răspunde însă de împrejurările din care vor trebui să-și exalteze astfel simțămintele.

Da! Mă interesează mult și sufletul celorlalți, mă pasionează chiar, îi privesc neobosit și ochiul meu vede toate firele cît de încîlcite care mînă faptele lor exterioare și viața lor internă. Dacă nu scriu încă de ei nimic, e fiindcă sînt la o epocă cînd sînt absorbită prea viu de mine. Cît va mai ține? Nu prea mult. Știu să mă stăpînesc — ați văzut-o, m-ați mișcat mult cu asta, voi ști, sper, și să mă retrag la timp. Voi scrie atunci poveștile celorlalți. Și iată-mă gata să plîng la ideea acestei viitoare abnegațiuni.

Acum însă, chiar cînd uneori scriu la persoana 3-a, e o operație făcută în urmă; cînd compui ca să mă încălzesc bine de ce am de spus trebuie neapărat să mă adresez direct cuiva real sau închipuit, să mă alipesc, să zic Eu... Tu... Nu știu dacă expui ideea mea cum se cuvine, de cînd mi se spun de ici, de colo păreri asupra stilului meu, găsindu-i mai toți un *ce*, pe care eu nu știu că-l pui, mă îndoiesc. Cînd îți spun toți că ești beat...

Dar cine mai bine decît d-voastră ar ști să puie bună orînduială în ce spui, să realizeze ceea ce spui prea fictiv și să spiritualizeze ceea ce spui prea plastic.

---

* Pentru a face pe altul să sufere, trebuie să suferi tu; trebuie să iubești, ca să fii iubit; pentru a lua, trebuie să dăruiești; ca să faci să freamete viața, trebuie să trăiești din plin, minunat... (fr.).

Pornisem să vă spui că în micile lucrări obiective ce eventual aş încerca ca *să-mi dau mîna* pentru mai tîrziu, ţinînd seama de mica greutate ce întîmpin, mă veţi începe şi pe mine de la un 6 oarecare. Nu de notă mă tulbur, de decepţia ce v-aş putea da.

Acum nu am nimic gata. Un portret de femeie după natură, — *Sephora* — scurt, şi nici acela gata de tot [5].

În schimb, am avut zilele din urmă un timp de deosebită febrilitate. Nu m-am simţit, pot zice, niciodată mai luminată, mai agitată, mai stăpînă pe cugetare. Am luat impresia asta din slove, din contactul unei personalităţi, nu numai foarte accentuată şi superioară, dar se vede şi foarte comunicativă, foarte contagioasă. Am simţit în adevăr, prima zi mai ales, ceva asemănător unei descărcări electrice, unui foc viu. Mi-ar zice cineva că e imaginaţie, mi-ar cere să arăt din ce am luat aşa impresii tari şi n-ar găsi — se poate! Eu am simţit şi zic că este. Eu din asemenea contacte mă sugestionez, mă alimentez — sînt, se vede, un medium bun — îmi pare ca şi cum cineva mi-ar întinde o mînă tare şi, rezemată pe ea, aş putea urca cu pas uşor Himalaia. Pînă şi noţiuni noi capăt astfel. Veţi zice că nu se poate, că noţiunea dacă nu ar fi fost undeva adormită...

Şi eu zic că da, noţiuni noi şi din domenii ale gîndirii care îmi sînt străine. Se vede că nu sînt ale mele, ci ale persoanei cu care iau astfel de comunicări telepatice, deoarece nu rămîn, nu le mai ştiu în urmă. Poate spui prostii? O! nu mă supăr. Mintea mea se odihneşte uneori în prostie, tot aşa cum se lenoşeşte trupul şi se culcă. Dacă am putea sta la Iaşi?

E Curte de apel la Iaşi, nu ar fi imposibil, m-am gîndit eu de multe ori la asta. Se pare însă că interesele noastre ar fi mai mult pe aci primprejur. Avem nişte viişoare care ne-au pus în aşa încurcături, că ne mănîncă viaţa.

Eu însă nu de asta m-aş împiedica. La mine e o superstiţie înrădăcinată să nu mişc niciodată singură acul destinelor. Dacă va veni dinafară, dacă va fi scris să stăm cîndva în Iaşi... Cum va fi atunci? Ce mult aş avea de spus asupra influenţei locului! Poate că mi-ar fi minunat de priincios. Poate că ar avea asupra mea efectul unui cîntec de leagăn, aş aromi de bine ce mi-ar fi! Ştiu eu? Poate iar să trăieşti viaţa de toate zilele, bucătăria existenţe acolo pe unde ţi-ai purtat numai sufletul şi cugetul...

Nu ştiu! De aceea nu mişc eu niciodată acul... Cum ar fi? Poate uneori aş ieşi de la vreo petrecere mondenă, aş spune că am treabă, munca e sacră, şi m-ar lăsa la poarta d-voastră. M-ar primi doamna Ibrăileanu cu surîsul deschis şi bun ca şi atunci, m-aş aşeza pe scaunul acela în dreptul biroului, subt lampă — v-aţi împăcat cu lampa?

D-voastră nu ştiu bine dacă aţi fi acasă sau nu... ar fi poate acolo şi d-l Mironescu[6]... cine ştie ce sucituri de rochii s-ar mai purta pe atunci — mi-a

spus Constanța anecdota delicioasă — m-ar întreba ce înghețată îmi place, dar s-ar opri după ce ne-am uita unul la altul, ar recunoaște că sîntem tovarăși. Împrejurul apostolilor se adun discipoli, subt toate vestmintele, însuflețiți de aceleași idei, și Marta și Maria care știe așa de bine să asculte la genunchii lui Crist!

Și cum ar mai fi?

M-aș plimba uneori spre Copou în sus, departe, dincolo de unde se plimb oamenii toți. Pe jos, firește, eu cînd zic *plimba*, înțeleg pe jos. Nu există un tonic mai minunat al nervilor ca aerul și mișcarea bine înțelese. Simți singur cum cu încetul îți cade surescitarea, cum te liniștești, cum te odihnești.

Mergem să ne plimbăm împreună? Cu toții? E uscat într-acolo? Aici la noi n-ai unde să te plimbi. Mă duc cîteodată spre gară, să văd cum trec trenurile, cel puțin dacă nu plec, să văd plecînd pe alții.

Așa ar fi la Iași... sau altfel... mai frumos sau mai urît.

Apelez la simțul d-voastră de dreptate. De toate divagațiunile astea, recunoașteți, nu-i așa, că nu sînt eu de vină. „Poeta... cum se zice. Bieții poeți sînt niște nebuni." Sînt și niște oameni foarte de treabă și foarte drăguți! Domnul Topîrceanu, micul meu prieten, a venit ieri să mă vadă. Eram bolnavă, dar am fost așa de veselă, încît sînt sigură că nu a băgat de seamă. Mi-a făcut mare plăcere.

Eu sînt bolnavă, o să-mi treacă, dar am o mare mîhnire. Constanța Moscu e foarte bolnavă de inimă. Nu mai sînt acele tulburări nervoase care îmi dau și mie uneori fenomene cardiace violente, e chiar o boală de inimă pronunțată, poate și avansată. Oricît și oricui ar putea părea absurd, un rău al ei mă costă ca a celor mai de aproape ai mei. Nu pot s-o ajut cu nimic. Mă trudesc să știu ce aș putea inventa ca să-i fac o mulțumire sufletească, dacă nu un ajutor sănătății.

Sînt lîngă mine cinci foi scrise. Ce e de făcut? Nici o scuză cît de ingenioasă nu poate explica dimensiunile acestei scrisori. Trebuie neapărat să zicem că nu e o scrisoare. Mi-ați spus să vă trimit orice manuscript, să zicem că e un manuscript. Un manuscript destinat să meargă în coș sau în foc. Dacă mă întrebați... prefer focul. Și în felul ăsta m-am împăcat cu mine. Cam tot în felul ăsta fac oamenii totdeauna compromisiuni cu conștiința lor. Dacă îmi aduc bine aminte ce v-am scris, v-am răspuns, v-am mulțumit, nu v-am pus nici o întrebare! Veți putea scrie, nu veți fi nevoit să răspundeți, nu voi avea remușcarea să adaog altor griji serioase și grija asta măruntă.

Vream să vă rog ceva. Cînd îmi veți mai scrie... vreodată... să fie tot la ora minunatelor orgii de cuget. Îmi place așa de mult societatea aleasă, am așa de rar prilej să mă găsesc cu ea... Verlaine... France... Baudelaire... Heine... ceilalți... și d-voastră.

Şi dacă se poate tot atunci să mă citiţi! Îmi pare, dacă îmi dau bine seama, că m-am adresat mai ales omului de noapte. Dacă statornicim un om de zi şi unul de noapte, ceea ce la mine numesc eu *la double vie* *. Nu-i aşa, merg amîndouă paralel destul de binişor, şi uneori fac incursii grozave una într-alta, adevărate cataclisme. Nu sînt modestă de loc, mă compar cu d-voastră.

Aţi fost cam suferind timpul din urmă, acum desigur v-aţi restabilit. Doamna Ibrăileanu e bine ? Aveţi şi o copiliţă. Eram prea străină atunci ca să cer să o văd şi desmerd. Arătaţi, vă rog, doamnei Ibrăileanu afectuoasele mele amiciţii.

E o parte în scrisori la care mai ales te referi la ce ţi s-a spus... sfîrşitul. Eu am luat deunăzi cu oarecare nesocotinţă din ceea ce aţi lăsat la aprecierea mea. Firile astea gingaşe sînt şi foarte trainice totodată: am luat aşa de mult din binevoitoarele d-voastră simţăminte, încît mă simt cam încurcată cînd, la rîndul meu, proporţional trebuie să dau.

Hortensia Papadat-Bengescu

20 feb.

Domnul Topîrceanu îmi scrie din drum. A uitat să-mi spuie ceva. Nu ziceam eu adevărat că vrei să vorbeşti una şi te încurci în alte vorbe, şi totuşi e bine?

A venit tîrziu, a plecat curînd. Cît pe aci să nu-l văd. Cum eram bolnavă dădusem ordin să nu primească. Noroc că bărbatul meu, văzînd un domn singur, a crezut că îl caută pe el. Îi scrisesem cu toate astea să mă anunţe cînd trece. Nu e încă convins că subt multe complicaţii sînt în fond o fată bună şi fără nici un fel de pretenţii, nemulţumită numai că nu pot, din cauze independente de mine, să primesc cît şi cum aş vrea pe prieteni. Sper că se va opri apoi mai mult la întoarcere. L-am rugat.

Mi-a scris că aţi suprimat *Aşteptarea* [7].

Răspunsesem la multe scrisori ale d-voastră din unica scrisoare şi totuşi nu destul. Cînd mi-aţi promis că veţi *veghea* asupra mea, aţi luat angajamente mai mari decît le-am dat eu înţeles şi le-aţi şi tradus în fapt. Îmi ofereaţi o paternitate în sensul cel mai frumos al cuvîntului, nu numai fictivă, ci întărită prin gesturi. Cred că vedeţi cît de bine simt că a trebuit să iubiţi *Marea* pentru a purta o grijă atît de înţeleaptă perfecţiunii ei *relative*.

Da! în adevăr, scriitorul, cînd are o inspiraţie nu tocmai rea, uneori o adaugă, o agaţă *incidental* într-un tot al cărui armonie o strică astfel.

---

* Viaţă dublă (fr.).

Deunăzi mă îngrijeam eu de unitatea firului conducător al sufletului eroinei mele. Această grijă bine înţeleasă vă face să suprimaţi un capitol. În cursul spovedaniei, deşi aceste două poveşti simbolice conţin integral şi esenţial cauza boalei ciudate, ele par ca formă *alipite*, *ad-hoc*, *introduse*. Am înţeles oare bine? (Nu e o întrebare, nu!) Vă mulţumesc iar grav. Poate acest *grav* e starea adevărată a eului meu, sau cel puţin una din cele fundamentale. Adevărată nu poate fi decît complexul de miriade de femei ce sînt, timp de aceeaşi secundă, şi acel complex şi el *nimic* — lut pentru viermi. Vă mulţumesc! La mine sufletul impresionează viu restul. Aci departe fac chiar gestul de a vă da mîna lung.

Cînd ziceam eu că m-aţi adoptat, *je ne savais pas si bien dire**.

Dacă în această piesă ar fi un *raisonneur, le personnage qui tire les ficelles***, mi-ar spune poate, cu plicticoasa lui logică, că îngrijind bucăţile ce apar, satisfaceţi nevoia d-voastră firească de critic şi ambiţia de a nu apare în revistă decît un lucru bine făcut. Aţi băgat de seamă: aceşti *raisonneurs*, toarnă vecinic gheaţă pe iluzii şi port foarfeci pentru aripile noastre. Dar iluzii şi aripi, de cum le tai, de aceea cresc la loc.

Şi mai pînă la urmă, ce m-a impresionat mai mult în treaba asta e că nevoia de a corija v-a mai făcut să citiţi o dată.

Nu mai e nevoie s-o considerăm ca manuscript. Ai drept să scrii 10 pagini la 19 feb. cînd ai aflat la 20 că într-o afacere redacţională eşti obligat să răspunzi.

[1] Scrisoarea este trimisă pe adresa: Iaşi, str. L. Catargi, nr. 12.

[2] Personaj din nuvela *Marea*, publicată de Hortensia Papadat-Bengescu în *Viaţa românească*, VIII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1913, p. 275—291, şi IX, nr. 1, ianuarie 1914, p. 33—48, nr. 2, februarie, p. 161—179.

[3] Vezi nota 2.

[4] Aluzie la un personaj din nuvela menţionată anterior.

[5] *Sephora* va apărea în *Viaţa românească*, IX, nr. 10—12, octombrie—decembrie 1914 p. 5—12.

[6] I. I. Mironescu (1883—1939), scriitor şi medic, colaborator al *Vieţii româneşti*.

[7] Probabil un capitol din *Marea*, suprimat de Ibrăileanu.

3

Focşani, 2 sept. 914

Stimate domnule Ibrăileanu,

Găsesc în mine certitudinea că nu vă veţi întreba de loc de ce într-un moment de mîhnire, de nedumerire, de trudă sufletească vă scriu d-voastră.

---

* Nu ştiam că am spus atît de bine (fr.).

** Personajul care trage sforile (fr.).

Dacă mi-ar trebui totuși un pretext, ar fi că ceea ce am a vă spune privește o prietenă comună a noastră, căreia doamna Ibrăileanu și dv. i-ați dat dovezi de dragoste, care în mijlocul dv. se simte mai bine ca oriunde, atunci cînd își poate îngădui mulțumirea de a putea suporta vreo mulțumire în mijlocul unui trai țesut îndelung din o mie de căpcane și fire complicate ale nenorocirii. Constanța Moscu, pe care o iubesc mai mult decît e permis să iei de la sentimentele celelalte pentru a da prieteniei, pentru calitățile ei în care cred cu tărie, și poate, obscur, pentru suferințele ei chiar înainte de a le cunoaște, pentru acea incompatibilitate între ea și mediu, între ea și viață, între ea și ea singură, pe care o socoteam o natură tare, oarecum stăpînă pe sine, la care recurgeam cînd aveam un sprijin moral de cerut ca la un sfetnic ponderat și cu mult simț al realității imediate, care avea asupra împrejurărilor și oamenilor dimprejur o ascendență de voință și inteligență, mi-a scris zilele trecute o scrisoare cărei nici nu i-am putut răspunde, fiindcă egoismul meu vedea cu uimire învinsă, zdrobită subt roțile grosolane ființa de la care luasem și mai speram să iau lecții de tărie.

Căsnicia Moscu, nu e pentru dv. un secret, a fost din acele care ar fi dat un bogat material de studiu cui, subt masca de toate zilele, i-ar fi cunoscut resorturile ascunse. A mers, cu multe hopuri, pricinuite de multe lucruri de diferite ordini, cum merg unele mașini stricate, te miri prin ce minune de angrenaj! Certurile de gospodărie, discuțiunile și disensiunile sufletești s-au transformat în pozitive incorectitudini de o parte și în crize violente de neurastenie sau de știu eu ce, care traversau ca niște furtuni natura aparent apatică a bărbatului. Scenele acestea, de a căror existență știu puțini, dacă nu nimeni, și a căror descriere seamănă cu a acceselor de nebunie isterică, dădeau bietei femei două feluri de spaime: frica fizică imediată și teama de a nu vedea murind subt ochii ei omul atît de necesar; toate însă se confundau, aparent cel puțin, într-un fel de comunism, care, ca o pînză subțire, apăra de dezastrul final o șubredă asociație. Nu vreau să analizez cauzele, cred cu convingere, știu, că împotriva orice s-ar invoca, Constanța are dreptate. Nici nu importă vinovatul! Ceea ce strigă e nevoia de a face ceva pentru ea. Acum trei zile am primit o telegramă: „Sosesc Focșani — Constanța". O cunoașteți! Vine la prieteni, pleacă uneori să răsufle din neputința de a se acomoda la ea acasă, dar își păstra independența. Venea ca un oaspe, păstra un echilibru peste suferința dinăutru.

Acum venea la mine aproape fugară, nemaiavînd unde sta, simțind că nu mai are ce căuta acolo, cu toate că acolo erau copiii, pe care-i iubește, cu tot ce a adunat asupra lor din iubirile ce i-au lipsit de cînd s-a născut, venea înainte de a i se spune să plece, pentru a evita umilința ce-i prepara ticăloșia omenească asupra căreia nu voi insista; și poate chiar *i se spusese să plece.*

Venea să ne întrebe, pe bărbatul meu și pe mine, ce să facă. Cerea pentru întîia oară ceva de la prietenia noastră, și pentru prima oară puteam îi da ceva în schimbul bucuriilor pe care natura ei fină, devotată, frumoasă mi le dăruise de atîtea ori. Știam că dacă a ajuns aci, e că nu i-a rămas nimic ce să nu rabde, ce să nu încerce, și că a căuta exagerație în gestul ei e cu neputință.

„Ce să fac? Nu am pe nimeni. Unde să mă duc... și ce să fac?" Chestiunea desesperată prin necesitatea reală, absolută de a lua vreo hotărîre, chestiune pe care mi-o punea mereu cu vocea, cu tăcerea, cu lacrimile așa de ciudate la o ființă care are durerea uscată, amară, sarcastică, sălbatică, egoistă. Era ceva grozav de trist în atitudinea complet zdrobită a unei creaturi pline de resort, de demnitate, de mîndrie, de curaj, de inițiativă, capabilă de muncă, de idei. Nu e întîia oară că mă preocup de suferințele ei și de ce ar fi de făcut. Niciodată, nu din spirit burghez sau timid, ci după ce am întors pe mii de fețe situația, nu i-am putut spune decît: „Stai și sufere". Sfat crud, dar în afară de care toate ipotezele ce puneam erau zadarnice.

Idei și sentimente de pe lumea cealaltă, pe care eu în mine le idolatrez, au făcut-o să nu-și rezerve nimic din puținul ce avea, să dea în mîna bărbatului, mult-puțin cît era al ei, imprudentă de a nu se apăra și pe ea și pe el înapoia scutului unor legi cărora le recunosc utilitatea.

Zilele trecute a dat asigurarea fetiței făcută de ea în ascuns, și cît timp va avea ceva, va da mereu, cu toate mizeriile traiului comun. Dacă ar fi cerut sfaturi de magistrat bărbatului meu pentru divorț, aș fi uzat de toată influența mea ca, cu toată delicateța situației de bun prieten al d-lui Moscu, să-i aducem *ei* tot ce se putea ca avantagii. Dar nu putea lua nici hotărîrea asta. Ce să facă? Să plece cu copiii? Cu neputință, fiindcă nu se poate hrăni pe ea și ei. Fără copii? Cu neputință, fiindcă nu poate trăi fără ei și mai ales fiindcă fără de ea acolo, cariera și chiar bunul trai al copiilor e periclitat. Tatăl, așa cum nu-l cunoaștem, cum e de necrezut, dar cum *e*, ar spune: Nu am! Nu mai pot! și ar paraliza, ar omorî cei doi copii pe care o nenorocire sublimă i-a dăruit nu cu talente oarecare, ci cu darul cel mare și adevărat al artei.

Ce să facă băiatul cel mare? Să reînceapă la 19 ani gimnaziul? Cu neputință. Ar muri înainte de a se putea supune la jena și anomalia unei astfel de situații. Cu studiile ce are, incomplecte încă, să dea lecții pe cîțiva lei, să-și batjocorească talentul? Și cellalt, surd și neputînd învăța carte? Vătășel de moșie, cu un talent colosal, evidențiat de fapte ce par din povești. Între atîți concurenți, cu studii, oameni formați, în țară străină, fără urmă de sprijin, sărac, surd, necunoscînd limba, fără vîrsta cerută, întîiul la Academia de pictură din Münich, nu e iluzie de poet, nici exagerație de mamă. Chiar uitînd că dacă tatăl nu mai poate da, e fiindcă a risipit fără rost, sau pentru

că munca lui chiar trece *aiurea*, chiar presupunînd că în adevăr nu poate decît subsista — știm fiecare ce greu se pune azi problema existenței pentru cei ce nu sînt bogați — ce să facă?

Nu știu să răspund decît punîndu-mi mie însumi aceeași întrebare. Dacă pleacă, se va putea invoca contra ei aparențele unei fugi nemotivate; chiar dacă n-ar face-o, îi va da subsidii o lună, două și pe urmă nu. Dacă rămîne, ceea ce e inevitabil, dacă rămîne, ca după o concepție a mea crudă, să scoată dobînda pagubelor morale și materiale, cerînd omului să o hrănească, stînd la post ca un dușman dacă nu a putut sta ca o tovarășă, pînă va ajunge la terminarea studiilor copiilor, care e limanul ei de salvare, dacă chiar rămînînd, refuză, să zicem *nu poate* [a] le continua studiile. Ce face? Chinuită, îmbolnăvită, insultată, stînd împotriva oricărei mîndrii pentru copii și *zadarnic*! Iadul ăsta e neînchipuit, fiindcă nu știți pînă la ce extremități de dezordine, știu eu ce aberație, știu eu ce otravă în funcționarea organismului duc pe nenorocitul ăsta. Să-i vorbești e cu neputință, e preparat cu apărări admirabile, care au prevăzut tot, care parează tot. Știi și ți se pare că te înșeli, așa aspect de iubire părintească, de devotament, de nenorocire, de victimă a împrejurărilor, așa simulațiune extraordinară, instinctivă se vede, nepremeditată, fiindcă e prea perfectă, pune pe ticăloșia dinăuntru. Mie singură adevărul mi se pare neadevăr și nu-mi pot explica asta decît printr-o reală dualitate, poate că conscientul e bun, ar vrea să fie demn și nu poate învinge inconscientul sau mersul perfid și insensibil a vreunei stări morbide.

Lăsînd la o parte cloacul, mlaștina de probe de tot felul în care plutește biata femeie, lăsînd la o parte facultatea de a suferi încă ca femeie, și cît și în ce fel, atît de ciudat se repercutează unele raporturi dintre ființe, încît de la cei ce nu mai iubim și nici am iubit putem totuși suferi odios de mult, lăsînd la o parte conflictul ăsta pentru care nu putem nimic, rămîne *limpede* bariera de care se izbesc toate încercările de evadare sau de salvare: copiii și studiile lor. Dacă nu ar avea grija lor, a unuia din ei cel puțin, ea ar putea să-și creeze o mică viață, poate mai mulțumită în simplitatea ei decît tot trecutul. Ce să facem?

Vedeți! Nu aș vrea să vă închipuiți că am speculat sentimentele d-voastră cu o cauză exagerată. E posibil ca această căsnicie să dureze pînă la sfîrșit. Să nu vă închipuiți atunci că starea de acum, de totdeauna, nu a fost așa gravă cum vă spun; să vă ziceți că a urcat calvarul. Mai mult, se poate ca avînd mijloace de a scăpa, să rămînă sau să se reîntoarcă. Nu am făcut decît să privesc viața, dar am învățat nițel să mă uit în prăpăstiile ei. Vă pun toate cazurile și rămîne totuși reală suferința ce vă împărtășesc.

Constanța s-a reîntors acasă în aceeași seară, o aștepta Titi [1]. Nu i-am putut ajuta decît cu puțin curaj, cu asigurarea că casa noastră e și a ei, că

vom utiliza relațiunile noastre, în care nu avem nici un reproș de făcut bărbatului ei, în folosul ei, i-am dat poate numai mîngîierea că nu sufere singură și nu e de tot singură. Faptul prezenței ei la noi în acele momente grele a adus o acalmie prin oarecare jenă, rușine. Trist și nesigur armistițiu. Scrisorile ei respiră aceeași iremediabilă depresiune: „Stau aici, dar o să mor". Nu murim ușor, dar agonizăm cumplit.

Acum mă întreb pe mine singură: ce vreau în definitiv de la d-voastră? Dacă, cît de subconscient aș găsi că am a vă cere ceva precis, impresia mea definitivă asupra dv. și binevoitoarea dv. atitudine pentru mine în scurta noastră întîlnire mi-ar impune o sinceritate absolută. Nu găsesc însă nimic precis de formulat. Nu am spus Constanței că vă scriu, poate m-ar fi oprit, deși știu că nu are rezerve sufletești pentru d-voastră, sînteți dar în situația de a nu ști nimic. Am satisfăcut numai unei nevoi imperioase de a comunica, de a *vă* comunica necazul ei, care e și al meu, de a vă repeta fără a cere răspuns: ce e de făcut? convinsă că dacă ceva e de făcut, nu e nevoie de cuvinte. Dacă cazul ei ar fi imaginar, sau dacă ar fi vorba de ce în el de esență [?] —nu mai puțin dureroasă—dar mai în marginea nevoilor imediate, nu aș fi vorbit. Uitați desăvîrșit pe Constanța, nu e vorba decît de un bărbat căruia nevasta, casa, copiii, pentru motive pe care le vom neglija, îi sînt piedici și povere, care le-o probează chinuitor, care, reținut de tăria unor convenții de aparență, nu îi părăsește complect, dar se răzbună ocult de această constrîngere, îmi trebuie o sforțare ca să recunosc aceste nedemnități unui prieten ce nu ne-a greșit niciodată ca prieten. E vorba de o femeie nenorocită și care s-ar uita pe ea și nu ar mai cere nimic cînd copiii ar avea cariera lor asigurată

Țiu să accentuez că sînt conscientă de gravitatea indiscrețiunii și acuzațiunilor ce fac împinsă de desperarea ce am întrevăzut.

Evenimentele de acum, atmosfera e puțin prielnică suferințelor individuale. Sînt epoce cînd cele mai grave taine și nevoi omenești se micesc, se înec în fluxul covîrșitor al unor preocupări de ordin mai generic. O știu și o simt. Totuși, fiindcă poate nu aș mai regăsi aceeași impulsie altădată, fiindcă altădată nu aș mai plînge poate de aceleași lucruri, vă scriu acum.

Ce să vă întreb de d-voastră? Dorința mea cere un bine perpetuu în tot ce vă privește.

Evit banalitatea de a vă cere scuze pentru că adaog o grijă mai mult la cele ce aveți, dimpotrivă, dacă vreodată eu, așa străină cum sînt, aș sfîrși puterile ce are omul de a suferi singur, v-aș face pentru mine aceeași spovedanie a oricărei dureri, atît sînt de convinsă de cum știți primi și privi astfel de comunicări.

De mine nu vă voi spune azi nimic, deși îmi place, mă silesc a mă măguli cu credința că nu v-ar fi plictisitor, deși mie mi-ar fi plăcut să vă vorbesc de

mine. Fiindcă însă am putut ajunge la acea rară victorie asupra egoismului de a mă abstrage în durerea altuia, vă rog azi să mă luați numai dintr-însa, î[n]-mulțind, cu mine toată, impresia pe care o veți avea de ceea ce v-am încredințat.

Cuvîntul meu va fi picătura fecundă căzută pe pămîntul bun și care va rodi mai tîrziu cîndva, cînd va fi timpul.

Am fost în iulie la Govora. Constanța mi-a spus numai acum că d-na Ibrăileanu se afla cam în același timp la Olănești cu fetița. Dacă știam la timp, mă duceam să le văd. Arătați-i, vă rog, regretul meu că am pierdut așa ocazie plăcută, amicițiile mele și admirațiunea mea pentru atențiunile materne ce are pentru bietul nostru Costică Moscu.

Și încă o dată mă întreb: de ce vă scriu? și ce cer? Luați vă rog astăzi salutul meu din impulsiunea ce m-a mînat către d-voastră.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Unul din fiii Constanței Marino-Moscu.

4

Focșani, 10 oct. 911

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Mi-ați scris mai demult să vă trimit orice manuscript am. Pentru mine cuvintele d-voastră au durată. Găsesc într-un sertar cîteva pagini — un portret [1] — gata încă din februarie trecut.

Ar trebui să mă jenez a vă ocupa timpul prețios cu un lucru așa de neînsemnat, și în adevăr simt acea alternativă în care predomină neîncrederea în mine, care-mi însoțește orice despărțire de micile mele concepții.

Acest portret e scris aproape dintr-o dat' ; apoi mult timp chinuit pentru un *și* mai mult sau mai puțin, în vederea realizării asemănării, nu numai prin descriere, ci și prin tonalități și construcții, recitit după intervale lungi, apoi uitat într-un sertar, și asupra căruia acum aș avea imbold să mă întind cu complezență pe pagini lungi, la care ați asculta cu indulgența cuiva care cunoaște izolările acestei meserii și știe ce mîngîiere procură aceste rare ocazii de expansiune și de a scoate un moment din singurătate și indiferență o idee ce te-a preocupat.

Prevalează însă o sălbăticie ce mi-e proprie în astfel de împrejurări și credința că dacă lucrul e bine făcut, intențiile lui vor apare singure.

Mă voi mărgini a explica ceva: am fost acuzată de puțini, și nu de cei a căror opinie mă doare mai mult, de prețiozitate, de înclinare către rafinerie

artistică. Acest *fel* e naturalul meu. Eu, cînd vreau să înțeleg bine un lucru, îl îmbrac în simbol și mă luminez. Mai e altceva : ceea ce scriu, ce cuget nu e în principal idei și sentimente, ci senzația lor, de aici chinul, dorința de a reda nu descrierea senzației, ci senzația însăși. Acestea pentru a vă explica de ce portretul, care începe la „Sephora e o fată" are înainte de acest început și printre cele două linii conexate a dublei picturi și a privirii sociale acele aprinderi și stingeri de lumină care nu vizează *efectul* ci vor în același timp cu lucrarea să redea ora și senzațiile mele de atunci. Dacă poate se cuvenea să nu vă deranjez decît pentru o lucrare mai mare, am în schimb satisfacția de a vă spune că de cînd nu ne-am văzut am lucrat, am muncit, cu îndemn luat din încurajările d-voastră, cu gîndul și plăcerea de a vă satisface. Nevoia de a scrie mai lung va schimba forțamente forma concepției și a stilului meu pînă-ntr-o măsură și variind pe subiecte.

Am în curs niște *Feminități* [2], cărora le vom găsi titlul împreună... Am în note și puține pagini terminate. Acele *Miraje* [3]. Pusesem mîna pe o impresie tare, cu care puteam face o lucrare mai definitivă — zic puteam, fiindcă alimentul a dispărut, și trebuie să mă mulțumesc cu însemnările ce am, care-mi sînt urme vii, și să le complectez tocmai cu această operație de consumare a alimentului.

Mai am o povestire pe un subiect din preocupările mele, într-o formă dictată de altcineva. Înțeleg că m-am trezit întrebuințînd o formă, expresii ce nu erau vocabularul meu familiar, ce degeaba aș fi căutat altădată, ce nici știam că cunosc și îmi dădeau, așa cum veneau, exact impresia că mi le dictează altcineva ; și proba că e ceva din asta e că întrerupîndu-mă la un moment, nu am mai putut relua și aștept să se mai reîntoarcă moșneagul sfătos de atunci. Nu știu dacă d-voastră știți că eu sînt un fel de instrument foarte ciudat de perceptibilități și telepatie.

Cea mai nouă întîmplare a mea e că m-am trezit într-o dimineață deunăzi cu un capitol de roman, ba chiar de la sfîrșitul unui roman, al cărui început nu-l cunoșteam, dar probabil se pregătea undeva înăuntru. Cînd revista mi-a spus la început „îndrumați-vă spre roman", cu toată dragostea pentru revistă, nu puteam, nici vream face altceva decît — cum bine mi-ați spus — ce știam face.

Cînd aș avea pregătit destul, aș fi mulțumită să vă pot cere sfatul, pentru a vedea dacă ar merita sau nu să continui în această direcțiune. Am stabilit în d-voastră, cei care mi-ați înconjurat începutul, juriul, de a cărui părere am a ține seama. *Răduca*, pastelul ce vă e destinat, stă în *ébauche** pe *chevalet*-ul

---

* Schiță (fr.).

unui caiet. Răduca nu a venit încă să-mi vorbească cu limba ei de copil sărman! O văd însă, o cunosc, de atunci, de cînd a sosit, clar ; și povestind alaltăieri Constanței la Buzău despre ea, am avut mulțumirea s-o aud zicînd că-i place mult. Nu aș vrea să vă obosesc. Adaug numai că dacă răspunsul d-voastră mi-ar face mare cinste și plăcere, ideea că v-ați constrînge cît de puțin de grija răspunsului m-ar mîhni mult. Știu că sînteți mult ocupat, nițel suferind, simpatizez cu suferința d-voastră.

Vă rog să arătați doamnei Ibrăileanu afectuoasele mele amiciții și primiți repetirea, prelungirea nelimitată a acelor sentimente deosebite din care v-am mai împărtășit, a căror mari rezerve sînt tăcute.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Vezi nota 5, la scrisoarea din 19 februarie 1914.

[2] Probabil că este vorba de *Femei între ele*, apărută în *Viața românească*, X, nr. 7—9 iulie—septembrie 1915, p. 26—38, nr. 10—12, octombrie—decembrie, 1915, p. 28—42, și XI nr. 1—3, ianuarie—martie, 1916, p. 5—27.

[3] Au apărut în revista *Sburătorul* din 1919.

5

[*Focșani, 26 oct. 1914*]

Stimate domnule Ibrăileanu,

E mult de cînd nu v-am necăjit, numai cu scrisul nu, cu gîndul mereu.

Și scriu tocmai azi, cînd sînt așa de bolnavă, încît nu am energia să cuget, nici să însemn pe hîrtie nimic. Fiindcă și d-voastră ați suferit, aș putea avea norocul să mă înțelegeți și, fiindcă adesea v-ați neliniștit că nu-mi puteți răspunde, sînteți acum răzbunat.

Am început, prin ianuarie, mi se pare, ceva nou. Niciodată nu aș scrie ceva pe care să nu doresc să-l cercetați și judecați.

Chiar atunci cînd am părut a nu înțelege, am fost sincer convinsă că aveți dreptate, dar nu am putut nimic.

Cartea asta, care va forma singură odată, cîndva, un volum de simplu document, cu puțina valoare a documentului, cînd privește ceva așa neînsemnat ca o femeie, sau marea valoare a documentului, cînd e de o sinceritate absolută, poate nu încă totală în ceea ce totuși nu spune, dar desăvîrșită în ce spune.

O oglindă, cred eu, nu e ceva adînc, e o muchie de răsfrîngeri trecătoare. Eu simt, nu calculez, atmosfera unei scrieri, ca și a unui loc, de aceea probabil nu m-am dat la *fund*, instinctiv, nu calculat, nici nu am zburat *prea sus*.

Cu ea, ca și cu celelalte, am trecut prin fazele mele obicinuite și singurele în care mă decid să scriu. Am scris în „căldură", apoi am crezut că nu e tocmai

rău ce am făcut, pe urmă nu am mai deosebit nimic, apoi am socotit că e mai puțin ca nimic, că e prost, neînsemnat, și acum nu-mi dau seama și aștept să văd ce credeți fără înconjur; chiar dacă ar fi o lucrare care ar apare direct, eu consider orice scriu ca aparținînd revistei și ca depinzînd de d-ta în particular.

Ceea ce trimit e cam jumătate, sau două din trei părți, mai am destul scris pe caiet și necopiat, mai bun, mai rău, dar cred că tot cam în felul ăsta.

Acum scriu anevoie, rar de tot și riscă chiar din unele împrejurări să se isprăvească la locul unde s-ar opri. Noroc, dacă se poate zice, că scriu foarte ușor, așa de fecund, că nici nu mă pot urmări, și aproape direct, dar numai în izolare, liniște și *continuitate*, numai — Doamne ferește, din boală în boală — cînd mă închid. În trei săptămîni am scris aste 100 pagini, o piesă de teatru întreagă, dar necurățată [1] și destul dintr-un fragment: *Ce mi-a vorbit portretul* [2], și de atunci în 4 luni abia cîteva foițe. Sînt necăjită, bunul meu maestru, și n-am a-ți invidia nimic în privința zdruncinului de boală nervoasă și pe deasupra sînt și femeie.

Am istovit aproape și mulțumirea ce găseam în scrisul ăsta. Și cu toate astea, mi se pare că am egoismul de a mă abține de la o odihnă *sigură* din ideea că poate vreodată aș produce ceva de seamă. Falș sentiment de a crede că asta valorează ceva față de spațiu și timp sau pretext numai simțului de conservare.

Cred să plec la Govora pe la 3—4 iunie. D-voastră apucați desigur spre mănăstiri. Am aflat, prea rar, noutăți bune de sănătatea d-voastră și cred că salutările mele neobosite v-au parvenit din timp în timp. Recunoscătoare pentru timpul ce veți pierde pentru mine, pe care-l prețuiesc cu atît mai mult cu cît eu nu mai am răbdare cu nimic și nici cu mine, transmit prin d-ta cele mai bune amiciții doamnei Ibrăileanu și sînt nemîngîiată că mă înfățișez într-o zi cînd sînt așa de urîtă ca să-ți spui din nou sentimentele mele frumoase.

Hortensia P.-Bengescu

[1] Probabil piesa *Povîrnișul*, care nu a apărut în *Viața românească*.

[2] Nu a apărut în *Viața românească*.

6

Focșani, 10 martie 91[illegible]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Conform privilegiului ce mi-ați acordat, trimit un manuscript [1] ce am gata, e mare luxul ce îmi pot permite de a vă avea drept cel dintîi lector.

V-am necăjit uneori cu împărtășire de necazuri, vreau să vă spun și cît am fost de fericită.

Șezătoarea organizată aci mi-a procurat mulțumiri de nespus, a fost acea răsplată, pe care în necunoaștere de ce va fi, o ceream unei provedințe oarecari, în schimbul suferințelor cu care mă hrănește obicinuit.

Toți acești distinși confrați au fost așa de buni cu mine!

Eu nu i-am putut servi cu nimic, dar pentru a se fi intervertit scopul, nu a fost mai puțin frumos, m-au ajutat ei pe mine sufletește.

Acea atmosferă prielnică, pe care nu o mai speram nici în treacăt, mi-au adus-o și, printr-o delicată perceptibilitate a cît îmi e de utilă și de trecătoare, au făcut-o cît mai minunată.

Pe amicul meu Topîrceanu l-am oprit arbitrar, o zi mai mult, cu un egoism feroce, ca să-mi fie mie bine din prezența lui imediată și multă vreme. Cred că nu îi va pare rău de libertatea ce i-am furat, mi-a făcut atîta mulțumire și așa de multiplă!

D-voastră ați fost mereu alături de noi, cît mai bine dacă, în loc să vă imaginăm, vă aveam aci.

Am fost împreună în timpul cît vorbeam de d-ta în acel [moment], cînd numai ne gîndeam, și atunci chiar cînd vorbind sau gîndind aiurea vă purtam în mintea noastră.

D-l Topîrceanu vă va povesti mai mult. Cele mai bune amiciții doamnei Ibrăileanu. Cu salutul deosebitelor mele sentimente.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Vezi scrisoarea nr. 4, nota 2.

7

[Focșani], 17 oct. 915

Stimate domnule Ibrăileanu,

Zilele astea din urmă am avut mereu impulsia să vă scriu. Era numai un îndemn către un gest concret care nu reprezinta o mai vie aducere-aminte. Mecanismul meu sufletesc, despre care vorbesc numai fiindcă am credința că îl poți înțelege și admite, comportă ca acei care au intrat în viața asta sînt un fel de acționari perpetui, niciodată absenți.

Nici scopul unui răspuns nu-l aveam, deoarece mi-am luat privilegiul de a vă scrie din cînd în cînd, numai cu condiția de a nu vă aduce nici o povară.

Se vede că simțindu-mă mai singură ca totdeauna, cu egoismul nostru nemăsurat, căutam sprijinul societății d-voastră.

Nu mai știu acum ce aș fi vrut să vă scriu deunăzi. Ai casei, văzîndu-mă ca în toate zilele, „adică nu mai amarnică", m-au întrebat ce am zis de incendiul de la Iași[1]. *Așa* am aflat că a ars acolo la noi. Eu eram către casa noastră de acolo cam cum ar fi un expatriat către familia lui depărtată. Ar crește în el din particularitatea exilului capacitatea sentimentelor de familie, ar avea o tărie și o gravitate mai mare și ar apare însăși acelei familii în felul lui sufletesc către dînsa, cam bizar și excentric.

Focul se întinde mai repede pe loc uscat, de aceea, se vede, în sufletul meu, cam uscat acum, în urmă, dezastrul a luat așa proporții.

Ideea atîtora care puteau să ardă în loc să fi ars acolo îmi dă o prostească și zadarnică întrebare. Tot ce era viu, închis în hîrtia care alimenta bogat focul îmi dă un sarcasm penibil. În împrejurări de astea e mai greu cînd nu știi detalii. Mai avem noi acum casă? Unde ne adăpostim? Cît sînt de mari pagubele materiale ale celor care urmăreau acolo mai ales cîștig moral ? Întrucît atinge pe cei care trăiau împrejurul acelei biserici, din ea și pentru ea?

Ce stupidă e întîmplarea, nu ironie, inepție e în unele împrejurări. Eu mă simt orfană, sînt tocmai ca același exilat care la vestea unei catastrofe la căminul depărtat are manifestări cam naive, cerînd și luînd o parte care apare celorlalți disproporționată și permițîndu-și participări care distonează.

Constanța mi-a spus deunăzi că sînteți mai ocupat ca totdeauna, aveți și teatrul din Iași subt îngrijire[2]. Acest interimat mi-a adus aminte că am scris și eu o piesă care, mi se pare, se va juca la București în stagiunea asta [3], așa cel puțin mi-a spus domnul Mavrodi [4]. Mi-am zis că poate ați avea curiozitatea să cunoașteți acest eșantilion din repertoriul original din București, și aceste reflecții erau numai pretextul unor minciuni către mine. Aveam, se vede, îngîmfarea luată din interesul ce mi-ați arătat să cred că pe d-voastră, cu sau fără ocupație la teatru, v-ar interesa și astă nouă formă de manifestare a unei discipole, și astea toate exprimate mai simplu nu erau decît motive profesionale, ca subt rezonabila protecție a minciunilor convenționale să satisfac dorința mea proprie de a vă o citi cîndva d-voastră personal. Așa ceva scriam și altele, cu fantazia celui care-și pune și întrebările și răspunsurile, cu obositoarea slujbă a celui menit să dea și replicile celorlalți. dar acum focul a ars foițele ce vă scriam în minte acum cîteva zile. Sper că nu ați luat din acel incendiu nici o impresie care să altereze minunatul reviriment de sănătate pe care l-am urmărit cu plăcere. Vă mai aduceți aminte cînd vă spuneam că o să vă faceți bine de tot? Cred dar că în această împrejurare ați uzat de crudul privilegiu masculin de a privi înainte la locul clădirilor viitoare, nu la zgură și cenușă. Fiindcă nu cunosc pe domnul Stere, pe care-l stimez ca pe un patron distins și superior, trec asupra d-tale partea de consternare

pe care mi-a pricinuit-o casa noastră consumată absurd de flacăra răufăcătoare. Tot d-tale îți spui dorința să nu risipiți familia, să nu ne lăsați orfani și să ne patronați înainte, mutîndu-ne subt un cort cît de modest. Primiți afectuoasele mele salutări și amiciții doamnei Ibrăileanu.

Hortensia P.-Bengescu

[1] În vara anului 1915, redacția *Vieții românești* și Tipografia Dacia au fost distruse de un incendiu.

[2] G. Ibrăileanu îl înlocuia temporar la direcția Teatrului Național pe Mihail Sadoveanu, care fusese mobilizat.

[3] Probabil că este vorba de piesa *Povîrnișul*, care nu a fost jucată.

[4] Alexandru P. Mavrodi (1881—1934), ziarist și om de teatru (a fost chiar director general al teatrelor). Semna cu pseudonimul Mircea Aldea.

8

Focșani, 1 ian. 916

D-nei și d-lui G. Ibrăileanu —
Profesor Universitar etc. Iași.

Cu cele mai călduroase urări de afectuoasă amiciție.

Hortensia Papadat-Bengescu

carte poștală ilustrată

9

Focșani, 20 iulie 1916 [1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Eram așa de nenorocită, încît aducîndu-mi aminte de un dumnezeu pe care-l chemam de mult în ajutor, îi ceream *ceva* care să mă reînvie cît de puțin din marasmul sufletesc în care zăceam. Pe neașteptate cu totul, a venit pentru o scurtă oră amicul meu Topîrceanu, și d-ta cu el, o dată cu întreaga atmosferă regeneratoare a mediului ce reprezentați.

Mi-a spus că doriți să-mi scrieți. Dacă eu însămi niciodată nu aș cuteza să-mi revendic mulțumirea asta, nu vreau însă cu nici un preț să pierd un avantagiu așa de rar.

Sînt reîntoarsă la Focșani, domnul Topîrceanu nu mi-a spus decît că voiți a-mi scrie. Aștept cu nerăbdare și deopotrivă mulțumire orice ați avea a-mi spune.

Amicul nostru îmi spunea că v-ați gîndit împreună la volumul meu [2], că d-voastră credeți că am material pentru două sau aproape. Ce mirare, în *Viața*, în felul ei, în izolarea mea, că cineva se ocupă cît de trecător de mine? În literatură, cu imboldul nemilos și în același timp tare al vocațiunii și cu tutela d-voastră, fac ce pot, în partea practică ce pot face din fundul casei și singură.

Nu mă pricep de loc să-mi așez bucățile. Pe domnul Locusteanu [3], care cu o bunăvoință mare vrea să se ocupe de mine, nu l-am putut întîlni. Eu sînt o natură și solitară, arbitrară și în același timp cu nevoia unui sfat. Cît de bun aș crede un lucru, îmi displace să nu-l împărtășesc cuiva, anume cui.

Învîrtesc în minte *Viziune*, *Marea*, *Dorința* [4], *Vis de femeie* [5], *Sephora*, *Un crin în comedia umană* [6], *O pasăre* [7], *Femei între ele*, *Don Juan* [8] și nu am nici o idee. Totuși, trebuie să fie, cînd duci o viață normală, o mare plăcere în preocupările ce se fac în jurul întîiului volum. Eu credeam că iese numai unul de vreo 250 pagini, și să încep cu *Marea*, cu ceva mai consistent, ca să nu se creadă că e un volum de schițe mici. Amicul nostru crede altfel.

Dar ce te necăjesc eu cu astfel de lucruri! Trebuie să fie frumos la Neamțu [9]. Am clar în minte peisajul.

Odihniți-vă bine, petreceți frumos! Și scrieți-mi ceea ce vroiați. Eu aștept. E ceea ce ceream cerului. Să aștept ceva, orice, dar să aștept.

Toate astea printre turburările și pregătirile de alte preocupări mai brutale.

Bietul domnu Topîrceanu, obosit, plictisit, pleca la Turtucaia [10] și încă am fi fericiți dacă s-ar reduce la o corvadă.

Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare și de neastîmpăr psihic în mijlocul enervării evenimentelor. Eu, într-un fel aștept și doresc brutalitatea războiului ca un leac durerilor mele prea subțiri, îmi pregătesc un suflet de soră neobosită a rănilor fizice, de salvatoare de vieți, convinsă că poate sînt mai culpabilă redîndu-le-o decît flagelul care le-o ia și căutînd în pasiunea carității un vad de scurgere a unei pasiuni neîntrebuințate sau nesăturate în nimic.

Și poate nu voi face nimic, și meditațiunea mea cu orientalismul ei mistic vor continua.

În orice împrejurare, ceea ce voi salva sigur și intact sînt sentimentele mele de stimă și afecțiune către d-voastră, din care vă rog să împărtășiți pe buna și amabila doamnă Ibrăileanu.

Atîta știu și eu, să iubesc.

Hortensia P.-Bengescu

[1] Scrisoarea este expediată la Mănăstirea Neamțului.

[2] *Ape adînci*, care va apărea în Editura Alcalay abia în 1919.

[3] P. Locusteanu (1883—1919), mărunt scriitor satiric.

[4] *Viața românească*, VIII, nr. 4, aprilie 1913, p. 30—35.

[5] *Viața românească*, VIII, nr. 7—8, iulie-august 1913, p. 75—79.

[6] *Un crin în vasta comedie umană*, *Viața românească*, IX, nr. 4—5, aprilie—mai 1914, p. 39—47.

[7] Nu a apărut în *Viața românească*.

[8] *Lui Don Juan în eternitate îi scrie Bianca Porporata*, *Viața românească*, XI, nr. 4—5, aprilie-mai 1916, p. 129—156.

[9] Ibrăileanu își petrecea concediul la Mănăstirea Neamțu.

[10] G. Topîrceanu fusese mobilizat ca sergent t.r. în regimentul 3 artilerie grea și trimis la Turtucaia.

10

Focșani, duminecă, 26 august 1916

Scumpă doamnă Ibrăileanu,

Îți scriu plină de grijă și mîhnire pentru un amic al nostru comun, care vă iubea și pe care îl iubiți ca și noi toți ai casei. Persoane de aci sigure, refugiate din Turtucaia pe un vapor, ne-au spus că au întins ultima frînghie de salvare lui Topîrceanu, care în acel moment era neatins, dar vaporul fiind pornit nu a prins-o și a rămas pe mal. Știe să înoate? știți ceva de el [1]? Nu am scris domnului Ibrăileanu fiindcă vreau să nu alarmez sensibilitatea dumnealui.

Te rog de ai vești bune, comunică-ni-le și nouă, ținem la el ca la un frate.

Dacă nu știți nimic, luați firul soartei lui prin amicii d-voastră influenți. Nici nu pot crede în ceva rău. Nenorocirea ar fi prea mare și ireparabilă și ca valoare, și ca prietenie.

Iartă-mă că nu pot adăuga un cuvînt mai mult. Sînt prea bolnavă și prea mișcată.

Primiți d-ta și d-l Ibrăileanu sentimentele mele afectuoase.

Hortensia Papadat

[1] G. Topîrceanu cade prizonier la Turtucaia și se întoarce în țară după aproape doi ani de captivitate.

11

Focșani, luni 28 noiemb. 1916, prin ocazie

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Ce să vă spun? Furtuna e aproape de noi. Primele valuri ale potopului sînt aproape. Nu e exclus să mă vezi odată sosind pribeagă și copleșită de mizeriile pribegiei, cerînd un sfat, o îndrumare. Nu știu dacă ați primit

scrisoarea mea. Acum le aruncăm ca în mare. Eu am simțit multă consolare din rîndurile d-tale, cum și ale doamnei Ibrăileanu. În această învălmășeală, norocul, care e stăpînul meu direct, în forma hazardului, mi-a procurat plăcerea să vorbesc de d-ta cu d-l Sevastos [1], rătăcit pe aci. Sînt bolnavă și deprimată. Niciodată greutățile vieții mele orînduite nu au fost mai apăsătoare, niciodată în viața mea proprie nu am fost mai zdruncinată. Totuși dacă v-aș vedea, mi-aș regăsi rîsul și bucuria supusă repede unor urcări de temperatură sufletească temporare peste constanta depresiune fundamentală. Primiți, vă rog, doamna Ibrăileanu, fetița și d-ta afecțiunea mea în aceste momente cînd liberul schimb al sentimentelor bune a atins valoarea sa cea mai mare.

Hortensia

[1] În *Amintiri de la Viața românească*, M. Sevastos menționează că a fost găzduit în timpul războiului, la Focșani, de către scriitoare.

12

4 și 1 dec. 916

Scrisoarea mea încă nu a plecat, persoana care trebuia s-o ducă pînă la Iași, în nesiguranța de acum, încă nu a pornit. Vă mai scriu. Sînt chinuită de o problemă grea și pe care n-o pot dezlega. Plecăm sau rămînem? De zece nopți nedormite simt cum se sapă grija în mine. Mă gîndesc la d-ta și îți adresez neliniștea mea ca *să o știi* că orice s-ar întîmpla să cunoști ce am crezut și cugetat. Moldova e suprasaturată, noi nu avem un azil sigur — sîntem numeroși și nu avem bani — bărbatul meu nu se poate hrăni decît cu slujba sa și are ordin să rămîie, deși nenumărați magistrați au plecat în ultimul moment. Aci e printre unii fruntași curentul *să rămîie.* Ar părea, socotind grozăviile pribegiei, că e ceea ce trebuie să facem și noi. Eu nu pot fi de nici un folos cu sfatul, căci un scrupul de conștiință mă face să tac opinia mea, să las absolut pe alții să hotărască. Dezbrăcat de orice, eu cred cu instinctul și cu raționamentul că *nu* trebuie să rămînem. Eu văd că cei ce vor să rămîie pun înainte o ocupație care ar fi perfect așa cum cred ei, ordonată și umană. Cînd ar fi vorba de o dominație cît de puțin statornică, atunci sînt de acord cu ei. *Acum* însă și *aci* la noi e teatru de *război,* și acest cuvînt implică la cea mai civilizată nație *necesități* și *represalii* ce nu se pot prevede, dar nici înfrunta și aștepta, unele pentru femei și copii, altele pentru bărbați valizi. În ce mă privește pe *mine* cealaltă, ideea unei stăpîniri, idee de a fi complet izolată de libertatea de comunicare cu restul lumii, de a fi separată de ceea ce mai rămîne din nenorocita

și vinovata asta țară, mă desesperă. În ce privește vreo vedere politică, am una, aceeași de cînd eram în clasele primare [...] ; mai am una mai proaspătă. Cred cu *rațiune* și cu toată firea mea că *temporar* acela e inamicul, care vrea să stăpînească, care vrea să devie tiranul, e dușmanul cugetării, care numai în dezordine propășește, a artei, a personalității naționale, orice nume ar purta, orice calități ar avea și cu rezerva ca mîine altul să devie dușmanul, cînd altul ar predomina. Cu aceste idei și cu alte motive personale, care mă înclin către *pribegie,* ale cărei mizerii mă îngrozesc și mă fac să nu am energia de a o înfrunta, am scrupulul de a nu putea determina ce facem. Las' să fie ce-o fi! Dar am dorit să știți ce cred, în calitate de amicul cel mai stimat către care îmi îndrept acum sufletul. Un sfat știu că e prea tîrziu ca să vă cer, nu mai putem comunica. De mult vroiam să vă trimit în păstrare *caietele* — tot ce am creionat inedit, în mare parte încă necurățat. E prea tîrziu și pentru asta. E încă timp să vă spui, pentru orice întîmplare, puternicile sentimente de prețuire și recunoștință ce vă port, atașamentul meu de revista noastră, regretul meu că nu am avut împrejurări mai prielnice pentru dezvoltarea îndrumării literare la care m-ați ajutat și pentru mulțumirea mea personală, vă urez tot binele. Îmbrățișez pe d-na Ibrăileanu și pe fetiță. Vă păstrez mare afecțiune.

Hortensia

Am pe băiatul meu cel mare la Iași, în Școala militară de artilerie Dacă rămînem, vom fi despărțiți de el. Îi voi scrie să vie la d-voastră, cînd va avea nevoie. Mai are și alți cunoscuți și protectori. Pe măsură ce trece timpul, crește aci la toți hotărîrea de a rămîne. Mă voi supune cum te supui morții. Fără să vă explic, e pentru mine cumplit și nu mă pot consola, mă distruge. Poate numai să treacă peste tot, și atunci să vie o pace — ar fi bine.

13

Focșani, 4 dec. 916

Stimate domnule Ibrăileanu,

Ați primit poate scrisoarea mea care oglindește dezordinea simțirilor mele, ca și a evenimentelor. Noi rămînem. Așteptăm chiar. A căzut Buzăul, nu predat, ci devastat de lupte date chiar acolo. R.-Sărat a fost bombardat de aeroplane și acum se apropie frontul. Așteptăm. Poate trebuie să fim din cei ce *vor vedea,* din cei ce vor muri, nu e cel mai greu, din cei ce vor trăi după ce vor suporta, cred că e cel mai greu. De mult, din timp

cînd aveam *alte războaie*, vream să-ți încredințez manuscrisele mele. Știu ce puțin prețuiește acum cugetarea, și eu am fost totdeauna generoasă, lenoasă chiar prin lipsa de speculă, prin răbdarea de a păstra aceste hîrtii — cred totuși că, ici-colo, ar fi fost cîte ceva demn de atenție. E prea tîrziu. Vom fi nevoiți poate să trimitem băiatul meu cel mic de 14 ani la voia întîmplării. E un copil care se descurcă anevoie, cam lent, nu am nici un loc determinat unde să-l îndrumez. Dacă o bate vreodată la ușa d-voastră, ajutați-l cu un sfat, găsiți-i un loc undeva, fiindcă situația d-voastră vă dă acces pretutindeni. Vă mulțumesc. Timpurile sînt așa de extraordinare! Altfel cum aș cuteza să vă cer altceva decît ce mi-ați dat: hrana sufletească și mulțumirile ideale ale amiciției celei mai prețioase. Pe lîngă vreo școală, vreo instituțiune și, dacă restriștea se întinde, unde și cum veți crede, găsiți-i loc, dacă va veni. Nu știm nimic. Niciodată nu a fost mai evident ce puțin prețuiește prevederea sau raționamentul. Eu, cu firea mea, mă consum, simt cum mă topesc din simțirea a ce se petrece, deși nu am frică de loc. Vă trimit la toți ai familiei, la toți ai revistei noastre, sentimentele mele bune. Vă strîng mîna.

Hortensia

14

Focșani, 1 april 918

Multstimate domnule Ibrăileanu,

O ocaziune de a scrie la Iași se prezintă, uzez de ea pentru a vă spune cîteva cuvinte de regăsire.

Trăim! E mult și asta. Cam greu încercați, cam obosiți, trecuți prin grelele umiliri și nevoi ale împrejurărilor covîrșitoare, prinși de evenimente în locul cel mai defavorabil, pe front, începînd acum a ne mai reveni treptat, deși lipsurile sînt încă mari și asemenea durerile.

O singură bucurie personală. Băiatul meu cel mare, plecat elev, acum ofițer, trăiește și e bine. O singură bucurie publică. Ziua Basarabiei, în care m-am gîndit mult și afectuos la d-l Stere, la d-ta și la ai noștri cunoscuți și necunoscuți care vă înconjoară.

Ce mai faceți? Ce face doamna Ibrăileanu, fetița? Sper din suflet că ați trecut cu bine prin toate încercările de acolo. Cu melancolie mă gîndeam la frumosul Iași invadat de exodul muntenesc și mai ales bucureștean. Ieșenii adevărați ca d-voastră cred că sufăr de intrusiunea asta de care și eu de departe mă necăjesc. Stați tot în casa aceea? Așa mi-ar place. Cred că e un colț de Iași care nu s-a schimbat de loc, o sper: ograda și casa d-voastră. Eu, deosebit de toți, am fost mult necăjită, greu bolnavă tot timpul și am

avut mari pagube și dureri sufletești. Ai mei toți, slavă Domnului, sînt bine. Sînt pustie de energii, de dorințe, mai am pe aceea de a putea pleca de aici din Focșani, în sus, spre Iași sau Kișinău, poate voi regăsi ceva căldură și sevă de muncă. Mă simt foarte fericită că pot comunica cu d-voastră. Trimit afectuoase amiciții d-nei Ibrăileanu, îmbrățișări copilei d-voastră. Salutări, dacă e vreun cunoscut care își mai amintește de mine. Top. cred că e încă la București. M-am bucurat p[entru] el.

Constanța e bine, în comuna Bălănești din Buzău, cum poate știți de la băieți, și fericită pentru ei. Am început a putea comunica cu Muntenia, deși tot foarte anevoie. Primiți afectuoase și bune salutări pline de plăcerea regăsirii și dorința revederii.

Hortensia P.-Bg.

15

[Focșani], 7/20 iunie 918

Stimate domnule Ibrăileanu,

De cum s-a deschis o mică portiță spre Moldova, în loc să cadă porțile, cum așteptam noi, am strecurat prin ea o scrisoare pentru d-voastră, prin care vă spuneam că din uraganul în care am pierdut toți și fiecare atîtea, am salvat viața și amintirea prietenilor, mai prețioasă încă după aste încercări. Nu știu dacă scrisoarea mea trimeasă printr-o ocaziune v-a parvenit.

Ieri vă scriam din nou, în minte, probabil pe pagini nesfîrșite și în tonul vechii mele forme de odinioară, adică de: „*Cappricio* * *fantasque féminin*", dar de ieri pînă azi am intrat în tonul minor ce mă stăpînește acum, făcînd numai remarca ce mai făcusem că sînteți una din persoanele care au darul de a înviora mai mult la mine acea formă de scris foarte favorită, fiindcă [este] cea mai directă, forma epistolară.

Vă spuneam în arabescuri că după doi ani de izolare și imobilitate absolută Focșanii nu comunica nici cu Muntenia, am fost dusă la București de împrejurarea că bărbatul meu prezida acolo un birou electoral. Am profitat pentru a-mi îngriji de sănătatea zdruncinată și de multe afaceri în suferință. La *Lumina* [1] am avut norocul să găsesc, încă în București, pe amicul nostru Topîrceanu, și cu acest prilej plăcerea mare și deosebită de a cunoaște pe domnul Stere.

Cu amicul Top. ne-am plimbat puțin și am vorbit tot puțin, deși cît am putut mai mult. L-am găsit bine și din fericire același, trăgănit între dorința

* Corect: *capriccio.*

mare de a pleca la Iași și datoriile care îl rețin aci. Complet fericit atunci cînd, săvîrșind pe unele, va putea alerga la celelalte.

I-am spus de noi o noutate (se poate chema așa), că anume interese mari și urgente ale bărbatului meu și ale familiei ne fac să dorim cu putere strămutarea la Iași, în postul de consilier de curte, ceea ce în chip nou și miraculos concordă cu o veche dorință și o necesitate mereu mai imperioasă a mea personală. Am măsurat cu mare bucurie amiciția lui Top., după entuziasmul sincer cu care a primit această știre, care nu e decît un deziderat. D-na și d-l Pătrășcanu [2] au îmbrățișat și ei cu bucurie această ipoteză, ceea ce m-a impresionat și, cu toate că din ce în ce mă întăresc în convingerea că am trăit degeaba, și mai ales că sînt în fiece minut care trece o ființă inutilă, mi-am zis că dacă așa oameni aleși iau interes la neînsemnatele mele griji personale, poate tot nu am trăit complect degeaba.

La plimbările, conversațiunile și proiectele noastre, Top. și cu mine te luam totdeauna și pe d-ta cu noi și, dacă rezumînd interesele de familie printre care predomina necesitatea unui oraș universitar și totodată economia și protecția căminului părintesc pentru fetele mele, care făcînd două clase o dată, termină anul ăsta, cînd ajungeam la argumentele mele personale, ele se întrupau mai ales în casa d-voastră. Eu profitam de distanță pentru a mă iluziona și a-mi zice că poate și d-voastră ați fi bucuroși puțin dacă ne-am revedea, și Top. abuza de absență pentru a vă impune rolul principal, dar nu și cel mai ușor sau plăcut. Nici mai mult, nici mai puțin, eu îți solicitam, și d-ta îmi dispensai funcția vizată în magistratura superioară. Iată o formă care ne e cu totul nouă unul către altul. Instanța supremă era firește domnul Stere, care trebuia să ne pună pe lista drepturilor sale mari și multe în țara asta și în Iași. Ceea ce mă ademenea și pe mine către acest complot era ideea că acest lucru ar putea fi făcut de *Viața românească*. Gîndiți ce minunată, ce splendidă revanșă a literaturii asupra burgheziei! Nu mă puteam însă împiedica de a vedea ce slabe titluri am pentru a aduce atîta turburare Ce aș putea spune: „... pentru că sînt colaboratoarea dv... pentru că scriu puțin... pentru că sufăr și mă pierd dacă rămîi aci unde nu mai pot trăi, deși nu mor..."

Titlurile lui bărbatu-meu sînt mai tari: „fiindcă am muncit și am dreptul după lege..."

Toate acestea subordonate bineînțeles jocului de raporturi între domnul Stere și cei de care depindem direct. La București am luat și oarecare măsuri începătoare ici și colea.

Cum vezi, domnule Ibrăileanu, Top. și eu am avut subiecte grave. Am fost și pe la Alcalay, [3] să căutăm hîrtie pentru un volum. Mi-a ajutat ca un frate bun. Era delicios, însă, cînd ajungeam la detalii, prin fericita lui igno-

ranță de ruajul* funcționarismului. Ce fericire să nu cunoști din viață decît latura pentru care ești apt și ce fericire să ignorezi meschineria mecanismului în care eu mă zbat și la care asist cu disperată neputință de atîția ani și de la care așteptăm încă cu evlavie, pînă la sfîrșit, fondul sacru al existenței! Sînt sigură că a uitat, deși își da toată osteneala, că bărbatul meu are 22 ani de judecător de tribunal și 9 numai de președinte și prim-președinte, cînd legea cere numai 6 de judecător ca să poți fi la curte; că colegii lui mai toți au trecut la curte, fiind mai bine protejați, că se pregătește acum o mare mișcare în magistratură, de care am putea profita, că nu i se poate imputa nimic și orice opunere ar fi pretexte, nu motive.

Ce fericit e Top. că a uitat probabil toate astea, și eu ce nefericită că nu le pot uita și că trebuie încă să-ți dau și d-tale plictiseala lor!

Aici la Focșani am fost la punctul cel mai bine situat pentru a vedea spectacolul nenorocit și pentru a îndura greutățile. Acum chiar, cînd pretutindeni începe epilogul, aci vor rămîne încă pe timp nelimitat armate și autorități străine, și în loc de front, frontarie, decît care cred că preferam frontul. Aci vor fi toate astea pe lîngă toate cele de pretutindeni, eu însă nu voi mai fi sau, în tot cazul, nu voi mai fi ce eram.

Cu cîtă bucurie am citit pentru întîia oară numele d-voastră în ziare despre o inițiativă pe cale de presă [4]. Am aflat astfel că ești bine, ba încă ai ieșit din încercări mai puternic, mai animat pentru luptă. Ce face doamna Ibrăileanu, ce face micuța? Ce zice doamna Ibrăileanu ca spectatoare, ca mamă și ca gospodină de acest Iași provizoriu? Ca spectatoare probabil a văzut multe, ca mamă mi-o închipui strîngîndu-și fetița lîngă ea, și ca gospodină făcînd minuni de ingeniozitate. Eu am lăsat coșnița să-mi cadă din mîini, dar nu s-a risipit nimic, fiindcă e goală.

La Focșani sîntem totdeauna înaintați cu nuvelele de război, deci și cu foametea.

Am mai citit că va reapare *Viața românească* [5], a fost prima mea impresie de pace. Ce mare mulțumire! Casa noastră ne cheamă. Avem o casă.

Negreșit alte lupte va avea de dus în principal, și de la alții le așteaptă, eu însă, ca soldatul care aude semnalul am răscolit în sertare, sertare de război pline mai mult de însemnări, și am găsit gata bucata asta, pe care v-o trimit pentru cazul și timpul cînd v-ar conveni. E un portret după natură în ce privește datele fizionomistice și e un portret de reconstituire psihologică și biografică fără date, prin divinațiune și, din punctul ăsta de vedere al ghicitului, reușit. Nu am mai re-recopiat fiindcă nu e hîrtie. Nu e nici hîrtie și nici din ce lua căldura și seva de muncă estetică.

---

* Franțuzism, „ansamblul de măsuri prin care funcționează un mecanism".

Timpurile astea nu sînt nici cel puțin eroice, căci eroisme sublime s-au înecat în cloacul altor lucruri.

Ce să faci! Omul nu-și alege nici numele, nici neamul, nici locul, nici epoca în care trăiește. Le primește și le suportă cît poate mai bine.

Mai făcusem cu bărbatu-meu și Top. un proiect frumos la București. Să venim deodată în vizită la Iași și să vă vedem invadați. Căci atunci cînd ne-am stabili, l-am preferi curățat. Dar nu mai sînt alegeri care să decidă prin sorți că trebuie să ne *recreăm*.

Totuși, pentru a ursi a bine, vă zic cu afectuoasă prietenie, bine v-am regăsit și la bună revedere!

Hortensia Papadat-Bengescu

Iată, domnule Ibrăileanu, ce vă scriam acum cîteva zile despre necazurile și dorințele ce am cu o sinceră simplicitate. Nu am avut încă ocaziune bună de a vă trimite scrisoarea. Aceste necazuri și dorințe nu s-au schimbat, numai posibilitatea reușitei proiectelor noastre e poate mai periclitată. Urmărind puțin mersul lucrurilor am văzut că se accentuează o despărțire firească de vederi între patronul nostru și ceilalți [6], acum cînd momentul solidarității a trecut și reîncep luptele de principii. Ba chiar am auzit aci, în bazarul nostru provincial, parlamentari proaspeți, ecou fidel de la Iași, vorbind misterios de un *personaj* primejdios securității statului și m-am amuzat, cu ironică și melancolică curiozitate, la acest spectacol burlesc.

Am conchis însă că poate nu mai putem acum nici cere, nici ne obliga.

Nimeni nu înțelege mai bine ca mine lucrurile astea, care sînt subordonate altora, și nu, nici nu pot fi cerute de d-voastră, nici nu ne pot folosi nouă, decît cînd împrejurările concură. Dar negreșit că d-voastră puteți și mai bine statornici aceste oportunități.

[1] *Lumina*, ziar de propagandă filogermană, editat sub ocupație de C. Stere, în 1917.
[2] Lucreția Pătrășcanu și soțul ei, scriitorul D. D. Pătrășcanu, colaborator la *Viața românească*.
[3] Alcalay, editor și librar bucureștean.
[4] Aluzie la colaborarea intensă a lui Ibrăileanu la ziarul *Momentul* (1918).
[5] Ultimul număr al ziarului *Momentul* anunța prematur reapariția *Vieții românești*.
[6] Aluzie la poziția dificilă a lui C. Stere în urma înfrîngerii Germaniei.

16

10 iulie, 918, Focșani

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Noi avem aci de doi ani un calendar, fără sărbători, și cu toate astea azi a fost sărbătoare. Simpatica doamnă care a ținut să-mi aducă singură scrisoarea încredințată de d-l Simionescu R [1]. văzînd că e de la *Viața r.* și

știind că-mi va face plăcere, nu știa cît de specială încă va fi această plăcere.

Dar sînt și nițel tristă. Mă chemați și nu pot răspunde. Mă întrebi dacă vreau să colaborez la revista ce proiectați? [2] Dacă vreau? Cum de n-aș vrea! Dar nu am nimic gata și nici măcar nu știu dacă mă pot angaja pentru mai tîrziu.

Și d-voastră și noi am suferit mult, dar totuși e evident că e o diferență între a fi suferit aici și a fi suferit dincolo, chiar între Focșani și restul teritoriului ocupat.

Totul vă animă, vă agită, vă este obiect de discuție fertilă. Eu port încă pe frunte casca de fier a necazurilor deprimante prin care am trecut și care după ce mi-au ros sufletul, mi-au alterat sănătatea. Sînt de doi ani bolnavă mai mult sau mai puțin încontinuu, și cu repercusiune asupra dispoziției sufletești.

În timpul ăsta, așa cum a fost, cred că datoresc unei firi incorijibile că am creionat cîteva versuri (știți, că, excepțional, le scriu franțuzește) care și ele se resimt de epocă: am luat cîtva timp note zilnice, cu mult prea personale, și din care cred că nici o pagină nu ar putea fi desprinsă *„telle quelle"* pentru mica tribună de care îmi vorbiți, nu ar cadra cu tabloul vioi, frumos ce-mi faceți, de tendințele ei. Spirit, ironie, chiar sentiment, le simt deocamdată epuizate. Teascul stoarce sucul. Impresiile, adesea foarte puternice, ce am avut nu reușesc încă să se desprindă de pe fondul tragediei trăite pentru a se schița literar.

Poate mai tîrziu, dacă ceva le va stimula. Mai știu însă de altădată că atunci cînd d-ta mă chemi nu pot găsi astîmpăr pînă nu răspund. Dacă cel puțin sfîrșitul ar fi fost, nu zic bun, dar *altfel*, rezervasem pentru el energii care au fost și ele strivite.

Eu am știut și am spus din răsputeri că *eu* nu trebuie să rămîi aci. Am prevăzut cele două feluri de necazuri de pe un mal și de pe celălalt și am știut pe care le pot suporta. Dar *eu* e egoism. Familiei, casei, le-au mers poate mai bine rămînînd aci atunci și cred sincer că aceste interese au cu mult mai multă valoare ca *mine* și cele cîteva pagini ce poate aș fi scris. În ce privește lucrările mele de mai înainte, dacă atunci încă nu erau apropiate marelui public, apoi acum distanța a crescut colosal. Nu numai că nu sînt oportune, ci ar fi inoportune.

Mă bucur că d-l Pătrășcanu mă vede *la fel*, căci cred că acest fel e cel prietenesc, dar domnul Stere are dreptate, am pierdut 12 kilograme, și acum cîtva timp aveam 18 deficit. Am slăbit și se cunoaște mult. Aci de altminteri toată lumea își cifrează pagubele cam așa. Privațiunile au ajuns de nutrițiune eu mai adaog și ceva mai multă capacitate de suferință morală, cred chiar

că față de motivele ce am avut am rezistat relativ bine, dar sînt lucruri care nu admit relativitate, și cred că trebuie să doresc de la toți cei ce-mi sînt amici, ochiul prietenesc care să mă vadă într-un același fel.

Să vă scriu mult. Ce vorbă bună! M-am oprit mult la ea, am căutat în ea mulțumire și cu toate astea nu v-aș scrie mult, căci nu mă pot opri de a face doleanțe. Am avut totdeauna puterea de a mă abstrage de la realitățile supărătoare în folosul vieții ideale, cred chiar că am împins felul ăsta departe, acum însă aceste realități sînt prea imperioase.

Cred că acum aveți și scrisoarea mea din urmă prin prieteni siguri, cu un manuscris pentru *Viața romînească*, cînd va putea apare, dar mai mult pentru a răspunde apelului scumpei reviste. Că am vrea să venim la Iași? Atît de mult, încît, cum ați văzut, am derogat de la principiul meu de a nu amesteca raporturile ideale cu afacerile. Topîrceanu e de vină, el caută vecinic aplicare practică idealului. Îmi spuneți că e încă la București, cred că vă dorește mult și numai mari interese îl rețin.

Da, în adevăr, aș vrea, ar trebui să plecăm de aci în anume condiții, bune negreșit, și trebuind să ne mutăm aiurea, atît timp cît locul nu ne e impus de împrejurări, eu nu pot dori decît Iașul, și interesele, prin excepție, se potrivesc cu dorința mea.

Dar astea sînt verbe la condițional. Deziderate. Un proiect mai apropiat era să venim să ne plimbăm nițel într-acolo. Dar pe lîngă că nu avem voie, chiar de am găsi vreo modalitate, am auzit că astfel de vizite sînt gusturi de nabab, și cuvîntul ăsta ofensează modestia noastră excesivă.

O să cîștigați bani mulți cu noua publicație! Să dea D-zeu! Foarte bine! Dacă cel mai vulgar obiect și-a atins valoarea maximă, dacă tot se valorifică, apoi cred că și condeiul, inteligența, timpul omului intelectual trebuiesc cotate cît mai mult dacă dau publicului folos și plăcere. Am și eu două piese de teatru [3] care cred că ar putea face ceva parale. Cît altele, nu mai mult Pe nimic n-am să le dau și să le specul nu știu; pînă atunci mi-ar face mare satisfacție să le citesc cu d-voastră.

Am citit despre rețete fabuloase la teatrul din Iași, dar eu am și multe mofturi (care nu mă supără decît pe mine). Nu vreau așa, nu vreau altmintrelea. Ce greu e să trăiești! Am o inaptitudine specială. O uimire admirativă de cei care pot mînui diversele daraveri ale existenței și de incapacitatea mea, un mare dispreț și mult necaz. Ce mult mă tem că frontierele pacifice de acum ne vor despărți mai mult ca zidul de foc și de fier; pe acela îl străbăteau cugetele, acum eu mă simt din ce în ce mai înstrăinată.

Ați surit? Și eu am multe fire de argint. Nu cumva aveți prejudecățile comune asupra ăstor evaluări! Vă mărturisiți cu toate astea tinerețea. Eu o ghicisem numai citind drept primă veste că conduceți un ziar [4]. Un ziar e o

inițiativă, și încă viguroasă. Spuneam lui Top. la București ideea mea că ați ieșit din vultoare mai tare. Vă mai amintiți cînd ne-am întîlnit la Buzău, la Constanța. Erați bolnav cum sînt eu acum, și eu eram atunci teribil de tînără. E un echilibru transmutat, dar tot un echilibru.

Băiatul meu e mare și voinic, l-am văzut luna trecută. Am și două fete mari și foarte frumoase. Sînt bogată și tot mă plîng.

Cred că tot domnul Pătrășcanu vă va remite scrisoarea mea, acel scurt minut voi fi cu d-voastră amîndoi, transmiteți-i o porție mare de amiciții și salutări. Eu nu am norocul să pot vedea prietenii mai des.

Fericirea e o mulțime de lucruri mici, sau unul singur. Am ambiționat pe ăsta unul și nu mi-a mers bine. Acum doresc pe celelalte, și totuși caut cît pot să mă educ către renunțări totale.

Eu chem [?] că nu v-am scris mult. Cu mine mult e prea mult.

De pe malul cel sterp care ne-a muncit imaginația descriptivă, dar nu și puterea afectivă, vă trimit multe și bune amiciții.

Hortensia Papadat-Bengescu

Iată-mă după atîtea zile de pauză. Nu am avut încă ocazia prielnică de a vă răspunde. V-am scris alăturat adevărul asupra stării mele de suflet, dar în același timp știam bine că nu mă puteți chema fără să răspund. Împrejurările care au prezidat raporturile noastre au fost din acelea care dau acele obligații libere mai tari decît toate. Fiindcă am pronunțat cuvîntul *liber*, a cărui valoare o știu bine, voi spune că între cele mai mari suferințe de dincolo și cele mai mici de aci această libertate care a existat colo și a lipsit dincoace face acea diferență care, complicată cu cauze personale, m-a făcut pe mine să ajung la starea asta de depresiune.

Cîteva zile după chemarea d-tale, fără voie ți-am dat un mic răspuns aci alăturat în formă de schiță, *Rușii*[5]. Ai zis printre altele. I-am văzut. Iată o impresie dintre multe.

Eu, cercetînd cu mare scrupul și scepticism coincidențele vieții mele, a trebuit să accept că sînt oarecare norme în destinul meu. Cînd, cu cuferele în gară și cu birja tocmită, am rămas aci, după ce am îndurat ce am îndurat, dar am și văzut cred că tot ce se putea vedea mai bine și mai mult din ce a fost, a trebuit să zic că a fost poate un calcul al soartei să rămîi la postul de privire cel mai interesant, căci mai totdeauna mi-a fost scris să pot observa lucruri interesante plătind cu ființa mea. Nu m-am dat în lături. M-am oferit ca obiect de experiență celor mai dureroase, căci credeam într-o noimă. Am privit cît mai bine și am suferit cît mai mult. M-am vîrît în miezul cel mai activ și obositor al împrejurărilor, crezînd că trebuie să văd și hotărîtă să notez cîndva, în limita puterilor mele ceea ce am văzut.

Adesea părea chiar că voi clădi un edificiu măricel, atît de mult mă impresionam, atît de activă îmi era cugetarea în direcția asta ; s-a întîmplat că era clădit, ca tot ce e omenesc, pe un fundament vulnerabil. Temelia și tencuiala care îi legau cărămizile s-au nimicit și, cu ele o dată, cel puțin deocamdată, notele mele au devenit inutile și *Sînziana, soția marinarului* cred că nu va mai fi scrisă, căci fragila legendă care constituia titlul risipindu-se, a luat cu ea celelalte documente stabile.

Din ce am văzut, mai mult cu memoria vizuală decît cu sensibilitatea, acum cam alterată, v-am făcut mica schiță. Cred că ea va fi suficientă pentru cadrul trecător al unei reviste mici. În caz că v-ar conveni, aș mai găsi și altele de felul acesta.

Viața de toate zilele e închinată grijilor hranei ; ca repaos am o curte mare, verde, minunată ca o moșie, așteptăm liniște, îmbunătățire, viață normală. Aci se simte încă mai mult ca oriunde nesiguranța tutulor lucrurilor. Am avut epoca examenelor, mai bogată ca de obicei, fetița mea cea mai mică trecînd capacitatea primară, băiatul pe care trebuia să-l pui sub protecția d-voastră și care a rămas aci nevătămat personal cu nimic, capacitatea de a 4-a, și fetele mari terminînd liceul și așteptînd toamna și universitatea, probabil de la bieții de noi părinți, care așteptăm ziua de mîine numai.

De la primirea scrisorii d-tale simt o reînviere a vieții mele spirituale, dacă nu scriu, dar cel puțin iau impresii și fantaziez asupra celor vechi scoase din praful memoriei. Îți mulțumesc. Eu am muncit singură din mine și cu condiții adverse, totuși eram o ființă care putea da cînd i se cerea, ca acele izvoare care se înmulțesc cînd tragi din ele. Dar oamenii nu mi-au cerut. A-mi cere e un fel anume, căci de comandă nu sînt în stare să scriu nici o literă. La mine mai e și altceva, mă pridideşte aglomerarea materialului, și atunci îl risipesc firește. Am în permanență un excedent de impresii diverse.

Au trecut pe aci băieții mei [?] Moscu. Am vorbit cu ei de d-voastră cu plăcere împărtășită. La Iași nu cred să mă plimb, căci am auzit că e un voiaj de agrement foarte costisitor și anevoios. Cu multe amiciții doamnei, ți le reînnoiesc pe ale mele încă o dată.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] M. Simionescu-Rîmniceanu, viitor membru în consiliul de administrație al Institutului „Viața românească"

[2] Se referă la *Însemnări literare*.

[3] Piesele *Bătrînul*, București, 1920 (jucată în stagiunea 1920—1921 la Teatrul Național din București) și *Povîrnișul*, nejucată.

[4] Vezi scrisoarea nr. 15, nota 4.

[5] Apărută sub formă de capitol în romanul *Balaurul* cu titlul schimbat *Tovarășii*.

17

Marţi 14 aug. [*1918*]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am primit... cu cîtă mulţumire! Aţi adoptat şi nevoile mele ca şi pe mine? Ce primejdios argument în favoarea teoriei mele elective. Cred că acest consimţămînt e pentru mine deopotrivă important ca şi reuşita, şi în cazul nereuşitei mi-ar rămîne încă o jumătate de satisfacţie. Ce plăcut şi rar lucru e ecoul sufletesc!

Domnul Pătrăşcanu nu m-a uitat, se interesează şi el! Nu merit ca aşa oameni buni să fie aşa de buni cu mine. Nu e falsă modestie. Am primit lecţii mari de modestie de la viaţă şi am profitat. Eu am în genere fire de discipol bun. Nu mulţumesc fiindcă mulţumirile sînt din acele lucruri cu mult inferioare sentimentului din care pornesc. Şi mai ales nu-mi fac iluzii. Aştept ce va fi să fie ; aş aştepta cu linişte dacă existenţa nu ar aglomera asupra mea atîtea complicaţii ale traiului zilnic, cît nu ar putea suporta o gospodină zdravănă, necum eu.

Tocmai luasem din cuvintele d-tale căldură cugetului şi pornisem în 5—6 direcţii animată, cînd m-am izbit de ale zilei. Un furt mare de rufe (nu din neglijenţa mea). Cred că nici un idealism nu te poate face să nu simţi în zilele de acum această pierdere. Apoi examene, preparaţii, afaceri, afaceri, pe care le ţin la distanţă, şi de acolo tot mă copleşesc.

Să ne îmbogăţim? Mă îndoiesc de capacitatea noastră în direcţia asta.

Să putem trăi la rîndul nostru între oameni, ar fi destul de bine.

Nici de o muncă regulată nu mă prea simt capabilă, dar din dezordinea impresiilor mele voi trimite tot, şi d-ta vei cenzura şi distribui. Mie îmi place să fiu tutelată.

Ce solicitudine ai pentru volumul meu. Eu îl lăsasem în mîinile întîmplării şi în mîinile bune ale amicului Top. Dar dacă m-ar fi uitat nu ziceam nimic, uimirea mea plăcută a fost cînd am aflat că nu m-a uitat, dimpotrivă. Cred că în curînd va apare şi volumul meu [1]. E un lucru aşa de melancolic, nu ştiu de ce ; în ce priveşte vreun cîştig material, mă îndoiesc de vreunul, poate editorul crede ceea ce aş fi crezut şi eu de mine dacă nu ştiam contrariul, că nu am nevoi materiale.

Ce grăbit scriu. A fost în concediu Puiu meu [2] şase zile, dar nu am putut scrie, nici chiar mă bucura de el, fiind bolnavă de o răceală mare contractată pe o noapte cu lună frumoasă şi tot atît de supărătoare şi vulgară cît era dispoziţia mea de poetică. Bărbatul meu a fost o zi la Iaşi tocmai pentru băiat, şi negăsindu-l, s-a întors cu primul tren, de aceea nu a putut veni să vă vadă. Pe d-l Pătrăşcanu l-a întîlnit şi au vorbit de păsul nostru. Ce bine ar fi! Acum stau în ajunul toamnei şi a atîtor griji şi mă întreb ce va veni. Cît despre mine,

v-am spus că *aci* nu se mai cheamă că trăiesc. Ce urît scriu, ce zăpăcit! În momentul plecării totuși nu vreau să nu vă trimit salutul meu afectuos și reamintirea mea în așteptarea unei scrisori mai dumirite. Totul e încă așa de neclar în toate direcțiile, ziua de mîine pare mai plină de necunoscut ca oricînd. Ce păcat că nu pot să mă pasionez de nimic! Băiatul meu mi-a spus că ați întrebat mult de sănătatea mea. M-am bucurat. Credeam să pot spune că merg mai bine, cînd bronșita asta m-a dat înapoi din nou.

S-a întors Top. la Iași? Zădarnic i-am scris o mulțime de fleacuri, nu am căpătat răspuns, dar știu că nu m-a uitat și s-a ostenit pentru mine. Ce de datorii bune și frumoase am de plătit și nici o putere de a le achita.

Ce mulțumită am fost că ați îmbrățișat dezideratele mele cu așa căldură! Speram nițel și doream mult să fie așa. Transmiteți și primiți tot ce e mai bun. Nu am nici un proiect sau nădejde, dar îmi fac gustul să vă zic la revedere.

1 *Ape adînci.*
2 Unul din fiii Hortensiei Papadat-Bengescu.

18

sept. 918, Focșani

Stimate domnule Ibrăileanu,

De cînd vă scriu într-una cu gîndul, scrisoarea mea ar fi atins proporții exagerate și importune.

Parcă vă aud zicîndu-mi: „Scrieți, d-nă, cît de mult", și invitațiunea asta amicală îmi face o nespusă mulțumire.

Și iată că m-am așezat la scris azi, cînd oboseala îmi scapă condeiul din mîini. Ca să uit niște necazuri mari și imperioase, m-am apucat să copiez, să clasez și am suprapus două munci istovitoare.

În adevăr, am avut, timpul din urmă, o recrudescență de supărări, o aglomerare de preocupări încă mai mare. Resursele răului sînt nesfîrșite, pe cînd ale bucuriei, parcimonioase. Aș fi voit chiar să nici nu vă mai scriu atît cît durează forma asta de salcie plîngătoare, dar mă tem că ne-am despărți pentru prea multă vreme.

Bărbatul meu a fost deunăzi într-un calvar pe urmele a o mulțime de interese ruinate de război, cu care ocazie a vorbit d-lui Hamangiu[1]; acesta i-a spus că d-voastră ați intervenit pentru noi, pentru mine, și vreau înainte de toate să vă spui ce mișcată am fost, ce mulțumire sufletească mi-a făcut acest demers. Altceva nu a cules de la el decît acel vag, înapoia căruia sînt nevoiți să se apere de solicitatori cei solicitați cînd nu le pot da asigurări prea formale.

În acest vag ameţit de speranţe, ce nu pot reuşi să ucid, şi de decepţii, încă din plină vară am fost cuprinsă de impresia melancolică a celei mai triste ierni ce am crezut că aş putea întîmpina. Starea mea de suflet era un cerşetor ce se strîngea înfometat în zdrenţe la primul dureros semnal al vîntului de toamnă. Mi se pare că pînă acum am înţeles acele suferinţe de departe, foarte de departe, şi acum abia le înţeleg adevărat. Şi cînd te gîndeşti că iarna îmi place, mi-ar place mult! Impresiile de acum sînt şi materiale, acele morale, aşteptarea, pornirea sufletului către ceva care ar fi un cămin cald şi intim de mulţumiri şi recreaţiuni sînt mai vechi, dar mereu mai tari şi mereu mai zadarnice.

Fetiţele mele au luat diploma de capacitate, una din ele trecînd două clase deodată. Ele şi-au făcut datoria către îndrumarea ce le-am dat şi acum aşteaptă de la noi. Aşezarea lor la o gazdă în vederea studiilor pune pentru noi problema în cifre colosale şi imposibile, şi totuşi imperioasă de rezolvit. Mă trudesc căutînd soluţia, şi e o trudă aşa de nepotrivită cu mine! Mă voi duce, cred, la Bucureşti în curînd, invitată de o prietenă, şi voi căuta să urmăresc unele lucruri.

Despre teatru tocmai aş fi dorit aşa de mult să vorbim, să cer un sfat să întoarcem chestiunea pe toate feţele. Sînt aşa de singură! Cred că nu e de loc timpul bun pentru o evaluare justă a unei lucrări intelectuale, spectacolul evenimentelor e încă cu mult prea viu, interesul fiecăruia prea dislocat pentru o apreciere. Cred că acum o lucrare bună (fiecare speră că a făcut bine) s-ar pierde într-o indiferenţă nervoasă şi mobilă. *Povîrnişul*, chiar de ar vrea să-l joace, l-aş opri în stagiunea asta, din multe motive, dintre care unul şi cel oficial ar fi tema prea psicologică a piesei pentru momentele şi dispoziţia publicului de acum. Dar *Bătrînul*? Eu l-aş păstra şi pe ăsta (presupunînd că aş reuşi să-l impui). Mă gîndesc însă că poate sînt datoare să sacrific unul din consideraţii materiale, pe de o parte din consideraţia de a începe, de a debuta, eu, care sînt aşa de puţin un debutant, dar care am indiscutabile şi crude simptome de tardivitate a publicităţii, care sînt probabil simptome de autor postum (ignorat sau preţuit indiferent). Un lucru de care am oroare, eu, care cred ferm că puţinul *de aci* e *tot* pentru aci. Eu, care mă răscolesc din tot veninul cînd văd statui sau cît de mici ghirlande date „pe urmă" de hidoasa lege a valorii de „după tine".

Voi lua la Bucureşti cu mine acest *Bătrîn* şi voi vedea. Va fi după cum voi simţi atmosfera şi mersul. Căutînd prin sertare, am dat de 30 de caiete scrise mărunt, unele şterse de timp, unele încă descifrabile, dar al căror interes mi-a devenit străin, pagini nereglementate, unde stau aruncate vorbe, cugetări, discuţii, impresii, o masă nefolositoare de muncă părăginită, pe care probabil nu o voi mai utiliza niciodată. Această aglomerare de trudă pierdută

am simțit-o apăsîndu-mă greu și paralizînd imboldul de a mai consemna acele impresii nesfîrșite pe care nu le pot opri de a fi.

Apoi alte lucruri mai lămurite, gata sau aproape, tot în sertar, tot încărcîndu-mi umerii cu prezența lor. E la mine un ce pur fizic : o pagină dată e o pagină de care eu am scăpat, nu mai am cu ea nimic de împărțit, aproape nici chiar bucuriile. Cînd am scris *Bătrînul* aveam altă piesă, bine clasificată, și am dat-o la coșul minții ca să nu mă încarc. Nevoia unui debușeu există la mine în chip instinctiv și cu totul diferit în mobilele lui de urmărire, de glorie sau bani care sînt corolarii eventuale. Cînd d-voastră m-ați încurajat, primit, adoptat și îmboldit la lucru, mi-am găsit și energiile și căldura necesară lucrului ; vă datorez puținul ce sînt și enormul *dar* al unei vieți sufletești fără de care nici nu pot înțelege cum am trăit și cum pot trăi alții. Dimpotrivă, fără condițiile, de altfel firești, de concurs, mă simt sufocată de munca mea.

Poeziile mele mai au puțin de tot și încep a nu-mi mai fi contimporane, a nu le mai înțelege nici eu. Au 6 ani de cînd cu încetul le-am început.

Povîrnișul e din 1918 și *Bătrînul* îndată după el. L-am lăsat eu înadins pînă acum nelămurit, ca să-mi fie mai proaspăt.

Să nu credeți că dau o prea mare importanță lucrurilor astea. V-am spus că am primit și profitat de mari lecții de modestie, și de altfel arta o cred numai o expansiune a totului vieții, singurul interesant de realizat. Lipsa totală a altor interese le dau acestora proporții prea mari. Dar mai ales simt cumplit lipsa oricărei recreațiuni. Oricine are ceva : un prieten, un vecin, cîrciuma, țigara, ulița. Nu pot spune și nici se poate închipui o lipsă totală cum e la mine acum. Muncesc și pe urmă, fără voie, pornesc către ceva și văd că nu am nimic ; atunci rămîi și iau iar în mînă un caiet nefolositor, și așa mereu. Într-o zi, privind pe cîțiva care jucau cărți, văzîndu-i interesați, mulțumiți, legați prin interesul amuzamentului comun, dîndu-și întîlnire a doua zi, m-am întrebat serios, foarte serios, dacă nu ar fi bine să fac ca ei. Am greșit poate disprețuind lucrurile astea și nu sînt destul de tare pentru înălțimile solitare. De altfel, nici nu le admir, nici firea mea nu e făcută pentru ele, ceea ce vream era „omul la locul lui". Poate eu am greșit crezîndu-mi locul aiurea.

De Top. nu mai știu nimic din mai. Din ziare am aflat că pleacă sau că nu pleacă, deci nimic sigur. Ieri am primit știre că a trecut, în sfîrșit, spre Moldova. Mă bucur pentru el. Sper că tot ce a întreprins i-a reușit. Pentru mine a fost cu mult prea bun, îngrijindu-mi volumul așa cum puteam dori mai bine, volum de care nu știu nimic decît că va apare de-a gata, ceea ce face parte din programul dorințelor mele. Dacă aș putea pe urmă să uit complect existența lui, aș fi pe deplin mulțumită. Bietul editor nu cred că se va îmbogăți după urma lui, noroc că nu are nevoie! Cine citește așa ceva! Culmea satisfacțiunilor mele morale o am la d-voastră, la revistă. Întîlnirea mea cu

publicul e o necesitate fără agremente cred. Nu știu dacă mai urmăriți ideea unei reviste mici [2], cum îmi scriați. Proiectele sînt acum împiedicate de atîtea obstacole. Eu vă trimit cîteva foi, cred că sînt suficiente pentru ceea ce doriți. Din minutele ce trec variate, am cules din imboldul d-voastră, nu e însă nimic de comandă, ci tot în *felul meu* de a scrie, mai mult sau mai puțin reușit ca alegere de impresie și ca formă.

Ce vă trimit?

O schiță mică, *Un cimitir* [3]. O împrejurare a făcut să-l vizitez. Totdeauna am spus că îmi lipsește „mișcarea", ocaziile care ne prezintă locuri, oameni, incidente. Cel mai neînsemnat ia la mine proporții. De obicei, lucrez din nimic. Am nevoie de meditație, dar e prea exclusivă. Cel puțin pentru muncă, dacă nu pentru mine, mi s-ar fi cuvenit să pot și eu mișca.

Am mai transcris niște note luate în golul *Zilelor pustii* [4]. Nu știu dacă vă pot servi măcar ca umplutură. Apoi, mai ieri, mi-a revenit un episod de tramvai [5]. Cînd mergi rar cu tramvaiul, îți face impresie. Nu l-am trecut la persoana 3-a, căci pierdea din spontaneitate. Are franțuzisme. Așa a venit el. Probabil ele slujesc să reliefeze și nu depășesc uzul curent și tonul ușor al povestirii.

Eu gîndesc direct într-o limbă sau alta și notez anume într-aceea. Uneori gîndesc muzical, dar din nefericire nu cunosc sintaxa muzicii și nu pot transcrie. Am scris în italienește, pe care de-abia [o] cunosc, și alteori am ritmuri de limbi complect necunoscute, pe care le refuz firește.

Franțuzește am învățat singură, cum învăț acum italienește, numai că la o vîrstă mai favorabilă studiului și cu energii mai mari din cauză că mă pregăteam pentru viață, dar nu cunoșteam ce puțin dă. Cum am învățat și englezește puțin. Fiindcă mi-a plăcut și am vrut. Din fericire, nu am avut creștere de guvernante. Din nefericire, nu am studiat prin țări străine. E posibil ca să se resimtă în amîndouă limbile construcția de influența lor reciprocă, dar așa stricat, cuget direct *cum vine*. De un timp aproape numai românește, afară de versuri. Răspund unei insinuări vechi a zău nu mai știu cui că aș scrie *tot* franțuzește.

Îmi pare rău că nu pot mărturisi defectul ăsta. Ambiția mea a fost să fiu un mic *scriitor român*, deși pe acești scumpi *români contimporani* îi judec cu puțină indulgență, dar nu ei sînt ceea ce înțeleg eu prin român. De cînd tot vreau să traduc piesele în franțuzește ca să evit speze de traducere eventual și mi-e imposibil. Am eu așa „imposibilități" ale mele.

De ce vă spui eu toate astea? Fiindcă știu că le primiți cu indulgență.

Ce mai faceți? Pe acolo e o viață veselă, aud. Păcat că nu puteți stabili diferența colosală de atmosferă între aici și acolo chiar asupra lucrurilor ce interesează la fel! Sînt două țări, hotărît, și ce e curios e că Iașul e *cum e*. Ați

pus acolo de curînd culme „anecdotei senzaționale". Acestea ar putea interesa cafenelele, cînd nu ar avea repercusiuni așa grave. De altfel, nu e ceva prea nou, și regii au trecut de mult la operetă. Regret că am devenit cam blazată și nu mă excită aceste evenimente. Singurul lucru care mă mai distrează sînt „Zilele". Timpul frumos sau urît în care găsesc resurse de plăcere neobosită. Avem zile de toamnă glorioase.

Înainte de a pleca la București am ținut să vă scriu. Cînd ar fi nevoie de alte „foi", am încă pe gherghef un portret de argintar bătrîn[6] (sînt în toana portretelor) și „foi de spital[7]". Ce am putut și eu vedea în timpul ăsta. Cum să ne vedem?... Știu eu!... Deodată am cerut un permis pentru Mărășești, unde avem un mic loc sterp. Știu eu cum? Dacă știam „cum", viața mea ar fi fost probabil mai bună. Ca și d-voastră, nici eu nu știu cum... și probabil nu voi ști niciodată.

Vă strîng mîna cu afecțiune,
Hortensia Papadat-Bengescu

După ce v-am scris, m-a apucat accesul cel mare de „dor de ducă". Trece. Am deprinderea, le fac pe picioare.

Ar trebui, nu e așa, domnule Ibrăileanu, într-un stat bine organizat, o subvenție pentru deplasările celor ca mine, la rubrica „Cheltuieli pentru *eventuale* foloase postume ale patriei".

Sînt cam rușinată că nu am nimic zgîriat de mine nou să vă trimit. Găsesc printre hîrtii încurcate cîteva foi scrise ocazional, vara asta, cînd mi-ați comunicat proiectul înecat de împrejurări, de a scoate o mică revistă cuprinzînd toate genurile. Era cam și pe timpul cînd ex-guvernul M[arghiloman][8] proiecta descentralizarea administrativă și mai era pe timpul păcii *sui generis* de atunci. Din toate astea la un loc cine știe cum mi-au venit paginile astea! *Scrisoare veche*! s-ar chema acum. E curios cît e de demodată în așa scurt timp și totodată cît e de actuală în unele lucruri, dacă nu chiar prevăzătoare pentru „și mai tîrziu". Un gen ușor cum cereați și pentru care îmi amintesc că vă solicitam anonimatul absolut. Credeam că ar putea fi o serie la nevoie, și mai ales dacă ar fi venit urmarea. Recitindu-le azi, vă spuneam că mirele e cu totul personagiu imaginar *„pour le besoin de la cause**". Numai că cauza pentru care eu creez personagii diferă de cea obicinuită, e tot așa de spontană ca și scrisul meu. Nu vine de comandă. Făceam reflecția că mi-era pesemne urît și continuu mereu să mă plictisesc. Dar mai ales țineam să vă spui că e un personagiu de compoziție. Nimic nu mă exasperă decît cînd mi se urăște

---

* Pentru cerința cauzei (fr.).

să dau involuntar impresia că petrec bine și am nenorocul ăsta (mi se pare) în totalitatea vieții. Am grozav aerul de ce nu sînt. Știind că sînteți din acei pe care cel mai mic „document" interesează, trimit pentru a vă distra o secundă aceste mici file învechite. Dacă vedeți pe Top., spuneți-i salutările mele cele mai deosebite și d-voastră luați cu două mîini din amiciția mea afectuaosă.

Hortensia P.-B.

Cum vedeți glumesc. Împrejurările mele sînt neschimbate, dar cel puțin le suport azi ceva mai bine. Sînteți desigur sătul de melopeea doleanțelor mele obicinuite, ca și cum a vieții fiecăruia nu e destul de tristă. Vă doresc sănătos și vesel.

Îmi permit a alătura o scrisoare pentru Top.

[1] C. Hamangiu (1869—1932), cunoscut jurist și autor de tratate de drept civil și penal. În această perioadă consilier la Înalta curte de casație, ulterior ministru al justiției.

[2] Probabil *Însemnări literare*.

[3] Apărută în *Însemnări literare*, I, nr. 2, 10 februarie 1919, p 1—3.

[4] *Din carnetul zilelor pustii*, în *Însemnări literare*, I, nr. 27, 17 august 1919, p. 1—3, nr. 28, 24 august, p. 5—7, nr. 29, 31 august, p. 6—7, nr. 31, 14 septembrie, p. 9.

[5] Apărut în *Însemnări literare*, I, nr. 6, 10 martie 1919, p. 1—5, cu titlul *Film de tramvai*.

[6] Referire la o povestire inclusă ulterior în romanul *Balaurul*.

[7] Probabil insemnări și proiecte pentru viitorul roman *Balaurul*.

[8] Al. Marghiloman (1854—1925) politician conservator-junimist, președinte de consiliu între 5 martie — 14 octombrie 1918.

19

[București], duminică 7/17 oct. 918

Stimate prietene,

Am ținut să știți cei întîi pentru că sînteți părinții, mai bine zis frații mei intelectuali și mai bine zis dascălii mei scumpi, că joi am cerut o lectură a nouăi mele piese *Bătrînul*, care mi-a fost de îndată acordată de d-l Motru[1]. Sîmbătă (ieri) am citit. Pe loc a admis-o și crede că o va juca încă în stagiunea asta. *Povîrnișul*, subt noua direcțiune, rămîne în repertoriu la stăruința mea, dar eu, din motive ce am spus lui Top., o las pentru altă stagiune. Spuneți și lui Top. aceste noutăți. Vă scriu la masa d-lui Stere (*Lumina*) care din nefericire lipsește în momentul ăsta, și prin amabila bunăvoință a d-lui Brănișteanu, cu care am avut un sfert de oră de plăcută conversațiune; vreau să viu la Iași și voi veni îndată ce se va putea trece în Moldova.

Am plasat fetele la un pension, văzînd că deocamdată nu reuşim mutarea, pe care tot o mai sper într-un viitor apropiat.

Complimente multe doamnei Ibrăileanu. Lui Top. toată dragostea.

Vă trimit afecţiunile mele călduroase,

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] C. Rădulescu-Motru (1868—1956), profesor de psihologie, teoretician al energetismului. În această perioadă era director al Teatrului Naţional din Bucureşti.

20

Bucureşti, miercuri, 17 oct. 918

Stimat şi bun amic,

Adaog scrisoarei mele vechi cîteva rînduri. De cînd am scris foile astea s-au schimbat multe lucruri importante. Se pare că cu repeziciune se apropie restabilirea unei linişti, şi *cauchemar*-ul prin care am trecut îşi risipeşte ceaţa şi dezleagă nodurile. Ce e bun pare a veni, dar legat de o mulţime de rele, pe care tocmai le-am fi vrut vindecate. Ce e rău pleacă, dar o dată cu unele speranţe de reînnoire. Totuşi, nu putem şti ce leacuri grozave mai are viitorul cel mai apropiat. Pentru mine au fost lucruri noi. Lui bărbatu-meu i s-a propus telegrafic postul de *procuror* de curte la Iaşi. A refuzat cu grabă. El nefiind de-a lungul carierei de 28 de ani niciodată procuror şi simţind o mare respingere pentru postul ăsta în care ar debuta, pe lîngă că e un post cu repercusiuni politice, ceea ce cu noi, cei cu mari greutăţi de familie şi amatori de o viaţă tihnită, nu se potriveşte. Fireşte că l-am lăsat, pentru cariera lui, să decidă el A rugat pentru un post de consilier, dar i s-a spus că nu au (nu vor). Sînt mîhnită mult de acest lucru, care mă afundă iar în viaţa de provincie, mai descurajată încă după speranţa asta. Vărul nostru Papadat, care e *persona grata* la conservatori şi prieten personal al d-lui Mitilineu[1], a fost prevenit de asta şi a găsit că bine a refuzat, spunîndu-i să ceară numai consilier.

Vă spui asta şi am ţinut să vă o spui ca acelui care s-a ocupat şi a îmbrăţişat cu aşa căldură cauza noastră. Eu nu puteam face presiuni asupra bărbatului meu, cu atît mai mult cu cît eram convinsă de nepotrivirea acestui post, dar nici mai ales asuma răspunderile dezagramentelor ce i-ar fi dat o muncă displăcută şi riscantă. Prefer să fiu sacrificată. Poate încă mai e vreo speranţă. De ce nu ne oferă un post care e posibil şi firesc şi ne amăgeşte numai cu ceea ce nu putem accepta? Astea spuse, ca să vă mai repet mulţumirea sufletească ce mi-a făcut afectuoasa d-voastră stăruinţă. Cartea[2] iese la 1 noiembrie. Mi-a spus editorul[3] că voi avea numai *satisfacţie morală.*

Cum aceasta e problematică, am înțeles că nu voi avea pe nici una și că bani e hotărît să-mi dea cît mai puțin. De altfel, așa cum se petrece, ceva mai mult poate, fiindcă eu nu mă pot resemna a avea aerul că lipsesc de ceva. Am făcut haz. Aștept pe directorul teatrului. Alerg să caut să plasez fetele, obosesc și întîmpin dificultăți. Nu am nici o distracție din cauza *afacerilor*. Apoi, și ele sfîrșite, intru în mormîntul din Focșani. Dar poate că totul se va mai îndrepta. Poate! Voi căuta să văd pe d-l Pătrășcanu. Alerg ca un hamal și ziua e scurtă. Salutări lui Top. Primiți afecțiunea mea deosebită.

Hortensia Papadat-Bg.

[1] I. M. Mitilineu (1868 —?), om politic din anturajul lui Al. Marghiloman, ministru de justiție chiar în perioada aceasta.
[2] *Ape adînci.*
[3] Micu Alcalay.

21

Focșani, 26 oct. [1918]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am aflat cu consternare și cu o nespusă mîhnire de la Constanța Moscu și de la d-l Brănișteanu aceeași veste tristă și fără detalii că casa d-voastră, casa așa de scumpă, așa de prețioasă celor ce erau admiși în intimitatea ei, ar fi fost distrusă de foc [1].

Cum s-a putut întîmpla acest dezastru? Am fost turburată grozav de știrea asta. Fără nici o înțelegere cu ceilalți admiratori ai cuibului d-voastră, m-am simțit atrasă de el ca și dînșii, și acum îl regret din tot sufletul. Dar încă mai tare ca regretul meu a fost grija de d-voastră. Sensibil cum sînteți, cum ați suportat emoțiunea totdeauna mare pe care o dă incendiul și cum ați suportat o schimbare așa de mare a obiceiurilor scumpe? Doamna Ibrăileanu și fetița cum s-au resimțit?

O reacțiune naturală și pe care v-o doresc și d-voastră m-a adus apoi la concluzia că trebuie să primim ca făcînd parte din posibilități inexorabile aceste lovituri, și m-am bucurat chiar la ideea că ați scăpat sănătoși, ba chiar, pe cît știe Constanța, și o parte din mobilier. Casa d-voastră se va reface numaidecît în jurul d-voastră, căci nicăieri nu se poate spune mai cu succes „omul sfințește locul". Nu sînt lipsită de griji materiale ca să nu înțeleg cît sînt de multe acele ce însoțesc această supărare, și o prelungesc prin greutăți nenumărate, dar caut să-mi amintesc și să vă amintesc dezastrul cumplit care a trecut peste noi de curînd și care ne-a familiarizat cu răul în așa fel, încît îl putem privi mai lesne de aproape. Din acest vîrtej de care toți oamenii

de treabă au avut a suferi nu ați putut scăpa neatins. Nu mă pot decît bucura neobosit că sînteți teferi, împărtășindu-vă în același timp toate mîhnirile. Aș fi fericită dacă aș putea afla mai direct că sînteți bine și nu vă resimțiți de acest mare zdruncin material și moral, că v-ați resemnat și că vă cuibăriți cît mai bine pentru mulțumirea d-voastră și a tutulor prietenilor devotați și afectuoși printre care mă număr.

Mai mult ca oricînd doresc să vă revăd. Am așezat fetițele într-un pensionat, înscriindu-le deodată la București. Dacă evenimentele vor permite, va trebui și eu să mai trec cîteva săptămîni acolo. Aștept cu liniște mersul destinului, mă las pe Povîrniș. Sînt totuși foarte nenorocită că am rămas aci, dar sper cu tărie că e numai o mică întîrziere și că în curînd va veni salvarea de care am nevoie. Arătați doamnei Ibrăileanu amicițiile mele. Primiți cu căldura cu care vi le trimit sentimentele mele afectuoase.

Hortensia Papadat-Bg.

Îmi permit a vă ruga să dați la poștă alăturata scrisoare pentru băiatul meu, cu care am mare greutate să corespund.

[1] În septembrie 1918 casa lui Ibrăileanu din strada Română (L. Catargi), nr. 4 fusese distrusă de un incendiu.

22

[Focșani], 24 noiembrie 918

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Profit de o scurtă vizită a băiatului meu, care a sosit pe neașteptate, bucurîndu-ne, ca să vă scriu. Am regretat că nu a știut să-mi dea vești de d-voastră: din vina lui desigur. El e cam sălbatec, împotriva aparențelor, și cel mai tînăr dintre mizantropi. Asemănările și deosebirile mari dintre noi și copiii noștri sînt remarcabile.

Nici pe Top. nu l-a văzut de loc. Unde e el? Pămîntul e totuși așa de mic pe Lăpușneanu [1].

Nu știu dacă în două rînduri ați primit prin *Lumina* scrisori și foi de la mine, dar eram nerăbdătoare să vă spui că dacă focul a nimicit o dată cu prețiosul d-voastră cămin și ceva hîrtii de ale mele, nu simt decît plăcerea de a fi participat la acest sacrificiu. Eu am multe paganisme.

Întrebați într-o zi pe amicul Top. ceea ce-i spuneam despre o impresie a mea ciudată relativ la zeul focului și la d-voastră, dacă cumva își mai amin-

tește. Focul din ziua de azi însă are manifestări brutale și vulgare ca aceea care v-a lovit.

Ce vreme rea am avut! S-a abătut peste noi în plină nepregătire și ne necăjește cumplt. Sîntem izolați și împiedecați de la orice afaceri încă pe timp lung și nedeterminat. Fetițele au pierdut enorm din cursuri și sînt desperate. Întrucît mă privește, tot ce am muncit la București cu multă osteneală pentru ele și mine a fost zădărnicit. Nu e decît o reconfirmare a felului cum se fac lucrurile în destinul meu. Niciodată după voință, logică sau raționament. „*Laisser venir*" e formula. O cunosc, totuși, ca să nu se zică și să nu-mi reproșez, fac tot ce dictează logica ordinară ca să constat că e inutil.

Un exemplu nu lipsit de originalitate. Top. a lăsat cartea mea aproape gata, eu am găsit-o aproape gata, am lăsat-o gata de tot, dar fără s-o pot vedea, după plecare am scris, mirîndu-mă că nu apare și nu a apărut de loc. Primind însă acum, printr-o ocazie, o scrisoare de la [o] prietenă bună, îmi spune că *m-a citit*, ba chiar că la „Alcalay" nu mai avea în ziua aceea. Are el grijă să mai fie. E mai bine așa. Mi-a fost scutit un moment penibil și temut, acel de a vedea volumul la o vitrină înainte de a ști că se va vinde și de a fi obsedată de ideea că e fixat acolo pentru un timp neisprăvit. Și eu, care într-o zi de iluzii îmi formam o listă de cei puțini și dragi, pentru a le oferi cartea asta inelegantă, *cred*, ca aspect, cu un cuvînt de amiciție. Mi s-a spus că nu mai sîntem la putere. Din fericire, nu băgasem de seamă că am fost. Eu sînt foarte sucită: cînd amicii mei sînt puternici, îmi vine poftă să mă ascund de ei, ba parcă chiar bucurîndu-mă pentru ei, îi iubesc nițel mai puțin. Acum deci sînt foarte la largul meu; eu prin destin sînt în permanență de partea opusă norocului și am chiar în fire un dualism inseparabil de rebeliune și anarhism perpetuu și de regularitate dezolantă. Nu știu cine mi-a spus prostia asta, mă gîndesc însă cu îngrijorare ca nu cumva mersul lucrurilor să aducă neplăceri cuiva din amicii noștri intelectuali. De altfel, nu știm aci nimic din ce se petrece, primim numai jurnale ieșene și ascultăm (foarte rar, din fericire) comentarii provinciale. Ce mai faceți? Eu sînt mereu cam bolnavă. Acum cel puțin, cu prețuri exorbitante, ne putem hrăni, totuși, o cură nu se poate păstra. Eu nu fac nimic, nu scriu, nu simt, aproape nu cuget nimic. Nu vine.

Copiez *Femeia în fața oglinzii* [2] (restul), fiindcă se șterge de tot creionul. Sucesc vreo rimă pe versuri mai vechi sau mai noi. Atît. Ba am notat pe un caiet ce *fac* zilnic: tocmai în timpul ăsta cînd bilanțul exterior și interior e un zero. În viața mea nu am făcut memoriu regulat pînă acum. Mă gîndeam azi: ce ar fi să scriu una din nenumăratele povești ce-mi trec prin cap din copilărie pînă acum și cu care trăiesc și mă distrez permanent? Aș umple pînă la plafon o odaie cu nuvele și romane senzaționale. Noroc că nu *cer* să fie scrise și că, din fericire, concepția mea de artă a fost alta.

Eram gata să vă repet că doresc să vă văd! Vorbe fără nici un folos. Iașul acum e liniștit și poartă rănile invaziilor. Lipsa de comunicație mă asfixiază, nu sînt de loc insulară.

Afară de neprevăzut, acestea sînt și cred că vor rămîne un timp nuvelele mele. Sînt mult dorită după ale d-voastră. Am scris aci din nevoia sufletească de a nu lăsa să treacă o ocazie fără a mă apropia de d-voastră atît cît se poate.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Stradă principală din Iași, obișnuit loc de promenadă.

[2] Prima parte apăruse în *Viața românească*, XI, nr. 6, iunie 1916, p. 217—229.

23

18 decembrie 918, Focșani

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Sînt mai mult decît orfană de veștile d-voastră, și toată mica mea activitate se resimte de acest lucru.

Sînteți bine, nu e așa, și vă îngrijiți mult. Trebuie să căutăm a ieși din timpul ăsta de necazuri grele.

Vă trimit volumul meu cu cîteva cuvinte care exprimă slab și stîngaci și ce vă datoresc, și ce simt ca recunoștință pentru d-ta. A apărut cînd nu mai mă gîndeam la el, fără să-l văd decît după un timp, fiind scutită și de stînjenirea, și de mulțumirea primei impresii. Aud că se vinde. Au cam riscat punînd un preț așa de mare, dar e un prea experimentat negustor ca să nu știe cum trebuie să facă.

Zice că a scos 2.000. Eu n-am nici o idee, totuși caut și trebuie să păstrez cu ei cele mai bune raporturi, cu riscul oricăror pagube.

Cum vi se pare cartea? Negreșit că nu e nici luxoasă, nici frumoasă, dar e sobră și serioasă, și hîrtia dobîndită prin stăruința lui Top., ca și corectura, opera lui, sînt excepționale. Eu sînt mulțumită că a apărut, ca să scap de ideea care mă obseda că voi fi un scriitor postum. E probabil că nu voi vedea tot ce am scris publicat, căci punîndu-mi întrebarea deunăzi, în fața primei mele cărți, ce am lucrat 9 ani, pe care i-am dăruit aproape complect scrisului, am constatat că am material încă mult, inedit, parte complect gata, parte gata de a fi reluat, dar ce era important s-a făcut.

În privința pieselor, cred că trebuie să mai am răbdare. Anul ăsta, cum mereu am crezut-o, e cu totul nepriincios acestui fel de manifestări. Mai avem cîte ceva de îndurat pînă să se așeze treburile pe rosturi. Demersurile pe care le-am luat au fost însă folositoare și am rămas foarte mulțumită de procedarea d-lui Rădulescu-Motru față de mine.

Sănătatea nu mi-e tocmai bună. Mă jucam odinioară cu ea și o supuneam la grele încercări. Acum sînt cu desăvîrșire o „delicată". După 3 zile bune, a patra mă doboară sigur. Acum, în urmă, m-am trezit și cu o criză de reumatism. Beciurile forțate ale războiului, nopțile frumoase, dar cam reci, de lună sînt desigur de vină, dar bănuiesc că alte încercări grele pe care le-am primit și unele a căror lux mi l-am permis singură au contribuit și dau o origină sau o agravare nervoasă acestor suferințe.

Aștept sezonul băilor! Iar aștept ceva. Luasem hotărîrea să trăiesc fiecare clipă, una după alta, sarbede cum sînt.

Totuși, prețuiesc mult faptul că ai mei sînt sănătoși. Felul meu exagerat de a suporta suferințele lor și lipsa de tărie morală și fizică cerută de astfel de împrejurări le-ar îngreuna grozav.

Focșanii sînt tot izolați de București, poșta, însă, care — zice-se — se face, de fapt nu se face nici cu Iașul, nici cu Bucureștiul. Asta agravează urîtul, pe care, de altfel, abia îl pot suporta. Sînt demoralizată de faptul că bărbatul meu nu poate obține să se mute, acuma nici nu am mai alege, afară de teritoriile noi și Craiova, ne-am duce oriunde. Se face în curînd o nouă mișcare, din care probabail *nu* vom face parte. Ce să faci? Ce să faci?

Deunăzi un mic reporter, prieten al băiatului meu, îmi spunea ce mult mă prețuia domnul Caion [1]. Eu nu-l știam. Am fost mișcată, cum am fost mișcată și de faptul, scris deunăzi de Alcalay, că maestrul Vlahuță a recomandat volumul meu cu căldură pentru editare, cum sînt de cîte ori vreun cuvînt bun îmi parvine, mișcată și mereu foarte mirată. Eu am convingerea absolută că nu mă știe nimeni, dar nu mă mîhnește, mă ajută să mă bucur de cîte ori credința mea se dezminte, ca să uit iar. Dar sînt tristă totuși că pentru viața mea de toate zilele nu e nici o ameliorare.

Ce să vă mai spui! Să repet iar că am o epocă de vid cumplit în suflet și în viață ? Copiez, corectez, ca să ocup orele, și încă aș mai avea ce face, dar asta e o muncă brută și fără mulțumiri.

Promisesem să nu mai mă plîng. Vă zic la revedere cu multă afecțiune și amiciție și cu dor de vești bune.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Caion, pseudonimul lui Constantin A. Ionescu (mort în 1918), cel care l-a acuzat pe I. L. Caragiale că a plagiat *Năpasta*.

24

[*Focșani*], *14 ian. 919* [1]

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisorile aduse de Puiu ca pe un dar neașteptat și neprețuit, darul meu de Crăciun.

Am ocazie minunată de a răspunde și nu pot din cauză că sînt în pat de o săptămînă, răcită tare, dar fără nici o primejdie. Poșta e în adevăr impracticabilă. Am primit din Iași azi scrisori datate de o lună. Apoi cenzura în sine e o instituție ostilă caracterelor independente, independent că scrii lucruri indiferente. Ideea că există te face să simți o veleitate de răzvrătire; mai e și faptul că, deși nu ai de scris nimic reprobabil, starea ta generală de spirit reprobează în bloc multe lucruri, ceea ce îți dă o ostilitate latentă.

Nu e oare așa?

Sper totuși ca atunci cînd voi fi în stare să vă scriu să găsesc ocaziuni.

Băiatul meu s-a mutat definitiv din Iași; el e din categoria acelor care prețuiesc orașele *chic*. Diferența asta fundamentală între el și mine o rezolv mai plăcut cînd îmi amintesc că are exact 20 de ani în februarie. E un mare secret, nu pentru mine, pentru că m-a rugat să nu spui că e așa tînăr. *Crede el* că îi face *tort* la dame. De altfel, i s-a urît și în București, ar vrea să meargă la Paris. Generația asta s-a născut sătulă și plictisită probabil de foamea și răbdarea părinților ei.

Îmi scrieți lucruri frumoase și importante peste măsură, de care m-am bucurat mult. *Scrieți*, consimțiți să lăsați liber un subiectivism de o calitate rară, pe care cei care vă cunosc îl apreciau ca pe un ce prețios și de care erați avar. Sînt mai mult decît doritoare și nerăbdătoare să iau din acele cugetări scînteia puternică cu flacără violetă (o idee a mea), din care să se aprindă un întreg peisagiu nou.

E în scrisoarea ce am primit o vitalitate proaspătă, care mi-a făcut o nespusă bucurie și a deșteptat puțin starea soporifică în care eu mă găsesc cufundată din ce în ce mai mult.

Eu nu scriu de loc. Nici copiatul, revăzutul nu sporesc. O anemie prea mare și din ce în ce crescîndă e cauza. Sîngele sărăcit peste măsură nu mai mișcă mașina. Cînd mă îndrept foarte puțin, intervine regulat o nouă înrăutățire. Dacă nu plec să mă refac, dar serios, nu știu, zău, cum și cît va merge...

Mă bucur mult că v-a plăcut cartea. Eu am, în afară de copertă, care nu mi-a nemulțumit ochii, impresia aceea: eu am scris așa? „Îmi pare foarte nouă" fiindcă e mult în cantitatea evenimentelor petrecute de atunci, *plus războiul*.

Războiul la mine e un mare plus. Cu totul neaptă pentru el, l-am simțit mai de aproape ca alții în multe feluri, și mă resimt enorm de el.

Aci încă durează, în felul că obținerea unei pîini e o problemă care-ți încrețește fruntea și îți rupe picioarele. Cantitatea de energie morală și fizică cheltuită pentru trai absoarbe orice alte puteri și îți dă în același timp o impresie de ridicole războaie de pitici. E frig și nu sînt lemne. Primăvara

e salvarea, și o aștept ghemuită, lucru care are o influență capitală, eu fiind prin felul meu din cei ce nu suport fără ca intelectul să fie puternic afectat o haină pusă pe umeri în casă, și care tot prin fire am trăit un șir de ani practicînd principiul că mecanismul stomahului e necesar organismului, dar atîta tot. Aceste greutăți sînt de altfel suportate de bărbatul meu cu un eroism ajuns la maximum de sacrificii, totuși, sînt pînă la extrem din acele ființe care particip și se obosesc din tot, chiar dacă nu au ridicat cu propria lor mînă greutatea.

Dar pînă la ce grad de oboseală și de decepție mi-au ajuns sufletul și sănătatea, nu vă pot spune.

Numai stînd mult de vorbă, ar putea incidental veni în libera lor curgere cuvintele care să dea măsura descurajării mele.

Născută și făcută pentru o viață de zbuciume intelectuale, s-a întîmplat să am o viață de greutăți familiale și materiale din acele care fac să se zică de *orișicine* că e împovărat peste măsură. Rezistența pe care firea asta o opune latent acestor griji nu a fost suficientă să mă apere de loviturile lor. Cu și fără voie, am închis ochii, urechile, dar totuși a trebuit să văd și să aud.

De cînd mi-am dat seama că mă rostogolesc în prăpastia acestor neajunsuri, am căutat să reacționez în sensul resemnării totale. Am lucrat mult, puternic, dar cu rezultate mici. Mi-am propus să nu privesc decît fiecare secundă în față, să suprim dorința, speranța, adică tot. Să-mi mănînc minutele goale unul după altul. Nimic înapoi, nimic înainte. Totuși, viața subconștientă e așa de tare, că mă minează nevrut.

Tot așa se petrece cu rămînerea aici pe loc. Mă consumă inconștient.

Nenorocirea mea acum e că sînt un tip extraordinar. În multe, printre care absența totală de „ambiție" și indiferența sinceră pentru glorie în sensul comun al cuvîntului. Gloria e în sine o mare resursă, ca și ambiția. Probabil mulți oameni ca și mine au cunoscut falimentul altor scopuri mai frumoase, dar s-au întors spre acestea. Indiferent cît de sus urci acest *point de mire*, e un punct fixat în perspectiva fugară după care umbli necontenit.

Eu sînt lipsită complect de gustul acestui joc de societate, care din întîmplare e la îndemîna urmăririlor mai mult sau mai puțin fructuoase a celor care scriu. Alte ambiții, alte vederi am în privința asta cu totul.

Anul ăsta se arată, cum prevedeam, cu totul antiartistic. Așa că cele două piese de teatru, cărora le dau nițică importanță, vor aștepta, și patroana lor va aștepta și ea, cît de scump i-ar fi timpul. Am avut religia asta neclintită a atmosferei prielnice. Să mai spui iar cît doream să vi le citesc! Mă tem că am dorit așa de mult, încît se va întîmpla un reviriment obicinuit unor stări de suflet; cînd se va putea, nu voi mai avea puterea s-o fac. Am reprodus una din fotografii, nu știu bine dacă tocmai aceea pe care ați avut-o:

Sînt ceva mai închise și pe un carton vulgar și hidos, ca tot ce se vinde acum în comerț.

Îndată ce voi fi bine, voi face o colecție complectă de fotografii vechi și vă o voi trimite. Va fi pentru mine o nespusă odihnă și mîngîiere să răsfoiesc trecutul din fundul copilăriei alături cu d-ta.

O tăcere lungă, un zăvor apăsător va deschide o cameră închisă și pentru care nu ne putem împiedica de a avea acea milă duioasă care constituie dragostea de noi singuri. O cheie cu care nu umblu niciodată și o înduioșare înfrînată nemilos de cea mai rigidă indiferență pentru aceste lucruri trecute.

Sînteți pribeag în patria ieșeană. Această călătorie are desigur multe neajunsuri și oarecare noutăți, poate, plăcute. Sînt nespus de mulțumită că sînteți sănătos. Eu, vai, nu, deprindeți-vă bine cu ideea că nu mai seamăn de loc cu fotografia mea și că nu mă mai recunosc nici cei ce mă văd des.

Vom face cunoștință din nou, asta ar fi chiar foarte plăcut, dar planurile mele de plimbare se amînă nesfîrșit față de plictiselile practice ce nu am curajul să înfrunt. Eu aș dori chiar să pot sta un timp *sur la branche.* Menajul, ruinat de uzura războiului și îngreuiat de faptul că tata și o bătrînă a noastră stau și ei cu noi, are prea mari griji. Cînd bărbatul meu s-ar muta, am duce un timp viața de campanie. Amîndoi avem nevoie de nițel concediu. Vreau să scriu și lui Top. un cuvînt, de aceea vă las, deși mă recrea mult gestul de a vă spune și gîndul că slovele mele înșirate fără șir vor face călătoria plăcută pînă la d-ta. Cu afecțiunea mea cea bună,

Hortensia Papad.-Beng.

[1] Scrisoare expediată la Liceul internat, Iași.

25

[Focșani] miercuri, 13 feb. 919

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Mi-ai dat cea mai înaltă emoție pe care am simțit-o.

Ai făcut un păcat, pe care sînt sigură că nu l-ai fi vroit, dar de la care nici nu te-ai fi oprit. M-ai făcut să plîng.

Spuneam pînă acum — și, ce e mai curios, chiar în ajun — că am plîns enorm în viața mea, lacrimi de toate gusturile, dar de bucurie niciodată. Azi am plîns de bucurie.

S-a petrecut așa: fetița mea cea mai mică a venit la amiazi de la școală și mi-a strigat: „Un băiat de la Librăria «Margulies» mi-a dat pe stradă pentru tine o revistă".

Am rămas surprinsă plăcut. Apăruseră *Însemnările*. Dar ce atenție exagerată din partea librarului, mi-am zis, să-mi trimeată acasă. În graba agitată pe care o aduc amiciției parcurgeam sumarul și dînd de numele meu nu înțelegeam ce caută acolo...

Pe urmă am văzut [1].

Am avut o surpriză în toată puterea cuvîntului, cu *choc* de mulțumire, căci dacă credeam că veți spune vreodată ceva despre mine, aceasta îmi era neprecizat în timp și modalitate.

Întîi m-a izbit tonul de o armonie impozantă. Gîndul, nu e așa, despre orice lucru cînd se exteriorizează, printr-un proces lăuntric, se așează și ia o octavă și o cadență. Tonul ce ați luat pentru mine e așa de frumos!

E un ansamblu de condițiuni care fac din această pagină de studiu ceva culminant pentru mine. Ea reliefează, statornicește elemente, care, spuse în sute de alte feluri, chiar cu aceeași intenție de fond, nu le-ar fi putut evidenția mai absolut și în lumina lor cea mai proprie și cea mai propice. Am aflat unele lucruri din inconștientul meu, iar pentru altele, tainic și profund vulnerate, am luat *revanșe* incomparabile.

Analiza d-tale mă impune atențiunii publice din cea mai luminoasă înălțime a catedrei. Împinge în opinia publică cu o mînă fermă, care îmi face loc, și hotărîrea asta emană de la prestigiul și autoritatea numelui d-tale, fie că ai ajuns la victoria asta învins de luptele purtate.

Am admirat cu o satisfacție pur și simplu vanitoasă, fiindcă de rîndul ăsta îmi era destinată, eleganța formei, unită cu claritatea indubitabilă a intențiilor.

Dar nu pot spune tot bunul și tot binele ce era acolo pentru mine.

Ceea ce aduce la o măsură absolută mulțumirea mea e convingerea că în această onorificare făcută lucrării mele, dacă au fost în d-ta disensiuni între critic și lector, ea reprezintă o echilibrare a unora cu celelalte, e o rezultantă generoasă și sinceră a lor, și asta e neprețuit.

Și m-am întrebat, mi-am spus cu o naivă plăcere: „Așadar, îi place ce scriu!"

Mergînd direct și exclusiv la atmosfera generală a lucrării, la linia amplă și descărcată de orice detalii, acum, la prima întîlnire a lucrării cu publicul, judecata d-tale are față de public o netitate statornică, de la care nimic nu poate face pe cititor să oblieze prin comentarii laterale, în momentul acesta dintîi, cînd amănuntele pot lesne devia opinia. O dată stabilit un astfel de luminos punct de reper, orice alte aprecieri complimentare se pot face cu imunitate.

Alături de marea valoare a opiniei în sine, venind cea dintîi, există și o prioritate a ei. Dar ceea ce în această întîietate mi-a făcut o indicibilă

bucurie personală e că, atingînd cel dintîi lucrarea mea, acum mi se pare că toate mîinile celelalte nu mă vor mai atinge direct pe trupul sufletului meu, ci numai peste astă mînă izolatoare. Izolarea asta va răspunde sentimentului de invincibilă pudoare și mîndrie pe care îl am la orice contact cu mulțimea. E o pavăză împotriva eventualelor lovituri, un adăpost între mine și adversitate. Iar dacă mă gîndesc că în multe împrejurări am văzut urzindu-se în jurul meu malițioasa conspirațiune a tăcerii, ați înlăturat-o și pe asta.

Venind cel dintîi, s-a mai făptuit și acel acord rar ca cel dintîi să fie cel ce ți-e întîi. Și ca să complectez spontaneitatea impresiilor, voi spune că mi-am surprins o licărire de cochetărie amicală și literară, care caută în întîietatea asta o dublă grabă măgulitoare. Îți închipuiești, dar, că am ieșit în arena publică purtată de mîna d-tale, ca mireasa dusă la altar de cel mai însemnat dintre ai *ei*, și în acest posesiv nu e nici un scrupul, căci știu că am venit la d-voastră acolo, ca și către lector, ca cea mai necunoscută dintre necunoscuți, și, dacă vă aparțin și îmi fac din asta o glorie, e că ați crezut că o merit.

Cineva mai cu cădere de pe aici remarca: „Bună critică a căpătat d-na Papadat. Îi va folosi mult." Am putut avea astfel și dovada folosului imediat, concret, pe care poate eu nu l-aș fi înțeles pînă la toată măsura lui, fiindcă, deși aclimatată răului, cînd dau de bine mă scald în el ca în elementul meu vital, ca un pește aruncat de pe uscat în apă. Dar în gradația ei crescîndă e spus acolo un cuvînt Mare.

În fața lui am împreunat mîinile. Ziceți Tragedie.

Cu el ai dăruit „povestii" mele proporțiile și înțelesul ei... Nu pot spune ce am simțit! Iată în amalgamul lor profesional și personal impresiile mele și cîte nu vor mai fi nespuse. Dar închipuiți, mai ales, o zi de bucurie o zi *întreagă* de bucurie, pe care nimic dimprejur nu a putut-o altera, și provizie pentru multe alte zile încă.

În generosul d-tale dar mai e desigur intenția de a ridica, de pe unde le-au trîntit furtunile, firele subțiri ale energiilor din care ne susținem noi și lucrul nostru și pe care nimic din împrejurările mele, neajutîndu-le, ci dimpotrivă, trebuie să le dau tot eu tăria necesară, și ar risca poate să se uzeze dacă nu le-ar veni un puternic și prețios sprijin dinafară.

Dar e un fel în care ai fost arbitrar. Nu ai lăsat pe nimeni să spuie de mine după d-ta, mai bine ca d-ta. Nimeni nu mă va mai putea recompensa atît și nici nu putea nimeni alt să o facă. Și păcate ai făcut două. Al doilea e că iar vreau să plec, să viu, să fug... Și voi veni eu odată ca niciodată, cînd va fi să fie!

Iacă un vrăjitor cu care trebuie să stau de vorbă, ca să-i spui că a fost foarte generos cu lectorul și și-a aruncat cugetarea, cum mi-am aruncat și

eu sufletul în epoca de acum şi mentalitatea ei, deşi binele aşa se aruncă, în Mare, şi poate rodeşte. M-am azvîrlit mereu spre admiraţie şi m-am contemplat şi recunoscut adesea ca într-o oglindă cu proporţii mari şi lumină vie în gîndurile d-tale [2], care se înrudesc şi se aşează hotărît în galeria de familie *„des penseurs à travers le temps**". Posedînd formula definitivă a adevărurilor, au înapoia solemnităţii lor inerente ceva uman, care lipseşte altora. Diferenţa care ar fi între o lumină fixă asupra unui punct şi o lumină palpitantă, care în acelaşi timp te trage prin palpitul ei către combustiile care i-au alimentat focarul inexorabil. Ce animaţie am căpătat după ce am citit! Parcă pe un fond bogat de locuri, fapte şi oameni stam cu d-ta de vorbă. Ceva din nenumăratele cauze care au adus aceste cugetări mi se evoca nedesluşit, ca un murmur, un colorit învăluit, şi îmi da o stare de suflet agitată.

Am făcut apropieri, comparaţii, m-am dus la generalitate, de la mai mare la mai mare, apoi de la mare la mic, am ajuns la impresiile personale, ca un lector naiv mi-am regăsit împrejurările, am răspuns, m-am mirat, nu am dezaprobat, cred, nicăieri, am înţeles, cred, totdeauna, ba chiar am zgîriat *en marge* reflecţii cu totul mărunte şi personale, pe cînd altele mai bune rămîneau să ocupe mintea:

1) „...Eu adesea prin instinct am făcut aşa. N-am discutat cu cine nu merita, şi cînd m-a discutat cineva de merit, am acceptat.

2) ...Ştiu şi eu bine cum se îngraşă absurditatea lor din îngăduinţa noastră, fie ea generoasă, fie dispreţuitoare.

3) ...Am pătimit în felul ăsta, dar, intransigentă cu adevărul, nu mi-am aplicat remediul ce prescrieţi, căci nu am fost cuminte... dar am început să fiu.

4) ...Fireşte! Femeia în amor are ochii Titaniei, şi tocmai asta e fericirea ei... cît durează.

5) Puţine sentinţe mai mizericordioase, şi mai amare, şi mai frumoase!

6) Eu am proclamat şi clamat asta mereu şi m-am pus în conflict cu tradiţia; *Bătrînul* e clădită pe asta...

7) ...Cînd ai însă undeva în fund « surîsul» pentru cei ce se grăbesc să te ia uşor, ca să nu apară vidul lor, sau pentru nenorociţii care sînt convinşi că emoţia şi entuziasmul sînt scăderi, sau (surîsuri felurite) pentru acei care te iubesc ca pe un copil, ştiind că acele atribute sînt o dezarmare...

8) Da...un ce nespus de mic, enorm de mare, imprecizabil şi care transfigurează orice.

9) Straşnică... Bună de citit tare... altora, şi de repetat încet ţie singur.

---

* Gînditorii de-a lungul timpului (fr.).

10) ...Eu sînt bravă cu moartea... Eu caut mereu înainte, tot ce a fost și tot ce *am fost* e sclavul a ce aș vrea să fie. Dar, negreșit, în simțirea asta sînt complect izolată. Dar ce frumos e spus adevărul general de acolo.

11) Dar... și sentimentul ăsta al « ultimului» seamănă deopotrivă a delicatețâ excesivă, a egoism de corporație, și are poate ca mobil o frică prezumtivă pentru viitor... e largă discuția asupra faptului, precis de altfel.

12) Minunat... și nu e un lux culpabil cînd ei abuzează fără sfială de eroarea lor.

13) Ar trebui scrisă pe pereți.

14) ...Nu poți face concesia adevărului și e vai de tine... A fi inteligent, te păgubește... în multe feluri. E o inimiciție ție și altora.

15) *Hélas*... ani...

16) ...Multă filozofie... de aceea rămîi neresemnat.

17) Superb.

18) Acel « tu» nu conține nicăieri pe d-ta. Și « d-ta» acela conține în sămînță pe tu.

...Nu!!! Te ostenești zadarnic pe un trup dacă sufletele au deosebiri esențiale. Rezultatul: concesii sau dezastru, după parteneri.

19) ...Mă gîndesc!

20) Și cînd ai pasiunea sincerității, tragi consecințele...

21) Ce minunat e formulat adevărul ăsta! Are ceva euritmic.

22) Incontestabil. Dar mulți din cei buni nu o pricep nici însoțită de iubire, și e, cu toate astea, ceva fermecător, delicios să te înfrîngi, să fii slab, învins, neputincios, mic. E o odihnă a mîndriei.

23) Da... Amorul cel cu « A» (foarte rar de altfel) nu glumește nici în public, nici în intimitate. E « dramatic »...

24) ...poate că au dreptate... în felul în care mă gîndesc.

25) E luxul celor risipitori cu calitățile lor.

26) ...E adevărată prima parte, adevărată și a doua... dar dacă nu poți?

27) ...a ști, a simți și a nu putea proba e mereu dureros, dar încă în domeniul ăsta! A te trudi din ce nu există e un chin maladiv.

28) ...Dai ce ai... și ei iau ce le trebuie.

29) Asta e din exclusivul *eternel masculin.* O femeie poate crede, dar înțelege bine, nu. Femeia iubește toată viața pe cel de « acum» și are ca circumstanță atenuantă că e prin natura ei înclinată fidelității.

30) Da! în genere, uneori însă... în nevoia arzătoare de a nu fi nevoită.

Trebuie să se convingă de vina lui și îl iubește mai mult de frica de a nu-l mai putea iubi cînd l-ar vedea mai bine.

31) Nici unul. Decît poate candidații la sinucidere. Vreun grandios monoman umanitar. Și de altfel nu e surprinzător. Omul are congenital convingerea că *el* valorează mai mult ca un continent."

Cum vezi, gînduri mărunțele de tot, aduse de gînduri mari. Dar am avut și altele mai de seamă. Dacă sîntem departe?!

Cu toate că poate și chiar cred, n-aș îndrăzni să discut, pe o parte, și pe de alta aș uita, poate, atît aș avea de multe de vorbit.

Sîntem plictisiți din cauza copiilor care studiază la București și ar necesita prezența noastră acolo. A fost un moment cînd soțul meu a regretat că nu a primit postul acela la Iași. Regretul ăsta a trezit în mine un regret mult mai mare. E curios că punîndu-mi înainte toate localitățile unde am putea sta, eu nu-mi pot așeza cortul planurilor prielnice decît la Iași. E sigur că Iașul pentru mine înseamnă d-ta și Top., dar atît de puțin cît cunosc și orașul, care nu e mic, fără să fie mare, nu e mare fără să fie mic, și pentru aspectul lui și alte motive imprecizabile, îmi închipuiesc că acolo m-aș împăca mai bine, că nu pot fi „Aiurea". Am oferta brillantă, adusă de împrejurări, să mă mut la București, dar timpul mi-ar fi vîndut și mai mult vieții de toate zilele și, în total, nu sînt dispusă să accept. Deocamdată, planurile fiecăruia sînt încă terorizate de neliniștea împrejurărilor generale. Scriam lui Top. că d-l Lovinescu[3] mi-a cerut o dare de seamă locală. Eu, care nu țin la genul ăsta, deși nimic nu mă lasă indiferentă, i-am mai dat și ceva mai oportun; apoi m-a rugat mult să-i mai dau și ceva foarte *eu*. Am dat vreo două pagini de prin caiete. Eu sînt foarte neîndemînatecă cu lucrurile astea. Deși în același timp am o idee definită în teorie, dar în practică... Dacă am fi aproape, v-aș întreba întotdeauna în astfel de împrejurări și aș face cum ați spune. E foarte plăcut să asculți. De altfel, d-l Lovinescu pare așa de mulțumit, încît totul e bine. O să-ți dau durere de ochi. Cu scrisul urît. Ai mei mă supără de cîtva timp.

În cugetările din nr. 2 [4] am găsit din fugă douăzeci de chipuri de a mă mulțumi. Dar de a vă spune amiciția mea pe hîrtie de scrisori nu mai știu azi nici unul nou și destul de bun.

Hortensia P.-Bg.

[1] În *Însemnări literare*, I, nr. 1, 2 februarie 1919, p. 15—17, Ibrăileanu îi recenzează volumul *Ape adînci*.

[2] Sub pseudonimul C. Vraja, Ibrăileanu publicase tot în *Însemnări literare*, I, nr. 1, 2, februarie 1919, p. 7—9, cîteva aforisme cu titlul *Privind viața*. Aceste cugetări sînt comentate mai jos de autoarea scrisorii.

[3] Eugen Lovinescu întemeiase de curînd cenaclul și revista *Sburătorul*, pe care-l frecventa și Hortensia Papadat-Bengescu.

[4] În *Însemnări literare*, I, nr. 2, 9 februarie 1919, p. 4—5 apar în continuare aforismele lui Ibrăileanu sub titlul *Privind viața*

11 iunie 919, Focșani

Scumpe și stimate domnule Ibrăileanu,

Avem adesea pauze lungi în plăcuta noastră corespondență, umplute de aceeași încredere și amiciție nespusă care întreține în mine continuitatea lor perfectă și inalterabilă.

Cauzele tăcerilor d-tale sînt, firește, cele mai respectabile, ale unor ocupațiuni frumoase și numeroase, și adesea poate acele multe necazuri de care viața nu cruță pe nimeni și mai ales pe unii aleși. Mi-am închipuit că unele evenimente în continuare cu grozava epocă a războiului te-au nemulțumit mult, și am participat în chip abstract la ele, cum particip necondiționat și fără amănunte la bucuriile și tristețile prietenilor, mai mult încă asupra celor dintre ele cu care mă găsesc într-un acord de mîhnire. Nu știu dacă nu sînt prea prezumțioasă închipuindu-mi că prețioasa d-tale amiciție pentru mine rezistă și plutește, mititică dar neschimbată, printre toate aceste mari preocupațiuni. Prezumție și personală, și literară de a crede și dori să durez și să rezist marii puteri nimicitoare *des causes immédiates* * și sfredelitoarei importanțe *des infiniments petits* ** — agenții mărunți, dar covîrșitori ai existenței zilnice.

Poate că nu e prezumție, e simplul egoism al simțirii mele personale cu care îmi port printre oameni și pricini prietenii neatinși, cu o rară îndemînare și constanță și fără nici o jicnire.

Cu acea autoritate amicală ce ai asupra mea îmi vei spune dacă am dreptate. Ce faceți? Ce face doamna, drăguța fetiță, adică domnișoară? Ce face frumosul Iași, reîntors la înfățișarea lui arhaică și fermecătoare? De cîte ori nu l-am dorit și n-am pornit spre el! Niciodată nu mi-l voi închipui altfel decît ca pe o patrie dulce și primitoare.

Activitatea mea literară, pe care simt o datorie așa de plăcută, că rămîne numai o plăcere să ți-o comunic, e suficientă pentru ca să nu mă mustri de lenevie. Lucrez mult, dar nu sînt mulțumită fiindcă trebuie să cedez puterea creatoare, pe care o simt vie, necesității imperioase de a nu lăsa să se piardă munca trecută. Transcriu, termin, revăd, pui ultima mînă, pregătesc și strecor și cîte ceva nou, port alte lucruri viitoare. Știu, și convingerea asta mi-e scumpă, că te bucuri de acest lucru, cum și eu mă gîndesc cu prețuire la opinia d-tale, și cu acea mulțumire unică de a fi cunoscut în adîncul tău de cineva.

---

* Ale cauzelor imediate (fr.).

** Infinituri mici (fr.)

Printre alte lucruri, am revăzut pe *Alisia* [1]. Sînt cam nedumerită cînd trebuie să răspund cererilor literare. Intervine și chestia dimensiunilor. *Alisia*, cu capitolașele ei, e bună de dat. Pe de altă parte, deși veche, nu aparține scumpei noastre reviste, altfel mi-ar fi sacră. D-tale personal știu că-ți place mult, cu oarecare rezerve. Am refăcut-o atît, încît sper să nu mai ai rezerve. Rugasem încă din timp pe Top. să te întrebe ce crezi despre satisfacerea cererilor literare. Am sau nu, acum, după volum — adică după ce am devenit un mic bun public — îndatoriri relative către publicitate, pe care odinioară le puteam refuza? Eu am crezut că *da*, pînă la un punct. Nu mi-a răspuns. E un frate ingrat și neglijent.

Cînd, oare, își reia revista noastră drepturile ei preponderente asupra noastră? O voi saluta cu o mare și emoționată plăcere.

În privința frăției, am o judecată să-ți supui ca lui Salomon. Între doi copii ai d-tale, care te îmbătrînesc fără să se întinerească, un băiat și o fată. Cu mare mîhnire am văzut de un timp destul de lung că fratele meu Top. m-a lăsat în părăsire, fără vină. Acum, în urmă, e probabil chiar supărat pe mine. Nu are dreptate, zic eu. Ce va zice Salomon? I-am spus deschis — simțeam pentru el acea mare amiciție care o îngăduie — ceva care nu mi-a plăcut. Nu mă dezic nici acum. A fost o impresie și nu mă înșală. A șters asta, oare, atîtea semne de amiciție? Și acum încă i-aș spune cu grijă amicală pentru el numai că-și face *tort* nu față de mine — n-ar avea importanță — ci în genere. Cînd ar proba dreptatea fondului, nu ar putea scuza greșala formei. Și e un gînd amical pentru el. Ce e important și extraordinar e că sîntem supărați! Am în caracterul lui, în genere, și în ce mă privește, în particular, acea mare încredere care primează orice porniri ale omenescului și cu care l-am creditat totdeauna. Îi trimit salutul meu amical și mîhnit, care îl așteaptă pocăit pentru ingrata sa supărare cu plăcere mare.

În ce privește tot rostul vieții, aștept cele mai frumoase zile de mîine pentru toți cei ce-mi sînt scumpi, cu petreceri frumoase și așezați la locurile lor, într-un palat fermecat al sufletului meu, plin de culori minunate și de minunată armonie.

De d-ta mi-e dor cu cea mai desăvîrșită amiciție.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] *Pe cine a iubit Alisia*, în *Sburătorul*, I, nr. 24, 27 septembrie 1919, p. 551—560, nr. 25, 4 octombrie 1919, p. 572—578, și nr. 26, 11 octombrie 1919, p. 596—600.

27

13 iulie 919, Focșani

Stimate domnule Ibrăileanu,

Viu ca umilă solicitatoare din partea fiului meu și sînt foarte stînjenită că trebuie să te necăjesc, dar e probabil un destin care mă închină obligațiunilor nenumărate către d-ta.

Fiul meu, sublocotenentul, ar dori să fortifice vocațiunea sa relativă militară cu studii *de drept.* S-a preparat anul ăsta, și în toamna trecută, pe cînd era la Iași, a făcut cerere de înscriere acolo, dar nu a plătit taxa.

Ar vrea să știe și ar vrea, cred, să fie și posibil, căci printr-o altă vocațiune are noroc la favoruri prielnice, dacă s-ar putea face așa fel ca, plătind taxa acum, să poată fi considerat, printr-un procedeu de care eu nu-mi dau seama pentru a-l formula, ca fiind înscris din anul trecut pentru a putea trece la sept.—oct. viitor examen de anul I și la iulie viitor eventual de al 2-lea.

Vă rog frumos a-mi spune dacă acest lucru ar fi cu putință; dat fiind și împrejurările speciale de război din anul trecut, în ce fel am putea încerca și cui să ne adresăm.

Băiatul, dîndu-mi însărcinarea grea și delicată de a te importuna în acest fel, s-a bizuit pe amiciția d-tale, de la care am avut atîtea dovezi, și eu mă reazem tot pe ea, găsindu-i un sprijin puternic în sentimentele mele de mare și caldă amiciție și stimă pentru d-ta.

Ce faceți? Doamna și drăguța fetiță sînt, desigur, bine. Poate aveți proiectul de a petrece vara la frumoasele mănăstiri. Eu voi trece o lună la Mehadia din cauza unor dureri reumatismale acute. Neîncetat mă gîndesc la d-voastră și vă doresc.

Cu scuze și nenumărate salutări afectuoase,

Hortensia Papadat-Bengescu

28

[Focșani], vineri, 1 aug. 919[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

E în adevăr un noroc că am primit încă aci scrisoarea d-tale, care a călătorit de la Iași la Focșani cinci zile, sosindu-mi abia azi. Cu cît mai mult ar fi întîrziat căutîndu-mă la Mehadia!

O serie de neajunsuri, printre care doi bolnavi în casă, m-au derutat de la proiecte bine stabilite. Voi pleca, cred, cel puțin peste vreo zece zile.

Îmi e cu neputință să vă mulțumesc îndestul pentru osteneala ce-ați luat în chestia fiului meu și să vă exprim recunoștința pentru rezultatele așa de larg satisfăcătoare ce mi le comunicați și pe care vi le datoresc.

Rămîne acum ca fiul meu să-și traducă în fapt bunele intenții pe care i le-am aprobat și secondat și pe care d-voastră i le-ați înlesnit cu atîta bunăvoință. Polița de recunoștință o iau asupra mea, generația asta fiind extrem de rea platnică, deși mă simt și eu nițel confuză față de atitudinea d-tale sufletească către mine, așa de evident mîhnită, pe care n-o bănuiam și care mă mîhnește nespus.

Aveți dreptate socotind că vă e greu să dați o sentință, deoarece era vorba exclusiv de un ce *impalpabil*, de o perceptibilitate a mea nemulțumită, de ordin cu desăvîrșire de discuție amicală și în afară de orice argumente de logică a publicității. În numele acelorași sentimente amicale personale, vă luam arbitru în această *querelle d'amitié** în care eram sigură că am dreptate, deoarece nu discutam o chestie care mi-era desăvîrșit străină în fondul ei, ci numai, la un moment dat, forma ei, crezînd că sînt în luptă „domenii inatacabile", cu atît mai mult cu cît lectorul o credea și el, și fiind vorba, cum bine ziceți, de revista *noastră* și de Top., amicul meu, nu-mi era indiferent lucrul ăsta, cu totul independent de orice raporturi cu oricine, raporturi care nu erau decît un schimb de bune procedee, atunci la începutul lor, și despre care cu fidelitate întrețimusem pe Top. [2]. Eu, prin fire, nu sînt combativă, și luptele politice, sociale, personale nu reușesc să-mi apară ca lucrul cel mai important. Recunosc că am neglijat să mă țin la curent cu poemicele de care eram străină complect; Top. știe că în lungile noastre convorbiri aveam o parte foarte mică. Punctul meu de vedere, conștient și inconștient, era că femeia rămîne în afară de ele, ca să nu zic deasupra lor. Și mai ales, cum zic, nu le cunoșteam. M-am alarmat incidental de ceea ce incidental mi-a căzut subt ochi. M-am „chocat", deși știu că armele de luptă sînt ilimitate și nu se aleg, și i-am spus-o cu totul particular și amical. Dacă îmi răspundea pe orice ton, îi ripostam, ne certam în familie, fără amestec de vederi generale și fără nici un zdruncin de sentimente; așa am înțeles lucrul. Nu am primit de la amicul Top. nici o scrisoare de nici un fel, nici înainte, nici după incidentul ăsta. L-am socotit foarte mîndru. Admirăm nespus mîndria, cu condiția bineînțeles să abdice pentru noi. Deși, dacă trăiam în evul mediu, mi-ar fi plăcut ca la sfîrșitul unui *tournoi* să primesc salutul tutulor banierelor, știut fiind bine care-mi sînt culorile, și deși, dacă aveam fericirea să trăiesc în sec. XVIII, aș fi vrut ca salonul meu să armonizeze toate culorile politice și literare, ca și toate școlile artistice, știindu-se bine care-mi sînt maeștrii și amicii apropiați — dorințe permise unei femei cu atît mai mult cu cît au fost mai puțin realizate. Totuși, dacă Top. mă

---

* Ceartă amicală fr.).

prevenea cît de puțin că face caz sufletesc din unele lucruri, sau măcar că ele există, mă solidarizam la timp, printr-o rezervă fermă și discretă, căci genul ostentativ e antifeminin și în afară de felul meu de a fi. Admir mult femeia rusă în camaraderia ei de principii cu bărbatul, ca și pe cea americană, dar genul meu nu e în direcția asta; totuși, îi supleam fervența pasionată a sentimentelor mele de recunoștință și dragoste literară și de simpatie personală. Am socotit lupta asta ceva masculin, nu așa de grav, de care eram la o parte atît cît se respecta perfect sentimentele pe care mi le proclamam, atît cît se poate de tare — și care mă bucur că mi-au fost și-mi sînt menajate — pe care le am, cum le aveam și cum le voi păstra în fondul lor. Cînd mi s-a părut că Top. în lupta asta lovește „rău", i-am spus-o. Cînd l-am simțit animat de un gînd „dinapoi" (mi s-a părut poate), m-am certat cu el, cum nu se poate mai ușor, ca cu cineva cu care nu vrei să te cerți nici în glumă. I-am spus că „aș prefera ca chipul și scrisul meu să orneze pagini pe care să nu fie *el* așa de încruntat". Atît! O pretenție feminină, care nu mai există, din moment ce era uzurpată. O dorință a mea personală.

Am rămas uimită și foarte mîhnită trebuind din scrisoarea d-tale, așa de bună și de rezervată, să recunosc că se punea o chestie de solidaritate și încă cu atîta gravitate, și că opinia d-tale indubitabilă o socoteai angajată deopotrivă în chestia asta, de care, ca de toate polemicile, mă ținusem și sînt și acum străină asupra fondului. Mîhnire și mai mare la ideea că vă puteți închipui că lectorul ar socoti atitudinea mea ostentativă. Sper din suflet că lectorul n-a făcut eroarea asta. Stilul meu exclude orice postură agresivă și demonstrativă cu oricine, cu atît mai mult cu amicii mei vechi și buni.

Firește că din tot sufletul bucățile ce sînt la redacție, la d-voastră, sînt la dispoziția lui Top. și a *Însemnărilor*. Bucata intitulată *Descentralizare* are nevoie *absolută* de unele schimbări. *O copiez chiar acum* cu aceste schimbări, subt numele de *În armistițiu* [3], și *mîine* o trimit; așa cum e acum, *s-au demodat unele lucruri mici și vreau să le schimb. Carnetul zilelor pustii* are nevoie de mici revederi. Le va face Top. acolo unde i se va părea că forma cere revizuire. Scrisoarea însă țin să v-o trimit chiar azi cu mulțumirile și regretele mele nespuse.

Ca plantă, ca floare, ca buruiană, cum veți vrea să numiți femeia, organismul meu se pălește la răceală, suport rău frigul, și tot organic mă complac, mă involt la căldură. *On n'est pas maître de sa nature végétale.* *

---

* Nu ești stăpîn pe reacțiile fiziologice (fr.).

De aceea congelația d-voastră evidentă îmi strînge nițel sufletul. Dar am privilegiile umane ale amintirilor celor mai prețioase pentru a lua din ele îndemnul de a vă exprima cele mai bune și afectuoase amiciții, rugîndu-vă a saluta și pe Top. din parte-mi.

Hortensia Papadat-Bengescu

Regret că necazurile acum, băile cîtva timp, nu-mi vor îngădui să lucrez ceva nou cît mai curînd pentru a vă trimite. Voi fi foarte mulțumită însă văzîndu-mă între prietenii mei, cu ceea ce am din trecut deocamdată.

[1] Scrisoarea este trimisă pe adresa: Iași, str. Coroi, nr. 4.

[2] Răcirea relațiilor dintre Hortensia Papadat-Bengescu și Topîrceanu se datorește colaborării scriitoarei la publicațiile lui Eugen Lovinescu, cu care polemiza Topîrceanu.

[3] Apărută cu titlul *Descentralizare*, în *Însemnări literare*, I, nr. 39, 9 noiembrie 1919 p. 1—4, nr. 40, 16 noiembrie, p. 1—3.

29

[Băile-Herculane], 26 aug. 919

Cu bune salutări amicale din Băile-Herculane, unde totul e liniștit și prielnic.

Hortensia Papadat-Bengescu

carte poștală ilustrată

30

marți, 6 noiembrie 1919, Focșani

Multstimate domnule Ibrăileanu,

O ocaziune de a comunica cu Moldova! Lucru excepțional! o ocaziune de a vă scrie!

Sîntem de o săptămînă blocați: o, politeță germană! Rusia, tot atît de grațioasă, ne-a trimis un viscol cumplit.

Nu mai știu ce se petrece pe lume. E, pare-se, traiul cel mai fericit.

Totuși, cunoaștem veștile cele mari. Deocamdată nu ne lipsește decît pîine, lemne și lumină. Avem însă Transilvania și Bucovina etc... și ne-a rămas petrolul. Eu m-am bucurat mai ales cînd ni s-au întors marea și munții.

D-voastră acolo vă luminați și încălziți tot numai cu entuziasm? Al meu are *un goût d'amertume* *. E gustul meu permanent și natural de la un timp. Eu, de altfel, sînt grav atinsă de mizantropie și mîhnită că am boala asta cumplită. Din pricina ei văd cam mohorît.

D-voastră ce mai faceți? Unde v-ați așezat? Neștiind, rătăcesc căutîndu-vă cu mintea locul și dispoziția sufletească. La Iași aveți mari spectacole. Ele hrănesc, oricît. Noi, aci, sîntem înmormîntați de vii. Sînt inconsolabilă. De aceea poate sînt și așa neaptă să primesc bucuriile, și asta în același timp mă desesperă. Aveam o putere de spontaneitate, o căldură, o pasiune pentru astfel de ocazii propice frigurilor mari, pe care o regret.

Sînt sănătoasă, dar am slăbit iar. E absurd și punctual.

Cum iau un mic concediu, mă refac. Motivele care mă consumau desigur au scăzut și mă întreb eu singură. Probabil au rămas încă multe care au putere mai mare decît cred singură. Lipsa de mediu ajunsă la limitele ei; lipsa oricărui mobil sau interes, a oricărei amăgiri.

Mă culc la 9 ca să scurtez ziua și aștept de pe la 5 ora somnului. Nu frecventez pe nimeni, nu am aci nici o prietenie, nu mai am răbdare să citesc, sper că aș mai putea să simt și cuget încă. Speranța mutării m-a susținut un timp, apoi afacerea teatrului ar fi putut.

*Tout est à recommencer*** și nu mai am imbold. Ce e mai plicticos ca faptele e întîlnirea neplăcută cu ostilitatea vieții, cu parcimonia și antipatia ei. Eu nu am putut sta niciodată unde am simțit adversitate, și deocamdată acest loc e viața.

Departe de mine idei „fatale". Prin criza asta am trecut o dată la adînc cînd am notat *Marea*. Acum nu mai e primejdie. Boalele mari dau imunitate. Am rămas numai cu obiceiul de a mă uita cîteodată la vîrful salcîmului bătrîn din curte. Sînt pesimistă... Cuvîntul e uzat și discreditat. Sînt cum îmi sînt împrejurările. Poate chiar curajoasă față de ele.

Cînd am timp și e lumină, revăd prin caiete, transcriu. La teatru se vor juca, probabil, patriotice. Pur și simplu neoportunism din parte-mi. Și lucrurile astea nu ar însemna pentru mine nimic, dacă nu mi-ar lipsi altele. Aș fi foarte fericită să pot afla vești de d-voastră. Să vă văd mai ales. Idealuri fără aspirațiuni. Sînt foarte modestă. Am și primit lecții mari de modestie. Soarta și oamenii se îngrijesc cu deosebire de asta.

De Top. cred că trăiește și e fericit.

Sîntem și înzăpeziți. E romantic și incomod. Ne-am trudit destul. Aspir din toate puterile la... liniște.

---

* Un gust amar (fr.).

** Totul trebuie reluat (fr.).

Cele mai bune amiciții doamnei Ibrăileanu. Primiți sentimentele mele afectuoase.

Hortensia Papadat-Bengescu

31

Focșani, 9 dec. [1919]

Profesor universitar I. Brăileanu [!]

Iași

Focșani, nr. 1.028

Primesc cu mulțumire distinsa propunere.

Hortensia Papadat-Bengescu

telegramă

32

luni, 14 dec. 919, Focșani

Stimate și scumpe domnule Ibrăileanu,

Timpul din urmă sensibilitatea mea sibilină prin visuri de zi și de noapte plutea în jurul d-voastră.

Căutînd deunăzi într-un cufăr, am dat peste un teanc de fotografii ale mele, a căror veche destinație mi-a adus o melancolică plăcere.

Am răspuns telegramei cu acea neîndoioasă grabă pe care era firesc să o am către o propunere a revistei noastre.

Frumoasa d-tale scrisoare cu amănunte m-a mulțumit cu deosebire. Bazele solide, auspiciile frumoase, vederile largi și senine m-au interesat și satisfăcut enorm.

Sînt mîndră de a mă prenumăra printre fondatorii acestei instituții culturale [1]. Mi se pare că măsor drumul și spornic și anevoios pe care l-am parcurs din ziua cînd am venit la d-voastră cu mica mea *Viziune* [2], și e una din recompensele mari ale acelor sacrificii pe care cu îndărătnicie le-am făcut pentru dragul literaturii, recompensă cu atît mai plăcută cu cît îmi vine de la amici vechi și buni.

Am rămas emoționată față de „premiul" pe care prietenia d-voastră măgulitoare mi l-a acordat.

Mi-a plăcut să-l socotesc ca expresia unei deosebite prețuiri pentru mica mea contribuție literară și ca o tovărășie frățească la sporurile zilelor bune.

Știu că aveți convingerea că m-am socotit totdeauna pe deplin mulțumită și mi-a plăcut chiar să mă cred și să rămîn obligată.

O singură umbră pe bucuria mea totală. Deși sînt într-o epocă prosperă pentru muncă nouă și cuprinsă de multe proiecte, sînt, în același timp, într-o fază de supraocupație în jurul desăvîrșirii lucrului dinapoi, cum și a lucrurilor teatrale care își fac drumul lor încet și drept, singurul care satisface felul meu de a înțelege.

Starea rea a sănătății din timpul și după război, acum rezolvată cu o mare anemie, contribuie și ea a mă surmena acum, acaparîndu-mi timpul. Nu aș putea da acum ceva nou gata complect, și cred că vom publica tot pe *Cucoana Ileana*, pe care voi căuta să mi-o revăd, căci poate după atîta timp are nevoie de mici îngrijiri, pe care vi le voi comunica din timp. Două capitole mai cuprinzătoare din *Femeia în fața oglinzii*, pe care le trimisesem o dată cu cel apărut în *V. r.* și care desigur s-au risipit printre atîtea lucruri mai prețioase în timpurile cumplite, sînt la mine pe caiet și le voi prelucra și pe ele, căci au unele repetiri și, dacă vor cadra cu necesitățile revistei, vă veți folosi la timp de ele [3]. Cu asta va trece surmenajul momentan și voi putea lucra în materialul de preocupări noi.

M-am reîntors acum zece zile de la București, unde am stat trei săptămîni, în vederea piesei *Bătrînul*, pe care o am pe repertoriul stagiunii. Scena are condiții multiple, încercări mai zgomotoase, care cer lupte mai mari, mai ales cînd vrei să le armonizezi cu vederile tale fără concesii. Totuși, am imensa satisfacție de a vedea aceste progrese încete înconjurate de mari mulțumiri morale de o calitate superioară în ce privește atmosfera făcută printre artiști și toți cei ce vin în raport cu ea pentru această lucrare pe care pui mult preț, deși fără nici o iluzie sau greșală asupra destinelor pur hazardoase ale teatrului. Mai ales că nu există public, ci, ca pretutindeni acum, o masă neamalgamată, nenivelată și nedumerită.

E posibil, dacă condiții noi dinafară și din mine nu se vor opune, să se joace prin ianuarie.

Am o distribuție făcută de director, *con amore*, deoarece [este] la fel cu aceea pe care o purtam în buzunar, afară de vreo două roluri, pentru care nu aveam de unde alege.

Tot în aceste săptămîni am contractat pentru două volume, *Bătrînul* [4] și un nou volum de proză cu Editura „Alcalay" [5]. Cred, însă, că atunci cînd superba editură a *V.r.* ne va putea da ospitalitate, voi avea încă un volum gata [6].

Și acum să treci la judecată, stimate domnule Ibrăileanu. Ai lăsat o scrisoare netrimisă. Ești condamnat fără apel. În ce privește diferendul pentru care te chemam arbitru, negreșit el e perimat.

Oricare era sentința d-tale, și deși poate ceream dreptate cu ideea fixă că o am, nu am fi putut altera unele durabile legături care vor persevera printre atîtea fluctuații ale vieții. M-aș fi războit numai cu vechiul meu amic Top., căruia te rog să-i transmiți salutul meu. Am savurat într-o scrisoare adresată fiului meu mai mic, pe care Top. *îl cunoaște,* verva lui amară și spirituală.

Te rog, și mă bucur că ele vor trece prin interpetarea d-tale amicală, să transmiți și colegilor salutările mele deosebite. Am întîlnit la Buc., unde numai întîmplarea îți poate sluji dorințele, pe d-l Brătescu-Voinești, pe care ori de cîte ori îl văd simt un curaj moral nou și plăcut.

Mă ispitiți mult de tot spre Iași, și totuși nu cred să-mi pot așa de curînd satisface dorul. Prin ianuar iar poate să fie nevoie să merg la Buc. Eroism adevărat o călătorie acum!

Atîtea multe și atracția de a vă găsi un om — de zi — mai ales, de a vă cunoaște a doua oară și de a vă prețui într-o a doua formă, desigur tot așa de avantagioasă, sînt tentații mari, căror le voi pune o surdină pînă la timpul realizărilor prielnice, și pînă atunci vă voi trimite o provizie mare din combustibilul sufletesc în care știu că idealismul d-tale găsește o satisfacție și un răsunet bun.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Hortensia Papadat-Bengescu fusese solicitată să facă parte din Asociația culturală și științifică „Viața românească".

[2] Prima scriere tipărită de Hortensia Papadat-Bengescu în *Viața românească.*

[3] Nu au mai apărut în *Viața românească,* ci în *Sburătorul,* 1919.

[4] *Bătrînul,* București, 1920.

[5] *Sfinxul,* București, Alcalay, 1920.

[6] În editura *Viața românească* scriitoarea nu a tipărit nici un volum.

33

[*Focșani, 31 dec. 919*]

Da, scumpe domnule Ibrăileanu,

negreșit voi face așa cum vei crede și zice. Absoluta convingere că va fi așa cum e bine și totala mea ignoranță în materie de afaceri mă indică supunerii. Sînt acuzată (literar) de idealism. Primesc învinuirea. Nu e din necunoașterea realității, este „cu toate că" o cunosc. Îmi place să cred într-un interes magnanim pe care mi-l porți și care și el durează și va dăinui mereu, „cu

toate astea". E negreșit o ambiție excesivă, căreia nu-i lipsește totala resemnare a modestiei cînd ar fi nevoie de ea.

Am primit prin bancă și vă mulțumesc din nou. Am citit prin ziare somptuosul prospect și mi-a făcut impresie în multe feluri grave și plăcute. Un efect remarcabil e impresia pe care o face concetățenilor mei. Eu nu ies de loc din casă, sînt din ce în ce mai abstrasă de la mediu, e o prăpastie care se sapă involuntar. Îmi vin totuși ecouri despre epatarea pe care răsunătorul zeu al finanței o răsfrînge și asupra mea.

Cota noastră valoare se evidențiază pare-se. Ce mi-ați făcut? Concetățenii mei au să bage de seamă că scriu și o să-și închipuiască chiar că scriu bine. Eu, care am atîta spaimă de lucrul ăsta... Se pare că alaltăieri, la un club, un domn advocat a vrut să vorbesc eu despre opera mea, dar, cum nu m-am dus, a amînat.

Iată o idee subită care i-a venit. Sînt cam injustă. De multe ori au tentat să mă producă și am fugit cu spaimă și refuz în ascunzătoarea mea. Propuneri de conferințe, președinții de societăți locale le-am ocolit cu fermitate. Azi, mergînd la poștă, un domn maior în rezervă și proprietar, frate cu un politician cunoscut, personaj cam excentric și gălăgios, nu fără cunoștințe generale și inteligență, pe care-l știu din nume, m-a oprit ca să mă consulte dacă trebuie să trimită din opera lui la *V.r.* Prospectul![1]

Cea mai mare parte din contimporanii mei ies cu totul din cadrul interesului meu altfel decît ca obiect de studiu, de aceea aceste mici „comedii" îmi dau numai spectacolul lor. De altfel, nici nu pot acuza pe acești oameni. Vițelul de aur imens din Pagode a făcut atunci, ca și acum, aceeași justă impresie bieților muritori. E natural ca un simplu reflex aruncat asupra cuiva să le facă impresie. D-ta, ca și mine, care sîntem idealiști, nu cunoaștem oare puterea lui covîrșitoare?

Cu cît am cultivat mai mult sentimentul și gustul frumosului și bunului, cu atît mi-a apărut mai clar că bucuria lor ți-o procură banul. M-am resemnat! Asta e altceva.

Iată cum singura vecinătate a marei finanțe mă pudrează cu aur, deși eu sînt numai cu onoarea pe care mi-a procurat-o idealul. Amicii general dr. Macridescu, care e personagiul principal al Băncii „Economia", fericiți că conlucrăm, m-au băut. Ei mă iubesc ca niște părinți.

Iată un ecou al activității d-tale în plină lumină a zilei. Îmi amintesc cu nespusă plăcere de casa așa de primitoare a Cugetătorului nocturn, risipită în cenușă. Deasupra ei s-a ridicat alta trainică, pe care, cum bine zici, împrejurările de comunicație și iarnă nu-mi permit încă să o văd, ci numai să-i apropii gîndul meu amical.

Hortensia Papadat-Bengescu

Am recitit pe *Cucoana Ileana* [2]; sînt mici corectări, care nu cer să o recopiez și care cred că vor fi făcute la redacție. Nici o modificare principală.

[1] Prospectul care anunța apariția celei de a doua serii a *Vieții românești*.
[2] *Cucoana Ileana*, publicată în *Sburătorul*, II, nr. 39, 5 februarie 1921, p. 201—205, și nr. 40, 12 februarie 1921, p. 212—217.

34

vineri, 2 ian. 920, Focșani

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iată, cred, fără de întîrziere, procura ce mi-ați cerut. Sînt negreșit cea mai rebelă formă de temperament feminin pentru revendicările femeniste. Totuși, de cînd mă știu, m-am răzvrătit contra tutelei judiciare în care e ținută femeia. Ea însă cade de la sine în desuetudine prin forța covîrșitoare a lucrurilor și rămîne o formalitate vană, a cărei inanitate o recunoaște și tutorele pînă cînd va dispare complect.

Tout vient à temps à qui sait attendre *.

Această consfințire legală să fie cu spor! Din fugă, afectuoasele mele amiciții.

Hortensia Papadat-Bengescu

1 ianuarie 920

Văzut
Ch. Abian

Procură **

Subsemnata Hortansa Papadat-Bengescu, domiciliată în Focșani, str. Spitalului Județean, nr. 7, cu autorizația soțului meu, N. N. Papadat, magistrat cu același domiciliu, împuternicesc pe d-l M. Sevastos, avocat din Iași,

* Totul vine la timp pentru cine știe să aștepte (fr.).
** Textul este scris de altă mînă și doar semnăturile sînt autografe.

să semneze pentru mine și în numele meu actul constitutiv și statutele Institutului de arte grafice și Editură „Viața românească", societate anonimă, capital lei 6 000 000, sediul social Iași, pe care le cunosc și pe care mă oblig a le respecta.

De asemenea, declar că am cunoștință de consiliul de administrație și cenzori, pe care-i recunosc.

Hortensia Papadat-Bengescu

Dat pentru autorizare,

N. Papadat

Proces-verbal

Astăzi, 1 ianuarie 1920, în pretoriul Tribunalului Putna S.I și înaintea noastră, Theodor Alexandru, judecător de ședință, asistat de d-l Constantin Verdeață, grefier, s-a prezentat în persoană d. Hortansa Papadat-Bengescu și soțul său, N. N. Papadat, magistrat, domiciliați în Focșani, strada Spitalul Județean, nr. 7, personal cunoscuți nouă, cerînd autentificarea prezentei procuri, depusă în două exemplare, din care unul format pe hîrtie liberă, subscris de părți, și altul cu timbru mobil de 50 bani, nesubscris.

Citind prezenta din cuvînt în cuvînt în auzul părților ce-au declarat că cele coprinse în procură sînt cu consimțămîntul d-lor și este subscris cu propriile d-lor semnături.

Despre care declarațiuni luînd act, am pus apoi pe părți de au subscris propriu în fața noastră și exemplarul ce nu era iscălit și care urmează a se opri la dosar, după care am vizat ambele exemplare spre neschimbare.

În vederea celor ce proced și în baza legii autentificării actelor, declarăm autentic prezentul act, la care s-a mai anulat și aplicat un timbru mobil de 5 lei pentru autentificare.

Judecător de ședință,

Th. Alexandru

Grefier,

C. Verdeață

Nr. 1 autentic.

35

10 ian. 920, Focşani

Stimate domnule Ibrăileanu,

Sînt din ziua de Crăciun bolnavă în pat şi probabil pentru încă cîteva zile. Să încep prin a vă face bunele mele urări de sănătate frumoasă, realizarea operei şi muncă rodnică.

Am copiii aci de vacanţă, cu multele ocupaţii pe care le aduc cu ei, şi îndeosebi pe băiatul cel mare, serios bolnav de ochi. Peste cinci zile ar trebui să plec la Buc., dacă mi-aş asculta interesele, şi voi pleca poate peste zece, dacă mă vor lăsa nevoile. Şi azi-noapte m-am chinuit de gîndul că *Cucoana Ileana* nu e pe măsură, şi nu ştiu dacă am timp să lucrez acum altceva chiar pe vreo impresie bine lămurită în minte. Dacă nu voi face-o, e că a fost imposibil, şi atunci voi trimite un poem în proză de prin caiete. O pagină numai. Prea mic poate? Aş fi prea mîhnită să nu fiu acolo în primul număr [1].

Cu multă plăcere şi onoare în ce priveşte fotografia; puteţi dispune de ea. Am acum vreo zece kilograme mai puţin. M-am fotografiat recent tot pentru o cerere, dar nu am reuşit. Nu ştiu dacă aveţi pe cea cu flori sau pe cea cu o carte în mînă. Sînt bune. Cea cu flori e decorativă. Preocupări femenine. Negreşit, scumpe domnule Ibrăileanu, ştiu foarte bine sensul de asociere pur morală pe care-l am. Poate arabescurile mele glumeţe v-au lăsat vreun dubiu asupra acestui lucru. Mă socotiţi, cred, deplin convinsă de importanţa confraţilor-coasociaţi, cum şi de frumoasele realizări pe care le va face revista aşa de bogată şi în trecut şi unanim preţuită. Ieri încă pe lîngă mulţi, un om de litere bine cunoscut îmi scria exprimîndu-mi sincera bucurie de a mă vedea la fundamentul unei publicaţii de o aşa mare importanţă.

E poate în scrisoarea d-tale o intenţie pe care nu o desluşesc, dar de a cărei bunăvoinţă pentru mine nu mă îndoiesc, cum nu vă îndoiţi de sentimentele mele bune,

Hortensia Papadat-Bengescu

Cu deosebite mulţumiri pentru sumă.

[1] În *Viaţa românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 40—49, scriitoarea publică fragmentul *Ca să te pomenesc...*

36

22 ian. 920, Focşani

Stimate domnule Ibrăileanu,

Bolnavă, cum v-am scris, m-am preocupat totuşi mult de dorinţa de a vă da o bucată în condiţiile pe care le cereţi şi sînt necesare. Am lucrat pe

o temă care mă interesase viu, o impresie predilectă de spital. Răceala de care am suferit s-a localizat la ochi și sufăr acum destul de serios de un catar conjunctival. Aș putea poate, totuși, peste 4—5 zile, copia și expedia cele 12 pagini ale bucății, mai scurtă deci mult ca *Cucoana Ileana*. Acea jumătate de pagină cu un mic poem în proză ar fi fost poate insuficientă, cel puțin pentru dorința mea de a reintra în prețioasa reapariție a revistei noastre. Primiți urări mari de an nou și bun. Asemenea confraților, cu amiciții deosebite.

Hortensia Papadat-Bengescu

37

[*Focșani, 5 martie 1920*]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mă pregăteam să scriu pe lung cele ce am făcut la București timp de o lună cu teatrul — culise interesante și folositoare, chiar cu daune, cînd ochii au recidivat, lucru și neplăcut pe moment, și îngrijorător pentru viitor.

Am primit de la administrația *V.r.* avizul că voi avea a mă ocupa de propagandă. Mă simt fericită de această îndatorire, care-mi revine de drept, și voi căuta să o îndeplinesc cît mai bine.

Am o solicitare către d-ta. E făcut să-ți cer și să fiu cea obligată nesfîrșit. Cererea mea totuși se limitează la un deziderat sincer, care se oprește însă la primul obstacol serios ce ați avea de opus.

Domnul Aderca, din Craiova, care se manifestă de curînd remarcabil în proză, crede că l-aș putea sluji cu ceva pe lîngă d-voastră, pentru ca unele lucrări ale lui să încapă în *V.r.*

Pentru promisiunea și valoarea a ceea ce am citit de el, și pentru mulțumirea ce aș avea să pot fi de folos unui confrate, am acceptat cererea ce-mi face, și pe care vin să v-o prezint.

M-am recuzat către el, firește numai în ce privește vreun amestec ce mi-aș îngădui sau vreo influență ce aș avea altfel decît pe calea solicitării grațioase din parte-mi și a solicitudinii d-voastră pentru mine.

În lipsa unor noutăți întotdeauna de cel mai mare interes și preț pentru mine, sper că sînteți activ, satisfăcut, voinic.

Nu pot zice acum același lucru pentru mine. Cu cele mai bune și călduroase salutări.

Hortensia Papadat-Bengescu

38

[Focșani], duminică, 22 martie 920

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Mi-am îngăduit nespusa mulțumire sufletească și satisfacție intelectuală cu totul aleasă de a vă trimite lucrarea mea *Bătrînul*. E mult timp de cînd am dorința de a vă comunica forma teatrală a muncii mele literare. Dorința asta se preciza în forma unei lecturi proprii în confortul întrevederii amicale. Cred că *Povîrnișul*, pe care nu l-am concedat lui Alcalay, va avea cinstea, și eu mulțumirea, să fie editat de *V.r.*, alături de alte lucrări viitoare.

Gîndul că o lucrare în care am pus energiile mele complecte va trăi în aprecierea d-tale, indiferent de îndrumarea opiniei critice, care își va păstra valoarea calității ei subt orice formă, fie ea de afirmare sau de negare, îmi este foarte prețios. Am scris astăzi la direcția *V.r.* despre executarea însărcinării mele plăcute relativ la răspîndirea revistei. Îmi îngăduiesc încă să vă trimit o lucrare teatrală, pe care d-l Aderca mi-a trimis-o, *Triunghi*. Se recomandă, în adevăr de la sine, prin multe calități de observație psicologică și cadrează bine cu publicitatea literară, fiind mai apreciabilă la lectură decît scenică propriu-zis. *Autorul cere stăruitor păstrarea manuscrisului* oricare ar fi soarta lui. Repet solicitarea mea.

Nu am nevoie să vă spui că *Bătrînul* meu nu e decît jumătatea totului lui, care cere viața scenică a jocului teatral și numai atunci; eu chiar, care îi știu și văd în m n.e toată mișcarea, îi voi cunoaște entitatea. Am simțit bucurie luînd contact cu preliminariile apariției revistei noastre. Ce mai face amicul Top.? Mi-ar face o nespusă bucurie să am bune știri de el. Primiți, scumpe domnule Ibrăileanu, repetirea sentimentelor mele de afectuoasă amiciție,

Hortensia Papadat-Bengescu

39

[Focșani], 13 aprilie 920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă spui cu călduroasă urare de bine tradiționalul „Hristos a înviat"!

Scrisoarea d-tale mi-a pricinuit o mare mulțumire, și nu pot regreta micul incident care a provocat-o și ți-a dat atîta turburare față de bunele consecințe [1]

Tonul vioi al amiciției d-tale literare pentru mine, intențiile plăcute de a mă despăgubi de neînsemnata nemulțumire repun sentimentele noastre

reciproce la punctul de la care nu m-am îndepărtat niciodată și de la care orice deviație mă mîhnea.

Firește că măsurile ce luați redacțional față de greșelile comise sînt o prerogativă necesară, eu însă nu aș voi să fiu un motiv de necaz pentru nimeni și nu m-am plîns decît d-voastră personal, ca reabilitare literară și numai pentru că era în adevăr o greșeală special de costisitoare.

Nu aș voi să vedeți în ceea ce v-am spus despre editare decît simplicitatea însăși, mlădioasă, a cuvintelor. Nici o revendicare și mai ales nici un imbold de îngîmfare nepotrivit cu firea, ca și cu meritele mele. Doresc și afecționez, accept ca pe ceva și natural și binevenit protecția d-voastră în orice împrejurări. Dar e un sentiment de absurditate poate, dar sincer în plăcerea de a repurta mici victorii, de a aborda mici greutăți, care mă face să ocolesc drumurile bătute și deschise. Așa am procedat la teatru, așa m-am prezintat în orice împrejurare, fericită cînd obțineam mici victorii și resemnată cînd mă stîlceam. Am fost așa de mult o *self-maid** în viața mea literară, m-am strecurat împotriva atîtor lucruri care ar fi zdrobit voințe mai mari, hazardul fericit — care v-a adus pe d-voastră, ca și pe alții, în ea — ca și cel nefericit joacă un rol așa de principal și de fatalist împotriva rațiunii reci, încît respec și iubesc felul ăsta.

Pentru toate strîmtorările pe care timpurile de acum ni le aduc prin lipsuri de tot felul, printre care și al hîrtiei, să sperăm că în curînd totul se va ușura.

Mă bucur văzînd că sînteți mulțumit și plin de o rodnică activitate și, reînnoindu-vă urări, cum și amicilor ce-și amintesc de mine, cu salutări pentru doamna Ibrăileanu, vă trimit afectuoasa mea amiciție,

Hortensia P.-Bg.

[1] Probabil că în scrisoarea sa G. Ibrăileanu prezenta scuzele redacției pentru o eroare tipografică ce se strecurase în bucata publicată în nr. 1/1920, și pentru care în numărul 2/1920, p. 327, apare erata următoare: *văietătură* pentru *vărsătură*, cum fusese cules din greșeală în numărul trecut.

40

7 iunie 920, Focșani

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Reîntoarsă după o scurtă absență la București, găsesc cererea repetată și stăruitoare a scriitorului Aderca de a reintra în posesiunea volumului său conținînd lucrarea teatrală *Triunghi*. Cum desigur interesele lui cer grabă,

* Corect: *self-made*, om care s-a ridicat prin propriile-i puteri (engl.).

mă grăbesc la rîndul meu — mai ales că involuntar întîrziată — să te necăjesc pentru a doua oară în jurul acestui lucru, rugîndu-te să dispui trimiterea cărții pe adresa domnului *F. Aderca* la *Ideea europeană*[1], Pasagiul Român, 22, Buc., pentru accelerare, în caz numai că asta nu te poate cu nimic nemulțumi, în care împrejurare mi-ai înapoia-o mie, pentru a o retrimite la rîndul meu. Firește, d-l Aderca va fi înțeles incomoditatea pe care o lucrare teatrală o face unei reviste și se va dirija către debușeul normal al teatrului.

Cu această ocaziune, îmi e plăcut să vă anunț apariția celui de al doilea volum al meu de proză — *Sfinxul* — conținînd *Scrisorile către Juan*, care au găsit în d-ta un apreciator neuitat, placheta *Alisiei*, pe care am modificat-o mult în vederile schimbului de idei ce am avut atunci asupra ei, și recentul meu roman scurt al *Adrianei*. De îndată ce editura îmi va da primele exemplare, îmi *voi face* bucuria deosebită de a vă trimite unul. Am aflat că un amenajament fericit a alăturat căminele mele literare, ca și cele editoriale[2]. Eram cît pe aci să ne facem ieșeni — de fapt, printr-o mutare. Am trecut numai pe alături, și salutările mele afectuos amicale ți le trimit de la aceeași distanță, cît și de la aceeași apropiere.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Revistă apărută la București între 1919—1921.

[2] Aluzie la faptul că Editura și Librăria Alcalay vor fuziona cu Editura și Institutul de arte grafice „Viața românească".

41

[*Focșani*], duminecă, 20 iunie [*920*]

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Scrisorile noastre s-au încrucișat, totuși a mea nu răspundea decît în parte interesantelor lucruri de care îmi vorbiți. În adevăr, ideea de popularizare e plăcută chiar, sau tocmai, unui scriitor de felul meu, și gîndul d-tale bun mi-a făcut plăcere. Cum bine credeai, *Scrisorile lui Juan*[1] erau potrivite. Ele însă mi-au slujit compunerii celui de al doilea volum, pe care am plăcerea deosebită de a vi-l oferi. În afară de ele nu am nimic în genul ce spuneți și cadrează cu publicațiile breve — în afară de *Filmul de tramvai* și *În armistițiu*, fragmente prea mici totuși pentru a satisface o broșură și care nu se pot, cred, combina cu *Crinul*[2] lui Balzac (?). Celelalte fragmente de la *Însemnări*, cum și cel din nr. 1 al *V.r.* și altele vor combina un volum din război[3]. Mai e *Cucoana Ileana*. Îmi pare că o aveți încă. Și eu aci o mai am. Voi căuta să dirijez imaginația spre recenzii de felul celor ce ați dori de la mine; le-am cam părăsit pentru literatura în sine. Momentan, pe lîngă

ochi, de care uzez cu prudență, se adaugă o anemie care, prin excesul ei, e o boală al cărei primă prescripție e suprimarea temporară a lucrului. Cum e singurul pretext cu care înșir timpul, privațiunea e mare, dar boala însăși, foarte lenoasă, mi-o impune. Nu știu dacă din cele ce v-am spus am putut cu ceva corespunde propunerilor pe care le-am primit cu mulțumire. Volum deodată nu mai am, dar sper că se va face curînd.

Urmăresc, firește, cu interes și simpatie revista, cît și cu toată satisfacția intelectuală pe care mi-o dă.

Am citit cu părere de rău că nu vă simțiți destul de bine în ultimul timp. Eu păstram mereu speranța de a vă vedea în forma nouă a energiilor victorioase, dar nu fără de regretul de a altera imagina cunoscută a poetului eremit.

M-am bucurat și de veștile bune ale colegului Top. Binele e așa de balsamic! Cu cordialitatea celor mai amicale salutări, în așteptarea veștilor bune,

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Apărute în *Viața românească*, XI nr. 4—5, aprilie-mai 1916, p. 129—156.

[2] *Un crin în vasta comedie umană*, apărută în *Viața românească*, IX, nr. 4—5, 1914, p. 39—47

[3] *Balaurul*, București, 1923, Editura Alcalay.

42

1 oct. 920, Focșani

Scumpe și stimate domnule Ibrăileanu,

Reîntoarsă alaltăieri, am scuturat numai osteneala penibilă a călătoriei înainte de a veni să-ți spui că am găsit aci, cu sentimentele ce-ți închipuiești de fericită gratitudine și satisfacție mîndră, răspunsul dumitale așa de grabnic. Impasul de a cere ceva pentru a-ți obține scrisoarea repede e greu de rezolvit.

În fiecare cuvînt care-ți luminează atitudinea e acea perfecție și noblețe la care aș fi putut aspira mai mult. Le-am prețuit. Sînt tocmai crezul statornic de care îți vorbeam. Dar nu! Nu mi-a făcut nici un mahalagism domnul Pătrășcanu! Mi-a spus exact numai ceea ce v-am reprodus, și mi-a spus-o într-un fel care era plăcut: „Cei la care *eu* țin mult (și constatarea indubitabilă m-a mulțumit) erau supărați pe mine". Atît! Eu am zis *nu*, și am zis bine. Altor cuvinte le-aș fi distras auzul, ca și dumneata, și nici nu ți le-aș fi menționat.

E viața și oamenii, dar sînt și lucruri și oameni deasupra ei, și între atîtea ale noastre fiecăruie și sancțiune e o tranzacție ultimă și decisivă.

Așa, domnule Ibrăileanu! Cu totul franc și deschis! Îți voi spune altădată ce cred eu de *Cucoana Ileana*. E mai secundar. Ceea ce importă e ceea ce crezi, p[entru] *V.r.* și pentru gustul personal, dumneata. Voi lucra (am și început)

un capitol din *F[emeia] în fața oglinzii* — *Balul, Feminități*[1] — și îl voi trimite neîntîrziat. Și eu sufăr de lipsa mea de acolo. Altceva nu aș avea destul de curînd. Două luni de vacanție și prinsă în jurul teatrului, proiectele mele vivace și numeroase nu au putut lua formă scrisă încă.

Ceva de felul lui *Ca să te pomenesc* nu am în toate zilele, fiindcă pe mine mă aduc, la tot și orice, întreagă cu tot arsenalul meu de forțe vii, dar un subiect dinafară, deopotrivă de pregnant, nu am totdeauna. Mi-am dat seama că e o cochetărie legitimă să-l dau primului număr al *Vieții*, și apoi am avut mulțumirea să capăt multe și mari laude pentru acest debut „în realism". Eu nu debutez niciodată în propria-mi cunoaștere de mine. Știu că am atitudini variate și multiple, de la asprime brevă la subtilitate, după atmosfera impresiilor. În afară de forța de muncă organică masculină, nu mă recuz de la nici un gen. Și versul, teatrul, dialogul, monologul, acuitatea simțirii pure sau viziune violentă a realului mă vizitează deopotrivă. Asta nu exclude de loc ca alții să observe lucrul, nici mulțumirea mea că l-am observat.

La București am avut părerea de rău să nu întîlnesc pe poetul și artistul Teleajăn[2] cu care am, pare-se, interese comune și palpitante de dezbătut. Nu știu nici adresa măcar.

Puiu mi-a telegrafiat azi că a fost înștiințat de *data și seria* examenului cu multă încîntare. În astfel de lucruri mi se valorifică munca și durerile ei, din care cunoști, pînă la un apogeu. Astea sînt fapte, domnule Ibrăileanu și au toată puternica valoare a faptelor, vorbesc de la sine. Ce să-ți mai mulțumesc!

Pînă în noiembrie, cînd poate (sau dec.) voi avea de lucru cu Teatrul Național, voi lucra, dacă micile tiranii, așa de mari acum, mă vor lăsa. Scriu și colegului Top., care mi-a făcut un dar frumos.

Primește cele mai călduroase salutări și marile mele amiciții.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Capitolul a apărut în *Viața românească*, XI, nr. 9, septembrie 1920, p. 321—338.
[2] Sandu Morcovescu-Teleajen (1883—1964), scriitor, actor la Teatrul Național din Iași

43

sîmbătă, 19 noiemb. 920, Focșani.

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Eu tocmai vroiam să vă scriu mai mult, cînd am primit cu mare mulțumire bogatul dar de interesante nuvele pe care mi-l împărtășiți. M-am bucurat cu naivă plăcere personală și cu satisfacție literară că *Balul* v-a plăcut.

În adevăr, e ultimul capitol ce puteam desprinde din *Femeia în fața oglinzii*. Firește, domnule Ibrăileanu, cînd va fi momentul să prezint editurii vreun volum, va fi pentru mine o mare mulțumire să vi-l trimit personal, pentru ca să-mi ușurați și îndulciți astfel procedeele editoriale dintre care, vă mărturisesc personal și amical și fără de nici o vanitate, că unele îmi par dificile. Așa încît amabila d-voastră întîmpinare mă mulțumește. Sînt urmărită de fantoma mustrătoare a cererii d-tale, căreia i-a răspuns dorința mea în privința notelor pe margini de cărți, dar timpul mi-e așa de scurtat de barbaria și inconfortul vremurilor, încît îmi rămîne abia pentru acea incubație, meditație, apoi extracție vie, procedee de la care nu mă depărtez pe nici o pagină, cu sacrificiul mare, mereu mai mare, al unei activități mai fecunde și fertile, care mi-ar fi în mijloace, și care chiar își arată acum necesități imperioase, căci epoca extravagantă ce trăim cere aportul tutulor energiilor de muncă exterioare și ar nimici orice travaliu interior profund fără de sacrificiu. Se poate întîmpla, cu prilejul *Bătrînului*, să ne vedem în iarna asta. Aș crede ca o vexațiune prea mare a circumstanțelor să nu pot asista cel puțin la o parte din elaborarea lui scenică. Spuneam colegului Top. că în mica mea operă, *Băt*[*rînul*] e axa centrală de reazăm, coloana în jurul căreia se împletesc acantele sinuoase ale volutelor psihice fragile și impalpabile. M-am bucurat, cu gravitatea ce se cuvenea, de paginile semnate în *V.r.* de confratele Top. [1] Ele aveau în elogiul, ca și în rezervele lor fundamentale tot ce putea mulțumi, și critic și personal, scriitorul din mine, în plus, mulțumirea colegială cordială.

Am fost foarte culantă și nu i-am făcut nici o șicană pe lucruri mici, abia cîte o tachinerie inofensivă.

Despre *Cucoana Ileana* eu aș pricepe să vă placă mai puțin; deși simpatică, e o biată bătrînică, și nu mă supăr de loc dacă eroina *Balului* are sufragiul d-tale, ca și al lectorului! Literar, ea e un *Portret*, gen care pasionează pe literat, ca și pe pictor. Întîmplător modelul pal, șters, cu toate aspectele interioare diminuate printr-o surdină interesantă a naturii, cu toate culorile învăluite într-o ceață subțire, care acoperă și cele mai violente obicinuit evenimente — iubire, trădare, gelozie, moarte — în jurul ei, mi-a cerut o operație artistică, pentru mine savuroasă prin însăși felul ei. Adică, a pune eu surdină expansiunii naturale, vivacității spontane, impulsivității ample, ce sînt armele mele firești, ochelarul meu extractiv obicinuit! Mi-am calmat tot focul treptat, pentru a lucra cu o cenușă fină acest pastel, formîndu-mi o inimă primitivă pentru el, ca să nu-l zbucium, și din spiritul observatorului păstrînd numai o foarte blîndă, o delicată ironie sentimentală pentru modelul, care de altfel tocmai dacă am reușit să-l redau pal și cam fad cum era, are dezavantajul de a nu face efect și a mulțumi mai mult portre-

tistul decît criticul sau privitorul. *Cucoana Ileana* face parte integrantă din același volum cu impresii din război, ca și *Ca să te pomenesc*, și care crește treptat cu înlesnirile de timp și loc, căci e formulat complect în mine. Mă voi bucura de opera de răspîndire a „Foilor volante", aport însemnat unui scriitor impopular prin esența lui ca mine. Am primit azi Prospecte noi[2]. Vai! Nu am capital decît moral. Am înțeles însă cu bucurie că *V.r.* se amplifică conform exigențelor. În materie de finanțe sînt foarte incomprehensivă. Vom plăti deci cu entuziasm un abonament ceva mai mare pentru prosperitatea comună. Nespus de bogată scrisoarea dumitale. Am prețuit mult de tot că *Alisia*, cu modificările și prelucrarea ei, a putut să-ți placă, fiindcă ceea ce era calitativ în ea și extrem de original ar fi pătimit altfel.

În adevăr, plec săptămîna viitoare pentru cîteva timp la București în vederea *Bătrînului*. Va fi în formă de calvar de călătorie și otel și, cred, și de calvar de autor dramatic, toate consolate de marele sprijin moral și practic ce înconjoară opera mea, care de altfel nu e din cele ce merg la succese grațioase și ușoare.

În timpul ăsta voi *chôma* desigur, dar orașul și circumstanțele îmi vor da aliment pentru lucrul viitor. Nu pierd niciodată timpul, mă împrumut lucrurilor și mă hrănesc din ele. Fiul meu, deși preparase frumos, a fost oprit de răceală un timp și de grevă. Neșansă. Cred că la prima ocazie va reveni la proiectele lui și la ajutorul d-tale prețios.

Cu cele mai plăcute sentimente amicale,
Hortensia P.-Bges.

[1] La rubrica *Cronica literară*, în *Viața românească*, XII, nr. 7, iulie 1920, p. 120, G. Topîrceanu scrie despre volumul Hortensiei Papadat-Bengescu, *Sfinxul*.

[2] Prospect de emisiune pentru mărirea capitalului Institutului de arte grafice și editură „Viața românească", formulat în ședința adunării generale din 3 octombrie 1920.

44

[Focșani, 27 nov. 1920]

Multstimate domnule Ibrăileanu,

În chiar acest moment închid cuferele pentru plecarea la București. Socotesc de un bun augur să vă scriu în aceste momente. O fac din nespusa grabă și marea dorință de a vă mulțumi cu deosebire pentru trimiterea interesantului d-voastră volum critic[1], al cărui preț se îndoiește din micul meu nume în marele lui conținut.

Iau cartea în valiză și o voi citi neîntîrziat pentru a o relua mai pe îndelete.

Ieri tocmai, printre gînduri, aveam și cu d-voastră o conversație în care exprimam dorința pentru un viitor mai apropiat sau depărtat, după posibilități de a reedita *Apele*[2] mele epuizate. Cred că debușeul deschis pe teritoriile noi, cînd vor fi putințe de transport, ar îngădui aceasta.

O mare grabă de călătoare mă face să scurtez, nu fără a mulțumi din nou și cu călduroasă afecțiune amicală.

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] G. Ibrăileanu, *Note și impresii*, Iași, Editura „Viața românească", 1920.

[2] Volumul *Ape adînci* a fost reeditat la Editura „Cultura națională" în 1923 și 1924.

45

7 ian. 921 [Focșani][1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Reîntoarsă pentru sărbători la Focșani, după o absență de o lună bogată în luptă și obstacole, ca și în satisfacțiuni morale, independente de perspectivele nesigure și mai mult melancolice ale reprezentării teatrale, am găsit acasă volumul *Vieții românești*, pe care de altfel îl parcursesem cu mare bucurie încă la Buc., cum și retribuțiunea[2] totdeauna prețioasă a revistei mele patronale și îmi place să-ți exprim dumitale aceste sentimente mulțumitoare.

Am vorbit foarte des cu caldă simpatie de Iași și totdeauna de dumneata cu domnișoara Stoica[3] și domnul Pătrășcanu. Mă reîntorc îndată după Anul nou pentru complectarea și sfîrșitul acestei activități teatrale plină de peripeții și care fac o haltă sceptică în umanitarismul meu drăgăstos și în activitatea mea literară.

Pînă atunci, cu prilejul tradițiilor creștinești, vă trimit calde urări de bine, rugîndu-te a sărbători amical și pe confratele meu Top. în aspirațiunile sale cele mai scumpe, cu bucuria de a adăuga un an sentimentelor afectuoase ce vă păstrez, scumpe domnule Ibrăileanu, și pe care le-ați cultivat cu o grijă delicată de bun grădinar. Ani mulți!

Hortensia Pap.-Bengescu

[1] Data menționată pe cartonul de formatul unei cărți poștale este 1920; după conținut, însă, aluzie la reapariția noii serii din *Viața românească*, și după data de pe plic este cu siguranță 1921.

[2] Pentru *Balul*, din *Viața românească*, XII, nr. 9, noiembrie 1920, p. 321—338.

[3] Cumnata scriitorului D. D. Pătrășcanu, funcționară la Editura Alcalay.

46

Duminică, 23 ian. 921
București, Hotel Majestic

Stimate domnule Ibrăileanu,

Aștept o scrisoare din Iași, care mi-a venit în lipsă și care sper că e de la d-ta. Pînă atunci viu iar cu semestriala mea rugăminte, care nu are ca perseverență egal decît răbdarea cu care o primești. Fiul meu, locotenentul, *dorește* iar să fie înscris pentru *sesiunea curentă* a examenului de drept anul I. E o dorință pe care o voi sprijini la infinit, dacă infinită va fi bunăvoința d-tale. Mai *ar* dori să treacă civilul cu d-l Alexandrescu (Tololoi) [1]. Și cum are un șef riguros, ar vrea să știe ziua cînd trebuie să se prezinte pentru a putea lipsi strict. Astă din urmă dorință depășește tot ce-mi pot permite, afară numai dacă printre numeroșii d-tale adepți servanți nu ar vroi vreunul să facă acest serviciu de detaliu, din porunca ce i-ai da, camaradei literare ce sînt. Pe la 7 feb., în sfîrșit, se va juca *Băt[rînul]*. Adus la rampă anevoie, în condiții mohorîte, ca lucrurile și oamenii gravi și neprielnici bucuriei. Ceea ce doream e să se joace. Se joacă. E o mare satisfacție, independentă de rest. Nu sînt zile de luptă, acum, ci zile fade de lucru, fără iluzie, poate mai bune pentru a suprima stări emotive, care, la felul meu, ar fi dat măsuri de turburare dusă pînă la primejdia sănătății prin intensitatea simțirii. Iată buletinul amicei d-tale, cu mulțumiri mari și bune salutări.

H.P.B.

[1] D. Alexandrescu-Tololoi (1850—1925), profesor de drept civil la Universitatea din Iași.

47

[Focșani] 2 mai 921

Sînt eu, stimate domnule Ibrăileanu, cu oferta sinceră și călduroasă a salutărilor și urărilor me[le] pascale. În lung concediu de boală prelungit fără termen prezumtiv, nu am luat de mult noutăți de d-ta și patriarhatul d-tale literar. E drept că nici nu am căpătat vreun semn de primire la ultimele scrisori din București în ian.-februarie. Între două ipoteze, am preferat să cred că, voios și sănătos și mult ocupat, m-ai uitat.

Am încă datorii vechi și nicidecum uitate de a-ți mulțumi pentru succesivele osteneli luate pentru fiul meu și căror inițiative binefăcătoare le datorește întîiul pas spre reușită.

În vidul dolent al pauzei mele sanitare, nu am nici un fel de buletin literar de împărtășit și mă reduc la bogata colecție a suvenirilor comune

de conlucrare și amiciție cu repetirea afectuoasă a felicitărilor mele pentru sărbătoarea creștină cu al cărei prilej trimit salutul unui „Christos a înviat!"

Și o reamintire bunului meu confrate Topîrceanu și acelor ce și-ar aminti de mine. Încă o dată [a] d-tale,

Hortensia Papadat-Bengescu

48

21 mai 921, Focșani

Am primit, stimate domnule Ibrăileanu, scrisoarea d-tale cu vești despre sănătate, care nu sînt cele pe care le-aș fi dorit. Nu le pot opune pe ale mele, ci numai simpatia confraternală a bolnavilor între ei. Și eu, de mai bine de două luni, sînt mereu bolnavă.

Aparatul nobil al nervilor ar cere climatele unor îngrijiri deosebite, pe care nu i le pot oferi nici eu, nici timpurile ce trăim. În starea asta, firește, am suspendat, cu și fără voie, oboseala și recreația muncii. De aceea nu am răspuns cu graba obicinuită apelului prețios al *Vieții românești*. Voi fi fericită cînd voi putea lucra ceva și trimite. Nici chiar punerea la punct a unui volum cu angajamente pecuniare preliminarii nu mi-e posibilă. Am răspuns de îndată și acum, din nou, în ce privește „Foile volante", văietîndu-mă fără spor că nu găsesc nimic care să complecteze insuficiența paginală, tot ce am făcînd parte din volume determinate.

Ca nuvelă din mersul vieții personale, am chiar azi aceea a mutării prin avansare a bărbatului meu la Curtea de apel din Constanța. Dificultățile materiale ale unei strămutări de domiciliu anihilează orice alte impresii de orizonturi noi.

Deocamdată și pînă la toamnă eu rămîn încă pe loc, în vechea casă vastă cu ogradă imensă, care în curînd va deveni un mit fabulos față de condițiile noi ale locațiunii.

Nu am proiecte estivale, deși sănătatea le-ar reclama. Voi merge cîteva zile la București să consult doctorii, care nu vor putea desigur nimic.

Doresc ca în curînd să aflu că un revirement plăcut și înviorător a săltat acțiunile importante ale sănătății dumitale. Ce face Iașul? Eu speram după război într-o recrudescență a vechilor lui splendori. Aud contrariul.

În acest marasm, desprind totuși cît mai vioaie și afectuoase salutările mele bune, pe care ți le trimit cu amiciție și urări de bine.

Hortensia Papadat-Bengescu

49

luni, 9 ian. 922, Constanța, Plevnei, 4 bis

Stimate domnule Ibrăileanu,

E foarte mult timp de cînd nu mi-am procurat bucuria de a vă scrie. L-am simțit trecînd. În el s-au cuprins multe pricini care mi-au făcut piedică și o mare durere. Am pierdut acum două luni pe tatăl meu, și doliul meu e profund. Astă-vară, o împrejurare neplăcută, boala uneia din fetițele mele, avea, socoteam eu, să-mi procure marea mulțumire de a vă întîlni prin locurile frumoase ale mănăstirilor moldovenești, pe care le iubiți și împodobiți cu meditația repaosului prielnic. Sănătatea fiicei d-voastră, de care mă îngrijorasem la timp, era cu totul restabilită și vă socoteam deplin recreat. Am aflat cu mîhnire că, dimpotrivă, sînteți destul de suferind. Trebuia să vin să vă văd, era curtenirea pe care v-o datoram și care îmi făcea plăcere. Sănătatea mea nu mi-a îngăduit din pricina călătoriei anevoioase ce avusesem și a timpului de cîteva scurte zile ce am stat alături de fetița mea, care pe atunci era mult suferindă. Povești trecute, în care zînele bune nu au tors firele. Acum sînteți bine și în totul prosper, o cred și o sper. Îmi fac cinstea și mulțumirea de a vă trimite, cu o întîrziere care este a stepelor noii mele reședințe, ultimul meu volum — *Femeia în fața oglinzii* — cu o dublă ofrandă: aceea care îl supune sancțiunilor interioare ale aprecierii și aceea care îl încredințează cu sentimente amicale plăcutelor și binevoitoarelor d-tale sentimente de cordialitate.

În privința lucrului literar, agravarea feluritelor circumstanțe ale vieții m-au făcut, cum ați văzut, cam leneșă, deși am păstrat firul mergerii înainte în viața noastră intelectuală.

Acum locuim la Constanța, unde soțul meu siejează consilier la Curtea de apel. Eu am sediul pe malul mării și îl socotesc ca o onoare și ca o compensație nelipsitelor decepții ale omului riveran. E, de altfel, singura locuință ce se poate găsi deocamdată aci, cum Ovidiu e singurul confrate. E drept că sînt doi nemuritori care nesocotesc temperatura excesivă care ne-a înghețat de cîteva zile orice mlădiere. Iașul, cred, are o tradiție hibernală și mai riguroasă, dar care îl prinde frumos. Acestea sînt veștile mele, foarte măgulite dacă veți trimite încoace pe ale dumneavoastră. Vă trimit o urare bună de noul an și sentimentele mele neschimbate de mare stimă și grațioasă amiciție.

Hortensia Papadat-Bengescu

Cu ocaziunea plăcută a sărbătorilor, vă aduc urarea mea bună și vă zic „La mulți ani!“

50

23 martie [922] Constanța
Plevnei, 4 bis

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am primit cu mare mulțumire scrisoarea d-tale; regret firește pe cea ruptă și spontaneitatea ei, dar consider pe aceasta ca o rezultantă definitivă, deci cu atît mai apreciabilă. Sînt mîhnită că nuvelele despre sănătate nu sînt din cele mai bune, în schimb, sîntem cu totul în contradicție de vederi asupra amintirii de la Buzău. Întotdeauna am socotit întîlnirea de la Buzău așa cum a fost, din lucrurile foarte bune. Deoar[e]ce nimic nu poate schimba faptul indispoziției de care erați necăjit, a fost o stare de fapt negreșit melancolică, dar care a făcut mai mult pentru suprimarea distanțelor amicale și înaintarea bunei cunoașteri decît ar fi făcut 20 de vizite protocolare. Femeile au despre suferință cu totul altă privire și impresie, de aceea un moment pe care-l consideri cu părerea virilă dizgrațiat mie mi-a părut simpatic. E o aceeași vedere de fapt a punerii în valoare.

Pentru femeie orice suferință îi pune în valoare capacitățile emotive și, deci, și obiectul care le-a dezvoltat.

Înțeleg artistic, nu personal, sentimentul validității, care e un turment valabil, totuși, voi păstra cea mai simpatică suvenire de acel timp, cu condițiunea, firește, să fiți cît se poate de sănătos. Sînt foarte mulțumită și măgulită că mi-am ținut ferm promisiunile și am realizat descoperirea făcută pe mica *Viziune*, moment literar inițial, căruia i-am păstrat o mare plăcere și pe care neobosit l-am relevat. Sînt iarăși foarte satisfăcută că lectorul *V.r.* mă iubește ca și altădată. Cred că în cursul vacanței pascale voi copia un fragment de 24 pagini — *Sînge* [1], care e, de altfel gata și chiar revăzut, și voi avea avantagiul de a vi-l trimite. Nu am cutezat să înfrunt greutățile unei Family-Home * la Buc., nici să renunț astfel la timpul lenii meditative, deși socotesc viața practică, sub orice formă, ca singura trăită. *Mais on ne se refait pas* **. Aici totul e străin, izolat, exilat chiar, dar am Marea. E mult, nu pot zice că e tot. Din cînd în cînd, evadez și mă recreez, puțin cu puținul se acopăr vidurile sau sînt înșelate.

Am fost mișcată nespus de amintirea omagioasă ce ați dat tatălui meu. Doliul meu e din cele mari și reale. Pe lîngă legăturile de la copil unic la părinte iubitor, am de la el o moștenire imensă, uneori îi pot zice teribilă, de tot ce e în firea mea bun și rău, întrebuințînd cuvintele în sens de adaptabil și inadaptabil vieții. Multe pricini făceau ca impozanta sa figură să

---

* Gospodărie (engl.).
** Dar nu se poate reface (fr.).

nu fie decît o efigie pt. mine, fără putere activă, așa e de adevărat că cantitățile mici absorb pe cele mari, dar, totuși, era o prezență salutară și scumpă. Stima ce-i purta confratele Top. mi-e foarte prețioasă, cum și bunele d-tale cuvinte. Cu deosebite salutări amicale

Hortensia Pap.-Bengescu

[1] Fragmentul a apărut în *Viața românească*, XIV, nr. 7, iulie 1922, p. 32—35.

51

luni, 31 iulie 1922[1]
8, I. Bănescu, Constanța

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Am citit cu deosebită mulțumire și atenție scrisoarea interesantă și plină de cuvinte satisfăcătoare ce mi-ai trimis. Am parcurs încet etapele măgulitoare ale bunei d-tale păreri despre micul meu dar critic și îndeosebi asemănarea vederilor, adică punctul luminos al privirii despre Maria B. Mi-a făcut plăcere. Din nefericire, sănătatea și preocupările care întrec efortul de indiferență ce aduc realităților vieții mă opresc de la o activitate prea mare, deși am o abundență mare de energii. Mă voi felicita ori de cîte ori voi fi în stare a căpăta laude și voi profita desigur din stimulentul lor vivifiant. Am stat de atunci de multe ori de vorbă asupra tuturor punctelor de parcurs din scrisoarea dumitale, dar efectiv am întîrziat manifestarea mulțumirii mele din cauze iminente de boală personală, cît și din mari necazuri avute acum cu fetița, care e la Văratec, unde a ajuns bolnavă, singură și la început rău instalată.

Probabil va avea ocazie să-ți spuie doleanțele ei. Mi-a scris că v-a văzut într-o trăsură, dar nu a ieșit din casă nici pentru aerul prețios la care am trimis-o cu riscurile distanței. Sper că în curînd veștile d-voastră tutulor din Văratec, care ne interesați, vor fi demne de reputația acestei blînde localități. Eu duc viață de provincie, adică de izolare în plin sezon de mare. Îmi clasez unele lucrări, ocupație plictisitoare. Îmi revăd, fără scopuri combative, *Povîrnișul*; e tot ce-mi îngăduie o stare rea de sănătate, care nu trage beneficii din vecinătatea fabuloasă a mării.

Am primit cu mare bucurie numărul din *V.r.* și mulțumesc pentru publicarea și bunele îngrijiri date bucății mele cu vecinătăți așa de valabile[2]. Nu vă pot comunica proiectele mari, deoarece între invitările încă neorganizate deplin, al[e] unei priviri prin viață, după privirile acute înăuntrul ființei proprii și o piesă de teatru de zece ori făcută și dezagregată, în minte însă,

stau așteptînd ca ele să mă silească sau să le eludez. Pentru mine, lucrările elaborate în cuget au un fel de realitate, cu atît mai mult cu cît cele realizate nu au multă prezență concretă, un fel de a fi al operei și al autoarei. Cu gînduri bune și regretul de a nu veni prin locurile unde petreceți, deși ar fi și plăcute și folositoare, vă trimit salutările mele cele mai frumoase,

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Scrisoarea este trimisă la Mănăstirea Neamț.
[2] În numărul menționat la scrisoarea nr. 51 mai colaborează I. Slavici, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Otilia Cazimir, M. Ralea.

52

1 noiemb. 922[1], *Constanța*
I. Bănescu, 8

Stimate domnule Ibrăileanu,

Închipuiește-ți că am să-ți spui acest lucru, pe care alții nu l-ar înțelege și pe care-l vei înțelege așa de bine.

Nu știu dacă, da sau nu, am răspuns plăcutei d-tale scrisori postvărăticiane. Lucrul nu se referă memoriei propriu-zis și scuzelor ei.

Din momentul ce te-am citit, am răspuns cu animație la ceea ce-mi spuneai, și de atunci de multe ori, apoi am plecat la București pentru cîteva săptămîni. Schimbarea locului și efectuarea mintală a răspunsului fac să fi pierdut amintirea precisă a gestului pozitiv. Îți spuneam atunci impresii încă văratice și proaspete asupra locurilor mănăstirești și perspectivelor ce deschid confortului fizic și sufletesc. Îți spuneam plăcerea de a fi luat vești apropiate prin fetița mea. Îți spuneam că lenea mea e în funcție numai de mecanica vieții, care m-a prigonit timpul din urmă, dar perpetua mișcare interioară a gîndului în mers e activă. Totuși, acea raritate a înfăptuirii e pricina nemulțumirii mele de a nu putea simți bucuriile frumoase ale prodigalității. Un volum nou și încercarea de a da destine scenice *Povîrnișului* au cuprins partea de muncă ce am disponibilă. Amîndouă noi și vechi, amîndouă legate de destinele lor și încă nerezolvite.

Îți spuneam cum am pierdut, fiind bolnavă serios lungă vreme, tot anotimpul superb al naturii marine și tot sezonul ei balnear, film colorat și mobil, necesar și el în felul complimentar pentru cei ce au vaste solitudini interioare. Dar, cum zic, nu știu de loc dacă ți-am spus ceva din toate astea, sau cel puțin am făcut gestul datoriei simpatice către lucrurile bune ce-mi spui. Ca datorie de preciziune, îți voi spune, mulțumindu-ți mai întîi pentru atenția

plăcută a solicitudinii, că mandatul pe care mi l-ai anunțat ca întîrziat, prin zelul amical numai, nu a sosit nici acum. E un amănunt exclusiv postal de preciziune a lucrurilor. M-aș mîhni mult și fără de cuvinte de apărare dacă l-ai interpreta altfel sau ai face să decurgă din el vreo consecință cît de mică de nemulțumire. Primește amicițiile mele frumoase și bune,

Hortensia Papadat-Bengescu

[1] Scrisoare trimisă pe adresa: Str. Coroi, Iași sau str. Vasile Alecsandri, nr. 12—14, *Viața românească*.

53

[*Constanța*], *joi, 19 ian. 923*

Stimate domnule Ibrăileanu,

Bolnavă tot timpul din urmă, stare dizgrațiată care însă știu că va avea simpatia d-tale comprehensivă numai mintal, ți-am trimis *la timp* urările frumoase pentru anul cel nou.

Cum abia am atins pragul tainei sale mereu reînnoite, îți trimit acum aceste urări pentru bucurii prevăzute și imprevizibile cît și pentru petrecerea victorioasă a încercărilor lui previzibile și neprevizibile. După trei luni de viață pe lagunele mocirlei speciale a lutului dobrogean, azi fulguie grațios și rece. Iașul trebuie să-și fi ascuns noroaiele sub mantia castă a zăpezii depline.

Starea precară a sănătății nu-mi îngăduie să-ți dau buletine literare. Munca cerebrală e intensă, dar mecanismul delicat cere repaos.

Am primit și mulțumesc frumos pentru *envoi*.* Sfîrșesc printr-un nou omagiu amical de congratulări plăcute și un salut frumos și cordial,

Hortensia Papadat-Bengescu

54

Stimate d-le Ibrăileanu [1]

Nu știu de ați primit o lungă scrisoare a mea. În ea era și un mic manuscris. Cum comunicarea între cele două maluri e destul de anevoioasă, vă spui că acel manuscript e destinat fie să-l citiți pentru d-voastră, fie

---

*Pachet (fr.).

să-l publicați absolut cum veți vroi. Și în cazul din urmă, dacă credeți, să-i suprimați cele cîteva opinii ale cucoanei Ilene despre război. S-o faceți absolut cum credeți. Eu l-am scris cum era. D-voastră apreciați. M-am făcut de o rară mlădiere la suprimat, nu mai simt de loc durerea de odinioară la această operație, dimpotrivă. Numai la schimbat prefer să schimb cu totul subiectul decît să-l refac. Încă o dată, cele mai bune sentimente de amiciție.

H.P.-B.

[1] Scrisoarea nedatată, pare a fi de la sfîrșitul anului 1918 (sept-oct.)

1

[*Bacău, 16 februarie 1906*][1]

Dragă Ibrăileanu,

Nevastă-mea a făcut miercuri o fată, și a făcut-o înainte de termen din pricina necazurilor prin care trecem. Coca e bine cred complect, urechea puțin îi mai curge, dar pare că se va închide. Eu sînt foarte îngrijat de Lucreția[2] din mai multe pricini, și grija mea va ținea vro 8 zile, cît e epoca aceasta critică. Am primit scrisoarea ta și-ți voi face ceea ce-mi ceri, sper, cum se cade. Cum mă voi liniști și de această dandana, îți voi scrie mai mult.

Salutare,

D.D.P.

[1] Carte poștală expediată la Iași, str. Română.
[2] Soția scriitorului.

2

[*Bacău, 24 februarie 1906*]

Dragă amice,

În sfîrșit, am scăpat, dar prin cîte am trecut! Nevastă-mea e în afară de pericol, căci a intrat în a 10 zi astăzi, și pericolul a fost numai în cele 8 zile. Coca e bine complect, numai trebuie să se mai păzească încă de răceală. Mare lucru că am scăpat teafăr după cîte am tras: zău, mari dobitoci sîntem cînd ne însurăm! Dar să las aceste lucruri deoparte și să vin la revistă. Vrau să-ți spun ceva despre colaborarea mea.

Tu cunoști revista *Natura*[1]. Acum vro lună și ceva am trimis și eu ceva acolo, iscălind numai cu inițialele mele, dar punînd adresa mea pe copertă. După cîtva timp Țițeica mi-a scris o scrisoare unde-mi spune că bucata mea e „foarte interesantă" (nu extrem) și scrisă într-o limbă care... etc., etc. Mă ruga să las deoparte însă perdeaua anonimatului și altele. După ce am făcut

cunoștință i-am mai trimes încă o bucată. Cea dintăi va apărea în n-rul acesta (la 13 sau 14 februarie)[2], iar cealaltă, în n-rul din martie[3]. La aceasta din urmă Țițeica mi-a scris că-i „un adevărat mărgăritar", că comitetul *Naturii* e fericit... că are o strălucire deosebită, și-mi spunea că în volumul pe care-l voi forma la sfîrșitul anului bucățile mele vor ieși în relief dintre ale tuturora. Într-un cuvînt *mă laudă* cum de mult nu m-a lăudat nimeni (!).

Dar poate tu vei gîndi că ce te privesc pe tine acestea. Iată ce: cetește *Natura* din luna aceasta și vezi în genul acesta nu se poate publica în revista noastră? Poate că bucata aceasta, care se potrivește bine pentru *Natura*, e prost aleasă ca mostră. În tot cazul, tu închipuiește-ți-o mai literară sau mai puțin literară, mai poetică sau mai puțin poetică, dar fondul cam același. Dacă crezi că se poate, atunci eu vă voi trimite mai în fiecare număr cîte ceva. Dacă nu, voi rămînea cu *Natura*[4] căci, după cum văd, eu îs cel mai breaz acolo (iar mă laud). În tot cazul, vă voi da cîte ceva din cînd în cînd, chiar dacă genul acesta nu va prinde. Pentru moment, eu am ceva pe care am să ți-l trimet ție ca să vezi.

Dacă îmi trimiteți *Revista istorică*, să-mi spui pînă cînd să-ți trimet recenzia[5].

Ți-am alcătuit o listă de nume, dar nu-i complectă. Mîine voi complecta-o și-ți voi trimete-o. Pînă acuma n-am avut vreme să mă ocup cu această chestie, dar tot am vorbit cu cîțiva care așteaptă numărul de probă. Voi trebuie să-i faceți reclamă de pe acuma, căci contați și pe cetitori cu numărul, nu numai pe abonați. Pentru asta faceți anunciuri și le trimeteți prin orașe pe la librării, anunțînd că la atîta martie va apare *Viața contemporană*[6] ori cum veți boteza-o. Puneți și colaboratorii. Acest lucru e esențial pentru vînzarea ei.

Am cetit în *Curentul nou* pe frații Botez[7]: ai dracului cum au ieșit ei *deodată* amîndoi... scriitori (mă rog)! Se vede că s-au concertat asupra acestui lucru. Ce zice Sanielevici de apariția revistei noastre? Ai putea să-mi mai dai oarecare deslușiri, pentru ca să am ce spune pe la oameni. Mîine sau cel mai tîrziu poimîine îți voi trimete lista completă. De-acum voi începe să vorbesc în dreapta și stînga.

Te salut,

D. D. Păt.

[1] Revistă de popularizare a științelor, condusă de matematicienii G. Țițeica (1873—1939) și G. Longinescu (1869).

[2] *Diamantul*, în *Natura*, I, nr. 5, februarie 1906, p. 161—169.

[3] *Mărgăritarul*, *idem*, nr. 6, martie 1906, p. 177—184.

[4] D. D. Pătrășcanu nu a mai colaborat la *Natura* decît cu o singură lucrare: *Chihlimbarul*, în nr. 7, aprilie 1906, p. 217—277.

[5] Recenzia nu a mai apărut în *Viața românească*.

[6] Unul dintre titlurile propuse pentru *Viața românească*.

[7] Iancu și Const. Botez, viitori membri fondatori ai revistei *Viața românească*. Au colaborat și la *Curentul nou*, I, al lui H. Sanielevici. În nr. 3, ianuarie 1906, la care face aluzie D. D. Pătrășcanu, Iancu Botez publică articolul *Studiul limbilor — cu prilejul anchetei învățămîntului* (p. 171—181), iar Const. Botez, o recenzie la studiul lui G. Pascu, *Limba comună și dicționarul nostru* (p. 197—199).

3

[*Bacău, 25 martie 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Spune-i cînd te vei întîlni cu Botez că am primit lista de abonați și că în privința platei e cam greu să strîng banii acuma, abia după un număr. Totuși, voi trimete la cîțiva din ei, care pot plăti oricînd. Pe Exarcu las', că-l regulez eu cînd mă voi întîlni cu dînsul, căci nu l-am văzut de mult. Aș fi curios să știu oarecare lucruri relative la revistă, dar le las pe mai tîrziu, căci știu că sînteți ocupați acuma. Eu am cetit cu mult interes no. 1 și mi-a plăcut foarte mult, între altele Gane [1] și Vlahuță [2]. Am cetit însă pîn' și pe „d-l profesor dr. P. Bogdan" [3]. Dar apropo, te ia cam de sus amicul Iorga și nu stă de vorbă decît cu Stere [4]. Spune-i lui Botez ca să ție din scurt pe librarul M. Vasiliu cu plata, căci e mare tălhar. Eu am să vă mai fac abonamente, dar nu știu, ați scos numărul 1 cît se va cere?

Salutare,

D. D. Păt.

carte poștală

[1] N. Gane, *Cum am tradus „Infernul" de Dante* (*Amintiri*), în *Viața românească*, I, nr. 1, martie 1906, p. 8—14.

[2] Al. Vlahuță, *Datorii vechi*, *idem*, p. 15—20.

[3] P. Bogdan (1873—1944), chimist român, profesor la Universitatea din Iași. D. D. Pătrășcanu se referă la *Din țară și străinătate (Cronica științifică)*, *idem*, p. 140—145.

[4] N. Iorga, în recenzia primului nr. al *Vieții românești* din *Sămănătorul*, V, nr. 12, martie 1906, p. 219, discută pe larg articolul lui C. Stere. Despre Ibrăileanu afirmă că „se înfățișează... cu o cuviință care șade totdeauna bine unui începător".

4

[*Bacău*], *906, mai 3*

Dragă Ibrăileanu,

Azi am gătit cu *Poveștile*. [1] Vroiam numaidecît să ți le trimet în astă sară, dar, avînd de corectat cîte ceva, am scăpat poșta. Mîine ți le trimet

iar poimîine vei avea manuscrisul. Îți spun aceasta, căci doresc *mult* să iasă în no. 4.

Salutare,

D. D. Păt.

carte poștală

[1] D. D. Pătrășcanu, *Despre poveștile noastre*, în *Viața românească*, I, nr. 4, iunie 1906, p. 21—31.

5

[*mai-iunie 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Dacă-l vei găsi bun, *te rog mult* publică-l în no. 4. Dacă nu, trimeti-mi-l înapoi.

De prisos să-ți mai spun că tot ce-am pus sînt vederile mele, iar cînd am luat cîte ceva care-mi convenea, am pus jos în notă.

În privința interpretării pe care am dat-o figurii eroilor noștri, am făcut-o fără nici o șovăire, căci am cumpărat pe Jules Brun [1] și am găsit și un volum din Gubernatis [2]. Acestea sînt cu teoriile solare, dar n-au a face cu ce spun eu. Popescu Sp. [3] mi-a trimes și *Russie épique* [4].

Prin urmare, tu citește-l, și să nu fii magar și să nu-mi răspunzi. Dacă vei crede că trebuie ceva de schimbat, fă-o (vorba lui Vintilă) [5], dar anunță-mă și pe mine întăi (aici mă deosebesc de el).

Prin urmare, dacă-mi ești amic, să-l văd în no. 4 (dacă e bun). Răspunde-mi: să nu care cumva să te ascunzi în dosul „multelor ocupații", căci, oricît de multe ar fi, tot poți găsi 5 minute pentru a-mi răspunde.

Cărțile vi le trimet prin cineva sigur la Iași cu prima ocazie.

S alutare

D.D.P.

[1] J. Brun, *Sept contes roumains*, Paris, 1894.

[2] A. de Gubernatis, *Mythologie zoologique*, vol. I—II, Paris, 1874, și *Mythologie des plantes*, vol. I—II, Paris, 1878, 1882.

[3] Spiridon Popescu (1864—1925), scriitor, colaborator la *Viața românească*.

[4] A. Rimbaud, *La Russie épique*, Paris, 1876.

[5] Vintilă I. C. Brătianu, economist și politician liberal.

6

[*Bacău, 25 iunie 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Sînt indignat de ceea ce ați făcut cu bucata mea, cu atît mai mult cu cît știi că pentru treaba asta, bolnav fiind, am venit la Iași. Nu înțeleg ce a avut Stere în vedere cînd și-a bătut astfel joc de ceea ce scrisesem. Măcar, dacă a tăiet atîta, cel puțin cineva din voi să fi văzut dacă nu i s-a stricat logica articolului, căci îmi închipui că Stere a cetit din fugă. Și a tăiet iarăși din fugă. Căci ce rost are să se vorbească de „încă un punct de vedere din care se pot studia poveștile" cînd punctul întîi a fost suprimat pe de-a-ntregul? Apoi la cine se mai referă aluziile mele din această parte, cînd de Șeineanu [1] nu se vorbește nicăieri? Culmea caraghioslîcului este că la pag. 23 se vorbește de (vezi Șeineanu, *op cit.*), iar opul nu-i nicăieri, căci a fost suprimat. De celelalte lucruri nu mai vorbesc, dar nu înțeleg de ce și titlul mi l-a schimbat căci *Ceva despre...* era un titlu modest, pe cînd titlul actual, față mai ales cu cuprinsul de acuma, e pur și simplu caraghios. Ziceam mai sus că nu știu ce a avut în vedere Stere, îmi închipui că economii de hîrtie; pentru 2—3 pagini a făcut din bucata mea ceva cu totul străin de mine, pe care n-o mai recunosc aproape. Or poate că după ce a tăiet Stere, a venit și Bujor [2] și a mai tăiet și el. Tu trebuiai să mă anunți de acest lucru, așa era corect din partea ta, dat fiind că venisem la Iași, căci în acest caz n-aș fi consimțit să se publice sub numele meu, ci sub un pseudonim, sau mai bine să nu se mai publice aceasta. Dacă ți le spun acestea, este că acuma Speranța de care m-am legat poate foarte ușor să-și bată joc de mine față cu incoherența articolului.

Cred că-mi dai macar cît de cît dreptate, dacă nu mi-o recunoști întreagă.

Din partea mea, te rog spune-i lui Stere că faptul acesta mi-a arătat puțina considerație ce are el pentru mine.

[Te salut,

D. D. Păt.

[1] Lazăr Șeineanu, *Basmele românești în comparație cu legendele antice clasice*, București, 1895.

[2] Paul Bujor (1862—1952), biolog și scriitor, director al *Vieții românești* în primul an de apariție.

7

Bacău, 15 octombrie 1906

Dragă Ibrăileanu,

Îți trimet pe aceste două cucoane [1], vezi și tu ce vei putea face cu dînsele. Dacă nu publici proza d-nei Neli Cornea [2], trimeti-i-o înapoi. În privința lui

Dimachi, al dracului tălhăroi, îi pare mare ziua... etc. Cred ca să pomenești, dacă vei socoti, la miscellanea numărului acestuia.

Salutare,
D.D. Păt.

[1] Este vorba de doamnele Neli Cornea și Polțer. Vezi scrisoarea nr. 10.

[2] Neli Cornea trimisese la redacția *Vieții românești* două articole, unul despre Mozart, altul intitulat *Congresul alianței internaționale a femeilor pentru sufragiu și rostul feminismului*. Într-o scrisoare cu data de 30 septembrie 1906 Neli Cornea roagă pe D. D. Pătrășcanu să se ntereseze de soarta articolelor sus-menționate și, dacă nu se publică, să i se trimită înapoi manuscrisele. Nu a apărut nici unul din aceste articole în *Viața românească*.

8

[Bacău, 20 octombrie 1906

Dragă Ibrăileanu,

Ați primit hîrtia? S-a trimes. Mîine cu osebit plic vei primi toată proza mea.

Salutare
D.D. Păt.

carte poștală

9

[Bacău, 30 octombrie 1906]

Dragă Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea ta. Ca să nu ziceți că sînt cine știe cum, vă voi asculta. Trimete-mi manuscrisele, căci *toate acestea trebuie să le fac eu, și nimeni altul*. Imediat ce voi primi manuscrisul, îl voi corecta și ți-l voi trimete pentru a fi cît mai curînd la tine. *Aștept manuscrisul.*

Te salut,
D.D. Păt.

carte poștală

[*Oct. 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Îți trimet *Amintirile*[1]. Dorința mea este *să nu se mai schimbe nimic,* căci nu mă mai pot ocupa de ele. Am refăcut sfîrșitul cu Donat: efectul care ți l-a produs ție și lui m-me Stere este și din pricină că partea aceea cu cofetăria era scrisă foarte rău în manuscrisul meu, și la cetit mă încurcam. De aici ieșea impresia slabă. Nu vrau s-o scoți, căci e o notă bună pentru sărmanul Casian, mort așa de tînăr!

În privința lui Stere, tu m-ai asigurat că-i vor plăcea *Amintirile.* Deși ar trebui să te cred, dar îmi vine în minte deosebirea de părere a lui Stere în privința lui Mironescu. Cu toate aceste, tu îi vei spune din partea mea că nu va face *nici cea mai mică schimbare fără să știu și eu.* Aceasta ți-o spun pentru că aceste *Amintiri* îndeplinesc sfatul lui Horațiu: au fost văzute și revăzute, și mai fiecare cuvînt cîntărit; căci eu țin foarte mult și la armonia frazei, pe care numai unele cuvinte, scrise în anumită formă, pot s-o producă. Prin urmare, nu veți face nici o schimbare fără să știu eu, să nu-ți pară de curios că inzist atîta, dar tu știi proverbul cu borșul și cu laptele acru. Dacă Sterea nu va voi să ție samă (aceasta e o simplă presupunere numai) și va vroi să-mi.... rezume vro bucată, din interese... tipografice, atunci bucata să mi se trimată înapoi. Ai putea să-i amintești, însă, că dintre toți colaboratorii revistei pe mine singur publicarea lor mă ține... parale, aceasta ca ultimul argument pentru a nu fi cu „mînă așa de fier".

Tu vei rîde de mine cetind acestea, dar eu cunosc oleacă pe Sterea. Dacă bucata ar veni de la cineva străin, nici nu s-ar mai discuta lucrul, dar cu prietenii ești totdeauna mai neîncrezător.

Îți trimet și schița[2] de care ți-am vorbit. Dacă vei găsi-o bună, să o publici, *în nici un caz, însă, nu înaintea Amintirilor.* Țin foarte mult la acest ucru. Dacă bucata însă nu e bună.... coșnița! și nu mă mai pîrî la nimeni. Doresc însă *foarte mult* să cunosc părerea ta asupra acestei bucăți, tu, un critic așa de fin și de la o revistă așa de... însemnată (înțelegi ce sînt acestea). Deși schița e scrisă cam neglijent, dar principiul lui Horațiu l-a îndeplinit și ea.

Cînd îmi vei scrie, răspunde-mi și de m-me Cornea și de m-me Polțer. Ce-ai făcut cu Dimachi?

Salutări,
D. D. Păt.

La *Amintiri,* unde am însemnat cu roșu să se puie trei steluțe.
La schiță, unde am tras două liniuțe cu roșu, să se înceapă de la capăt.
Corectarea să o faci tu, să mi-o trimeți mie.

[1] *Din amintirile lui Constantin Casian*, în *Viața românească*, II, nr. 1, ianuarie 1907, p. 46—72.

[2] D. D. Pătrășcanu, *Plimbare*, în *Viața românească*, II, nr. 3, martie 1907, p. 480—484.

11

[Bacău, 1 noiembrie 1906]

Dragă Ibrăileanu,

Am primit manuscrisele. Cu cartea poștală de ieri te-am mistificat, mă-nțelegi, pentru a pune laba pe hîrtii. Mîne îți voi scrie răspunsul meu, căci și eu vrau să fac o dovadă, bazîndu-mă tot pe cetitori. Pe mîne, deci,

Salutare,

D. D. Păt.

carte poștală

12

[Bacău, 5 decembrie 1906]

Dragă Ibrăileanu,

Tu nu te poți îndoi că eu vrau să fiu printre scriitorii revistei. Dar trebuie să-ți spun că dacă voi veți continua să fiți animați de spiritul acesta pe care-l observ față de mine, atunci, cu cea mai mare părere de rău pentru mine, colaborarea mea pentru viitor va înceta.

În ce privește *Amintirile*, văd că m-ați luat chiar de la titlu, ca și rîndul trecut.

Iată ce am de spus:

Nu pot admite să-mi istorisească Casian, căci nu-i verosimil ca un om să istorisească atît de multe lucruri, și mai ales sub forma [în] care sînt date. Procedeul e întrebuințat de Maupassant, dar numai pentru o întîmplare, două cel mult, iar nu pentru 20, cum sînt la mine.

Nu pot lăsa introducerea cu cireșul, pentru [că] nu pot să public aceste *Amintiri* decît sub forma aceasta discretă: e un scrupul al meu, de care voi trebuie să țineți samă. Văd că și Gane a publicat niște *Amintiri* tot așa, și văd că lui i-ați admis. Adică pentru că bucata mea nu e așa de bună ca

a lui, trebuie să treceți peste acest scrupul de conștiință? Ori și aceasta o faceți tot în baza... prieteniei?

Nu pot spune că Nemțanu a murit, sau așa ceva, căci aici n-am înțeles ce vrai să spui tu. Tu știi că eu n-am inventat nimic și deci nu vrau să spun lucruri neadevărate (doar sînt amintiri!) pentru a cîștiga bucata în verosimilitate. Cine va vroi să creadă, bine, cine nu, atîta pagubă! Nu pot lăsa din începutul *Amintirilor* partea tăietă de tine, căci mi se pare atunci fără început. Eu știu de altmintrelea că partea de la început, pînă unde vin amintirile din liceu, e mai slabă, dar în tot ce ați publicat voi în revistă fiecare rînd reprezintă o valoare? Și dacă sînteți mai puțin pretențioși cu alții, pentru ce cu mine vă dați așa aere și mă luați chiar de la titlu? Ce dracu, nici un titlu nu pot eu să dau cum se cade? Dar aceasta nu înseamnă că eu nu primesc observații și nu admit schimbări (tu știi că eu am schimbat multe după vorba ta), dar să văd că observațiile făcute sînt mai bune decît cele ce pun eu. Dar să-mi deie Sterea... despre ucenicia... etc. cred că a fost o simplă glumă pentru a rîde, dar n-a putut fi un moment o chestie serioasă. Nu-i vorbă că și în rîndul trecut mi s-a pus în loc de titlul meu bun unul nepotrivit, și mi s-a făcut schimbări care mă fac că și acuma port pe suflet no. 4 al revistei, de care am oroare. Prin urmare, dacă voi veți căuta să găsiți greșeli, întrebîndu-vă și voi dacă din Nazareth poate ieși ceva bun, și dacă cei zece bărbați de care tot mi-ai vorbit vor continua să-și deie aere față de mine, atunci pe mine puteți să nu mai contați la nimic. Nu că le-aș tăgădui acestor decemviri meritele lor, dar în ce privește cele ce voi mai trimete eu, nu vrau să am alt judecător decît pe tine, cu care mă pot înțelege. Nu l-aș refuza nici pe Stere care știu că poate avea păreri personale, dar Stere a dovedit față de mine că poate greși, căci.... ucenicia lui nici acum nu mi-a ieșit din minte.

Prin urmare, eu îți trimet *Amintirile* ca să le publici, cu condiția că să le publici așa cum ți le trimet, *fără a schimba nimic din ele*. Dacă direcția nu va admite și va hotărî să schimbi *macar cît de cît*, atunci tu trimete-mi-le înapoi pe socoteala mea. Le voi publica în *Luceafărul*[1].

Schița voi face-o cum mi-ai spus. Voi schimba și cuvintele cele două, măcar că mi se pare că n-ai dreptate.

Te rog răspunde-mi îndată ce vei putea la următoarele chestiuni.

1. Dacă le publicați sau nu.
2. Cînd le publicați, adecă în ce număr au să iasă.

Îți spusesem că voi face o dovadă: am cetit *Amintirile* mele la trei cetitori ai revistei din Bacău, dintre cei mai inteligenți și cu o cultură literară; apoi am cetit scrisoarea ta; părerea lor a fost că voi mă șicanați. Eu nu cred aceasta, dar iată că și eu vă vorbesc în numele unor cetitori.

La pag. 21, 25, 45 am *mai adăugat cîte ceva.*

Cum îți pare vorba de la pag. 25 „o venit *oleacă* la Leda?" Dacă crezi că-i rău, schimbă tu.

Salutare,

D. D. P.

[1] Revista *Luceafărul* apărea în 1902 la Budapesta, sub conducerea lui Oct. C. Tăzlăuanu și Octavian Goga.

13

[*5—15 dec. 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Nu mă cunoști sau, cel puțin, nu mă cunoști bine. Eu grandoman? Dimpotrivă: pe fiecare zi mă conving că ar trebui să am altă opinie despre mine decît aceea pe care o am, mai ales de cînd am intrat în viața... politică. Poate n-ar mai trebui să remarc nimica din scrisoarea ta dat fiind sfîrșitul acestei scrisori ale mele; dar tot îți voi aminti că, dacă m-am simțit jignit, e din pricina că modul cum s-a făcut amputarea bucății mele din no. 4 a fost cel puțin jignitor pentru mine, dacă tu n-ai uitat cu totul împrejurările în care s-a făcut această amputare. Atunci am rămas cu convingerea că Stere are pentru mine puțină considerație (de ținut la mine, știu că ține), și de aceea am crezut că și acuma, dintr-un sentiment artificial a[l] lui, a[u] ieșit schimbările acestea, căci eu făcusem doară toate schimbările pe care mi le spuseseși tu, și le-am făcut după vorba ta, pentru ca bucata să fie mai bună. Tu ai uitat însă toate acestea, căci altmintrelea nu mi-ai fi scris cele ce mi-ai scris. Dar mai ales faptul că eu cu fiecare bucată am venit la Iași, ce înseamnă alta decît că eu recunosc singur că bucățile mele au nevoie de îndreptări, căci altmintrelea, eu, grandomanul, ți le-aș fi trimes cu un osebit plic prin poștă și cu afirmarea ca să nu schimbi nimic.

În privința valoarei din no. 4, atunci erai de altă părere, acum văd că-mi spui... alte alea.

Cei trei de care ți-am vorbit nu sînt literați, ci, în calitate de cetitori care apreciază *Viața rom.*, au fost citați, prin urmare degeaba te-ai simțit jignit... Dar vorbă multă, sărăcie.

Fă schimbările următoare în *Amintirile* mele:

Pune titlu: *Din amintirile lui Constantin Casian.*

Taie apoi (fără milă) întreaga introducere pînă la: „Din vîrsta copilăriei mele“, pe care las-o, punînd-o astfel:

„Din vîrsta copilăriei mele, începu prietenul nostru, Casian, mi-a rămas... etc.“

Nu mai fă nici o schimbare (afară dacă vei crede vreun cuvînt nepotrivit sau vreo expresie, pe care o poţi tăia sau înlocui pînă la sfîrşit, unde pune astfel: „scăpare nu-i în mijlocul oraşelor, sfîrşi prietenul nostru Casian, ducîndu-şi pe furiş batista la ochi“.

Ibrăilene, mi-i frică de... ucenicie!

Salve,

D D. Păt.

Lucreţia îmi bate mereu capul ca să schimb „s-a dus oleacă la Leda“. Tu ce zici? Eu cred ca să-l las, dar tu, dacă crezi că-i trivial, schimbă-l!

14

dec. h., 15, 1906

Dragă Ibrăileanu,

Amintirile lui Casian de la Universitate le voi scrie îndată ce-mi va permite timpul. Prin urmare, nu schimba titlul cu *Varga lui Dumnezeu,* care, deşi e un titlu bun, dar nu mi se pare potrivit cu conţinutul amintirilor mele. În ce priveşte schiţa, mă voi ocupa de ea zilele acestea. Bucata a doua de care ţi-am vorbit e aproape gata. Ţi-oi aduce-o în vacanţie. Corectura la *Amintiri* să o faci tu dacă se poate.

Salutare,

D.D. Păt.

carte poştală

15

Bacău, 23 decembrie 1906

Dragă Ibrăileanu,

Bine ar fi dacă bucata mea ar apărea în nr. 11, să nu se mai amîie, nu de alta, dar ca să mă produc (!) odată! În ce priveşte schiţa de care mă întrebi, o voi face-o cum trebuie, dar nu vrau s-o public după *Amintiri* îndată, ci mai tîrziu, iar după *Amintiri* (pentru numărul 12) îţi voi trimete

altă bucată. Poate să ți-o aduc eu acuma la Crăciun, cînd voi veni în Iași, căci, după cum ți-am spus, vacanția voi sta la Unghenii-Ruși. Te rog întreabă pe Botez dacă a trimes chitanța lui Enescu.

Salutare,

D. D. Păt.

Și eu sînt de părere că Casian nu se poate pune decît într-un număr numai [1].

carte poștală

[1] Schița *Din amintirile lui Constantin Casian* a apărut într-un singur număr (vezi scrisoarea nr. 10, nota 1).

16

[*Bacău, 31 decembrie 1906*]

Dragă Ibrăileanu,

Cred că ai primit manuscrisul meu. Fiindcă era duminică și nu vroiam să pierd poșta, ți-am scris numai vro două cuvinte. Bucata nu e revăzută complect, mai ales în ce privește stilul. Acest lucru îl voi face în vacanție. În ce privește fondul pe care e brodată, mi se pare că-i complect. Dar fiindcă „eu n-am cuvînt", aștept părerea ta în această privință, aceasta, bineînțeles, după ce vă veți strînge la un loc cei 9—10 decemviri. Prin urmare aștept părerea ta, pe care te rog să mi-o faci cunoscută mai curînd. Aceasta fiindcă vroi să mai scriu ceva... (nu mă pot conținè) și aș dori să știu dacă s-o mai fac ori s-o las... baltă... Te voi anunța cînd voi pleca, pentru a ne întîlni macar cît de cît, căci eu nu mă voi opri de loc prin Iași, ci plec de-a dreptul... în străinătate... (Unghenii-Ruși).

Salutare,

D. D. Păt

carte poștală

17

[*Bacău, 7 martie 1907*]

Dragă Ibrăileanu,

Mi s-au plîns mai mulți cetitori, și eu însumi am observat că numărul ultim din *V.r.* era foarte prost cusut, așa că i se desfac foile. Ai văzut, cred, cum mă regulează Dragomirescu [1]. De altmintrelea, și pe tine te ră-

fuiește, împreună cu Brătescu-V[2]. Motivul l-am înțeles, căci a fost tratat cum se cuvine și el [3]. Bucata mea, după semnele pe care le am, a plăcut strașnic, a plăcut chiar mai mult decît credeam. Buțureanu (Vasile) [4] mi-a spus că a produs un adevărat entuziasm printre cei care îi cunoaște el. Eu continuu să primesc dovezi de mulțumire. Toți — lucru curios — declară că-mi vor rămînea recunoscători. Pe cînd să-ți trimet pe Vartolomeu [5]?

Salutare,

D. D. Păt.

carte poștală

[1] M. Dragomirescu, în *Convorbiri critice*, I, 1907, p. 221, recenzează defavorabil schița lui D. D. Pătrășcanu, *Din amintirile lui Constantin Casian.*

[2] În același nr. din *Convorbiri critice*, p. 223—224, M. Dragomirescu atacă articolul lui G. Ibrăileanu despre I. Al. Brătescu-Voinești, apărut în *Viața românească*, II, nr. 1, ianuarie 1907, p. 93—109.

[3] În *Viața românească*, II, nr. 2, februarie 1907, p. 395—396, este recenzată defavorabil revista *Convorbiri critice*.

[4] V. Buțureanu (1858 — ?), chimist și mineralog, prof. la Universitatea din Iași.

[5] D. D. Pătrășcanu, *Decorația lui Vartolomei* în *Viața românească*, II, nr. 6, iunie 1907, p. 441—446.

18

[*Bacău, 11 aprilie 1907*]

Dragă Ibrăileanu,

Aș avea de vorbit ceva cu Stere și pentru asta aș putea veni sîmbătă în Iași. Îl găsesc sau nu? Nu cumva pleacă la București?

Salutare,

D. D. Păt.

Răspunde-mi!

carte poștală

19

[*Bacău, 12 mai 1907*]

Dragă Ibrăileanu,

Tot m-ai rîs tu cu Tg. Ocna, și lucrul s-a adeverit. Ieri a venit o delegație din Tg. Ocna la Porumbaru și a cerut ca eu să fiu deputatul lor. La acest lucru, P. a răspuns că eu am locul meu și că ei să nu deschidă apetitul celor din Tg. Ocna de a avea un deputat al lor (textual). Rîndul

trecut îmi spusese că eu trebuie să fiu lăsat deoparte, căci poate tg.-ocnenii să ceară și ei să aibă un deputat, și acum iată ce a zis.

Pe de altă parte, lui Veniamin i-a spus ca să nu-și deie dimisia din direcție, deși azi a fost ultima zi cînd a mai putut dimisiona. El și-a dat-o însă. Apoi i-a spus ca să nu lucreze la Colegiul III (el a început să lucreze), căci poate va candida la Coleg. II de senat (aici el cade aproape cu siguranță). Prin urmare, iată cum stă și el.

Notița din *Liberalul* cu moștenire[a] a prins de minune... Toți se uită la mine cu alți ochi. Topliceanu, de pildă, nu mă mai combate acuma, fascinat de milioanele mele. Și cînd mă gîndesc că toată această schimbare a făcut-o Brăescu!!

Spune lui Botez să-mi scrie tot ce i-a spus Stere relativ la moștenire. Să nu cumva să uite. Tu răspunde-mi imediat ce a făcut Stere cu Brătianu.

Salut,

D. D. P.

20

[*1909*]

Dragă Ibrăileanu,

Am schimbat tot ceea ce am însemnat [1], afară de un singur loc, unde mi s-a părut că nu-i bine. În privința părții de la urmă, iată cum am făcut ; ți-o transcriu:

„Altă dată, continuă d-l Sofroni, femeia mea îmi ceti într-o tărfăloagă de-a ei: Nimic mai folositor decît un...

Aici Sofroni se uită de jur împrejurul lui, ca să vadă dacă poate spune ceea ce vroia. Apoi, mai încet: decît un.... știți.

Și el pomeni... instrumentul lui Purgon.

Noi ne-am stăpînit să nu bufnim de rîs.

— De data asta să-ți iasă din minte că am să-ți ascult toate prostiile tale, i-am răspuns eu. Să fii bine încredințată! Pînă aici!... Auzi?... Pînă aici!...

Și, în desperarea mea, mă trezii că apăr locul amenințat.

— Mai întăi nu zbiera ca nebunii, că doar nu-ți ia cineva capul, îmi spuse femeia mea cu liniștea omului de știință. Ascultă pînă la sfîrșit. Și nevastă-mea ceti mai departe: Rezultatul este că, prin acest procedeu, rămășițele alimentelor descompuse sînt izgonite, organismul scapă de o sumă de acide vătămătoare, căpătînd prin aceasta o înviorare, o voioșie... Apoi de la dînsa: Dacă s-ar aplica sfatul acesta, după cum spune aici, atunci omul

ar fi mai sănătos, starea lui generală ar fi mai bună, oamenii ar fi bine dispuși întotdeauna, relațiile dintre ei s-ar îmblînzi...

— Poate am ajunge, zic eu, la o pacificare generală.

— Se poate, căci....

— Atunci să-l propunem ca un mijloc de dezarmare la Conferința de la Haga....

Ce să vă mai spun? Femeile romane își numărau anii după bărbații pe care-i aveau. Și eu aș putea să-mi număr zilele, da, aș putea să le număr!"

Gîndește-te bine este ceva jignitor? Prin urmare, pe amiciția dintre noi, pe trecut, prezent și viitor, nu mă lipsi de ... clistirul meu! Țin atît de mult la el!! Pe strămoșii mei romani—care spuneau și ei: „*Primo philosophari postea clysterium donare*"* — lasă-mi clistirul! Îți jur că pe viitor mă voi lăsa de scatografie!! Și, mai la urma urmei, dacă aceste jurăminte nu-ți vor muia inima ta împietrită, apoi află atunci, amice, că te opresc de a te atinge de acest... procedeu științific al d-lui Sofroni!

Locul cu Norvegia l-am schimbat așa: „...un miros caracteristic, care mie îmi aducea aminte de dughenile lipovenilor din Sfînta Vineri de la Iași".

Bucata am trimes-o la Iași lui Kernbach[2] pentru a cruța timpul și pentru a te scuti de cheltuială.

Salutare,

D. D. Păt.

[1] Probabil îndreptări la una din schițele nepublicate de D. D. Pătrășcanu în *Viața românească.*

[2] Gh. Kernbach (1859—1909), scriitor, colaborator al *Vieții românești* sub pseudonimul Gheorghe din Moldova.

21

[*pînă la 1909*]

Dragă Ibrăileanu,

Îți trimet manuscrisul alăturat pentru numărul care vine, așa am vorbit cu Kernbach. L-aș fi trimes eu la Iași, dar n-am știut cui să-l trimet, neștiind cine-i în Iași și cine nu, și de aceea profit de maica Epraxia Busuioc și pentru a ți-l expedia. Ce ați făcut voi cu excursia? Eu deocamdată sînt în Piatra.

Salutare,

D. D. Păt.

* Întî filozofează, apoi fă-ți clistirul (lat.).

22

[București, 5 aprilie 1912][1]

Amice,

Îți trimet în osebit plic un manuscris: *În fața autorităților*[2]. Cetește-o cu creionul. Știu că ești ocupat, dar fă sacrificiul pentru progresul literelor române, la care acuma colaborez cu atîta asiduitate. Dedicația mă privește și răspund eu. (Președintele Secției de la apel e Burada.) Să nu se publice ca document, va avea mai mult efect. Am scris și lui Topîrceanu. Toate acestea, bineînțeles, dacă îți place ție, căci dacă nu, îmi va mări numărul manuscriselor din săltar. Răspunde-mi două cuvinte după ce vei ceti-o.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] Carte poștală adresată doamnei Elena G. Ibrăileanu, str. Română, Iași, p[entru] G. Ibră[ileanu].
[2] Nu a mai fost publicată în *Viața românească*. Vezi scrisoarea nr. 24.

23

[8 aprilie 1912][1]

Amice,

Azi a venit Locusteanu la mine și între altele mi-a spus că mîine pleacă la Iași, iar marți va veni pe la tine și pe la Stere — pentru a lămuri conflictul cu *V.r.*[2] Mi-a spus că răspunsul cu bucatele l-a scris Banu, și nici prin minte nu i-a trecut să facă vreo aluzie. A fost un răspuns la „tocana" ta pe care o pomeneai în primul răspuns. Ai primit un manuscris de la mine? Anunță și pe Stere.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] Carte poștală cu aceeași adresă.
[2] Vezi scrisoarea nr. 6, nota 4, din corespondența lui G. Galaction.

24

[București, 9 aprilie 1912][1]

Amice,

Oprește bucata *În fața aut[orităților]* de la tipar. Nu voi să-ți fac rău. E un lucru prea serios. Vineri dimineață vin în Iași. Aduc altă bucată, care e gata complect. Cînd ne vom vedea, vom lămuri toate chestiile.

Salutare,
D. D. Păt.

P.S. Eram hotărît să vin în orice caz la Iași, deoarece duminică trebuie să fiu numaidecît la Bacău.

[1] Carte poștală expediată la *Viața românească*, Iași, str. Golia, nr. 52.

25

[București, 27 mai 1912][1]

Amice,

O dată cu aceasta ți-am trimes la redacție manuscrisul. Am făcut tot ce-ai zis tu, dar după principiul „nici toate ale popii, nici toate ale doctorului". Bucata[2] e împărțită în trei părți, prin semne roșii în manuscris, printr-o cruciuliță la tipar: sosirea, noaptea și plecarea. Cred că bucata e *bună* așa cum se prezintă acuma, și pentru moment nu vrau să mai schimb nimic în factura ei. La corectură însă, dacă voi vedea lucru pînă atunci, voi mai introduce oarecare schimbări și poate și suprimări mici, dar numai dacă voi fi convins că-s necesare. „Deznădăjduirii" ferească D-zeu! le-am lăsat, deși au fost suprimate de tine. Bucata am cetit-o lui Teodorescu[3] și Sanielevici Simion[4], ca să mă conving. Ei au fost de părere că nici nu-i gen inferior, dar eu îmi păstrez ideea. Să se tipărească *cu linii* și să-mi trimeată corectura repede, ca s-o pot ținea 2—3 zile.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] Carte poștală trimisă la Iași, str. Română.
[2] D. D. Pătrășcanu, *O excursie de plăcere*, în *Viața românească*, VII, nr. 4, aprilie 1912, p. 101—114.
[3] I. Teodorescu (1867 — ?), publicist socialist, cumnatul fraților Botez.
[4] Sanielevici Simion (1870 — ?), matematician, fratele criticului H. Sanielevici.

26

[Bacău, 31 mai 1912][1]

Amice,

Mai lipsesc 2 file și din corectură, și din manuscris. O dată cu asta am trimes și corectura; am admis schimbările tale la dialogul cu iaurtul (deși trebuia să se vadă că pentru a putea mînca ceva era nevoie o întreagă parlamentare), considerația cu materia am suprimat-o, de asemenea Goethe, explicarea cu șoarecii și cîteva mai mici, dar cu asta basta! Toate le-am suprimat contra sentimentelor mele. *Sub nici un cuvînt* nu admit cu rîndunicele

(te lucrează teoria!), cu vila splendidă și încă cîteva lucruri mici. Ataraxie relativă în loc de blîndă ataraxie?.... Ce dracu?! Prin urmare, ori se publică așa cum am trimes-o acuma, ori *nu se publică de loc*[2]. Socot că am dreptul acesta. N-am nici o îndoială că e mai bine astfel și că bucata ar pierde.

Salutare,

D. D. Păt.

[1] Carte poștală cu aceeași adresă.

[2] D. D. Pătrășcanu, *O excursie de plăcere*; discuția cu iaurtul la p. 104; s-a păstrat „blîndă ataraxie", p. 107; întîmplarea cu șoarecii, la p. 108, nu fără a fi amintit și Goethe.

27

17 iunie 1912[1]

Amice,

Fă-mi un serviciu *discret*. Asta înseamnă nu spune nimic de această scrisoare nici nevestei tale, nici nevestei mele și poate nici lui m-me Stere. Să fie lucrul între tine și mine. Am dreptul să-ți cer aceasta?

Iată ce-i.

Am primit o scrisoare de la nevastă-mea, prin care mă anunță că nu merge la mănăstire. Nu-ți spun mai mult, căci desigur că ea te va pune în curent.

Convinge-o să meargă, acesta e lucrul pe care ți-l cer. Vei izbuti tu, căci cuvîntul tău are trecere la dînsa. Dar dacă îi vei spune că lucrul acesta ți l-am scris eu și ești ambasadorul meu, îmi faci mare rău pe viitor. Pe cînd, dacă își schimbă ea părerea fără să cunoască dorința mea, va rămînea fără nici o urmare în ce mă privește. Să știi că hotărîrea ei este determinatăl *între altele,* și de faptul că e convinsă că și eu voiesc astfel. Într-adevăr, eu am voit-o, dar acuma nu mai sînt în dispoziția asta, ci, aș putea zice, chiar într-una contrară, fire-ar afurisită viața! Dacă merge, nu e nevoie să vie numaidecît acasă (motive economice), să ne întîlnim la Pașcani. Azi i-am răspuns și ei la o scrisoare. N-o chem, dar nici n-o opresc să vie, căci altfel mi l-ar pune la prima ocazie înainte. Aștept răspunsul tău, dar, te rog încă o dată, nu spune nimănui.

Îți mulțămesc,

D. D. Pătrăș.

[1] Scrisoare trimisă la Iași, str. Golia, nr. 52.

28

25.VI.912 *

Amice [1],

Decretul [2] a sosit la minister iscălit de vodă. De aici se duce la Consiliul de Miniştri şi peste 2—3 zile se expediază. Mi-a spus aceste lucruri Demetrescu Nae [3] şi le-am controlat apoi la Suchianu [4].

Salutare,

D. D. Păt.

[1] Carte poştală trimisă la Iaşi, pe adresa *Vieţii româneşti*, str. Golіei, nr. 52.

[2] Decretul prin care G. Ibrăileanu era numit titular al catedrei de istoria literaturii române şi estetică literară, cu începere de la 1 iulie 1912.

[3] I. M. Dumitrescu, şef de cabinet în Ministerul Instrucţiei Publice.

[4] I. Suchianu, profesor de limbi clasice în Bucureşti.

29

[8 iulie 1912]

Dragă amice,

Este drept că atunci cînd ţi-am scris scrisoarea, m-am gîndit mai mult la mine decît la tine, de aceea ţi-am propus acea formă a intervenţiei tale. Cu toate că lucrul s-a făcut altfel de cum mă gîndisem, n-am nimic de reproşat, întrucît intenţia ta este curată şi frumoasă. Aş putea însă să te asigur că nevasta mea i-a dat cu totul altă explicaţie; n-aş pune mîna în foc, dar, după cît o cunosc, m-aş mira să nu fie aşa. Tot ce-mi scrii tu eu am cercat de mult să aplic, dar n-am reuşit, trebuie s-o mărturisesc. La noi condiţiile sînt curioase şi contra mea, mai ales faptul că Cornelia trebuie să steie o bună parte a anului la noi îmi strică foarte mult. Nevastă-mea îşi face din ea un aliat şi, cu toate că „nu se amestecă", „e neutră", e cel mai teribil agent de dizolvare a căsniciei mele tocmai prin atitudinea ei. În toată vremea asta eu am două neveste! Şi ea este sigură că „nu se amestecă"! Aştept să vorbesc cu tine la mănăstire, căci sînt lucruri în care aş dori să spui că n-am dreptate, căci aş începe să mă îndoiesc atunci de lucrurile cele mai evidente, dar nu cred să fie cineva care să nu spuie că într-adevăr situaţia mea este tragică şi mizerabilă! Armele pe care acuma le-am întrebuinţat în contra Lucreţiei sînt armele ei, pe care am izbutit, nu cu uşu-

* Data şi urarea „sănătate şi voie bună", cît şi iscălitura „Galaction", care figurează în această scrisoare, sînt adăugate cu creion chimic de Gala Galaction.

rință, să mi le însușesc și eu. Vom vorbi cînd ne vom vedea. Ți-am scris scrisoarea asta pe genunchi, de aceea a ieșit așa de rău. Răspunde-mi cum trebuie să fac cu mănăstirea, căci aș dori să nu mai stau în București.

Mii de mulțumiri și salutări prietenești,

D. D. Păt.

P.-S. Decretul tău s-a trimes la palat. Zilele acestea îl va iscăli regele. Prin urmare, ești *absolut sigur* numit. Chiar să vreie, nu mai pot să-l întoarcă. Am fost azi la minister anume pentru asta.

30

[*București, 31 octombrie 1912*]

Amice,

M-am întîlnit cu Galaction și mi-a spus că articolul [1] pe care ți l-am trimes a stîrnit oarecare obiecții, așa că poate să nu se publice. Mi-a spus și mie acele obiecții.

Că va fi o cruzime față cu Maced[onski], aceasta cred că nu trebuie să ții de loc în samă. Omul acesta nu trebuie menajat — cel puțin de noi. Atitudinea pe care a avut-o față cu Eminescu trebuie să-l urmărească ca blestemul pe Oedip! Nu înțeleg prin asta că trebuie să fie calomniat, dar dacă sînt lucruri drepte, nu înțeleg de asemenea menajarea: cel puțin din partea ta (și a mea) ar fi neexplicabilă. Să-l menajeze Galaction, treaba lui, dar noi, de loc!

Mi-a mai spus că e greu atunci pentru dînsul, deoarece el l-a lăudat. Nu e greu de loc, deoarece în articolul acesta se spune că are talent, dar talentul lui a fost alimentat de ură, invidie și de dorința de a fi cel mai... S-ar putea chiar acolo unde se spune că „puținul lui talent a fost întreținut de... etc." să se spuie „talentul lui", și atunci Galaction poate afirma că are talent, iar autorul articolului îi explică proveniența: *indignatio facit versus* *... Că am căzut eu în cursă... e o prostie; te rog să mă crezi că băietul nici nu se aștepta la un asemenea lucru, ca să-l invit eu să-și puie în scris părerile lui. Iar că e un escroc... acest lucru e spus de Galaction cu ușurință, întrucît toată escrocheria băietului ar fi fiindcă i-a fumat din țigări și i-a băut din cafele. La urmă, treaba lor. Eu socot (dacă ai găsit că articolul e bine scris și are dreptate) să-l publici, fiindcă e o apreciere justă asupra lui Macedonski și e pus în lumina lui adevărată. Iată, în acest moment cînd scriu,

---

* Indignarea făurește versul (lat.). Corect: *Indignatio facit versum.*

gîndindu-mă la versurile lui în contra lui Eminescu cînd a înnebunit, mă apucă o indignare, încît îmi vine să cred că e bine să-i dăm această penalitate gravă — cel puțin noi, admiratorii lui Eminescu. Nu iei cu asta nici un angajament, din contra, revista va face senzație în anumite cercuri și prin cel vizat, și din pricina celui care a scris. Crede-mă și pe mine că nu mă înșel: *nu vei face rău publicînd acest articol* (bineînțeles dacă tu admiți conținutul). Scrie-mi două cuvinte. Se poate întîmpla să vin zilele acestea la Iași. Închipuiește-ți că trebuie să candidez! Această trebuință e numai din partea mea, ca să nu pierd locul. Chiar voi lupta pentru ca să candidez. După toate, aceasta îmi mai lipsea. Hîrtia îmi sosește săptămîna viitoare.

Salutare,
D. D. Păt.

Tu nu ești ținut să știi de relațiile trecute între M. și autorul articolului

[1] N. Davidescu, *Al. Macedonski, cu prilejul ultimului său volum*, în *Viața românească*, VII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1912 p. 217—228.

31

[*Alexandria, 15 iulie 1913*]

Amice,

Sînt bine și sănătos și fac parte din escorta regimentului. Ne apropiem de inamic [1].

Salutare,
D. D. Păt.

Am cal f. bun.

carte poștală

[1] D. D. Pătrășcanu fusese mobilizat o dată cu începerea celui de-al doilea război balcanic.

32

Duminică [București, 16 noiembrie 1913][1]

Dragă domnule Ibrăileanu,

Chiar astăzi îți și răspund, aducîndu-ți la cunoștință următoarele: în vederea venirii d-tale, toți cucoșii la distanță de 1 km rază vor fi tăieți fără excepție; afară doar de al meu, avîndu-l în vedere ca centru. Cînii iarăși vor fi omorîți, recurgînd la toate infamiile și la rigoare corupînd

și pe d-rul Babeș. Copilul servitoarei, de care-ți vorbeam astă-vară, va fi asfixiat! I-am ales intenționat acest deznodămînt fatal, ca să-i fie pedepsit organul cu care te-ar fi putut tortura.

După cum vezi, nu-ți rămîne decît să te grăbești și să te gătești de drum. Toată casa te așteaptă cu multă plăcere.

Sărutări Elenei și Măricicăi, d-tale îți zic la revedere,

L. D. Păt.

[1] Carte poștală trimisă de soția lui D. D. Pătrășcanu, pe adresa: Iași, str. L. Catargi, nr. 12.

33

[*1916*]

Dragă Ibrăileanu,

Îți trimit manuscrisul de care ți-am vorbit. Eu l-am întitulat *Din Bănat,* dar tu pune-i cum vei crede de cuviință, dacă nu-ți va plăcea. Cred că se poate publica, dat fiind anul 1854. Iorga a ținut și la noi o șezătoare de-a ui. Eu n-am fost, căci eram pe drum atunci. A doua zi a spus acolo unde a tras el în gazdă că *Viața românească* nu poate să ție, căci nu va avea fonduri. Așa crede dumnealui.

În privința manuscrisului lui Balș, el este întitulat *Culegeri morale și politice,* traduse din limba franceză de hatmanul Teodor Neculai Balș, cavaler al mai multor ordine, 1855. Are și o înaintecuvîntare a traducăorului, dar scurtă. Interesați-vă dacă este tipărit sau nu.

Salutare,

D. P

Spune-i lui *m-me* Stere [1] că am uitat să ieu adresa de care mi-a vorbit. Poate nu va uita m-me Stere.

D. D. Păt.

[1] Maria Stere, soția lui C. Stere.

34

[*București, 8 ianuarie 1916*]

Iubite amice,

Oricît de greu ți-ar veni, trebuie să vii negreșit la București. Dacă pînă acuma n-am dat semne de viață, este că nu eram siguri de hîrtie. Chestiunea aceasta însă am rezolvat-o.

Editorul nostru, „naivul Steinberg[1]“ (de-am fi și noi naivi ca dînsul ar fi desigur ceva mai bine), stăruie cu energie să nu scăpăm momentul, care e grozav de priincios pentru literatura românească. El cere să-i dăm numaidecît materialul pentru întăiul volum. Lipsa cărților străine, abundența extraordinară de numerar (surse pure și... impure), închiderea granițelor pentru revărsarea bănetului în afară, banalizarea evenimentelor externe și alte cauze mai mici fac ca producția intelectuală și artistică românească să se consume în chip prodigios. Un exemplu dintr-o sută : pictorul Lăzărescu — mai mult farsor decît pictor — a vîndut pînă acuma din expoziția lui de... 200.000 de lei, cetește două sute de mii!

Știu că te deplasezi greu, dar e indispensabil și sînt convins că va fi și spre binele tău. Pentru diverse motive, nici eu, nici Sanielevici nu putem părăsi capitala. Iar pe pan Zaborovski [2] nu-l lasă nevasta. Ne obligăm să-ți facem șederea cît mai plăcută și mai ușoară. Mă duc chiar azi la sanator pentru a regula să dormi numai acolo, iar restul zilei să fii liber. Vom lucra zilnic, o ședință sau două, fără să neglijăm activitatea noastră separată. Pînă în două luni gătim un volum. Nu te speria, nu vei sta atîta la București! Topîrceanu va sta la mine. Numai strîngîndu-vă cu toții la un loc, vom putea începe lucrarea.

Știu că Iașul convine foarte bine literaturii, dar mai știu că atmosfera de acolo nu se potrivește cu desfășurarea energiei, și noi avem nevoie acum de multă energie.

Venind, vom mai putea cere bani, căci sînt convins mai mult decît ori cînd că ne așteaptă venituri frumoase de pe urma acestui tezaur [3]. În toate părțile e așteptat cu mare nerăbdare, și, dacă vom izbuti să facem o lucrare serioasă, va fi și un titlu de glorie față cu contimporanii noștri. Pentru a-ți ușura cheltuielile (care vor fi mici) îți propun următoarea soluție, care mi-a venit în minte din simpatie amicală : pregătește-ți material pentru un volum sau două din ce ai publicat în *V.r.* și adă-l la București. Steinberg sau Sfetea [4] îl va tipări ; vei lua deci *imediat* bani berechet și îți vei împlini și alte nevoi.

Deci scutură-te de toropeala orientală a Iașului! Gîndește-te că aurul curge în valuri imense pe ulițele Bucureștiului, căutînd buzunare să se adăpostească. Iar tu, în vremea asta, ucizi fără mustrare de cuget timpul prețios, fumînd țigări peste țigări și privind în gol ca un derviș.

Salutări prietenești,

D. D. Pătrăș.

Biletele de drum le vei primi în curînd.

D. D. P.

[1] Editor bucureștean.
[2] Virgil Zaborowski, eseist și diplomat, colaborator al *Vieții românești.*
[3] Referire la o antologie a literaturii române, rămasă în proiect.
[4] Sfetea Const. (1864—1924), editor bucureștean.

35

[1918] [1]

Dragă Ibrăileanu,

Fă cunoscut lui Stere că trebuie *numaidecît* să vie la București pentru cîteva zile. Îmi dau sama ce va să zică asta, dar iarăși trebuie să știe că nici chestiunile de aici nu mai pot suferi amînare. Cînd va veni îi voi spune lucruri interesante, pe care nu pot să le spun prin scrisoare. Colecția *Luminii* și numerele de la 1 aprilie le vei primi în curînd, îndată ce vom găsi modalitatea. Matrița este exclus să o ai din București, hîrtia iarăși exclus; dar Corteanu [2] *m-a asigurat* că a luat măsurile pentru ca să aveți destulă. Dacă Stere nu poate veni, sînt nevoit să mă reped eu pentru cîteva zile.

Salutare,
D. D. Păt.

Răspunde-mi îndată!

[1] Scrisoarea, datată aproximativ 1918, este singura primită de G. Ibrăileanu la redacția ziarului *Momentul.*
[2] Andrei Corteanu, colaborator al *Vieții românești*

36

[sfîrșitul lui 1919]

Amice,

Lucrurile merg bine: pretutindeni însă am dat de urmele lui Botez [1]. Spiridon [2] m-a primit rece. I-am dat scrisoarea și am început să-i explic. M-a întrebat: „Cine-s subscriitorii?“ Am început: ... „Centrala băncilor din provincie... — Cele mai multe ovreiești. — Ai văzut pe Botez. — Desigur că l-am văzut și mi-a spus că faceți societatea numai cu bani ovreiești...“ Atunci i-am explicat lucrul, întrebîndu-l la fiecare vorbă: Aceștia sînt bani ovreiești?“ În cele din urmă, s-a convins. Pe Lupu [3] l-am văzut: lui îi spusese B. că eu sînt singur și toți sînt cu el, accentuînd mai ales asupra ta și expunîndu-i o teorie juridică după care noi eram niște proști cînd ne închipuiam că putem

face societatea fără B. Lupu s-a convins însă, din scrisoarea ta, că cel puțin în ce te privește pe tine, B. a mințit. La prima ocazie îi va arăta scrisoarea. Lui Simionescu [4] i-a spus alte comedii, de o sucursală [a] „Cărții românești" etc., precum și de faptul că Duca a primit întăi să facă parte din asociație, dar cînd a auzit că el nu-i cu noi.... atunci etc. etc. Lui Brătescu nu știu ce i-a spus, că la primele mele cuvinte: „Avem un adversar îndîrjit..." Brătescu mi-a răspuns: „Știu, Botez", și eu nu-i vorbisem niciodată de asta.

Spiridon a vorbit cu Bujor: nu primește nici fondator, nici în consiliu [5]. A spus că ne va da ajutor și va colabora. De *asociație* nu i-a spus nimica, căci mi-a fost frică să nu se sperie. Lupu își luase angajamentul cu Goga, dar, formîndu-se chiar în sara aceea ministerul, Lupu a declarat că nu mai poate vorbi cu el, deoarece îl va combate straşnic. Simionescu s-a purtat admirabil. Primește asociația, și un moment chiar fondator, dar l-am oprit, căci am fost sigur că va avea bucluc cu „Cartea rom[ânească]", unde este membru în consiliu. Mi-a făgăduit că-mi va face tot ce-i voi cere. Brătescu, în urma convorbirii mele lungi cu dînsul, e stîncă de granit. Mi-a făgăduit *numaidecît* o nuvelă. Mi-a cerut termen. I l-am dat pînă la sfîrșitul lui dechemvre. Mi-a spus să-l pisez în vremea asta cu telefonul, ceea ce voi face. E însă grozav de ocupat și mi-i frică că nu se va putea ține de cuvînt cu toată bunăvoința lui. Oricum, în asociație rămîne.

Pe Halipa[6] l-am văzut azi, fiind ministru. Primește orice. I-am spus de consiliu. Va subscrie 5.000 de lei. Mîne ne întîlnim cu Ioncu, cu Halipa și cu alți doi membri din consiliu de administrație pentru a hotărî chestia *Luceafărului*. Consiliul lor, în majoritate, se găsește aici. Ei nu vor fuziune, ci participare. Am consultat pe Aristide Blank: se poate. Mîne va lua parte la discuție și Coandă, și Cazacu și vom vedea. Cazacu n-a făcut nimic. Pe Cantacuzino[7] l-a văzut. A spus că primește, dar fără Stere! Am văzut apoi pe Slătineanu[8] care mi-a făgăduit că-l va convinge și îi va lua și... scrisorică.

Am văzut pe Ștefănescu de la Banca românească [9]. Am avut cu el o discuție foarte lungă și interesantă, pe care n-o pot spune aici. Rezultatul: nu primește. Motivul: „Banii ovreiești"! I-am raportat de Bercovitz... și n-a avut ce să spuie. Pe Artistide Blank l-am văzut: e același. I-am propus să fie membru fondator. M-a întrebat „Cum stați cu Brătescu?" Generalului Portocală i-am telegrafiat să se întîlnească cu Alessiu [10], care a plecat în astă sară la Brăila. Rezultatul îl voi avea telegrafic. Am văzut pe Manicatide [11] Mîne (duminecă) mă așteaptă. Lui Stere i-am scris prin curier special, dar repede, căci mă aștepta cu ceasul. Graur a primit asociația. A zis că se teme să nu corespundă așteptărilor, căci știe cine sînt la revista noastră și el are simțul autocritic. Totuși, va încerca. Mi-a spus că-mi va da un studiu asupra evreilor. Vei vedea ce vei face cu el. Braniște a primit: e un tînăr admirabil.

Imediat ce vei primi această scrisoare, Carp sau Demostene să plece în Bucovina cu scrisorile. Pe amîndoi (Hur[muzachi] și Tharang[ul])[12] să-i capete *numaidecît* membri fondatori. Cred că e mai bun Carp[13]. Să-și puie pe biletul de vizită: „Profesor, fost director al ziarului *Tribuna*, fost deputat". Vorbește cu dînsul, puneți amîndoi la cale chestiunea. Să nu vie fără răspuns afirmativ, că ne facem de rîs. Hur[muzachi] ne trebuie *negreșit*. Să plece îndată, iar răspunsul să mi-l trimeată și prin telegraf, și prin curier special.

Ce ai zice de mitropolitul Vladimir de Repta[14]? Dacă socoți că e bun, *răspunde-mi* și-i voi trimete o ambasadă după sistemul cunoscut. Ne trebuie și o femeie tot ca fondator. Caut-o! Să fie și feministă sau șefa feministelor. Dacă este așa ceva în Iași, abordeleaz-o. Dacă nu, spune-mi cum și unde s-o găsesc. Ce-ai zice de d-na Papadat? *Răspunde-mi*!

Întreabă pe Octav Botez cum e titlul complet al fratelui său: comandorul Eugeniu Botez sau e mai mare? Să fie numele întreg. Va fi membru fondator. *Răspunde-mi*! Care e calitatea lui Ștefan Gheorghiu: mare proprietar, mare industriaș, fost senator, sau numai unele din aceste? *Răspunde-mi*!

Cînd am venit în *wagon-lit* m-am gîndit la multe. Între altele: prima lucrare pe care vom tipări-o va fi *Cronicile*[15]. Nu s-au mai publicat de la Kogăln[iceanu]. Ce zici? Lucrul nu trebuie răsuflat, să nu ne ieie bandiții înainte. Apoi: în prospect nici un nume să nu fie trecut de două ori, ci cît mai multe și variate; unele la fondatori, altele la consilieri, așa că noi vom figura numai la consilieri. La fondatori vor figura dr. Lupu, Sp. Popescu, Jean Bart, Mihai Carp, Mihai Codreanu[16] (cere-i asentimentul) și *răspunde-mi* etc. etc. Tot ce ți-am scris am făcut într-o zi și jumătate. Mîine sară, după toată probabilitatea, plec la Sibiu. Acuma e ceasul 2½ noaptea, iar la 5 dimineața trebuie să duc scrisoarea asta la gară. Noaptea nu pot dormi: mă gîndesc mereu la multe de toate. De n-aș nebuni de tot!

Salutare,
D. D. Păt.

Întoarce fila! [17]

[1] Iancu Botez făcuse opinie separată față de toți ceilalți membri ai cercului, „Vieții românești" cu ocazia reapariției revistei. Din această cauză, relațiile sale cu Ibrăileanu s-au răcit.

[2] Spiridon Popescu.

[3] N. Lupu, medic, colaborator al *Vieții românești*.

[4] Ion Simionescu (1873—?), paleontolog, colaborator al *Vieții românești*.

[5] Paul Bujor se retrăsese în 1907 din comitetul de conducere al *Vieții românești*, nefiind de acord cu orientarea ei ideologică.

[6] Pan Halipa, politician burghez, nu a intrat în Consiliul de administrație al Societății „Viața românească".

[7] I. Cantacuzino (1863—1934), savant român, medic și bacteriolog, fost codirector al primei serii a *Vieții românești*.

[8] Al. Slătineanu, medic și bacteriolog, colaborator al *Vieții românești*.

[9] Bancă bucureșteană, cu ramificații în diferite orașe, ale țării.

[10] C. Alessiu, avocat, vicepreședinte al Institutului „Vieții românești".

[11] M. Manicatide, medic pediatru, profesor la Facultatea de medicină din Iași, colaborator al *Vieții românești*.

[12] Mari proprietari bucovineni.

[13] O. Carp (pseudonimul lui Gh. Proca), medic și poet, colaborase o singură dată la *Viața românească*.

[14] Vasile Vladimir Repta (1841—1925), mitropolitul Bucovinei.

[15] Proiectul nu s-a realizat.

[16] Mihai Codreanu, (1876—1957), poet, colaborator asiduu al *Vieții românești*.

[17] Urmează rîndurile către M. Sevastos:

Domnule Sevastos,

Ia răspunsul de la Ibrăileanu la toate chestiunile subliniate cu albastru și trimite-mi-le pe adresa mea, prin curier special care pleacă la București. Îngrijește așa ca să mi le aducă acasă — Bulevardul Maria, 71. Cît mai curînd.

Salutare,
D. D. Pătrășcanu

37

[*sfîrșitul lui 1919*
Miercuri sara]

Dragă amice,

Lucrurile se întîrzie din pricina alegerilor. Coandă a reușit, mi se spune că întreaga lui listă a învins, încă nu știu sigur. Mîine dimineață plec la Pitești și sper să rezolv greutatea amînării. De va fi nevoie, voi telegrafia lui Gheorghiu[1] să vie la București. Am văzut pe Brătescu-V. A primit să facă parte din societate. Pentru nr. prim al revistei mi-a făgăduit o bucată. M-a sfătuit să mă adresez lui Petre Antonescu (arhitectul) pentru ca să facă și el parte din

asociație. Mi-a spus că el este cel care a adus mai multe foloase cauzei românești la Paris prin publicația lui, *România în imagini*. El este azi cel mai bun arhitect din țară. Așa mi-a spus Brătescu. *Ce să fac*?

Banca Marmorosch-Blank va subscrie o sumă mare: deci antanta financiară o vom avea. Dar lovitura însemnată am făcut-o cu Aristide Blank. El este un prinț al finanțelor, dar în același timp și un intelectual: e în societatea *bibliofililor*, al cărui președinte era regele Carol. I-am propus să facă parte din asociație și mi-a spus că se simte cinstit prin asta: a primit. De pe urma acestui fapt *revista va avea mari avantaje.*

Petreanu m-a întrebat ce trebuie să facă: să plece sau să rămîie?. I-am spus să rămîie, căci e angajat. El va fi administratorul întregii întreprinderi. Nu e nevoie de Lecca [2]. Am luat informații foarte variate și multiple despre Petreanu [3]: din toate părțile numai lucruri bune am auzit. Pînă și Brănișteanu, adversarul lui (Schulder și Berger l-au înlocuit pe Petreanu la *Adevărul*), mi-a spus că în privința corectitudinii lui nu se poate spune nimica rău. Sînt sigur că am făcut cea mai bună achiziție care se putea.

Am văzut pe Radu Rosetti [4]. Nu poate face parte din asociație, căci nu voiește să stea alături de Goga. Altfel, primește cu plăcere. Dar, chiar în cazul cînd nu va figura printre membrii asociației, ne va fi colaborator. Chiar pentru numărul prim ne dă o bucată. El are un volum gata: *Povești moldovenești* [5]. Mi-a cetit *trei* (sînt în total 17 bucăți): sînt istorii dramatice relative la boierii moldoveni, una din ele e o frumuseță! Barnovski, care le-a cetit pe toate, mi-a spus că sînt cele mai multe de toată frumuseța. Volumul e făgăduit, însă, unui editor ardelean; sper să-l conving să mi-l deie mie. Răspunde-mi *îndată*: dacă îl capăt, putem să-l punem la tipar, pentru ca Rosetti să-și poată face corecturile pînă pe la 15 ianuarie (deoarece la această dată el trebuie să plece la Berlin)? Aștept răspuns *îndată* la această întrebare și cred că vei răspunde da. Trebuie să-i arăt răspunsul lui Rosetti și să facem totul ca să căpătăm volumul. Ne dă și *Cu paloșul* [6], care s-a scos în 1.000 de exemplare și de multă vreme nu se mai găsește nici unul, orice sumă ar acorda. Prin urmare, răspunde-mi!

Alessiu a subscris 100.000 de lei. Vineri văd pe Vaida [7], sau poate sîmbătă. Voi căuta să-i obțin făgăduința volumului cu *Impresii* de la Paris. A spus unui reporter că-l pregătește.

Trebuie numaidecît să regulați cu Iliescu și Bogdan [8]. Vorbește cu Sadoveanu. Mă tem de Botez, care umblă cu intrigi scîrboase. Culmea e că voiește să ne fure pe Petreanu pentru societatea lui. Aici a spus că face și el societate.

Galaction mi-a spus că se mută la Iași; să-i garantăm un salar bun, și el ne va fi de mare folos. Cred că n-ar trebui să scăpăm acest lucru. Gîndește-te bine.

Pe Coandă [9] și pe Simionescu-Rîmniceanu [10] trebuie să-i primim numaidecît în societate: ne-au fost și ne sînt prieteni credincioși. Meditează bine, mai ales că Ștefan Gheorghiu e primit. Răspunde-mi îndată.

D. D. Pătrășcanu

[1] Șt. Gheorghiu (Parpalea), politician și mare proprietar; deținea în Asociația, „Viața românească" acțiuni în valoare de 300.000 de lei.

[2] Th. Lecca, inginer, colaborator al *Vieții românești.*

[3] S. Petreanu, membru în consiliul de administrație și director general administrativ al Institutului, „Viața românească".

[4] Radu Rosetti (1853—1926), istoric și scriitor.

[5] R. Rosetti, *Povești moldovenești,* I, II, Iași, Ed. „Viața românească", 1920 și 1921.

[6] R. Rosetti, *Cu paloșul,* București, 1924.

[7] A. Vaida-Voievod (1872 — ?), politician burghez reacționar. Volumul amintit mai jos nu a mai apărut.

[8] Vezi nota 3, scrisoarea nr. 3.

[9] Gr. T. Coandă, directorul Băncii populare din Pitești, asociat al Editurii „Viața românească".

[10] M. Simionescu-Rîmniceanu (Vezi nota 1, scrisoarea nr. 16 a Hortensiei Papadat-Bengescu).

38

Luni, 12 ianuarie st.n., [1920]

Amice Ibrăileanu,

Îți răspund întăi la scrisoarea ta. Relativ la asociație, cred că e bine să fie dr. Ștef.-Galați [1], Parhon și Lecca. De asemeni, trebuie să fie Ștefan Popescu [2]: mi-a propus singur, puțin ofensat. Am primit și i-am luat și fotografia. Mi-a spus că a scris în revistă iscălind cu inițiale. Acuma va scrie cu numele întreg. Ștefan Gheorghiu trebuie șters: gîndește-te bine. Altfel, se vor supăra Coandă, Simionescu-R. și chiar, poate, Aristide Blank, pe care *cred* că nu trebuie să-l mai punem în asociație o dată ce a figurat între fondatori. Asupra lui Blank consultă pe Petreanu. El l-a propus, el să judece. Pe Teodoreni [3] cred că nu-i bine să-i punem: sînt prea tineri, prea neformați. Nu pot sta alături cu Brătescu, cu Sadoveanu, cu tine; apoi cu Philippide, cu Rosetti, cu Antipa [4]; apoi cu Duiliu, cu Mehedinți, cu Simionescu etc. Cred că le vei strica. Altfel, vor tinde să facă parte: vor munci, vor năzui etc. Asta e părerea mea, dar nu țin mult la ea. Dacă *tu* crezi că e bine, pune-i. Sînt de părere însă să punem pe băietul lui Caragiale [5]. El scrie de 8 ani, are lucrări, dar n-a publicat din lipsă de încredere. E apoi un nume. Ne e foarte folositor și vom avea mari foloase de la el. De asemenea, sînt să fie trecut A. Toma. El a scris la revistă. Ne va fi foarte util cu ideea lui, însă mi-a făcut un contract *oribil*: l-am primit fără murmur, dar cu indig-

nare vădită, pentru ca să vi-l supun vouă. El a spus că putem să-l modificăm. Mă gîndesc că, pus în asociație, îl va măguli și-i va schimba dispoziția. Eu însă nu fac nimica nici cu el, nici cu Caragiale pînă nu primesc răspunsul tău.

Minulescu a primit. Mi-a dat o poezie *frumoasă* pentru numărul întăi. De asemenea, a primit și Davidescu. Îi voi scrie azi și lui Bassarabescu. Graur [6] s-a răzgîndit: nu primește. Se crede incapabil pentru așa ceva. Deci șterge-l. Lista asociației trebuie să apară întăi în prospect, pentru a fi a doua lovitură de măciucă. Trimete-mi, deci, fotografiile.

Pe Braniște nu l-am văzut: e în congediu. Cu Filoti [7] am regulat cu Crăciun [8], prieten cu el.

Pe Brătescu a fost imposibil să-l găsesc, pe la ziar aproape nu dă. Mă voi duce acasă și-i voi da 1 000 de lei...

Corteanu peste trei zile îmi dă articolul [9]: va figura deci în asociație. Îl cheamă *Andrei Corteanu*.

Am vorbit cu Rainer [10]. L-am găsit bolnav în pat, dar peste o zi, două, se scoală. Are planuri grandioase și prin concepția lor și prin chipul cum speră să le realizeze. I-am spus să-și aleagă colaboratori; el să-i dirijeze. Așa va face! Pentru numărul întăi îmi va da răspunsul la 20 ianuarie. Fotografie n-are, se va fotografia. Am ieșit de la el entuziasmat: m-am gîndit la interpelarea lui Haneș [11], care a cerut în parlament destituirea lui, sau așa ceva!

Caragiale a spus că nu mai dă nimica nimănui. Se duce să retragă tot ce-a mai dat la *Sburătorul* [12]. Mi-a spus că Lovinescu e tare afectat de apariția *V.r.* Dar mi-a spus ceva care m-a pus pe gînduri: a venit cineva din partea „Cărții rom." și i-a propus să ieie traducerea „seriei anglo-saxone". Cineva ne-a vîndut. Ce zici: să înscriu la tribunal seriile?

Băieții Triandafil [13] au venit la Iași. Ia-le fotografiile. Ți-aduc și clișeele lui Crăciun. Am plătit pe ele 270 lei. Trebuie să dai mare grijă tipografului, pentru ca să iasă bine, și trebuie hîrtie velină pentru ele, fără economie. Trebuie să ieșim așa, ca să turbeze dușmanii.

Niță [14] s-a întors. Stere a rămas grozav de surprins. Va veni în martie sau aprilie [15], dar „dacă noi sîntem de altă părere", va veni și mai curînd. Articol n-a adus, a spus că-l trimete îndată. Îi voi scrie mîine recomandat pentru articol: „fără el nu apărem etc.". Prospectul i-a produs mare impresie. L-a găsit bun și e mulțămit cu totul. A zis că poate găsim mijlocul să ne împăcăm cu Iancu.

În privința casei, luați-o negreșit! În curînd vom plăti-o un milion, și dacă vom întîrzia, poate și mai mult. Nu trebuie de pierdut nici un moment.

Spune lui Petreanu că am regulat cu banca „Moldova" să puie la dispoziția administrației societății (reprezentată prin el și Iliescu [16]) un milion.

De le va trebui mai mult, vor avea. Spune-i să-mi trimeată *imediat* tariful anunțurilor. Am nevoie *numaidecît* de el. Pentru ușurință, vă trimet anexat tariful *Revistei minelor*. Natural, prețurile noastre vor fi mai mari, aici Petreanu are cuvîntul, dar proporția și raporturile cred că trebuiesc păstrate. De asemenea, să mi se trimeată *cît de urgent* carnete de abonamente tipărite, cîte 100 de foi carnetul, sau așa ceva. Am mare nevoie de ele.

Îți spun un amănunt relativ la revistă, de care va trebui să ținem numaidecît samă: revista *să fie tăietă pe margini.*

Demostene [17] să spuie ce clișee îi lipsește, date în Bucovina, pentru ca să căutăm fotografiile.

Scrisorile lui Nour [18] le-am dat toate la adresă.

Prietenii noștri, toți, trebuie să se înscrie la subscripții numaidecît. Mi-e frică că adunarea generală va fi împotrivă. Gîndește-te: pe corpul didactic nu putem conta, milionul și jumătate dat Centralei Băncilor nu știm în ce mîni va ajunge. Din celelalte o parte desigur că va fi contra, apoi $^1/_4$ la purtător, despre care aud că liberalii vor să le cumpere, punîndu-le prima. De asemenea, aud că ei s-au înscris pe la bănci. Eu aici am determinat pe o mulțime să facă subscrieri: oameni siguri. Pe familia lui Lupu (el și cu frații lui) i-am somat aproape, spunîndu-i că altfel avem dreptul să ne simțim jigniți. Au subscris cu toții. De asemenea, Dinescu [19] mi-a făgăduit că-mi va strînge partizani din Huși.

Dacă nu s-a[u] luat măsurile pentru convocarea consiliului, să se amîie pentru mai tîrziu. Dacă s-au trimis convocările, să se încerce (dacă se poate) să se spuie că 25 ianuarie e stil vechi. Data convocării, altfel, e prea recentă.

Cînd am fost în Iași, am aflat prin Demostene că lucrătorii tipografi vor să ieie acțiuni. Să li se facă propagandă pentru ca toți, dacă e cu putință să fie acționari. De asemenea, Sache Petreanu trebuie numaidecît să ieie acțiuni. Să vorbești tu cu el, dar să vie ca din partea ta. Eu i-am vorbit. Dă-i a înțelege că nu e tocmai recomandabil din partea lui dacă se ține deoparte. Pune și pe Sadoveanu să-i vorbească. Să ieie macar 20 de acțiuni. Trebuie.

Contractul cu *Dicționarul* lui Nădejde [20] e în posesia mea. Trebuie însă ca îndată să se puie la lucru. Hîrtie proastă, cea mai proastă.

Spune-i lui Petreanu că Segal (de la mașinile Yost) lipsește din țară. Vin în curînd 100 de mașini noi. Vom cumpăra atunci.

Rosetti mi-a scris condițiile editurii *Poveștilor*: 25% și 50 de exemplare pe hîrtie mai bună. I-am răspuns că s-au admis. *Cu paloșul* îl vom avea în alte condițiuni.

Din Varșovia am primit 2 telegrame prin care îmi anunță că Rauch stă acolo pînă la 20 ianuarie, că e hîrtie multă și variată, că pentru noi va fi

afacere bună, că aşteaptă răspunsul nostru, care, dacă nu va veni vinde hîrtia şi îmi spune să-i telegrafiez. I-am dat o radiogramă, anunțîndu-i venirea lui Iliescu. Deci, dacă la sosirea acestei scrisori Iliescu n-a plecat încă, *fă-l să plece negreşit.* Nu e glumă. Altfel, nu vom face nimica. În toată Europa hîrtia creşte grozav la preț şi francul nostru scade mereu.

Petreanu a angajat contabil? Săptămâna viitoare Fernic[21] pleacă la Viena, Linz, Triest. Cred că ne va fi de mare folos. Voi vorbi cu Iliescu aici. Răspunde-mi la chestiunile mele.

Salutare,

D. D. Pătrăşcanu

[1] M. Ştefănescu-Galați, medic urolog, colaborator al *Vieții româneşti.*

[2] Ştefan Popescu (1872 — ?), pictor, a colaborat cu articole teoretice la *Viața românească.*

[3] Frații Ionel şi Alexandru O. Teodoreanu.

[4] G. Antipa (1867—1944), biolog, colaborator al *Vieții româneşti.*

[5] Luca Ion Caragiale (1893—1921).

[6] C. Graur, ziarist socialist, nu a colaborat la *Viața românească.*

[7] E. Filoti, ziarist, redactor la *Adevărul* şi *Dimineața,* colaborator al *Vieții româneşti.*

[8] E. Crăciun, critic de artă, colaborator al *Vieții româneşti.*

[9] Probabil, *Războiul şi pacea,* apărut în *Viața românească,* XII, nr. 1, martie 1920, p. 59—73.

[10] Fr. Rainer (1874—1944), medic, prieten al lui Ibrăileanu, colaborator al *Vieții româneşti.*

[11] P. V. Haneş, filolog, istoric literar, autor de manuale.

[12] Luca I. Caragiale frecventa cenaclul „Sburătorul" al lui E. Lovinescu.

[13] Ernest şi Emil Triandafil, ziarişti.

[14] Niță Sergiu (1883—1940), avocat, prieten al lui C. Stere.

[15] C. Stere se autoexilase la Geneva în urma neplăcerilor provocate de poziția sa pro-germană din timpul primului război mondial.

[16] P. Iliescu, tipograful primei serii a revistei *Viața românească,* membru în consiliul de administrație al Institutului „Viața românească", căruia îi vînduse Tipografia Dacia şi Librăria nouă din Iaşi.

[17] Demostene Botez.

[18] Alexe Nour, politician, colaborator al *Vieții româneşti.*

[19] C. I. Dinescu, ministru secretar de stat la Departamentul de interne.

[20] *Dicționar latino-român* de I. Nădejde şi Amelia Gesticone-Nădejde, III, Iaşi, Editura „Viața românească", 1920.

[21] Gh. Fernic, mare industriaş şi senator.

39

Sîmbătă [17 ianuarie 1920]

Amice Ibrăileanu,

Am pierdut 2 zile complect cu procesul din Vitan. Asta m-a cam încurcat. Alăturat de asta îți trimet revistele pe care le-am găsit aici în număr de 6. Nu ştiu ce vom face cu cele italiene, engleze etc. Ciornei[1] lipseşte din Bu-

curești, și înlocuitorul lui nu știe cum s-ar putea aduce. La Fundație nu sînt. Ce e de făcut? Mizerabile timpuri! Am căzut în barbarie!

Pe Brătescu l-am văzut. A luat mia. A spus că o privește ca să-i fie un fel de „bici". Mi-a făgăduit că în curînd îmi dă o bucată „care-i umblă lui prin cap". Îl voi cerceta mereu. Trebuie să ne deie. L-am făcut să înțeleagă că fără el nu apărem. Scrie-i și tu îndată: adresa lui la ziarul *Dacia* [2].

Am văzut și pe Petrea Antonescu, arhitectul. M-a primit foarte bine, spunînd că dorește de mult să-mi facă cunoștință. Cunoștea toată întreprinderea noastră. A spus că aproape sigur va face parte din asociație, dar mi-a cerut să vadă întăi pe Brătescu. Din partea asta nu-i nici o primejdie acuma.

Pe Sanielevici nu l-am putut vedea. I-am trimes scrisoarea prin Antim[3] asociatul lui, cu care va scoate *Curentul nou*. I-am trimes vorbă să se întîlnească cu mine. Pînă acum n-a dat nici un semn de viață. Nu cred să putem face ceva cu el. Din vorba lui Antim am înțeles că Sanielevici va colabora la noi, numai dacă și noi vom colabora la *Curentul nou*, care apare la începutul lui fevruarie. În acest sens mi-a și propus Antim să-i dau o bucată pentru numărul întăi. Ce e de făcut? Cred că vom trebui să renunțăm.

Cu Gheorghiu, dacă îl punem, va fi greu, orice voi spune eu. Cred că trebuie să-l scoatem fie ce-a fi!

Voi înscrie pe Toma și pe Caragiali. Nu pot să-l întreb în privința „Sburătorului", căci a plecat azi la Sinaia unde locuiește. Prima lui operă tradusă din scandinavă [4] ne-o dă la 10 februarie, cu dată fixă. I-am dat 1.000 de lei și mi-a iscălit în chitanță „cu profund respect". Cred că vom face treabă bună cu acest băiat. Din volumul pe care-l ai, trebuie de scos *Cîntecele* și înlocuite cu alte bucăți, care sînt la mine și pe care le aduc eu [5].

Cu Păvălucă Zarifopol am aranjat lucrurile așa, încît voi primi răspuns telegrafic cît de curînd. Am văzut pe femeia lui. Cred că va primi propunerea noastră. E bine că i-ai telegrafiat și tu.

În privința „seriilor" voi convoca un advocat. Voi înscrie însă *Viața românească* și aici, la București.

Cu stricarea clișeelor mi-ați dat o muncă strașnică! 16 bucăți sînt gata la Marvan, pe care le-am anulat astă-sară cu Iliescu. Nici nu știu ce-mi va lua pe ele! Am dispus să se facă din nou după indicațiile tale. De unde să găsesc eu pe toți cîți mi-i înșiri tu? Cine e mutra necunoscută pe care mi-ai trimes-o, între fotografii, cu Iliescu? Cu cei morți trebuie să mă ajutați și voi. Gane, de pildă. Pe Caragiale [6] și pe Iosif îi am. Pe Stere am dat la „Julieta" 20 de lei! Pe Radu Rosetti l-am găsit la un fotograf unde s-a scos pentru pașaport. Altfel, el nu s-a fotografiat niciodată. Pe Balta-

zar [7], sînt pe urmele lui. Jean Bart trimete-mi-l. Nu avea nici o grijă de fotografii. Am făcut artă chiar fără să-mi spui tu.

Convocările să se facă pentru 8 fevruarie, irevocabil. Poate voi putea corecta data, ca să nu se mai facă altele. Trebuie anunțați oamenii din vreme: altfel, nu puteau avea paturi și, deci nu ar fi venit. De aceea am crezut că e bine să schimbăm.

Am primit toate scrisorile tale: și cele olografe și cele ale lui Sevastos.

Cu acțiunile lui P[etreanu] se va aranja lucrul. Revista *Viața românească* va îndeplini formalitatea legală cu ajutorul lui Coandă, cred. Ce pot să-ți spun mai mult, nici eu nu știu bine cum va fi, dar știu că ar trebui să n-aibă P[etreanu] nici o grijă. Putem să i-o spunem?

La Ene [8], Madgearu [9] și Răducanu [10] m-am gîndit și eu. Mă voi adresa lor. Pe Ionescu-Sisești [11] nu știu unde să-l găsesc, mă voi interesa. Pe d-na Baiulescu (foarte bună) cum s-o căpătăm? Am putea avea sprijin prin ea în Ardeal. Poate ar trebui pentru asta să mă duc în Brașov. Dacă voi fi liber, mă voi repezi.

Pune în asociație pe dr. Gr. Antipa și pe C. Hoisescu [12], inginer. Acest din urmă e directorul *Revistei minelor*, și în curînd va fi directorul Creditului tehnic. I-am propus, a aderat și mi-a și dat fotografia. Georges Diamandy [13] n-a scris niciodată la noi? Îi am fotografia, dar n-o dau pînă nu-mi vei scrie tu.

Voi vorbi cu Mihalache [14]. Îți voi comunica telegrafic. Spiridon e la Gaiațl. Am vorbit cu el înainte de plecare. Ne dă pentru numărul 2. Cu Steinberg am aranjat: cred că-mi va da volumul: mi-a spus să-l caute întăi, să vadă despre ce e vorba. D-na Moscu mi-a scris și i-am răspuns. Am vorbit cu Galaction și am văzut și scrisoarea ta. Am de făcut oarecare obiecții, însă, care ar putea dispărea dacă pe lîngă toate celelalte lucruri pe care mi-a făgăduit că ni le va da ar putea să ne deie și traduceri din germană, de exemplu. El s-a prins îndată, spunîndu-mi că poate traduce din nemțește mai bine chiar decît din franțuzește. Dar eu sînt cam sceptic, căci el umblă după parale, așa, încît cred că și din chinezește s-ar obliga să ne traducă. Dacă vă gîndiți la vreo operă germană, dați-i-o lui: atunci vom putea să stăm de vorbă cu el în alte condiții. Gîndește-te însă la un *roman german*.

Pe Gherea [15] l-am văzut la sanatoriul lui Gerota. L-am găsit într-o stare așa de rea, încît mi-a pierit gustul să-i mai propun ceva. Orice speranță e exclusă. De altfel, așa mi-a spus și el. M-a chemat să mă mai duc pe la el, și voi face-o. Poate l-oi găsi mai bine atunci.

În numărul întăi să nu uiți bucata mea [16]. Ți-o aduc cînd vin la Iași, modificată, dar, dacă trebuie, ți-o trimet și mai înainte.

Cu Ardealul eu n-am pe nimeni, și nici nu știu la cine să ne gîndim. Dacă ai vreun nume, spune-mi-l, să intru în legătură cu el.

Goga a spus că așteaptă primul număr și apoi ne va spune cum stă lucrul cu el. Fiindcă el nu va apărea în prospect, să nu uiți să treci pe *Radu Rosetti*. I-am și scris bătrînului la Dămienești, anunțîndu-l că va figura în prospect.

Cu Maximilian San[ielevici] [17] voi vorbi. Nu cred să facem ceva nici cu acesta: toți sînt nebuni! Simon vine la Iași, profesor la Universitate. Mi-a spus că va trăi în cercul nostru. Poate să fie și asta, dar n-am încredere nici în el.

Cronica politică — am vorbit cu Crăciun. El mi-a propus s-o facă el. Nu i-am dat nici un răspuns. Cred că nu e cu totul bun. Ideea cu *Cronicele bucureștene* e nimerită. Voi vorbi cu Filoti. Trebuie să-i fac cunoștință.

Lui Stere am să-i dau mîne o telegramă. Să vedem: merge?

În privința clișeelor voi observa să fie așa cum voiți. Desigur că ele să fie diseminate în text, începînd cu cei mai în vîrstă și sfîrșind cu cei mai tineri.

Coandă îmi scrie că la Banca din Pitești s-a vărsat deplin prin bonul subscris. Vom lua măsurile necesare ca toate băncile să-și verse cota lor conform cu angajamentele luate. Numai atunci se va putea încasa suma rezultînd din cei 40 de lei de acțiune și numai așa veți putea lua și voi partea voastră de coproprietari.

Iliescu azi a făcut toate formalitățile. Mîne (duminică) pleacă spre Varș[ovia].

În privința imobilului voi face așa cum îmi scrie Petreanu. Anuare nu știu unde să găsesc. Am căutat zădarnic. Voi mai căuta. Dacă condicile revistei sînt pierdute, e o mare nenorocire!

Carnete de abonamente și de anunțuri!

Subscrierile se vor centraliza la Banca „Moldova".

Voi încerca să dobîndesc anunțuri pentru prospect.

Reclama cartonată voi cerceta-o.

Spune, te rog, lui Petreanu că i-am răspuns aici, din pricină că sînt pe fugă.

Salutări prietenești,
D. D. Păt.

Galaction face recenzia volumului nou al lui Antipa: *Problemele evoluției poporului român* [18].

[1] Ciornei, editor bucureștean, directorul Editurii „Naționala".

[2] Dacia, ziar editat de I. Al. Brătescu-Voinești și Al. Vlahuță.

[3] S. Antim (1879 —?), ziarist, coasociatul lui H. Sanielevici la editarea seriei a II-a a revistei *Curentul nou.*

[4] Romanul *Pan* de Knut Hamsun, Ed. „Viața românească", 1920, tradus de L. I. Caragiale.

[5] Volumul proiectat nu a mai apărut.
[6] I. L. Caragiale.
[7] C. Baltazar (1902), poet, nu a colaborat la *V.r.*
[8] Ernest Ene, economist, viitor codirector al *V.r.*
[9] V. Madgearu (1894—1940), economist şi politician naţional-ţărănist, colaborator al *V.r.*
[10] I. Răducanu, specialist în finanţe, colaborator al *V.r.*
[11] C. Ionescu-Siseşti (1885), om de ştiinţă, colaborator al *V.r.*
[12] C. Hoisescu, inginer, colaborator al *V.r.*
[13] G. I. Diamandy (1867—1917), scriitor, colaborator la *V.r.*
[14] I. Mihalache, (1882 — ?), politician burghez, fondator al partidului ţărănist.
[15] C. Gherea-Dobrogeanu moare la sanatoriul Gerota în 20 mai 1920.
[16] D. D. Pătrăşcanu, *Un temperament*, în *V.r.*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 23—37.
[17] M. Sanielevici, pictor, fratele lui H. Sanielevici, ca şi Simion S. matematician (amintit mai departe).
[18] Recenzia a apărut în *Viaţa românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 178—180, fiind semnată O.B.

40

Luni [19 ianuarie 1920]

Amice Ibrăileanu,

Azi ţi-am trimis printr-un curier improvizat (un funcţionar postal de la trenul Bucureşti-Cernăuţi, care trebuia să dea pachetul funcţionarului din Paşcani-Iaşi, care trebuie să ţi-l aducă ţie în schimbul comisionului) un anuar luat cu garanţie, alte adrese, cronica lui Corteanu şi recenziile lui Branişte [1]. Tremur de frică să nu se fi pierdut! Ţi-am telegrafiat să-mi răspunzi de primire. Pînă voi primi răspunsul tău, sînt neliniştit. N-am putut găsi pe nimeni altcineva pentru Iaşi, deşi am căutat la 20 de oteluri!

Pînă azi (luni sara) n-am primit fotografia d-nei Moscu.

Crăciun a rămas să facă cronici bucureştene, dar de la no. 2...

Filoti nu poate scrie cronici teatrale din prea multă ocupaţie. Va scrie alte lucruri. Mi-a vorbit despre un studiu documentat asupra bolşevismului. E un băiat minunat şi e cu totul cu noi. Branişte, deci, va face singur cronica teatrală.

Cu Pilat [2] ţi-am scris cum stau lucrurile. Nu-l pune în asociaţie.

Am văzut pe d-na Baiulescu [3]. M-a primit foarte bine, a primit asociaţia „onorată" şi a rămas să vadă unde va găsi fotografia, căci n-are nici una, fiind casa ei devastată. Rămăsese ca a doua zi să-mi comunice la telefon dacă fratele ei, director la C.F.R., are vreo fotografie. Spre surprinderea mea, a doua zi îmi spune că să n-o mai pun în asociaţie, dar că va colabora. Prin urmare, *n-o pune*. Cineva ne-a lucrat şi aici.

Am cerut fotografia lui Teodorescu [4]. Mi-a dat-o. *Pune-l.*

Am scris Izabelei. M-a refuzat. Pentru dînsa *V.r.* „e moartă!“ Îți voi aduce răspunsul ei. Noroc că și propunerea mea era o simplă cerere de politeță.

Ipolit Strîmbu [5] nu primește fiindcă „nu știe să scrie“. E sincer.

Cincinat [6] a primit. Mi-a dat fotografia. *Pune-l în asociație.*

Mircea Rădulescu [7] a spus că primește. A rămas să-mi deie fotografia, pînă azi însă nu mi-a dat-o. Dacă vrei pune-l, căci el mi-a propus (era cu Cincinat, cînd l-am abordat pe Cincinat) și s-a agățat și el spunîndu-mi că și el e un vechi colaborator. Prin urmare, fă cu el cum crezi că e mai bine. Nu poate protesta, căci nu m-a avizat în acest sens, măcar că nu mi-a dat fotografia.

Zamfir Arbore [8] mi-a dat fotografia. *Pune-l!*

Mileroaia mi-a dat fotografia. *Pune-o!* O cheamă: Marg. Miller-Verghy [9]. Poate ar fi bine de pus și pseudonimul ei „Dionis“. Totdeauna ea a scris cu un nume bărbătesc, din pricină că „lumea n-are încredere în femei“. Acuma are la teatru o piesă *pentru tine,* care se va juca în luna asta, despre care Brătescu mi-a spus că e foarte frumoasă. E iscălită: Ion Pravilă.

Petre Antonescu a primit asociația, dar nu sînt sigur, căci mi-a comunicat lucrul prin telefon. E ceva însă și cu acesta. Îți voi comunica rezultatul sigur, poate, prin telegramă. Fotografia nu mi-a dat-o, deși a spus „că mi-o aduce acasă“. I-am cerut cartea *La Roumanie en images* și mi-a trimes-o. Am încredințat-o lui Galaction pentru recenzie pentru numărul acesta. Contează! De Galaction însă nu sînt mulțămit. De cîtăva vreme ține marginile. Nu-l pot vedea. Mi-a trimes vorbă că e bolnav, și eu, ca un prost, l-am crezut. Am luat trăsură, m-am dus tocmai la mama dracului, unde șede, „la șușă“, și cînd colo... el nu era acasă.

Adunarea consiliului e la 8 februarie. Am înștiințat pe toți. Alessiu nu va putea veni, căci are alegeri. Coandă și Rîmniceanu vin. Avem reținute paturile. Săulescu [10] a fost bolnav: dacă e bine de tot, vine și el. Neguț [11] mi-a trimes procură în alb.

Anunță *trimețînd o convocare* și pe Gheorghiu [12], cenzorul. Cică și cenzorii trebuiesc convocați. Pe ceilalți doi îi anunț eu.

Fotografiile tutulor morților iluștri le am.

Braniște va complecta cronica teatrală.

De la Farago [13] n-am încă răspuns. Îți voi comunica la timp.

Cărți englezești, nemțești și italienești n-am găsit. Voi mai căuta, căci vin. Au început să sosească și cărți nemțești, însă comandate numai. Am abonat revista la „Socec“, la revistele străine. La cele franceze m-am înscris. Îți trimet acuma alăturat *Mercure de France,* nr. de la 15 ian. Haiman mi-a spus că în 12—14 zile vom avea revistele străine, dar... nu știu, zău!

Informația la ziare o dau mîne. Pînă acuma am avut alte lucruri cu ziarele: cu Coandă și cu Fernic. Mîne voi publica-o însă. Poate n-ar fi rău, după apariția prospectului, de anunțat că „cine voiește să-l aibă să se adreseze la Iași"... etc., etc. Căpătăm așa adrese. Pe Agîrbiceanu încă n-am putut să-l văd. Pe Georgescu, cred că trebuie pus Georgescu Constant [14] (e în revistă). Nici pe acesta n-am putut să-l văd. Nu am fotografia lui.

Filiti [15] mi-a dat fotografia. *Pune-l.*

Sandu-Aldea [16] nu știu unde se află...

Pe Nădejde nu l-am văzut încă.

D-rul Bordea [17] mi-a dat fotografia. *Pune-l.*

Brătescu scrie la nuvela noastră.

Cerban [18] a spus lui Wortman că el nu-i omul să se ție de procese, că tatăl său a făcut contestația și că vorbind cu el a văzut că ei n-au de gînd să facă nimica. Dinerman spune că ei trebuie să deie declarație. În cazul acesta, cred că vor pretinde parale. Dar Wortman îmi spune că știe (nu-și amintește însă exact) de la m-me Hirsch că a fost între ei și un proces, pe care l-a pierdut Cerban și cu tatăl său. Să se întrebe deci m-me Hirsch, apoi Con Drăcșăneanu, care a făcut actele de vînzare a caselor. Afară de Cerban, însă, mai sînt și alți nepoți, Buchemberg, sau așa ceva, care nu știu ce gînduri pot avea. Drepturi însă nu au față cu testamentul. Părerea lui Wortman și a lui Săulescu (după cît i-am spus eu) e că, ținînd sama de toate, putem cumpăra fără nici o primejdie casa.

Fotografia lui Ralea [19] n-o am, deși am căutat-o și la logodnica lui. Vom cere-o lui Filoti.

Filoti mi-a dat fotografia. *Pune-l.*

Am primit *toate* scrisorile tale.

Am telegrafiat lui Stere. Adresa lui e: C.S. Rue de l'École de Médecine 16, Genève, Suisse. I-am cerut manuscrisul și i-am spus că sîntem în întîrziere. Telegrafiază-i și tu îndată.

Articole le caut și sper să-ți aduc eu ceva.

Gusti [20] mi-a spus că s-a înțeles cu tine. A zis că va colabora, cînd va avea ceva de spus, dar nu ne dă fotografia. Știu eu dacă poți să-l pui în asociație? Am crezut că ești înțeles cu dînsul.

În privința bibliotecii țărănești, toți acei pe care tu îi propui să fie directori nici nu le pasă acuma de așa ceva. Nici chiar un Spiridon Popescu. Părerea mea în astă privință este următoarea: să publicăm întîi vreun volum *bun, original,* care să facă zgomot, și apoi să ne adresăm cui vom socoti pentru direcție, detailîndu-i planul. Pînă atunci, n-am curajul să mă adresez nimănui, căci simt că „nu le arde".

Cred că și Mazilu [21] și Garoflid [22] sînt buni. Mă voi adresa lor.

De Sanda Filiti [23] n-am auzit. Mă voi interesa.

Am primit pe Chirițescu [24]. Voi pune și pe Culea [25]!! Dar atunci firește că trebuie și Al. Rodin [26] și, dacă pe cei de la *Însemnări* nu-i vom pune, vom fi nedrepți. Chestiunea la Iași era ca să nu punem pe nici unul din acei care n-au prea publicat ori sînt prea tineri etc. Cine se gîndea atunci la... Culea!?

Cu Rosetti lucrul stă astfel (am uitat să-ți atrag atenția). El are pe unele locuri cîte o cruciuliță care te trimete pe dosul paginei precedente, unde sînt corectări, adausuri etc. Urmărește acuma din nou, condus de acest amănunt, și vezi ce va ieși. Dacă nici așa nu iese nimica, atunci trebuie să-i comunicăm lui pe adresa: Radu Rosetti, Dămienești, jud. Roman. De prisos să-ți mai spun că în pachetul lui n-a umblat nimeni și ți l-am adus ție așa cum mi l-a dat el.

Am dat pe Ciobanu [27] a doua oară.

Mîne trimet după articolul d-rului Rotman: *Aurul în România* [28]. Voi da statutele la *Monitor* [29]. Nu-ți scriu prin poștă, căci n-am încredere, și apoi aud că sosesc scrisorile f. tîrziu. Dar voi face-o.

Salutări,

D. D. Păt.

[1] A. Braniște publică în *Viața românească*, XII, 1920, recenziile: *G. Galaction, O lume nouă*, nr. 2, aprilie, p. 330; *J. Paul Boncourt, Plaidoirie au procès de l'assassin de Jaurès*, nr. 3, mai p. 490; P. Loti, *La mort de notre chère France en Orient*, nr. 10, decembrie, p. 642.

[2] I. Pillat colaborase și în seria întîi a *Vieții românești.*

[3] M. Baiculescu, animatoare feministă, președinta Reuniunii femeilor române.

[4] I. Teodorescu, ziarist, vechi colaborator al *Vieții românești.*

[5] Ipolit Strîmbu (1871—1934), pictor, colaborator sporadic al *V.r.*

[6] Cincinat Pavelescu.

[7] M. Rădulescu, poet mărunt, colaborator al *Vieții românești.*

[8] Zamfir C. Arbore (1848—1933), ziarist.

[9] Marg. Miller-Verghy, scriitoare, colaboratoare a *Vieții românești.*

[10] M. Săulescu, consilier la Banca Marmorosch Blank, membru în consiliul de administrație al Institutului „Viața românească".

[11] I. R. Neguț, directorul băncii „Economica", membru în consiliul de administrație al Institutului „Viața românească".

[12] Gh. Gr. Gheorghiu, profesor, cenzor în consiliul de administrație al Institutului „Viața românească".

[13] Elena Farago.

[14] C. Georgescu-Severin economist, colaborator al *Vieții românești.*

[15] C. I. Filitti, istoric, colaborator al *V.r.*

[16] C. Sandu-Aldea (1874—1927), scriitor, colaborase la prima serie a *Vieții românești.*

[17] I. Bordea, medic, colaborator al *V.r.*

[18] A. Cerban, jurist, profesor de drept civil la Universitatea din București.

[19] M. Ralea.

[20] D. Gusti (1880—1955), întemeietorul școlii sociologice de la București; nu a colaborat la *V.r.*

[21] D. Mazilu, istoric și critic literar, colaborator al *V.r.*

[22] C. A. Garoflid (1872 — ?), economist burghez apărător al marii proprietăți; nu a făcut parte din Asociația „V.r."

[23] Sanda Filitti a colaborat la *V.r.* o singură dată, cu articolul *Feminismul în România* (XII, nr. 22 aprilie 1920, p. 300—302).

[24] M. I. Chirițescu, poet minor, a publicat în *Viața românească* o singură poezie.

[25] Apostol Culea (1882 — ?), scriitor mărunt, admis cu mari stăruințe între ceilalți membri ai Asociației „V.r." Nu a publicat nimic în revistă.

[26] Al. Rodin, jurist, a publicat în *Viața românească* doar o singură recenzie, în nr. 7, septembrie 1920, p. 151; colaborase, în schimb, la *Însemnări literare*.

[27] Șt. Ciobanu, profesor la Facultatea de litere din București. A publicat numai de două ori la *V.r.*

[28] D. Rotman, *Bogățiile miniere ale României. I. Aurul și argintul*, în *V.r.*, XII, nr. 1 martie 1920, p. 108—123.

[29] Vezi *Monitorul oficial*, nr. 245, din 27 febr. 1920, p. 12.376.

41

Miercuri [21 ian. 1920]

Amice Ibrăileanu,

M-am gîndit că prospectul nostru trebuie să fie grozav: cu cît va face impresie mai mare, cu atîta abonamentele vor fi mai numeroase și producțiile noastre mai căutate. De aceea să aibă și anunțuri la început și sfîrșit, dacă se poate să fie acestea pe hîrtie colorată. Cu asta ne vom mai scoate și din cheltuieli, care vor fi mari. Eu voi îngriji pentru București, ca să avem anunțuri. Sache Petreanu și voi, toți ceilalți, să vă îngrijiți pentru Iași, și cine are legături cu întreprinderile mari comerciale și industriale din provincie să se adreseze acolo. Pentru asta, întăi băncile: să vorbească Sadoveanu ori Petreanu cu Wachtel [1], cu Banca „Dacia" [2], iar Botez ar avea o ocazie ca să mai uităm din ticăloșiile lui.

O dată anunțurile găsite, va trebui să tipărim la începutul sau la sfîrșitul prospectului nou prospectul de constituire, schimbînd numai că „subscripția a avut loc"... etc., etc. Tot, în întregime, cu fundatori, cu consilieri etc. Mulți nu-l cunosc încă, iar în prospectul nou va fi cetit. Vom pune și chipurile fondatorilor. Pentru această categorie nu trebuiesc decît fotografiile d-nei Negruzzi [3], Andrei Bîrseanu [4], Eudoxiu Hurmuzache, Tiberiu Brediceanu [5], Aristide Blank, Gh. Fernic, Sergiu Niță, Vasile Stan [6] și generalul Portocală, apoi, tot la fundatori: Petru Poni [7] (poate intra în asociație), C. Alessiu, Gr. Coandă, Ștefan Gheorghiu (scăpăm astfel de el în asociație), Simionescu-Rîmniceanu, P. Iliescu. Pe toți aceștia îi punem azi în două-trei rînduri, la mijloc, ori împrăștiați în textul prospectului de constituire al societății. Eu țin foarte mult la asta. Mi se pare că e util din toate punctele de vedere. Gîndește-te

bine. Nu fac însă nimica pînă n-am cuvîntul tău: atunci voi strînge fotografiile fondatorilor. Deci răspunde-mi telegrafic la acest punct. Pentru învățători va face impresie mare... „Poni, Halipa etc." ...

Am văzut pe Sanielevici [8]. De la început îți spun că nu putem primi condițiile lui și trebuie să te deprinzi cu ideea că nu-l avem. Mi-a spus că nici în asociație nu primește, căci se teme ca nu cumva la un moment dat să nu-i convie atitudinea revistei. Ar rămînea, dacă i se admit toate condițiile, numai colaborator. Cînd are ceva de dat, dă — și atîta tot. *Prin urmare, șterge-l din asociație.* Condițiile lui de colaborare sînt: 10.000 lei înainte pentru un volum de editură (articolele publicate în *Cuvîntul liber*, ziare etc.), obligația pentru noi de a-i publica „opera colosală" (știința), plătindu-i 1.000 de lei coala și 100 de lei pagina pentru celelalte colaborări. Eu sînt contra tuturor acestor propuneri ale lui pentru următoarele motive:

Mai întăi, volumul lui, pe care ni l-ar da, nu s-ar vinde nici în 5 ani, Sanielevici avînd azi și alte volume pe piață. Din volumul lui cel premiat și azi mai sînt exemplare nevîndute, și de cînd l-a tipărit sînt aproape 5 ani. Atunci a scos 3 mii, noi vom trebui să scoatem 5 mii, și încă nici atunci nu știm dacă-i vine 10.000 lei cu 25%. Apoi, chiar dacă am face sacrificiul acesta, tot nu sîntem siguri de colaborarea lui, întrucît m-a lăsat chiar să înțeleg acest lucru, avînd și el revista lui, *Curentul nou*. Ne-ar da, poate, „opera lui", dar aceasta cred că ne va da-o în orice caz, neavînd unde s-o tipărească, deoarece în revista lui nu merge. Din convorbirea pe care am avut-o cu dînsul mi-am întărit părerea că nu se poate face nimica cu el. Totuși, putem să încercăm să-i dăm 5.000 de lei înainte și cît vei socoti tu de colaborare științifică și literară. Cred că nu trebuie să mergem mai departe de suma asta, căci altfel angajăm societatea în cheltuieli prea mari și vom da dovadă de ușurință. Deci chibzuiește și răspunde-mi îndată, ca să-i comunic. I-am cerut pentru răspuns 10—12 zile. Apropo! Sanielevici mi-a lăudat pe... Iorga. Înțelegi pentru ce...

Pe Mehedinți șterge-l din asociație. Cînd am fost la dînsul a primit fără nici o rezervă. Azi cînd am trimes după fotografie, mi-a spus că mă roagă să nu-l trec printre colaboratori, nici să-i pun mutra, căci, fiind director de revistă, atunci ar da un exemplu de așa natură, încît toți ar fugi din jurul lui. Ne va da un articol însă în aprilie, așa după cum ne-a făgăduit. Prin urmare, rămîne colaborator, fără însă să fie anunțat. *Deci șterge-l.*

Acuma mi-i frică și cu Duiliu Zamfirescu să n-o pățim. Fii în rezervă cu asociația pentru Duiliu pînă îl întreb. Acuma lipsește, dar vine aici în curînd. E mai bine să fim prudenți.

Eu cred că prospectul trebuie scos cel puțin în 25.000 de exemplare. Știu că aveți să vă spărieți, dar aceasta e ideea mea. Trebuie trimes la toate profesiile libere, la mulți negustori, la membrii corpului didactic din întreaga

românime, învăţători, industriaşi etc., etc., etc. Acuma umblu după anuare, dar nu prea găsesc. Vom rezolvi însă şi această chestiune. În prospect se va pune sumarul numărului prim (la vedere bună) şi o foaie care să se poată detaşa pentru abonament. Facem odată o cheltuială, dar să o facem: să nu ne zgîrcim pentru cîteva mii de lei.

Îmi trebuie fotografiile lui Anghel [9], Gane, Jean Bart, dr. Manicatide [10], Pompiliu Pîrvescu [11], Chiriţescu [12], Al. Al. Philippide, M. Sadoveanu, M. Sevastos, Th. Bădărău [13], G. Pascu, C. Alexandrescu [14], R. Cioflec [15], M. Ralea, M. Codreanu, I. Simionescu, Ştefănescu-Galaţi, Parhon, Lecca, Ionel Teodoreanu. Treci în asociaţie pe I. A. Bassarabescu, D. Călugăreanu [16], Dr. Antipa, Tzigara-Samurcaş, inginer C. Hoisescu. Aceştia mi-au dat fotografiile. Ene s-a răzgîndit: nu mai vrea. A intrat la Banca Generală Română şi... din această pricină. Brătescu mi-a spus azi că scrie la o nuvelă pentru noi şi ne va da-o pentru numărul întâi. Gogu Constantinescu lipseşte, n-a venit încă. Dacă nu vine, nu putem face nimica; am avut vorbă cu el ca să vadă articolul şi să-mi deie aprobarea [17]. Rainer mi-a dat fotografia. Zilele acestea îmi va spune exact cînd îmi dă articolul. Corteanu mi-a dat jumătate de cronică externă. Toma mi-a dat 2 poezii [18]: una lungă de tot (bună) şi alta mai scurtă. Volumul lui de nuvele e aproape gata. Ţi le trimit cu prima ocazie, ori ţi le aduc eu.

Convocarea consiliului la 8 februarie, irevocabil. Nu mai e nevoie să scrieţi altele, voi corecta eu data. Anunţaţi pe cei din Iaşi. Lipseşte din sumarul ordinii de zi repartizarea acţiunilor.

Voi înscrie titlul *V.r.* şi la Bucureşti.

Pe Eugen Filoti nu l-am găsit încă. Nici Branişte nu l-a găsit. Branişte, pentru numărul I, face recenzia *Balade* [19] de Tutoveanu şi *Stropi de rouă* [20] de Militaru. Galaction face recenzia volumului lui Antipa, *Problemele evoluţiei poporului român*, sau aşa ceva.

Gorun [21] nu-i aici, ci în Sibiu.

Ţi-am trimes revistele franţuzeşti şi o scrisoare lungă prin Iliescu. Le-ai primit?

Îmi vorbeşti de un contract. Ce contract? Jur că aici e... Botez! Probabil din prea multă grijă pentru revistă! Dar, vorbind serios, cum ar veni? Iată nişte oameni care ne-au pus la dispoziţie bani cît am vrut fără nici o condiţie, ca să facem cu ei ce-om vrea şi cum ne-o tăia capul, iar noi... contract! Tu trebuie să înţelegi că nici un contract de pe lume nu te leagă mai mult decît statutele, că statutele prevăd că scopul principal al societăţii e revista, în caz de lichidare redevenim stăpîni etc., iar peste aceste statute mai mare e adunarea generală. Totul depinde deci de această adunare: o avem, bine, n-o avem, s-a terminat (bineînţeles dacă admitem că ar fi compusă numai din Boteji). Dar ce să mai vorbesc: dacă Botez a întors pe Dinerman, pe tine cu

atîta mai mult, știindu-ți unde-ți este partea slabă. Dacă tu ai ridica această chestiune și (ceea ce e probabil) ar ieși un mic scandal, ce fericit ar fi Iancu și ce-ar mai rîde cu Teodorescu! Tu zici să facem un contract cu societatea. Mi se pare că aici vorbești ca... Bogdan. Societatea ești tu și cu mine. Să ne ținem bine și n-avem nevoie de nici un contract. Nu... eu nu pot vorbi cu nimeni în această privință și te sfătuiesc și pe tine s-o lași dracului chestia asta. Mă gîndesc și eu la hîrtie și numai la hîrtie. Să sperăm că vom avea. Eu nu stau degeaba. Dar trebuie să-ți mărturisesc că sînt din cale-afară de ocupat. N-am nici un ajutor și nu-mi văd capul de dimineață pînă noaptea tîrziu. Iată, acum e 1 din noapte, eu îți scriu această scrisoare, și fiindcă pleacă mîne dimineață Dinerman, la 4 trebuie să mă scol să-l găsesc la gară.

Azi am văzut pe Blank și mi-a povestit „dojana" pe care Iorga i-a făcut-o din pricină că s-a întovărășit cu noi. I-a vorbit de trădare și de alte lucruri. Pentru Sanielevici, Iorga e însă un om foarte de treabă din pricina lui Lupu, iar Lupu, deputatul lui Sanielevici etc.

Spune lui Sache Petreanu că au sosit mașine Yost nouă, și că una costă... 6.000 de lei. Eu am spus în tot cazul lui Segal să-mi păstreze una... dar mă gîndesc, unde vom ajunge cu asemenea prețuri?

Elena Farago nu-i bună în asociație?

Am regulat situația noastră în Banat. Cred că va merge bine mai ales cu revista. Îți voi spune la Iași.

Mîine dimineața Fernic pleacă la Viena, Praga, Linz, Triest. I-am dat o însărcinare, după ce m-am înțeles cu Blank, cu Iliescu, cu Simionescu. Ne va cumpăra următoarele mașini: 1) o mașină rapidă, rotativă, pentru cărți; 2) 2 mașini de cules; 3) o mașină de liniat; 4) o mașină de plicuri perfecționată; 5) o stereotipie automată; 6) a mașină de tipărit plană, pentru chromo; 7) o mașină de cusut registre cu sîrmă. El stă în cele mai bune legături cu toți marii industriași din Europa centrală; prin ei va căpăta un specialist, pe care-l va plăti, și acesta ne va găsi mașinile. O dată găsite (ar fi ideal!), un expeditor special va veni cu ele pînă unde va trebui. Pentru plata lor am regulat cu Blank ca să plătească sucursala Băncii „Blank" din Paris (în lei), pentru care i-am dat acestei sucursale un acreditiv de un milion de lei. Dacă avem noroc să se găsească (mă îndoiesc, cu toată agerimea și prietenia lui Fernic), sîntem salvați în privința asta. Dacă nu, nu știu ce vom face: mașinile dispar mereu, iar francul nostru va ajunge să nu mai facă nici două parale. Să sperăm. Eu am mare încredere în Fernic, căci îl știu ce fel de om este. Mi-i frică mai degrabă de Iliescu că nu va face mare ispravă.

Săulescu va vorbi cu Cerban. Actele caselor vi le trimet înapoi; vedeți în Iași dacă sînt bune sau nu. Aici n-am cui să mă adresez. Ce D-zeu! Ca să cumperi niște case trebuie să vii la București?

Dinerman e cam contra cumpărării caselor. Trebuie să-l vedeți și să vorbiți cu el. Mi se pare că el nu înțelege bine chestia de ce mare importanță e pentru noi concentrarea la un loc.

Eu vin curînd la Iași. Aș dori să fiu și eu acolo cînd se va tipări *prospectul*. M-am gîndit așa de mult la dînsul, încît mi se pare că poate voi avea și eu vreo idee în alcătuirea lui. Ați găsit vreo condică? Așa de mult țineau aceștia la *V.r.*, încît și condicile le-au distrus, ca să nu se mai știe de urma revistei, iar acum Iancu... vrea contract. Zău, are haz!

Salutări prietenești,

D.D.Păt.

[1] M. Wachtel, industriaș ieșean.

[2] Bancă ieșeană.

[3] Ella Negruzzi, agitatoare feministă, rudă cu Iacob Negruzzi.

[4] Andrei Bîrseanu (1858—1922), scriitor ardelean, în această perioadă președintele Astrei.

[5] Tiberiu Brediceanu (1877), compozitor și folclorist român.

[6] Vasile Stan (1875 — ?), episcop de Maramureș.

[7] Petru Poni (1841—1925), savant chimist, profesor la Universitatea din Iași, este ales președinte al consiliului de administrație al Institutului „Viața românească".

[8] H. Sanielevici nu a fost trecut printre membrii Asociației „Viața românească".

[9] D. Anghel.

[10] M. Manicatide, medic, colaborator al *V.r.*

[11] Pompiliu Pîrvescu, poet mărunt, colaborator al *Vieții românești*.

[12] C. Chirițescu, istoric și pedagog, colaborator al *V.r.*

[13] Th. Bădărău (1872 — ?), naturalist, profesor și fost director al Liceului C. Negruzzi din Iași, colaborator al *Vieții românești*.

[14] C. Alexandrescu, publicist, colaborator al primei serii a *Vieții românești*.

[15] R. Cioflec, scriitor, colaborator al *Vieții românești*.

[16] D. Călugăreanu (1868 — ?), fiziolog, profesor la facultățile de medicină din Cluj și București.

[17] Aprobarea pentru apariția articolului *Sonicitate* de M. Strugariu, apărut în *Viața românească*, XII, nr. 6, august 1920, p. 321.

[18] A apărut una singură, *Raiuri pierdute*, în *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 236.

[19] Recenzia a apărut în *Viața românească*, XII, nr. 3, mai 1920, p. 481—483, semnată M. G.

[20] Recenzia a apărut în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 177—178, semnată M.G.

[21] Ion Gorun (1863—1928), pseudonimul lui Al. Hodoș, scriitor ardelean.

42

Joi seara [ianuarie 1920]

Dragă amice,

Lucrurile merg greu de tot aici și se pare că și la Iași, după scrisoarea lui Petreanu. Grevele aici se țin lanț și lipsește orice materiale ca să poți

face ceva. Marvan îmi spune că dacă merge așa treaba mai departe, va fi nevoit să închidă atelierul. Mi-e frică că Iliescu nu se va întoarce cu hîrtie. Eu, pînă acuma, n-am nici o veste de la el. Mă mir pentru ce nu-mi telegrafiază. Berger, care s-a întors zilele acestea din Viena, îmi spune că în Austria nu există nici o mașină de nici un fel. Italienii le-au ras! Va trebui, îndată ce vom cunoaște un rezultat de la Fernic, să trimitem pe cineva la Berlin, care să facă tot chipul să ne aducă ce ne trebuie. Acolo se găsesc încă de toate, deși mă gîndesc cu groază că și acolo se vor împuțina cu timpul, căci toată lumea se aruncă pentru aprovizionarea tehnică și acuma asupra Germaniei.

Ți-am scris de Temișiana. Toată combinația a căzut: o aranjasem bine. Directoratele comerciale, care erau hotărîte să înceapă la date fixe, au căzut: ardelenii nu vor să primească funcționari de la noi.

Am dat pînă acum la Marvan pe următorii (cei cu semnul întrebării nu sînt sigur cine sînt; în tot cazul, mi i-ai trimes tu. Prin urmare, vei verifica. 2—3 nu-i cunosc de loc): Triandafil, Halipa, dr. Mironescu, Frunză [1], Nour, P. Bogdan, Demostene, Cazacu, Ciobanu, Bratu [2], Carp, Gore [3] (e scris dedesubt, dar nu de dînsul m-am încurcat), Papadopolina [4], Hogaș, dr. Leon [5], un necunoscut (?), Caragiale bătrînu, Iosif, I. Petrovici [6], Pătrășcanu, C. Botez, Philippide-senior, D. Caracostea, Topîrceanu, Spiridon Popescu, Octav Botez, Rebreanu, A. Toma, Jacotă [7], Stere (fotografia lui din urmă), Otilia Cazimir, I. Botez, Ibrăileanu, Artur Gorovei, Gh. din Moldova (altă fotografie, mai bună decît cea trimeasă de tine), Ștefan Popescu, Corteanu, Beldiceanu [8], Minulescu, Galaction, Weiss [9], ing. Hoisescu, general Panaitescu [10] (în uniformă), Spiru Haret, Delavrancea, Baltazar, Brătescu-Voinești, Herovanu [11], Codreanu, Simionescu, Sevastos, Olga Vrabie [12], Cioflec (?) (mi-ai trimes-o ?), Alexandrescu, Pascu, Tudor Pamfile [13], Philippide-junior, Jean Bart, dr. Manicatide, un alt necunoscut fotografiat la Heck, Pompiliu Pîrvescu, N. Gane, Bădărău, Sadoveanu, Radu Rosetti (această fotografie mi-a scos peri albi pînă ce am găsit-o. Nu o are nimeni. Am răscolit Bucureștii, dar am găsit-o după două săptămîni de căutare !), Rusu-Șirianu [14], Duiliu Zamfirescu, Dimitrie Anghel, dr. Bordea, Tzigara, Bassarabescu, Călugăreanu, Braniște, Antipa, dr. Lupu, dr. Rainer.

Pe Vlahuță nu-l găsesc. Mi l-a făgăduit ginerele său că mi-l trimete acasă, sînt acuma 6 zile, dar se vede că se opune familia. Pînă acuma nu mi l-a trimes. L-am luat din ziarul *Dacia*, dar Marvan îmi spune că nu va ieși. În tot cazul, eu îl mai caut. Duiliu s-a dus anume să se fotografieze pentru noi, dar cînd s-a dus la „Julietta" era grevă și gazul nu funcționa, așa că nu s-a putut fotografia. Din această pricină am luat chipul lui din *Viața la țară*, ediția „Alcalay". Dacă nu va ieși bine, mă tem că ne vom găsi beleaua, căci el ține mult la mutra lui. A primit să facă parte din asociație, cel puțin așa mi-a

spus Galaction, căci el a tratat cu Duiliu „chestiunea fotografiei". Ca să-l împăcăm, socotesc că va trebui să-l punem *întăiul.*

Ionescu-Sisești, Max Sanielevici, Madgearu au primit asociația, dar fără fotografie. Vor da articole cînd vor putea. M-am întîlnit și cu Gusti, care mi-a spus același lucru de dînsul, a vorbit, cică, cu tine. Pillat s-a înțeles cu mine, a primit asociația, mi-a dat fotografia și un volum, dar peste 4 ceasuri mi le-a luat înapoi (Vintilă!), spunîndu-mi că va colabora cînd va avea ceva, dar să nu-i pun nici numele, nici chipul. Prin urmare, *șterge-l!* Cu Artur Stavri [15], la fel, adecă a spus că-mi va da cînd va avea, fără nume și fără fotografie.

Îmi lipsesc fotografiile: Eugeniu Filoti, Răducanu (nu l-am întîlnit), dr. Tatușescu, Georgescu Constant, Chirițescu [16] (să nu fie vreunul din necunoscuți?), N. Davidescu, Eug. Crăciun, dr. Slătineanu, M. Ralea, dr. Ștefănescu-Galați, Parhon, Lecca, Ionel Teodoreanu.

Acuma, te rog citește cu atenție. Pe domnișoara Miller trebuie să o punem negreșit. Ea ne e devotată ca nimeni altul; lucrează pentru revistă (scrie o nuvelă) și pentru editură (voi avea în curînd, la 10 februarie, două romane engleze și un roman spaniol) și ne va da și reclame pentru revistă. În curînd va fi reintegrată în învățămînt cu *tămbălău,* acest lucru e sigur. Mai mult nu pot să-ți scriu asupra acestui lucru. Între atîția „fel de fel..." cred că poate merge și ea. Cine va protesta? Duiliu și Brătescu sînt prieteni intimi cu ea, și amîndoi îi zic „Margareto" și mi-au vorbit cu multă simpatie de nedreptatea care i s-a făcut. Uite, greutatea pe care ai simțit-o tu cu Ionel Teod[oreanu] o simt eu cu Margareta. În tot cazul, eu mîine îi cer fotografia și o dau la Marvan. Gîndește-te bine, nu putem să fim lași cu noi înșine, și apoi, dacă putem să-i facem un mic bine, de ce să nu i-l facem? Ea nu știe aproape nimic din toate acestea, dar eu sînt încurcat.

Cincinat și Mircea Rădulescu au primit. Mîne îmi dau fotografiile. Tot mîne mi-o dă și Ionel Slătineanu pe a doctorului Slătineanu. Va trebui să le dau la Brand, căci Marvan nu mai poate lucra lipsindu-i acizii.

Îți trimet cîteva reviste pe care le-am găsit. Am abonat prin Haiman revista la toate revistele italiene, nemțești, și englezești. Haiman zice că în 12 zile le avem, dar eu nu cred. Mai am încă o soluție, pe care voi întrebuința-o, încercînd să lucrez direct cu Berlinul prin Fischer, care e acolo. De voi izbuti, îți voi scrie. De nu vom avea revistele nemțești etc., vom apare și fără ele. Știu că e rău, dar ce să facem?

Îi voi scrie lui Caragiale propunerea ta. Bucățile cu care să înlocuim cîntecele le am; le aduc eu, sau ți le trimet prin cineva sigur.

Brătescu scrie nuvela. Mi-a spus că mi-o dă înainte de 7 februarie, pentru ca s-o aduc la Iași. El știe că la 8 avem consiliu. Acuma vorbesc cu dînsul

în fiecare zi, căci mi-am pus telefon. Am avut mare noroc cu asta: a avea acuma telefon la București este o raritate.

Adunarea rămîne la 8 februarie. Vom veni cu toții. Cred că și Săulescu va veni, căci el acuma e cam bolnav.

Ideea ta cu 100.000 de adrese, la urma urmei, nu e o imposibilitate. Cred că adrese vom avea. Pînă acuma am lista deputaților, a senatorilor (cu adresele lor), peste două zile am toți prefecții, primarii, ajutorii lor din regat. Am vorbit cu Mîndricel, prefectul de Vlașca, și peste două zile am toate adresele din Vlașca: advocați, medici, popi, ingineri, învățători — totul! Am regulat chestia asta la telefon cu el. Tot la telefon voi vorbi cu toți prefecții. Am căpătat un anuar mare. Am și anuarul nemțesc, e bun și acesta: nu știu de ce Petreanu îl disprețuiește pe ăsta. În sfîrșit, în curînd vă trimet multe adrese.

Dacă pui și prospectul 1 și 2, n-am nimica de zis în ce privește fundatorii. Eu susțineam asta, căci încă ne lucrează cineva. Mai zilele trecute am auzit că societatea noastră s-a desființat, căci s-a descoperit bani nemțești sau așa ceva, și cel întăi care s-a lăsat de ea a fost... Aristide Blank. D-ra M[iller]-Verghy mă asigură că vestea au lansat-o liberalii. Cînd a auzit Blank această veste, a rîs cu poftă. De aceea țineam eu să apară mutra lui Blank, Poni, Pașcanu [17] etc.

Cu toată publicitatea întinsă pe care am făcut-o (45.000 de lei, sau pe aici), lumea tot nu știe încă bine cum e lucrul.

Am vorbit cu Spiridon despre biblioteca țărănească. Cu Borcea [18] n-am putut vorbi, căci zilele acestea a fost cam bolnav și n-a ieșit.

Cu corespondenții din Ardeal n-am putut face nimic. Am căutat să văd pe deputații numiți de trio. Nici unul nu-i aici, sau poate că sînt, dar din atîta liotă cine naiba mai poate să-i găsească! Ei, dacă aș fi eu în Cameră acuma! Ce treabă aș fi făcut pentru revistă! Pentru Lupu *revista nu există*. De aceea nici nu mă adresez lui. Vorbesc cu Disescu [19]. Pe Sever Secula [20] nici nu l-am găsit. Să vedem. Pe Filoti nu-l pot găsi, orice fac. Acuma am rugat redacția *Adevărului* să mă anunțe la telefon. Crăciun parcă nu există. Din cîte mi-a spus, nimica nu mi-a făcut. Noroc că mi-a trimes cronica. Clișeele i le-am plătit 270 de lei!

Cu contractul... treaba ta! Dacă izbutești, cu atît mai bine. La Iași nu pot să vin încă, și mi-i frică că voi fi acolo în ziua de consiliu. La 2 fev. sînt martor la Curtea Marțială, și nu pot lipsi. Apoi cine face totul aici, dacă n-oi fi eu? Va trebui să regulez însă și aici în București un biurou, căci așa nu mai merge. Vom vorbi la Iași. Mi-i frică să nu nebunesc...

Ideea lui Bădărău e admirabilă! Bravo lui! Am și eu un volum aici, în colaborare însă cu el.

Pe Georgescu Constant încă nu l-am văzut. (Scrisoarea mi-a dat-o Herovanu marți seara, iar azi e joi).

Izabelei — știu eu? ... — mă voi adresa prin soră-sa. Dar cred să scutim prospectul de mutra ei.

Pe Sandu-Aldea nu știu unde să-l găsesc. Știu că e împotriva noastră. Voi cere-o.

Pe Filitis l-am văzut. A primit colaborarea, asociația; mîine am și fotografia. Are un studiu mare. A spus că, îndată ce-l va găti, ni-l va da. E un brav om acesta!

Pe Sion [21] l-am văzut. A rămas încîntat de vizita mea, mi-a făcut mari declarații de prietenie, mi-a spus multe de toate și a... primit colaborarea cu condiție... ca să nu facem politică. Natural, nu mi-am luat nici un angajament. De aceea nu-l pune: n-a primit. Motivul l-am înțeles lesne și chiar mi-a dat să-l înțeleg: e membru în consiliul „Cărții românești". Pe Nădejde (e bun) voi căuta să-l văd mîine. De asemenea pe Strîmbu.

De Teodorescu... ce să zic? Voi pune pe cineva să-i spuie. Mi-e greață — pardon de expresie, — de astfel de oameni.

De adrese, fii liniștit. Le veți avea.

Prospectul [cred] că trebuie făcut astfel: o parte (cei mai iluștri și mai bătrîni) de așezat diseminați printre text. Fiindcă n-au să încapă toți, cred că va trebui de pus o pagină unul lîngă altul —*dii minores* *. Iscăliturile să se puie în jurul mutrei, cu explicațiile necesare: „Al. Philippide, prof. univ. membru al Academiei Române". Trebuie de scos în relief aceste două lucruri: prof. univers. și membru al Academiei Române, dar acestea trebuiesc puse în josul numelui, nu în text. Aici (în text) trebuie puși simplu: G. Ibrăileanu, D. D. Pătrășcanu, Al. Al. Philippide etc. Ordinea trebuie să fie bătrînețea, dar și celebritatea: să începem cu Duiliu, Philippide, Brătescu, Rosetti etc. La urmă: Mircea Rădulescu (acesta ne-a înjurat și pe mine, și pe Stere), Philippide-junior, Caragiale, și la urma urmei Ionel Teodoreanu. Prospectul trebuie să se deie la cetit și să fie concludent.

Actele caselor vi le trimet. Wortman e de părere că trebuie să le cumpărăm. Cerban n-are gînd să facă nimic. Consultați pe Con. Drăcșăneanu, care a făcut actele de vînzare ale caselor.

În privința turnătoriei de litere, am vorbit cu Vergy. Vom lua și ofertele celorlalți.

Chestia cu Mironescu-Steinberg cred că e tranșată. N-a găsit Steinberg manuscrisul.

---

* Zeii mai mici (lat.).

Îți trimet: 1) Actele caselor cu referatul lui Wortman.
2) Niște reviste străine.
3) Bucățile lui Caragiale[22] în locul *Cîntecelor*.
4) 2 poezii ale lui Toma.
5) O poezie a lui Minulescu.
6) 2 plicuri de la Ralea.

Am scris rău, căci n-am unde să scriu: în biurou e frig, vai de capul meu!

Salutări prietenești,

D. D. Păt.

joi sara

Pe plic, următoarele adausuri:

„Telegrafiază-mi de primirea actelor și manuscriselor. Spune lui Cazacu că nu ne-am întîlnit la gară din pricina grevei tramvaielor, care a început în dimineața plecării lui, și nici trăsură n-am avut, așa că am sosit mai tîrziu".

[1] Axinte Frunză, profesor ieșean de limbi clasice, colaborator al *Vieții românești*.

[2] Traian Bratu (1875—1940), profesor la Universitatea din Iași, colaborator al *Vieții românești*.

[3] Paul Gore (1876—1927), avocat și om de cultură, colaborator al *Vieții românești*.

[4] Hortensia Papadat-Bengescu.

[5] N. Leon, naturalist specializat în parazitologie, vechi colaborator al *Vieții românești*

[6] I. Petrovici (1882), profesor de filozofie la Universitățile din Iași și București, colaborator al *Vieții românești*.

[7] M. Jacotă, profesor ieșean de limbi clasice, colaborator activ al *Vieții românești*.

[8] N. N. Beldiceanu (1881—1923), scriitor, colaborator al *Vieții românești*.

[9] Aureliu Weiss (1893 — ?), critic literar, colaborator activ al *Vieții românești*.

[10] Scarlat Panaitescu (1865—1938), geograf, specializat în topografie militară.

[11] Eugen Herovanu (1874 — ?), jurist, colaborator al *V.r.*

[12] Olga Vrabie, poetă, colaboratoare a *V.r.*

[13] Tudor Pamfile (mort 1921), scriitor și folclorist, colaborator al *V.r.*

[14] I. Rusu-Șirianu (1864—1900), publicist ardelean.

[15] Artur Stavri (1869—1928), poet, colaborator sporadic al *Vieții românești*.

[16] M. Chirițescu-Prior, scriitor mărunt, colaborator sporadic al *Vieții românești*.

[17] Mihai Pașcanu, profesor la Academia comercială din București; nu a colaborat la *Viața românească*.

[18] Ion Borcea (1879—1936), zoolog, profesor la Universitatea din Iași, era în acest timp ministru al învățămîntului și culturii.

[19] C. Disescu (1854—1932), jurist și politician burghez; nu a colaborat la *Viața românească*.

[20] Sever Secula, ziarist ardelean, vechi colaborator al *V.r.*

[21] V. Sion (1861—1921), medic, profesor la Facultatea de medicină din București.

[22] Probabil L. I. Caragiale, *Grădina amintirii*, *Jăluirea prohodului toamnei* și *Stanțe*, apărute în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 77—80.

43

București, 24 februarie 1920

Iubite amice,

De cînd am venit din Iași mă gîndesc mereu la situația societății și la toate eventualitățile. Pînă acuma n-am procedat cum trebuia.

Mai întăi trebuie de calculat *cu exactitate* cît va costa un număr de revistă. Eu de pe acuma cred că vom pierde *mult* la fiecare număr dacă vom continua să-l dăm așa cum am plănuit. Prețul de 8 lei și cel de 80 de lei anual e ridicul față cu cantitatea de hîrtie tipărită și plătită. Raționamentul nostru „că revista e articolul de lux al întreprinderii" îl cunosc, dar noi n-am avut în vedere cu luciditate toate prețurile de cumpărare ale materialului cu care lucrăm. Iată, de pildă, mi se propune, aici, în București, hîrtie cu 16 lei chilo. O putem cumpăra cu această enormitate? Iar dacă o vom cumpăra, păstrăm noi proporția în ceea ce vom produce? Desigur, e imposibil. Așa va fi și cu editura, și cu toate celelalte articole. Și atunci, concluzia e să fim prudenți Dăm numărul întîi de 12 coale, apoi pe celelalte le vom tot scoborî în proporție cu prețul stabilit. Toată lumea, aici, cînd a auzit de 80 de lei, a spus că e foarte puțin și m-a asigurat că nu vom ieși la nici un capăt. În definitiv, trebuie să facem ca *revista să producă.* Nici vorbă că nu trebuie să piardă. Pentru asta, cred că va trebui ca și bugetul revistei să fie mînuit de tine cu oarecare chibzuință din acest punct de vedere. Cred că autorii de care sîntem siguri vor trebui plătiți mai cu rezervă, cei pe care voim să-i cîștigăm, mai cu dărnicie. De asemenea, măsura ca toată lumea să plătească abonamente cred că s-a admis. De asemenea, spune-le la toată lumea, toți, fără excepție, trebuie să facă abonați în cercul cunoștințelor lor. Fiecare, dacă își va da silința, va aduce un abonat, doi, care altfel n-ar fi. Trebuie să avem în vedere 6.000 de abonați. De cînd am venit în București, asta e toată munca mea. Vom vedea rezultatul, încă nu-l cunosc. De asemenea, și cu anunciurile. Aici am luat toate măsurile în astă privință. Trebuie 200.000 de lei anunciur anuale. Corectura paginelor de anunciuri trebuie făcută tot cu aceeași grijă ca și textul dinăuntru. Atrage-i atenția lui Sevastos asupra acestui lucru. Nu numai ca exactitate de text, ci și ca fizionomie estetică. În privința traducerilor, am în acest moment gata *Pan* de Knut Hamsun [1], *Fraternitate* [2] de Galsworthy, *Drăcușorul* [3] de M-me de Ségur (pentru copii) și *Istoricul Statelor Unite* [4], tradus de Pisoschi. Acest din urmă cred că trebuie să facă parte din colecția sau seria *Cunoștințelor utile* (științifică nu merge). Trebuie să mai revadă textul traducătorul, de aceea nu pot să-l trimet încă. Această carte face parte din colecția nemțească a lui von Goeschen. Am spus lui

Pisoschi să-mi facă listă de subiecte, ca să alegem noi pe următoarele. *Statele Unite* e minunat — e chestie la ordinea zilei. Toate aceste traduceri vor trebui revăzute și corectate de membrii comitetului de editură GRATUIT. Îți cer acest lucru ție, șefului, în calitatea mea de administrator. Pentru treaba care o fac ei sînt de ajuns plătiți. Dacă însă vor corecta textul traducerilor, atunci lefurile luate nu sînt în zadar. Fiecare volum să se încredințeze *spre cetire și corectare unuia din membri prin proces-verbal în regulă, ca să fie răspunzător.*

În privința premiului pentru copertă, scrie-mi cîte premii și ce sumă, mărimea cărții și alte detalii. N-am unde să le dau deocamdată, că ziarele nu apar. Tu trimete-mi lămuririle acestea îndată,

Corectura d-rului Rotman trebuiește trimesă numaidecît aici, ori mie, ori d-rului Rotman, str. C. A. Rosetti, 23; mai bine mie. Clișeele (trei la număr) le trimet alăturat. Ele sînt proprietatea d-rului, căci le-a plătit el și voiește să le păstreze. Atrage atenția să nu le strice sau să le maltrateze, căci îi trebuie pentru o broșură. El va continua în numerele viitoare cu alte chestiuni similare.

Gogu Constantinescu nu voiește să dea articol. Zice să publicăm conferința. Cred că nu merge. El face o societate pe acțiuni „Industria sonică“ cu Banca Românească, între altele. Dar nu acesta e motivul pentru care n-a vrut-

Am primit fotografia d-nei Moscu, dar n-o mai dau la Marvan. E prea urîtă și apoi cred că nici plăcere nu i-am face. I-am scris de asta, spunînd că mi-a sosit prea tîrziu. Eu am scris și în provincie la diferiți amici pentru situația revistei. Îndată ce vor ieși prospectele, să-mi trimeteți vreo 200 și mie.

Prefața din acest pachet a *Poemelor* lui Wilde [5] e pentru un probar de literă; Toma [6] ar dori ca cu o literă asemănătoare să i se tipărească volumul pentru copii. Se poate? Scrie-mi despre asta. Eu m-am pus în legătură cu doi pictori pentru ilustrarea volumului. 20 de ilustrații. Să vedem.

Revistele nemțești n-au sosit încă. Haiman zice că vor sosi. Imediat vil le voi trimete. Dacă nu sosesc, cred că trebuie de anunțat la *Miscellanea.* Arghezi vra parale numaidecît. Nu știu ce să fac. N-are volumul: zice că are 15, dar trebuie să aleagă. Palavre, ca să puie mîna pe ceva parale. Sînt încurcat, dar îl voi refuza. *Tu ce zici?*

Antipa [7] ne va da articol. Weiss a trimes studiu literar [8]. L-ai primit? A rămas cam jignit că nu ne-am adresat de la început la el la cronica teatrală [9]. L-am consolat eu, dar nu s-a prins. Davidescu ne scrie amintiri din război [10]. Madgearu a spus că ne va scrie o cronică financiară [11]. Nu cred însă. Graur a spus ca să vadă primul număr, și atunci se va pronunț a dacă va scrie „polemicile“ despre care am vorbit. Constant C. Georgescu *e fără Severin.*

Igena Floru [12] e fata profesorului. Mă voi pune în contact cu dînsa. Am avizat-o prin tatăl său.

Lupu s-a ciocoit de tot. Are o curioasă concepție de măririle omenești și de raporturile lui cu foștii prieteni. Pe el nu putem conta în nici o împrejurare. Nu există.

Pe Sanda Filitti n-am văzut-o încă. Stă afară din București. Mă voi duce totuși la dînsa. Va rămînea pentru nr. 2.

Cu Motescu mă întîlnesc mîne. Îți voi comunica răspunsul.

Chiar acuma mi se dă scrisoarea lui Sevastos. Voi vorbi cu Dinescu. Voi mai pune și cîțiva deputați să prevadă lucrul cum e drept, relativ la chiriași și proprietari.

Am vorbit cu Dinermann [13]. Gheorghiu ne-a făcut foarte mult rău defăimîndu-ne la Wachtel și Dinermann. Am simțit lucrul. Spune lui Cazacu [14] ca la prima lui venire la București să caute să se întîlnească cu Dinermann și să-i explice motivul paraponiselii lui Ștefan Gheorghiu. Să-i spuie că s-a recunoscut singur vinovat și și-a cerut aproape iertare față de mine și de Petreanu. Dacă ne înstrăinăm simpatia acestor doi, e rău.

Am pierdut mult timp cu aranjarea chestiunii acoperirii copiatului. Am reușit numai în parte. Cînd vine Coandă, vom lucra împreună.

Prospectul să se trimeată cu oarecare socoteală, nu fără măsură. Să căutați adrese de cucoane din burghezia înaltă și să li se trimeată lor revista, nu bărbaților lor. Ele vor primi-o. Eu trimet azi administrației un șir de cucoane din nobleță și burghezie.

Trimet *Revue mondiale* [15] pe februar.

Salutări pretenești,

D. D. Păt.

[1] Vezi și nota 3, scrisoarea nr. 2 a lui P. Zarifopol.

[2] Nu a apărut.

[3] Nu a apărut.

[4] E. Daenell, *Statele Unite ale Americii*, Iași, Edit. „Viața românească", 1920.

[5] O. Wilde, *Poeme în proză*. Traducere de Al. T. Stamatiad, București, ed. Steinberg, 1919.

[6] Volumul proiectat nu a apărut.

[7] Gr. Antipa, *Dr. Emil Racoviță. Cu prilejul alegerii sale ca membru al Academiei Române*, în *Viața românească*, XII, nr. 4, iunie 1920, p. 82—90.

[8] A. Weiss, *Opera lui Henri Barbusse*, în *Viața românească*, XII, nr. 8, octombrie 1920, p. 272—280.

[9] În *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 148—150; cronica teatrală este semnată de Andrei Braniște.

[10] Nu a apărut.

[11] Nu a apărut.

[12] Igena Floru (+ 1926), scriitoare, publică în *Viața românească*, XII, nr. 4, iunie 1920, p. 91—95, schița *Tovarăș*.

[13] W. Dinermann, director al Băncii Marmorosch-Blank et comp., membru în consiliul de administrație al Institutului de arte grafice „Viața românească".

[14] P. Cazacu (1871 — ?), medic, vechi colaborator al revistei, membru în consiliul de administrație și director general administrativ al „Vieții românești".

[15] Recenzată în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie, 1920, p. 189.

44

București, miercuri 25 februarie 1920 *

Iubite amice [1],

Azi-dimineață am trimes prin d-rul Comonitză [2], deputat, un pachet cu 3 scrisori, dintre care una ție, trei clișee, adrese etc., etc. D-rul pleca la Neamț, așa că la Pașcani trebuia să le încredințeze cuiva. Cred că le-ați primit. Te rog îngrijește ca să se trimeată corectura d-rului Rotman (C. A. Rosetti, 23, București) sau pe adresa mea. El o trimete a doua zi după ce o primește.

Te rog regulează și tu ca prospectul să nu se trimeată în mod nechibzuit, căci ne costă enorme parale. Numărul din revistă să se scoată însă în 10.000 de exemplare. Trebuie de făcut mari sforțări pentru a putea plasa cît mai mult, fie abonamente, fie cu numărul.

Cu Brătescu am avut fixată azi o întîlnire, dar nu m-a așteptat așa după cum am vorbit. Îl văd astă-seară.

Spune, te rog, lui Demostene că mi se pare că a tratat cu ușurință chestiunea editurilor lui Iliescu ; de fapt, se cuvenea societății și acea a muzicelor lui Muzicescu [3] și a *Gazetei de Iași* [4]. Atrage-i tu atențiunea că totdeauna trebuie să aibă în vedere folosul societății, mai ales în cazuri similare cu acela al lui Iliescu, cînd cumpărarea tipografiei și a librăriei s-a făcut pe un preț ridicat. Am vrut să i-o spun chiar de atunci lui Demostene, dar n-am avut ocazia, și nu vreau să treacă lucrul fără să știe. Și părerea lui Petreanu a fost că Iliescu pe nedrept și-a reținut proprietatea acestor două edituri. Se înțelege însă că acuma nu mai trebuiește nimica pomenit.

Salutări prietenești,
D. D. Pătrăș.

[1] Scrisorile nr. 44—47 trimise la Iași, str. Lăpușneanu, nr. 33.

[2] Alex. Comonitză, medic și deputat, cunoscut al lui D. D. Pătrășcanu.

[3] Numeroasele ediții ale *Cursului practic de muzică vocală* (I—IV) apăreau la Iași din 1920 probabil în tipografia lui P. Iliescu.

[4] Pînă la 31 decembrie 1920 *Gazeta de Iași* a fost administrată de P. Iliescu.

---

* În același plic cu scrisoarea precedentă.

București, 29 februar 1920

Iubite amice,

De cînd am plecat, mai în fiecare zi am scris administrației, dar n-am pînă acuma nici un semn că a primit scrisorile mele, trimese recomandate Pe aici lumea mereu mă întreabă: „Cînd iese?" Trebuie să vă grăbiți cu prospectul, căci pierd oamenii răbdarea.

În privința numelor de care mă întreabă Sevastos, nu am, căci îți amintești că în sara cînd am făcut chestiunea asta ne-am oprit la Muntenia. Puteți trimete însă băncilor afiliate „Centralei din provincie[1]", bănci pe care le puteți cere lui Petreanu din anunciul pe care ni l-a dat această bancă spre publicare. Să li se facă cîte o scrisoare prin care să se roage numitele bănci să ne facă serviciul acesta. În același timp eu le-am pregătit o circulară pe care le va trimete-o centrala lor, prin care li se cere să ne facă abonamente la revistă. Abonamentele și anunțurile mă preocupă grozav. Pînă acuma am împărțit multe carnete, dar rezultatul încă nu-l știu. Trebuie să le spui tuturora celor care vin la redacție să facă abonamente. Fiecare din ei poate face 2—3, care altfel, poate, nici n-ar ceti revista. Să nu ți se pară lucru de dis prețuit acest procedeu: n-ai idee ce rezultate bune produce și picătură cu picătură sparge piatra.

Cu articolul d-rului Rotman ce s-a făcut? I s-a trimes corectura? El voia să schimbe ceva la sfîrșit și o aștepta. Adresa lui: *C. A. Rosetti, 23.*

Am cumpărat un vagon de hîrtie de la Letea, dar trebuie să mai așteptăm pînă îl vom avea. Sînt în vorbă cu o mare combinație de hîrtie și aștept pe Iliescu să sosească. În același timp, Coandă pleacă peste 5—6 zile la Praga după anumite mărfuri, în legătură cu Centrala băncilor din provincie.

Tatușescu mi-a dat un articol: cred că va merge ca cronică: *Despre rolul universităților după război*[2]. Săptămîna asta îmi dă un articol științific[3].

Am fost la Nădejde. El mi-a promis un articol în zece zile. Va răspunde lui Sanielevici în privința genealogiei lui Morțun, cu care Nădejde s-a ocupat în special[4]. Am vorbit cu el multe. El e gata să conducă o serie de volume, *seria socială*, în care ar intra lucruri celebre din toată lumea, care combat bolșevismul și *concepția materialistă* a istoriei, care, zice el, nu mai e la modă azi[5]. I-am spus să-mi aștearnă pe hîrtie ideile lui și apoi vom sta de vorbă.

În privința dicționarului lui și a tuturor cărților didactice pe care le avem în edituri, ne dă hîrtie Casa școalelor[6]. Greutatea e cu tiparul. Socec[7] mi-a cerut pentru o pagină (clișeu) 100 lei, Marvan, pentru același lucru

200! De aici se poate vede ce rol joacă într-adevăr valuta în toate prețurile acestea cămătărești.

Am fost la Slavici, chemat de el prin scrisoare. E bolnav greu, căci a ieșit cu astmă din Văcărești [8]; a amețit și a căzut de pe niște scări, rupîndu-și un picior. I-am dat 1.000 de lei pentru nuvela care ne-a trimes-o [9]. M-am gîndit că va intra cel puțin în trei numere, și deci nu e scump plătită. El are gata următoarele volume inedite:

1. *Întemnițările mele* [10] — volum de mare senzație. În această chestie, el mai are un volumaș — întemnițările lui din Ungaria — publicat, mi se pare, cu bucata prin niște reviste din Ardeal.

2. *Cel din urmă armaș* [11], roman.

3. Un volum pentru copii [12].

Eu i-am spus că luăm noi în editură aceste lucrări. Tu ce zici? Cred că primul se va ceti mult, cu oarecare introduceri. Cred că nici nu se poate macar strica.

Să nu uiți chestiunea cu Haret [13]; să se publice în numărul dintăi, deși revista lui Sanielevici [14] are să ne combată tocmai pentru asta: falimentul poporanismului!

Trimete-mi lista prețurilor fixate pentru scriitori, ca să le pot plăti îndată după apariția revistei.

Salutări prietenești,
D. D. Păt.

Brătescu a primit să facă apelul la Berna [15]. A spus că îl iscălește cu Duiliu și cu tine.

Răspunde-mi prin poștă de primirea acestei scrisori și a listei.

[1] Societate anonimă care centraliza o serie de bănci din provincie. Anunțul mai jos aminti apare multă vreme în paginile revistei.

[2] Articolul d-rului D. Tatușescu nu a mai apărut.

[3] *Helium*, în *Viața românească*, XII, nr. 3, mai 1920, p. 423—428.

[4] Nădejde va publica un volum despre *V. G. Morțun. Biografia lui și genealogia familiei*, București, Ed. Speranța, 1923, 280 p.

[5] Mărturie revelatoare asupra evoluției concepțiilor politice ale „generosului" I. Nădejde.

[6] Editura înființată în 1906 și reorganizată în 1918.

[7] Editor bucureștean.

[8] I. Slavici fusese închis la Văcărești pentru activitatea progermană desfășurată în timpul primului război mondial.

[9] În 1920 Slavici nu publică nimic în *Viața românească*.

[10] Volumul a apărut în 1921, la Editura „Viața românească" sub titlul *Închisorile mele*.

[11] Apărut în 1923, la Editura Cultura națională.

[12] *Povești*, ediția a 2-a, Buc., „Cartea românească", 1921.

[13] Apelul lansat de *Viața românească*, XII, nr. 1, februarie 1920, p. 172, pentru o subscripție publică în vederea ridicării unui monument lui Spiru Haret.

[14] *Curentul nou*, seria a II-a, nr. 1, februarie 1920, publica o serie de articole antipoporaniste, cărora Nicanor & co. le răspunde în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 167—169.

[15] Apel lansat de Romain Rolland, H. Barbusse, G. Duhamel pentru solidarizarea intelectualilor din întreaga lume, în scopul creării unei Internaționale a intelectualilor. *Viața românească* răspunde cu entuziasm acestei chemări (XII, nr. 1, martie 1920, p. 169—171).

46

Miercuri [*febr. 1920*] [1]

Amice,

Aseară am primit o telegramă urgentă de la Petreanu, prin care spunea să trimet actele imobilului; altfel: proces, daune. Telegrama era datată cu o zi înainte. Ce înseamnă asta? Actele ți le-am trimes ție prin Herovanu și mi-ai telegrafiat că le-ai primit. Descurcă tu lucrul cu Petreanu. Petreanu mi-a scris și el: nu știu cum, dar îmi pare liniștea prea mare la Iași. Nu înțeleg apoi de ce nu s-a[u] făcut o samă de lucruri: angajarea unui contabil, facerea carnetelor de abonament etc.

Noi venim duminică dimineața. Cred că se vor găsi două odăi la otel pentru Coandă și Simionescu. Poate ar trebui ca sara să mîncăm cu toții împreună. Dacă vei crede necesar (mie mi se pare că trebuie), atunci însărcinează tu pe cineva să se ocupe cu asta, sau poate Petreanu va aranja. Ceva modest. Vom plăti noi. Cred să vorbești cu Petreanu.

Umblai după anunțuri și adrese. Ce voi mai căpăta voi aduce eu. Aduc și un articol despre *Aurul României* a lui dr. Rothman. Mi-l dă vineri la 12. Mi se pare că vine și Gogu Constantinescu [2]. Zilele acestea am aranjat totul pentru urmare, în cazul cînd vine.

Înscrie în asociație pe inginerul I. Lupașcu [3]. Ne va da articole și va regula el totul cu Constantinescu. Am primit și fotografia lui Ștefănescu-Galați. N-am pe d-na Moscu și pe Ralea. Am dat statutele la *Monitor* și am regulat să apară cît mai iute. Altfel, nici în 3 luni nu apare, și noi nu sîntem constituiți legal pînă ce nu apare și publicația din *Monitor*.

Ai văzut cu Gheorghiu? A lăsat întîi să se publice actul constitutiv, să fie trecut cu 300.000 lei, și pe urmă reduce a treia parte. Mie îmi pare bine.

Am căpătat manuscrisul lui Mironescu [4]. Am plătit pentru asta 200 de lei. Toate cheltuielile pe care le-ai făcut tu ți le voi rambursa eu.

Nu știu ce hîrtie aveți la Iași, ce s-a făcut cu comanda de la Letea etc. Petreanu nu-mi scrie nimic. Brătescu mi-a spus că-mi dă nuvele [5]. I-am

spus și lui Popescu[6] de document, dar nu cred. Capul lor acuma nu e la revistă și literatură. Mîne mă voi duce la Rainer. Sînt foarte îngrijat dacă ai primit sau nu *anuarul, manuscrisul lui Corteanu și adresele.*

Salutări prietenești,

D. D. Pătrășcanu

[1] Scrisorile 43—71 sînt trimise în str. Coroi, nr. 4, sau la *Viața românească*, str. Lăpușneanu nr. 33.

[2] G. Constantinescu (1881), om de știință, creator al științei sonicității.

[3] I. Lupașcu (1885—1937), inginer, membru al Asociației, „V.r." ; nu a colaborat la revistă.

[4] Mironescu I.I., *În drum spre Braniștea*, apărută în *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 238—245.

[5] I. Al. Brătescu-Voinești, *Rătăcire...*, în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 5—10.

[6] Spiridon Popescu, *Din carnetul unui director (Documente omenești)*, în *Viața românească* XII, nr. 5, iulie 1920, p. 254—257.

47

Trimet *Istoria Statelor Unite*, tradusă de Pisoschi. Pe manuscris va fi însă un pseudonim. Trimet și două volume ed. Teubner și Goschen. Alegeți ce trebuie să mai traducă din *Seria cunoștințelor utile.* Traducerea trebuie revăzută. Pentru ușurare am trimes și textul original. Să nu se piardă, te rog. Trebuie restituite ambele volumașe. Mi s-a spus că e foarte greu de tradus. El propune: *India, Istoria geografiei, Istoria negoțului universal, Astronomia* etc. Alegeți!

c.p. militară
în același plic cu
scrisoarea precedentă

48

București, 6 martie 1920

Amice,

Zilele acestea a fost o nebunie pentru mine. Dacă nu pot căpăta un băiet care să mă ajute, macar cu alergătura, mă surmenez.

Pentru articole am vorbit cu Antipa, Caracostea, Davidescu, Madgearu, Tzigara, Graur etc. Mi-au făgăduit toți, dar încă nu mi-au dat nimică nici unul.

Trimete-mi lista cu onorariile. Brătescu-Voinești a rămas să se înțeleagă cu Duiliu pentru manifestul *Clarté*[1]. Până acuma n-a făcut nimica însă. Îi surîde ideea, dar e român ca toți ceilalți: se lasă mereu pe tînjală. Manifestul va fi iscălit de el, de Duiliu și de tine. Cred că pentru numărul 2 vom

avea o nuvelă de Brătescu [2]. Mă țin mereu de capul lui, mi-a spus subiectul, dar mi-e frică! Sub nici un cuvînt să nu apărem în editură numai cu un singur volum. Dacă se va tipări, îl ținem pînă cînd gătim încă 2—3. Pînă atunci coperta va fi gata.

Am vorbit cu Teișanu [3] pentru biblioteca copiilor. O va ilustra el în colori. Am regulat totul, de acord cu Iliescu. Va fi o inovație.

Traducerea lui Caragiale, *Pan*, e gata. E la Gherea. N-am avut vreme s-o iau.

Iliescu și Coandă pleacă la Viena. Am regulat împreună totul ce au de făcut. Pleacă luni dimineață. Lumea a început să piardă răbdarea cu revista. Trebuie să apară mai curînd. Prospectul pînă azi n-a apărut nici el.

Eu ți-am răspuns la toate chestiile, căci pînă cînd a venit Iliescu în București, în fiecare zi ți-am trimes cîte o scrisoare, *recomandată însă*, după dorința ta. Le-ai primit, nu le-ai primit, D-zeu știe!

Am scris la toți prefecții în Ardeal și Bucovina. Detalii, la Petreanu.

Mîne îți scriu iarăși prin Scriban [4]: sînt grozav de obosit.

D. D. Păt.

P.-S. A trimes Petreanu un chitanțier lui D. C. Ionescu, str. Vînători, 8, Brăila? Să trimeată *numaidecît*.

Sanda Filitti nu vrea să facă parte din Asociație: o opresc statutele nu știu cărei societăți. Va scrie însă la revistă.

[1] Vezi scrisoarea nr. 45 nota 15.
[2] Nu a mai apărut.
[3] M. Teișanu, pictor ilustrator.
[4] A. Scriban, lexicograf, profesor la Liceul internat din Iași.

49

București, 4 april 1920

Amice,

Numărul 1 a produs o impresie colosală în oraș. Cîte numere ați scos? 10.000? Ori ați scos mai puține? În acest caz ați făcut o mare greșeală. Aici a fost o adevărară bătaie pentru a căpăta la librării un exemplar. Ce fel de socoteală a făcut administrația cînd a trimes într-un oraș ca Bucureștii 300 de exemplare? De ce am mai făcut atîta tămbălău și reclamă? Ca să se vîndă 300 de exemplare? Atîta se vinde și din revista cea mai idioată. Dacă în București s-ar fi trimes 2.000 de exemplare, și încă ar fi fost foarte puțin. Am cerut telegrafic urgent 500, apoi prin Moțet [1] am spus să mi se trimeată

îndată 1.000 de bucăți. De atunci sînt mai multe zile și n-am primit nimică. Nici nu știu ce să spun librarilor și celor care cer numărul. Aud că în toate părțile a fost tot așa. Jean Bart îmi spune același lucru de Galați. Grosu[2] a vîndut tot ce i-a trimes într-un ceas, apoi n-a mai avut ce da.

Va trebui să se scoată o nouă ediție. Să se vadă cam ce număr de exemplare va trebui să tragem pe viitor. Eu socot că 20.000. Dau cifra aceasta, dar voi, de la Iași, puteți mai bine să vă dați samă de toată țara după răspunsurile primite. Trimet reviste nemțești și italiene. Botez tot nu se lasă de ticăloșii. Ai văzut ce-a publicat în *Izbînda* [3]? Notița e dată de Teodorescu, care pocnește de necaz. De altfel, toți dușmanii noștri au rămas paf! Numai laude primesc din toate părțile pentru chipul cum e făcut numărul 1. A plăcut mult Rosetti [4], Duiliu [5], Topîrceanu [6], Pamfil [7] și Kornblum [8] al meu a plăcut. Mai puțin Brătescu [9], Sadoveanu [10], Coșbuc [11]. Cronica feminină [12] a ta e minunată și *Cîrlova* [13] de asemenea.

Bucata d-rului Tatușescu trebuie scoasă în 50 de exemplare separat. Ține la acest lucru și nu-i putem refuza. (*Helium*-ul.). Te rog ia tu măsuri să nu se uite.

Revista a ieșit, de altfel, prost de tot în privința tiparului, cernelei, hîrtiei etc. Mare păcat! Ce vom face pentru numerele viitoare? Vă trimet și scrisoarea lui Iliescu din Praga. Mare lucru n-a făcut.

Eu am fost ocupat cu procesul meu. Mîne sara am termenul, dar aud că Alexandrescu e bolnav. Mare încurcătură mi-a făcut chestia asta. Nici la revistă nu mă pot gîndi, nici la proces. Te-am rugat ceva pentru Costică Botez [14]. Îmi trebuie negreșit, măcar că tu nu vei înțelege nimica de ce e vorba.

Ai primit scrisoarea în care îți ceream numele poetului italian?

Băiatului lui Gherea [15] i-am dat 1.000 de lei. Scrie-mi ce fac cu Caracostea. Vrea parale, dar eu nu știu în ce măsură să-i dau.

Umblu după manuscrise. Trebuie să grăbiți numărul, care să iasă pe viitor la dată fixă. E prima condiție. Apoi trebuie să vă decideți să puneți chiar pe copertă undeva, mai la dos, pentru autorități, instituții etc. prețul abonamentului anual la 200. Trebuie numaidecît asta.

Scrisoarea asta ți-o scriu în grabă. Dacă mă liniștesc, îți voi scrie mai mult și mai cu sistem. Cu expediția numărului întăi a fost aici o nebunie: a trebuit să fac eu și cu băiatul meu toate formalitățile poștei, căci poșta n-a voit să l[e] facă, deși n-a fost lipsită de bunăvoință. Am primit retururi puține. Mi se pare că s-au făcut erori și cu trimeterea și alegerea adreselor: au fost făcute puțin inteligent.

Salutări

D. D. Păt.

Pune întotdeauna dată la scrisori.

Te rog pune numaidecît în numărul II recenzia cărții lui Antonescu *Roumanie en images* [16], pe care ți-am adus-o eu de la Galaction. Ne facem de rîs altfel cu Antonescu.

[1] C. Moțet, funcționar, fost coleg de școală cu M. Sadoveanu.

[2] Librar gălățean.

[3] În ziarul *Izbînda*, nr. 474, 2 aprilie 1920, I. Botez publicase nota în jurul unei poezii a lui Coșbuc, în care declara că poezia *In opresores*, apărută în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 57—58, fusese lăsată nu revistei, ci lui personal, de către poet. În *Izbînda* nr. 475, aprilie 1920, D. D. Pătrășcanu dezminte categoric afirmația lui I. Botez.

[4] R. Rosetti, *Un suflet mărinimos (1821)*, în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920 p. 81—91.

[5] Duiliu Zamfirescu, *Ce-a mai fost?...* *idem*, p. 11—12.

[6] G. Topîrceanu, *Infernul*, *idem*, p. 101—107.

[7] T. Pamfile, *Delegațiile de la Epureni (documente omenești)*, *idem*, p. 51—56.

[8] Personajul principal din schița lui D. D. Pătrășcanu, *Un temperament.*

[9] I. Al Brătescu-Voinești, *Rătăcire...* *idem*, p. 5—10.

[10] M. Sadoveanu, *Primăvara*, *idem*, p. 124—129.

[11] Vezi nota 3.

[12] C. Vraja *În zigzag (Cronica feministă)*, *idem*, p. 146—147.

[13] G. Ibrăileanu, *Cîrlova*, *idem*, p. 95—100.

[14] Const. Botez.

[15] I. D. Gherea.

[16] *La Roumanie en images*, album editat la Paris de arhitectul Petre Antonescu, este recenzat în *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 329, de G. Galaction.

50

[*după 4 aprilie 1920*]

Dragă amice,

Trimet manuscrisul lui Weiss și o nuveletă a d-șoarei Floru. Coperta — nu mai poate fi vorba de premii. La aceste trei-patru cărți vom face o copertă provizorie, cu fotografiile deasupra. Apoi ne vom fixa la ceva definitiv. Peste cîteva zile vă voi trimete o schiță. Teișanu, pentru moment, lipsește din București.

Revista a făcut senzație, după cum ți-am scris. Îi lipsește însă programul ca să facă din ea un instrument de luptă și, deci, o operă cu viață. Desigur, i-l vom da. Poate acest lucru îl vom face cînd va veni Stere. El este pe drum spre țară. S-a mai oprit nu știu pe unde.

Din amnistie noi sîntem scoși — unii zic că nu. Probabil că e vorba de socialiști, și pentru a nu beneficia și ei, vom sta și noi cu această sabie a lui Damocles deasupra capului. Noroc că nu mai face nici o impresie la nimeni.

De Bogdan trebuie să ne scăpăm numaidecît. El este o adevărată nenorocire pentru noi.

Să fie multe recenzii și miscellanea să fie bogată. Place asta mult. Eu voi face multe abonamente și va trebui să ne gîndim serios la mărirea tirajului.

Te rog să pui *Theano* [1] și *Roumanie en images* a lui Antonescu.

Articolele scurte au fost foarte bine scrise, dar cred că trebuiesc mai lungi, ca pentru o revistă. Știu că nu se pot comanda, ci numai improviza, dar îmi spun și eu părerea, căci cred că simți și tu lucrul că așa trebuie să fie.

Ce faci cu Nenițescu?

Cu Caracostea — vrea o mie de lei poate și în contul altor lucrări. Ce să fac? Răspunde-mi îndată. Să pui ceva de Slavici.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] Dionis (pseudonimul Margaretei Miller-Verghy), *Theano*, Paris, 1919, recenzat de C. Vraja în *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 328.

51

[*aprilie 1920*]

Amice Ibrăileanu,

Îți trimet *Contemporary Review*. Cred că va fi vreme să se facă repede o dare de samă [1].

Îți trimet un volum de versuri al lui A. Rally, un „geniu" de al lui Iorga: este tînărul care, după el, promite etc., etc. Versurile sînt slabe. Una din poezii, *Afinitate*, cred că merge. Dacă-i pui nota 6, cred că din tactică (trebuie să facem oare?) ar fi bine s-o pui într-un număr [2]. Poate tu alegi alta. Tactica ar privi raporturile noastre cu Iorga.

Te rog fă în numărul acesta recenzia lui *Theano* al Margaretei. Spune că sub numele de Dionis se ascunde Marg. Miller-Verghy. E cu voia ei.

Trimete repede prospectele. Și revista să urmeze iute prospectelor. Am regulat să vi se trimeată pînă la una-alta 5 kgr cerneală neagră pentru tipar.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] *The Contemporary Review*, martie 1920, este recenzată în *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 348.

[2] Nu a mai apărut.

52

[*aprilie-mai 1920*]

Amice,

Am fost bolnav: intoxicat. Îți scriu pe scurt, căci pleacă trenul. Caragiale primește „ciorapii". D-șoara Floru primește să nu se publice *C. C. Costache*. Să i se restituie însă.

Rosetti e indignat că nu i se trimet corecturile. Vă trimet clișeul lui.

Brătescu mă poartă cu vorba. Pe Duiliu nu l-am văzut. Generalul Văleanu e în Ardeal (biletul de tren).

Trimete-mi înainte sumarul nr. 3 pentru reviste și ziare.

Mîne primești o scrisoare lungă.

Salutare,
D. D. Păt.

53

mai-iunie 1920

Numaidecît
pentru nr. 4

Amice,

Îți trimet această cronică financiară[1]. Am căpătat-o, este acum jumătate de ceas. M-am uitat prin ea, mi se pare interesantă și originală, dar, căpătînd-o tîrziu (la ceasurile 5 p.m.), la 8 am dus-o la gară.

Eu vin la Iași duminică, căci plec sîmbătă cu trenul de sară. Dacă cumva n-am biletul de *wagon-lit*, atunci plec negreșit duminică și sînt luni. Cred însă că voi pleca mîne sară.

Anunță, te rog, pe Iliescu și roagă-l să-mi trimeată o trăsură să mă aștepte la gară, căci aduc mai multe coli din *Dicționar*[2] și ceva hîrtie.

Salutare,
D. D. Păt.

[1] C. D. Ioanid, *Dezastrul financiar și individualismul deplasat al statului*, apărută în *Viața romînească*, XII, nr. 5, iulie 1920, p. 258—294.

[2] Se referă la *Dicționarul latin-român* al lui I. Nădejde.

54

București, 9 iunie 1920[1]

Iubite amice,

Sînt singur de la 1 iunie. Băiatul meu și-a dat demisiunea, așa că totul a rămas să fac eu. Înțelegi ce va să zică asta? O scrisoare recomandată sau

o telegramă (n-am nici om și nu găsesc) mă fac să pierd cîte 1/4 de zi, căci trebuie să fac coadă la poștă. Totul, și lucruri mici și mai mari, numai eu! De aceea, dacă nu găsesc vrun ajutor, voi lăsa dracului și revista și editura, căci înțelegi, cred, că chiar un om năzdrăvan dacă aș fi, și tot greu aș putea s-aduc la îndeplinire trebile dintr-o zi. Zilele acestea le-am pierdut cu Casa Școalelor, căci acuma s-a distribuit hîrtia pentru autori. Nu pot să-ți spun nici cît de revoltat am fost. Dar, în sfîrșit, sper că am izbutit să căpătăm și noi puțină hîrtie, care cît pe ce era să se ducă la alții. Îți voi scrie anume cîtă e.

Cu Brătescu nu se poate face, după părerea mea, nimica. Capul lui nu mai e la asemenea lucruri. Acuma aud că e numit și director general al teatrelor! E deci directorul prin excelență! Cred că numai într-un singur fel l-am putea hotărî să mai scrie: să repetăm rețeta întrebuințată în nr. 1 [2]. Face? Dacă crezi, răspunde-mi!

Clișeul lui Radu Rosetti l-am trimes prin Filitti. Cred că l-ați primit.

Împrumutul lui Löbel l-am dat de-atunci: îți anexez chitanța lui.

Voi lua lista colaboratorilor și mă voi duce la ei. M-am adresat pînă acuma lui Tzigara (nu-mi dă, scoate el o revistă de artă), Mehedinți („e grozav de ocupat"), Rotman (scrie un articol: *Generatorii de energie din România mare* [3] etc.), Antipa (mi-a dat articolul pe care ți-l alătur. Cred că e bun, căci e de actualitate și a făcut aici zgomot. E concis scris și e bine să publicăm și noi despre Racovitză, căci am de gînd să mă adresez lui. Articolul acesta, raportul lui Antipa, nu va apărea în *Analele Academiei*, căci mi l-a dat mie pentru revistă).

Mă voi adresa și la ceilalți de parte științifică.

Ca să mă ocup în primul rînd de revistă, știu, așa e, dar te întreb, pot? Dacă zilele acestea nu mă duceam la Casa Școalelor mereu, atunci ce făceam cu Nădejde? Ne turna un proces de ne mergea pomina. Prin urmare, totul cu măsură. Dar eu am aici o mie de chestiuni și sînt singur. Asupra cuvîntului din urmă te rog să meditezi, mai ales față de numeroasele telegrame pe care zilnic le primesc de la Iași.

Reviste nu sosesc. Cărțile comandate n-au sosit. Îndată ce vor sosi revistele, vi le voi expedia ca și mai nainte. Ce pot face dacă nu vin? Probabil grevele de prin Italia, Franța etc. sînt pricina. Lămuririle în privința lui Filitti cred că vi le-a dat singur.

Volumele lui Topîrceanu [4] și Sadoveanu [5] au fost puține, și am trebuit să le dau și pe ale mele (care erau destinate gazetelor). Acuma au sosit, și gazetele vor vorbi. Voi da și un anunț special într-un ziar, două.

În privința autorilor străini, mă voi interesa.

Voi da lui Rosetti lista cărților pentru Berlin [6].

Amintirile alăturate (D. Tatușescu) nu cred că merg [7]. Cetește-le, de altfel, și tu.

Radu Rosetti e supărat pe voi că nu i-ați trimes corecturile. Pe chestia aceasta e intratabil.

Gherea (Ionel) s-ar angaja să traducă din nemțește: Seide Borowitz-Shobl, *Nuvele fantastice* de Meyrink [8], de asemenea din rusește (cu ajutorul mamei lui). Ce zici? Dorește să știe dacă nu-i putem da însă un procent de atîta la sută. Cît? Rămîne să vedem noi. Răspunde-mi repede la aceasta, căci tot vine după răspuns.

Am luat notă de *Biblia* lui Galaction.

Îți trimet și propunerea lui Caracostea. Vezi ce vra din scrisoarea adresată mie. Dacă crezi că face, răspunde-mi. Tot ce-ți trimet eu și nu publici pui deoparte și îmi dai înapoi cînd vin la Iași sau cu altă ocazie.

Salutare,

D. D. Păt.

[1] Scrisoarea nr. 54 este trimisă la Iași, str. Lăpușneanu, nr. 33.

[2] Adică de a i se publica schițele în fruntea revistei și de a fi bine remunerate.

[3] Nu a apărut.

[4] G. Topîrceanu, *Strofe alese. Balade vesele și triste*, Iași, Edit. „Viața românească", 1920

[5] M. Sadoveanu, *Umbre*, Iași, Edit. „Viața românească", 1920.

[6] Radu Rosetti pleca la Berlin, de unde avea să țină la curent revista cu publicațiile germane.

[7] Nu au apărut.

[8] Nu au apărut.

55

[*iulie-august 1920*]

Iubite amice,

Aici lucrurile merg bine: mărita afacere (cu colțul) va fi tarapana Astăzi sînt zile unde se fac 75—80.000 de lei. În sfîrșit, acuma sînt liniștit, deși mai avem foarte mult de lucru pentru a fi cu totul bine.

Am văzut pe Ioanid [1]. Am avut mare bucluc. Nu știu de unde a scos că plătim o sută de lei pagina! Îți închipui acuma cum a rămas cînd i-am dat 400 lei. A zis că se simte mirat și jignit. A refuzat banii pînă ce îmi vei trimete tu răspunsul de la Iași. Căci eu i-am spus că voi scrie și voi supune vouă cazul. Eu i-am dat de la mine 500 (cinci sute), dar el a zis că așteaptă răspunsul de la Iași. Are un studiu pe care ar putea să ni-l deie nouă; e prea mare însă. E intitulat: *Statul și colectivitatea față de pagubele suferite de particulari din cauza războiului* — cam 120—130 pag. de manuscris. Prin urmare, mai mult decît de două ori manuscrisul trimes și publicat. Dacă crezi că se poate

publica cu urmare, atunci el vrea un preț global pe care-l va face el. În urma convorbirii lui cu mine, s-a convins pe jumătate că el e de vină cînd și-a închipuit asemenea năzdrăvănii, și acum la dînsul nu e decît starea jalnică între ceea ce se aștepta și pe care făcuse deja planuri (credea că va lua cel puțin 2.000 lei) și între realitate.

Răspunde-mi *îndată* ce să fac cu el. Eu i-am propus 500 lei — tu poți să-i mai dai vreo sută. Oricum, hotărăște tu. Luni va veni după răspuns. Pînă atunci să-l am negreșit. Deci să-mi fie trimes la „Alcalay" cu curier special.

Îți trimet în curînd bucățile mele, pentru „Foi volante". Să mă crezi că n-am avut vreme să mă ocup de ele. Dar le va veni rîndul, și țin să ies și *eu în primele numere.*

Îți alătur niște vignete pe care Librăria „Alcalay" le-a făcut pentru cărțile editate și tipărite aici în București. Acea cu omul gol va fi pe dosul cărții. Monograma, în față. Dacă credeți, puteți să adoptați și voi aceste embleme, modificînd vigneta din dos cu alte lucruri în locul „Librăriei «Alcalay»".

Ia măsuri tu ca revistele pentru ziare să mi se trimeată mie, în pachet colectiv, la Librăria „Alcalay". Asemenea și volumele apărute, să mi se trimeată tot mie, pe viitor, în pachet colectiv, cu mențiunea *pentru ziare,* și anume, să mi se însemne pentru care ziare. Numai așa vom avea recenzii favorabile. *Altfel,* eu nu-mi iau nici o răspundere. Braniște, cu de la sine putere, a luat de la Victor Eftimiu [2] un bilet în numele nostru. Ce vrai să faci cu *Cronica teatrală?* Răspunde-mi, pentru ca să regulez. Îți voi mai scrie și cînd vine Costin Iliescu. Librăria din Iași s-a mai dres ceva? Răspunde-mi tu.

Salutare,

D. D. Păt

Vorbește tu cu Gheorghiu Ștefan să achite ceea ce a subscris (300.000 lei).

[1] Articolul citat mai jos, al economistului C. D. Ioanid, nu a apărut.

[2] Victor Eftimiu era în acel timp director al Teatrului Național din București.

56

Amice [1],

Socotesc că trebuie să dăm lui Ioanid 1.000 de lei. Gîndește-te. E un cap și trebuie să-l cîștigăm negreșit. Această scrisoare ți-o scriu în urma celeilalte.

Răspunde-mi *imediat.*

Salutare,

D. D. Păt.

[1] În același plic cu scrisoarea precedentă.

[august 1920]

Cu „Alcalay" s-a terminat! Cînd ne vom întîlni, îți voi istorisi tot martirajul prin care am trecut. O parte din el îl cunoaște și Petreanu. Miercuri ce vine iscălim contractul definitiv. L-am fi iscălit și pînă acum, dar lipsește din București Alcalay și vine miercuri.

L-am văzut pe Stere. Mie nu-mi spune nimic din planurile lui, dar le cunosc, căci le-a spus altora. Sînt mai mult decît indignat! Dar, în sfîrșit... vom vedea!

Stere nu admite mai puțin de 160 de pg., nu vrea să i se micșureze broșura [1]. În privința titlului, pune-i tu unul potrivit.

Lui Suchianu s-a[u] trimes banii [2].

Galaction a spus că mîne trimete recenzia lui Tzigara.

Am dat anunțuri pentru cărțile voastre: le-am anunțat pe toate.

Trimet prefața lui Nădejde [3]. Dă-o, te rog, lui Petreanu sau Iliescu. Nădejde mi-a scris că pe copertă să se puie și pe fata lui (Gesticone), dar eu nu știu ce e de făcut. Îți trimet în curînd și pentru *Foi volante* cele două bucăți ale mele; n-am avut vreme pînă acum, ocupat cu trebile societății și cu corectarea manualelor de cetire, istorie etc.

Am foarte multe lucruri de vorbit cu tine, dar le las pe cînd ne vom vedea. În curînd voi veni la Iași.

Spune, te rog, lui Petreanu că consiliul să fie de duminica asta ce-a trecut (22 august) în două săptămîni. Voi veni mai devreme și eu și Coandă pentru a regula chestiunile preliminarii.

Salutări prietenești,

D. D. Păt.

P.-S. Aderca are o piesă la voi în manuscris [4]. Trimete-mi-o mie sau mai bine lui, recomandat. Mă plictisește mereu și trebuie să scap de el.

D. D. P.

[1] C. Stere, *În literatură*, Iași, Ed. „V. r.", 1920.

[2] Onorariul pentru articolul lui D. I. Suchianu, *Thomas Hardy*, din *Viața românească*, XII, nr. 2, aprilie 1920, p. 220—226.

[3] Prefața lui I. Nădejde pentru *Dicționarul latin-român*. Pe coperta acestuia apare, conform dorinței lui, exprimată mai sus, și Amelia-Gesticone Nădejde, în calitate de coautoare.

[4] Piesa nu a apărut (vezi scrisoarea nr. 38, corespondența Hortensiei Papadat-Bengescu).

58

[1920]

Amice,

Nu vreau să mă scuzez ori să mă explic. Nici n-aş putea. Un lucru ţin să-ţi spun: am rămas grozav de surprins cînd am înţeles că eşti jignit... Judecînd acuma lucrurile obiectiv, văd că ai avut dreptate. Te întreb însă: nu cred eu în tine? Îţi apreciază lucrările tale mulţi *aşa* cum le apreciez eu? Atunci? Era vorba de valoarea comercială a 4 lucrări şi am crezut că servesc interesele societăţii alegînd pe Cyrano [1], Topîrceanu, Rosetti şi Gherea [2]. Îţi afirm că am pierdut cu totul din vedere că e volumul tău nou [3]. Am crezut că era vorba de reeditarea unui volum vechi. Numai aşa trebuie să mă judeci, căci, dacă n-aş fi avut această întunecare, aş fi zis tot cu aşa tărie că volumul tău, şi nu altul, trebuie să apară, chiar dacă ar fi fost vorba numai de *trei* lucrări. Dar e de prisos să mai lungesc această scrisoare, care mă costă mai mult decît îţi închipui. Vina mare, dacă e vreo vină, o ai tot tu. Mai mult nu pot să-ţi spun acuma, dar va trebui să ţi-o spun odată, pentru ca să înţelegi cum trebuie şi absenţa mea intelectuală de asară, şi brutalitatea cu care ţi-am răspuns la una sau două din întrebările tale. Cînd vom vorbi asupra acestei chestiuni va trebui să o facem în interesul societăţii; te asigur că susceptibilitatea ta (motivată) va face loc altor sentimente. Crede-mă.

Salutări prieteneşti,

D. D. Pătrăşcanu

În învălmăşeala sufletească cu care am ieşit de la tine, am uitat în odaie fotografia d-nei Papadat. Trimeti-mi-o cu vreo ocazie.

[1] Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac*, tradus de M. Codreanu, apărut în Ed. „Viaţa românească".

[2] C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul ţărănimii*, Iaşi. Ed. „V.r." 1920, colecţia „Foi volante".

[3] Se referă sau la *Note şi impresii*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", sau la *După război*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1921, colecţia „Foi volante".

59

[1920]

Amice,

Îţi scriu şi de aici. Sînt situaţii sufleteşti, pe care oricît ai crede că le înţelegi, rămîn neînţelese pentru altul, mai ales cînd e vorba de cotiturile intime ale cuiva. De o astfel de situaţie psichică e vorba în sara aceea neghioabă şi, prin urmare, renunţă, te rog, la explicaţiile tale, cel puţin pînă

cînd voi veni eu la Iași. Nici prin gînd nu mi-a trecut că părerea mea ar fi putut îndepărta apariția volumului tău din lucrările cele dintăi ale editurii noastre. Nici prin gînd nu mi-a trecut că răspunsul meu ar fi putut să te nemulțumească măcar puțin, întrucît era vorba de o anumită hîrtie, și nu de alte probleme. În sfîrșit, nici prin gînd nu mi-a trecut că va ieși de aici o chestiune. Doar am fost și împotriva apariției lui Sadoveanu — și chiar în ziua aceea i-am spus ca să îngrijească numaidecît de un volum. Atunci ar urma că sînt nebun. O crezi? Și, cu toate acestea, văd că ai avut dreptate să te superi și tocmai de asta sînt trist. Avînd conștiința că n-am nici o vină (te vei convinge și tu la timp) și cunoscîndu-ți și seriozitatea ta, și comprehensiunea ta largă, sînt sigur că Topîrceanu îmi va telegrafia rezultatul, așa după cum îl aștept eu. Pentru ca să ajungă această scrisoare la tine, a trebuit să înfrîng oarecare regule de protocol și să fac niște sforțări nepotrivite cu sărbătorile mari creștinești.

I-am scris și lui Tipîrceanu ce cred eu că e de făcut cu primele 2—3 lucrări. Voi, însă, hotărîți cum veți crede de cuviință în privința asta. Ți-am vorbit în sara ceea de valoarea comercială (mă gîndeam mereu la lucrări *de longue haleine* *: sînt sigur că volumul tău se va vinde tot așa de bine ca și orice volum de literatură bună. Am făcut azi o mică anchetă pe la librării, anunțînd apariția volumului acestuia: și la „Alcalay" și la „Segal" și la „Socec" îl așteaptă cu nerăbdare. Sfetea a protestat, spunînd chiar că volumul acesta i l-ai făgăduit lui. Am cîștigat și trei librari printre acționari. Prin urmare, nu fi drept, fii indulgent.

Salutări prietenești,
D. D. Pătrășcanu

60

5 ianuarie 1921

Amice,

Cu revista ai toată dreptatea: cînd o deschid, mi se face negru înaintea ochilor. Nu pot face nimica, cel puțin pentru un moment: n-avem parale!

Eu nu mi-am pierdut speranța; pentru moment eu sînt aici un martir. De cînd a venit Petreanu aici, eu nu mai am zi bună nici cu Alcalay, nici cu Benvenisti [1], iar focul l-a deschis el, Petreanu, întăi, contra mea. Nu știu ce spune el sau ce gîndește, dar eu știu un lucru: venirea lui, în loc să folosească

---

* De lungă respirație (fr.).

societății, a adus dezbinare. Mai știu încă — și aceasta e lucru grav — că tot ce i-am spus lui în cele trei zile de la început, crezîndu-l că e alături de mine, a spus lui Alcalay (aici am dovezi palpabile).

De cînd subscripția n-a reușit, aici s-au întors lucrurile în rău. Se urmărește *ceva* pe care nici nu-l știu. O desfacere? O ruinare? Nu știu. Dar e ceva netolerabil. Coandă va intra în direcție și se va ocupa de bani, și eu mă voi ocupa (mai am încă speranțe!), dar pentru moment, dacă ai ști care e situația mea, m-ai plînge. Trebuie să ne îngrijim de revistă. Eu probabil că pînă la urmă voi ieși din direcție, rămînînd numai administrator delegat literar. E păcat să-mi pierd vremea cu lucruri pe care, la urma urmei, le poate face și altul. Atunci mă voi ocupa numai de revistă și vei vedea tu ce voi putea să fac eu! Atunci voi putea scrie. Cărțile mele se caută strașnic. (Toate cărțile trimese de la Iași se vînd admirabil, dar în toate acestea d-ra Stoica merită toată recunoștința noastră. În fiecare zi îi admir zelul și mai ales tactul admirabil în viesparul în care se găsește.)

Am trimes banii lui Suchianu prin Blank (4.000 lei) [2].

Am plătit colaboratorii așa cum mi-ai spus. Au mai rămas doi pe care nu i-am văzut încă. Am plătit așa cum mi-ai spus tu, cu o mică schimbare pentru Marcu [3]. Lui nu-i dădusem nici un ban pînă acuma, din pricină că mă jenam să-i dau o sumă mică, și acuma i-am dat odată și pentru tot din urmă. Se făcea 475 lei (cu totul). I-am dat 500 lei. Trimet toate chitanțele în regulă.

Pe zidurile capitalei au apărut afișele *Orizontului* [4], revistă săptămînală. Nu știu încă cine o scoate.

Keynes [5] se vinde colosal. E cel mai mare succes de librărie. Nu știu cum merge lucrul la Iași cu dînsul...? N-ar fi rău să-mi scrii.

Trebuie să tipărești și nuvela d-rei Miller. Ea a fost foarte supărată din pricina articolului lui Crăciun [6], care, pe nedreptul, a vorbit rău de Maison d'Art. Acolo nu e numai o simplă prăvălie, ci și un salon de literatură unde cetește Brătescu-Voinești etc., etc. Am împăcat-o. Trebuie publicată nuvela ei. Ne pierdem simpatiile.

Deseară mă duc la Stere. El mi-a trimes manuscrisele cu apostila lui, pe care ți le trimet. Unul nu e bun! l-am oprit la mine.

Cu Filitti sînt foarte încurcat. Deseară voi duce la Stere articolul așa cum l-a corectat el. Voi vedea ce va zice Stere.

Cred că ai primit scrisoarea lui Filitti. Pseudonimul lui pentru cronica dramatică e Teofil [7].

Cu caricaturile n-am avut vreme să-ți scriu. Lucrul stă astfel: caricaturile colorate sînt foarte greu și costisitor de făcut din pricină că trebuie mai întăi desenate cu mîna (ți-am trimes desenele pentru cele trimese), apoi fotografiate etc., etc. De aceea ar fi de preferat ca să se aleagă caricaturi *necolorate*.

Bineînțeles că dacă găsești vreuna bună colorată, n-o dai deoparte numai pentru motivul ăsta, deși e bine să știi și tu cum stă lucrul. Cred că ai primit totul în chestia asta.

Recenzii în curînd îți voi mai trimete. Pentru revistele englezești ce pot să fac? Am scris lui Beza[8] și aștept răspunsul. Dacă nu va răspunde, voi vedea atunci ce am de făcut. Galaction mi-a spus că peste cîteva zile va trimete 2 bucăți [9]. Să vedem. Streitmann [10] e un mare mincinos. M-a amînat iarăși pentru două zile. Îl voi executa, dar văd că nu putem conta pe dînsul în fiecare număr. Căci, cînd vom putea, atunci vom pune.

În tot ce privește pe Stere, îți voi scrie mîne. Îl văd deseară. Îi voi ceti toate scrisorile tale unde e vorba de dînsul.

Am dat clișeul Stere. Nu pot veni încă. Îl trimet îndată ce e gata. Eu vin după sărbătorile noastre pentru ca să stau și pentru consiliu[11]. Cred că acest consiliu va trebui să se ție *numaidecît* la Iași. Să te gîndești bine. Va fi vorba de revistă, de editură, chestiile care ne poate ridica prestigiul sau să ni-l scoboare. Îți scriu aceasta pentru că Alcalay și alți amici vor să-l ție la București Dar îți spun de mai nainte că dacă vor încerca, nu vor reuși. Va trebui deci să-l ținem la Iași. Vorbește îndată de asta cu Sadoveanu, cu Cazacu, cu Iliescu, și chiar cu Ștefan Gheorghiu. Dacă vom ținea consiliul la București, editura e pierdută pentru noi. Acestea de aici vor tipări numai *Femeia așa cum este*, cu ou și cu oțet, *Fata mamei* de Smara, *Matei Dumbarău*, ba chiar și *Britanicus*, tradus în versuri de autorul traducerii lui *Carol XII*, al cărui manuscris a fost în mînile comitetului de editură din Iași. Eu sînt *redus absolut* la neputință, și dacă nu ținem consiliul la Iași, lucrurile se vor înrăutăți în loc să se clarifice. Prin urmare, ia la serios chestia asta și vorbește cu toți aceștia de care ți-am pomenit pentru ca să fie puși la cuvînt.

Cred că am primit toate scrisorile tale. Dacă ai îndoieli asupra vreuneia. întreabă-mă în chip special.

Vasile Cogălniceanu [12] mi-a propus pentru „Foi volante" o serie de scrisori [13] de ale lui Mihalache Cogălniceanu. Ce zici? Eu am spus să mi le aducă numaidecît.

Și eu v-aș mai da *Lucruri scumpe* [14], poate revăzută și complectată. Ce zici? *Strategie* [15] se vinde mult de tot. 200 de exemplare s-a[u] vîndut numai la Alcalay în 5 zile.

Cu Steinberg am lichidat chestiunea *Tezaurului literaturii române*. Mi-a oprit 771 de lei, adică ceea ce au luat Topîrceanu și Sanielevici etc., bineînțeles și mia de lei pe care mi-a dat-o mie. Prin urmare, contractul e reziliat. Îi voi lua o hîrtie în sensul acesta de la Steinberg. Și acuma, cînd sîntem liberi de dînsul, trebuie să fim *serioși* și să-l scoatem. Eu am și vorbit cu Caracostea. Ce zici? Îți convine? El, tu și cu mine? El a primit ideea cu entuziasm

și vede lucruri mari de pe urma lui. Adevărul e însă că nu poți să-ți dai samă nici tu ce afacere splendidă am face pentru cultura țării și ce treburi minunate vom face și noi! Acuma, cînd sînt intrat în comerțul de librărie, te asigur că e o treabă grozavă. S-o facem! S-o facem negreșit! Caracostea vrea să-și ieie congediu și să lucreze așa ca pe la mai să iasă volumul I. Răspunde-mi asupra acestui punct. Răspunde-mi mai ales dacă ai acel început de introducere în literatura română pe care l-ai scris la M-tirea Neamțului cu revolverul în mînă. Eu voi căuta notițele noastre, pe care ți-amintești că le-am lucrat împreună la Iași.

Rebreanu îmi dă o nuvelă [16] peste cîteva zile. Să-l cred? Dracul numai știe!

Trimet articolul lui Ioanid răspuns lui Periețeanu [17]. Cere să se publice numaidecît în nr. 10, ceea ce nu se poate. Dar în al 11-lea? Eu i-am trimes vorbă. Trimet și scrisoarea lui.

Trimet articolul d-rului Irimescu[18], care e foarte dureros prin conținutul lui. Trebuie pus numaidecît și el, repede, așa cere. *Vra să facă corecturile el* Vrea pe urmă să i se tragă în broșură 400—500 ex[em]plare, pentru care cere să plătească. Dacă cumva articolul lui nu poate fi pus repede, scrie-mi o scrisoare curtenitoare, măgulitoare etc., etc. pentru Irimescu, pe care să i-o cetesc lui. Trimet și scrisoarea lui. Trimet două articole aprobate de Stere. Trimet 15 reviste nemțești, pe care mi le-a trimes azi Radu Rosetti.

Trebuie *numaidecît* să tipăriți la Iași *Jocul oglinzilor* al lui Caragiale [19]. Altfel nu e bine. Va fi nimerit și prin aceea că veți mai introduce un scriitor bucureștean pe lîngă cei moldoveni, așa că va avea aerul unei edituri mai generale. Apoi am convingerea că se va vinde nu grozav, dar nu vom pierde parale. Am și eu (reprezentantul literar din București) ca lucrul să se tipărească la Iași. Răspunde-mi în chestia asta pentru ca să știu ce am de făcut.

Ia măsuri ca să se anunțe că „în curînd va apărea" pe copertele cărților: *Căsnicie* [20] de Galsworthy. (E bun acest titlu pentru *Fraternity*?)

Apoi în Foi volante: *Prinos de cîntece* [21] de Rabindranath Tagore traducere de d-ra Miller.

D-ra Sidonia Hogaș[22] a fost azi la mine. A rămas că ne dă cărțile[23] în editură. Să-i facem condițiile. Adresa ei este: Sid. Hog., Str. Buna Vestire, nr. 8, Ploiești. Să i le facă d-l Iliescu și să i le trimeată 20%, socoteală din 6 în 6 luni și alt nimic. Scrie-i și tu două vorbe, căci văd că n-are încredere!!

Salutare,

D. D. Păt.

[1] S. Benvenisti, directorul Editurii Alcalay, membru în consiliul de administrație al Institutului „Vieții românești".

[2] Drepturile de autor pentru articolele lui D. I Suchianu; *O istorie a economiei românești pentru străini* (*Viața românească*, XII, nr. 8, octombrie 1920, p. 253—260) și *O judecată engleză asupra Tratatului de la Versailles* în *Viața românească*, XII, nr. 9, noiembrie 1920, p. 399—411.

[3] Pentru articolul *Scrisori florentine*, din *Viața românească*, XII, nr. 8, oct. 1920, p. 293—297.

[4] *Orizontul. Revistă enciclopedică ilustrată*, I, nr. 1, 3 febr., 1921 — nr. 21, 2 mai, 1928. Redactor: A. A. Luca.

[5] J. M. Keynes, *Urmările economice ale păcii* (traducere din engleză), București, Edit. „Viața românească", 1920.

[6] Eugen Crăciun, *Cronica artistică*, în *Viața românească*, XII, nr. 9, noiembrie 1920, p. 441.

[7] E. Teofil, *Criza teatrului. Teatrul Național din București. Directoratul d-lui Victor Eftimiu* în *Viața românească*, XII, nr. 10, decembrie 1920, p. 607.

[8] Marcu Beza, diplomat și publicist, se afla pe atunci la Londra ca funcționar al Ambasadei Române.

[9] Recenziile la *Sonata umbrelor* de A. Dominic, în *Viața românească*, XIII, nr. 5, mai 1921, p. 275—278 și la *Domnu Nae*, de D. D. Pătrășcanu, *idem*, p. 291—292.

[10] H. St. Streitman va colabora la *Viața românească* abia în anul 1938.

[11] Consiliul de administrație al Institutului de arte grafice și al Editurii „Vieții românești", a cărui ședință urma să aibă loc la 26 martie 1921.

[12] Fiul lui Mihail Kogălniceanu.

[13] Nu a apărut.

[14] Nu a apărut

[15] D. D. Pătrășcanu, *Strategie*, și *O excursie de plăcere*, Iași, Edit. „Viața românească" 1920. Colecția „Foi volante".

[16] În această perioadă nu apare nici o nuvelă de Liviu Rebreanu în *Viața românească*.

[17] C. D. Ioanid, *Remedii financiare în criza economică-socială actuală (Răspuns d-lui Periețeanu)*, în *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 36—58.

[18] S. Irimescu, *Legiferări sociale în combaterea tuberculozei*, în *Viața românească*, XIII, nr. 4, aprilie 1921, p. 70—97.

[19] Deși anunțat, volumul lui L. I. Caragiale nu a mai apărut.

[20] Nu a apărut.

[21] Nu a apărut.

[22] Fiica lui Calistrat Hogaș.

[23] C. Hogaș, *În munții Neamțului*, Ed. „Viața românească", 1921 și *Amintiri dintr-o călătorie*, Iași, Ed. „Viața românească", 1922.

61

10 ianuarie 921[1]

Amice,

Îți scriu pe fugă:

1) Trimet două bucăți de Agîrbiceanu [2]. Îți trimet și scrisoarea lui (păstreaz-o), pentru ca să vezi ce voiește. Răspunde-mi asupra acestui punct.

2) Recenzia lui Vianu asupra lui *Ion*[3]. Poate sluji de cronică literară împreună cu recenzia lui Zaborovski asupra lui Spengler. Oricum, tu vei face cum vei socoti.

3) Două recenzii ale lui Zaborovski: una asupra lui Spengler[4] (e un volum de peste 500 de pagini) foarte interesantă. Să i se puie și titlul românesc alături de cel nemțesc, pentru ca să atragă atenția și a învățătorilor, și a acelor care în genere nu știu nemțește; și alta asupra lui Negru — *Ibsen*[5]. Aceasta din urmă trebuie publicată repede, căci cîștigăm cu ea ziarul *Universul*, Negru fiind redactorul literar și criticul ziarului.

4) Un răspuns[6] al lui Luki Caragiale la *Alte vremuri*[7] din miscellanea din nr. 9. E foarte interesant ca manifestare nu numai a sa personală, ci, după cît știu, a întregii clase de scriitori și artiști tineri. Cred că trebuie de răspuns la ea, mai ales că bucata lui Caragiale e scrisă frumos. Cred că trebuie să-i răspunzi tu tot la miscellanea, după bucata lui. Va fi un fel de polemică frumoasă, pe baza numai a ideilor. Tare mi-i frică că tu nu vei putea-o ceti! După cît știu, îți va răspunde și Zarifopol. Prin urmare, vezi că e bine să se publice bucata lui Caragiale.

5) 4 poezii de Zaborovski. Mie mi-a plăcut mult mai ales *Departe*. Le-am cetit și altora, una din ele și lui Topîrceanu. Toți le-au găsit bune. Cred că trebuiesc publicate. Zaborovski a plecat la Viena, unde e numit la Legația română de acolo. Ce poate face el pentru noi? Scrie-mi, căci eu sînt în legătură cu el.

6) Volumul lui Cornea[8] — de recenzat.

7) Clișeul lui Stere.

8) 3 reviste franceze (54 lei) și *Cultura creștină*[9].

Eu vin la Iași peste 6—8 zile.

Salutare,

D. D. Păt.

[1] În original 1920: datarea corectă s-a făcut după conținut (vezi mai ales notele 5—6).

[2] A mai apărut doar *Elenuța nu se mai mărită*, în *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 26—32.

[3] Liviu Rebreanu, *Ion*, recenzie de T. Vianu, în *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 95—99.

[4] O. Spengler, *Sfîrșitul Occidentului*, recenzată de V. Zaborowski, în *Viața românească*, XIII, nr. 3, martie 1921, p. 418—422.

[5] M. Negru, *Henryk Ibsen (Viața și opera. Filozofia lui socială)*, recenzie semnată de V. Zaborowski, în *Viața românească*, XIII, nr. 2, februarie 1921, p. 290—291.

[6] L. I. Caragiale, *Cinstitei firme Nicanor et co.*, în *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 125—127.

[7] Nicanor et co., *Alte vremuri*, la rubrica *Miscellanea*, *Viața românească*, XII, nr. 9, noiembrie 1920, p. 451.

[8] G. Cornea, *Simfonia morții*, e anunțat fără a fi recenzat, la rubrica *Bibliografie* din *Viața românească*, XIII, nr. 2, februarie, 1921, p. 316.

[9] *Cultura creștină*, nr. 12 este anunțată la rubrica *Bibliografie*, în *Viața românească* XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 157.

62

Iași, 13 ianuarie 1921[1]

Amice,

Ți-am trimes prin însoțitorul trenului parlamentar, azi, marți, un colet cu lucruri f. importante, clișeul lui Stere, manuscrise etc. cu o scrisoare personală. Răspunde-mi de primirea lui.

D. D. Păt.

[1] Carte poștală trimisă la Iași, str. Coroi, nr. 4.

63

[după 13 ianuarie 1921]

Amice,

Nu știu dacă ai primit două colete cu manuscrise trimese de mine prin întovărășitorii vagonului parlamentar. În unul era și clișeul lui Stere, în celălalt un studiu al lui Filitti asupra „filogermanismului" și „naționalismului". Răspunde-mi! Eu nu pot veni încă. În curînd, însă, voi face, cred, ce mai am de făcut și voi veni la Iași.

Acuma mă țin de Brătescu. Cu Streitman nu putem face nimica. Numai ne-a încurcat. Ce e de făcut? Să ne adresăm altuia. Gîndește-te.

Salutare,

D. D. Păt.

64

15 ianuarie 1921

Amice,

Îți trimet:

1. Un articol al lui Krupensky[1] asupra vestitei cărți a lui Haldane (*Before the War*). Deoarece cartea a făcut mult zgomot în Europa, cred că e bine s-o publicăm cît mai iute.

2. Două lucrări literare tot de Krupensky[2] (pseudonimul Stănișteanu). Krupenski trebuie menajat: e foarte prețios pentru noi, ține la noi și se gîndește mereu cum poate să ne fie util.

3. Un răspuns al lui Keynes la cartea americanului Baruch. (Dacă am putea avea această carte!) Articolul acesta trebuie rezumat la „Revista revistelor", *Tag* fiind suplimentul săptămînal critic al ziarului popular cu același nume. Articolul este admirabil și foarte frumos scris: l-am pus de mi l-a tradus[3].

4. O recenzie a lui Filitti asupra lui Diehl, *Histoire de l'Empire byzantin*[4].

5. Un articol al lui Filitti pe care Stere l-a găsit „bun și oportun" (vezi și scrisoarea lui Filitti aici alăturată). Articolul avea titlul *Germanofili și naționaliști*, dar eu am avut oarecare îndoieli asupra lui, și atunci Filitti m-a rugat să-i pun eu alt titlu. Deoarece n-am găsit unul mai potrivit (trebuie să fie de natură politică), ți-l trimet așa, pentru ca să-l intitulezi tu. Acesta e *articolul* pe care *eu* de mult îl aștept. În urma apariției cărții lui Keynes, noi putem publica orice în această direcție, și de aceea te rog și eu (Filitti idem) ca să-l publici repede (veșnica mea rugăminte). Cred că e bine chiar pentru alegerea lui Stere.

6. Trimete-mi printr-un curier poeziile lui Ion Pavelescu[5]. Femeia lui (o franceză isterică) aproape mi-a făcut o scenă pentru că aceste poezii n-au apărut încă. Deoarece cred că ele nu vor apărea niciodată, trimeti-mi-le. Dar chiar dacă ai fi avut de gînd să le publici, acuma nu mai putem face aceasta, deoarece cred că vom avea bucluc cu ei pentru *prețul* lor. De aceea vrau să i le înapoiez.

7. M-am gîndit un lucru și cred că-i bun. Trimeteți revista tuturor revistelor franceze, engleze și nemțești pe care voim să le recenzionăm, spunînd că voim *schimbul* și arătînd motivele: le facem cunoscute în România etc., etc. Trebuie o scrisoare *tip* și trimesă tuturor direcțiilor acelor reviste. Tu te vei pricepe ce trebuie să le spui în ea. Așa sper că vom avea toate revistele și vom rezolvi problema asta. Am putea să ne adresăm și particular o dată cu scrisoarea de mai sus: la Paris prin Ralea, la Berlin prin Rosetti și la Londra prin Beza. De la Beza am primit azi trei cărți (*Istoria războiului* de Repington[6], *Eseurile* lui Balfour[7] și *Guild Socialism Re-stated*[8]). Le-am dat pentru recenzat.

Tot așa cred că e bine să facem o circulară tipărită și s-o adresăm tuturor editorilor mari, a căror listă o am eu, și vă voi înainta-o. Prin această circulară să le cerem cîte un exemplar din fiecare lucrare tipărită pentru mențiune și recenzie. Unii desigur că vor primi. Vom vorbi de asta cînd voi veni la Iași. Petreanu e mare canalie.

Salutare,

D.D. Pătrășcanu

Ai primit manuscrisul și clișeul lui Stere? Le-am trimes printr-un însoțitor al trenului parlamentar.

[1] C. Em. Krupenski, *Anglia și Germania înainte de 1914. Părerile unui om de stat englez*, în *Viața românească*, XIII, nr. 6, iunie 1921, p. 403—412.

[2] Nu au apărut.

[3] Nu a apărut.

[4] Dacă titlul cărții citate aici a lui Charles Diehl este exact, atunci recenzia amintită nu a apărut. În *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 136—137, este recenzată însă lucrarea aceluiași autor, *Byzance, grandeur et décadence*, Paris, 1919, sub semnătura G.B.

[5] Ion Pavelescu (1889—1924), sonetist și epigramist mediocru, nu a colaborat la *Viața românească* decît cu un singur *Sonet*, apărut în nr. 4—5, aprilie-mai 1937, p. 88.

[6] Repington, *The first world war*, recenzată de A. R. Rosetti în *Viața românească*, XIII nr. 10, octombrie 1921, p. 142—149.

[7] J. Balfour, *Essays speculative and political*, recenzată de O. Botez în *Viața românească*, XIII, nr. 11, noiembrie 1921, p. 299—301.

[8] Nu a apărut.

65

București, 19 martie 1921

Domnului
G. Ibrăileanu
Iași

Vă rugăm să binevoiți a lua parte la ședința consiliului de administrație ce se va ține la Iași, sediul centralei, strada Lăpușneanu, 33, în ziua de sîmbătă, 26 martie, ora 3 d.a.

Ordinea de zi:

1. Ratificarea noilor numiri în direcție și în personalul societății.
2. Chestiuni relative la reorganizarea serviciilor sucursalei București.
3. Budgetul personalului din București și Iași.
4. Lucrări referitoare la adunarea generală.
5. Proiecte pentru activarea afacerilor societății.
6. Diverse alte chestiuni și propuneri.

„Viața Românească"
Societate Anonimă
D. D. Pătrășcanu

66

[*București, 22 martie 1921*[1]]

Dragă amice,

Astăzi ți-am trimes o bucată recomandată pentru nr. viitor al revistei. Te rog — țin la asta — să fie pusă *cu linii*. Să o culeagă, să-i facă Topîrceanu corectura dintăi și apoi să mi-o trimeți mie înapoi pentru ca să stea la mine 2 zile. Aș ținea să iasă bine lucrurile, căci n-am mai publicat de mult și să nu zică lumea că m-am... prostit.

Pune, te rog, pe Topîrceanu să cetească din poeții pe care-i ai în bibliotecă. Dacă nu ne vom grăbi, vom pierde ocazia, căci aud că Dragomirescu ne-a furat ideea.

Salutare,

D.D. Păt.

Scrie-mi dacă-ți place bucata mea.

[1] Expediată la Seminarul de istorie a literaturii române moderne, Facultatea de litere, Iași.

67

[*martie 1921*]

Amice,

Azi ți-am telegrafiat că am primit cronica externă a lui Filitti. Acuma ți-o trimet (chiar în aceeași zi). Dea Domnul să nu fie prea tîrziu!

Îți trimet *Nouvelle Revue Française*[1] cu factura respectivă. Cartea lui Valéry[2] a luat-o Vianu.

Îți trimet și cîteva foi din manuscrisul lui Keynes[3], pentru ca să vezi munca pe care am avut-o noi. Manuscrisul lui Sadoveanu a trebuit să fie copiat din nou. Îți trimet și foaia întăia, de care ți-am vorbit într-o scrisoare, dar n-am avut-o la îndemînă. Krupenski a tradus corect și românește, dar fraze cam greoaie. A trebuit să le prefac eu din punct de vedere stilistic. Asta mai ales de la coala III. De aceea, de la această coală, de unde m-am ocupat eu mai serios, nu are greșeli, afară de una mai boacănă, făcută după predarea manuscrisului. Cartea se anunță cu mare succes de librărie. În cele trei zile dintăi la librăria noastră, fără nici o reclamă, s-a[u] vîndut aproape 100 de bucăți. Regulează cu Sevastos ca să se scrie la toate gazetele anunciuri și recenzii. Îți pun în plic alăturat o reclamă care va apărea în toate ziarele politice din București. Să nu ți se pară că e cam deocheat pentru noi reclama

cărţii; sîntem acoperiţi de Keynes (antantist teribil!), de Asquith [4], de toate traducerile din limbile europene etc., etc.

Îţi trimet broşura lui Filitti [5]. Să se anunţe la bibliografie. Dacă se poate, să i se facă o mică recenzie. S-a[u] vîndut în scurt timp 3.000 de exemplare din ea, aşa că e un lucru cunoscut. Cu Filitti mi-i frică să n-avem vreo neplăcere dacă nu i se publică articolul administrativ.

Trimet 30 de Keynes numai pentru librăria noastră. În curînd se vor mai trimete.

Pentru ziarele din Iaşi vom da cîte un exemplar din Keynes, dar ceva mai tîrziu. Acuma să se publice reclamele. Recenziile — mai tîrziu. În curînd îţi voi scrie mai mult.

Salutare,

D.D. Păt.

[1] *Nouvelle Revue Française*, martie 1921, recenzată în *Viaţa românească*, XIII, nr. 4, aprilie 1921, p. 139.

[2] Paul Valéry, *Introduction à la méthode de Leonardo da Vinci*, Paris, 1919, recenzată de T. Vianu, în *Viaţa românească*, XIII, nr. 3, martie 1921, p. 432.

[3] Probabil manuscrisul volumului *Urmările economice ale păcii*, apărut în Ed. „V.r", Iaşi, 1920.

[4] H. H. Asquith (1852—1928), fruntaş al vieţii politice engleze din timpul primului război mondial.

[5] *Preţul pămîntului expropriat*, Bucureşti, 1920.

68

Bucureşti, 9 noiembrie 1922 [1]

Amice,

Am primit scrisoarea ta cea cu Zizica, Coca şi pneumonia. Îmi pare tare rău că contribui şi tu la demoralizarea casei mele, şi aşa destul de demoralizată! Dar probabil că ai motivele tale. E vorba de 8.000 de lei. Natural, fiindcă i-ai dat, trebuie să ţi-i dau înapoi. Cum şi cînd? Asta e mai greu să-ţi răspund, măcar că tu „nu mă presezi". Îmi scrii însă că am de luat 100.000 de lei, şi deci s-ar părea că din această sumă aş putea să ţi-i restitui. Într-adevăr, am de primit această sumă. Însă societatea nu-i în stare să mi-i deie, şi probabil încă multă vreme nu voi putea să-i ieu. Dar chiar de i-aş primi, aceşti bani nu sînt ai mei, căci sînt dator:

1) 50.000 lui Gr. Coandă (cu dobînzile lor de un an). Am primit multe avize de la banca din Piteşti, în care mă întreabă cînd voi plăti aceşti bani. N-am răspuns nimic, căci nu ştiu ce să le răspund.

2) 25.000 lei lui Fernic — bani luați de la Banca de credit român. Este drept că Fernic nu mi i-a cerut pînă acuma, dar tocmai de asta îmi vine foarte greu.

3) 11.500 lei lui C. Alessiu din Brăila, bani luați de la Banca comercială română, cu dobînzile lor pe un an. Alessiu mi i-a cerut în cîteva rînduri cu insistență. Nu i-am răspuns, așteptînd tot să pot să-i dau. Pînă acuma n-am izbutit însă.

Apoi mii de lei lui Dudiș, mii de lei la cîțiva negustori din București pentru lucruri stricate, apoi Zizica și Coca (realmente), apoi casa etc., etc. Situația mea financiară vei înțelege-o dacă îți voi spune că n-am putut plăti rata la credit (la 1 octombrie) pînă azi, și nu e decît 1.700 lei, iar un rînd de haine comandat de multe luni de zile nu-l pot scoate și risc să-l pierd, căci n-am avut 2.000 de lei...

Acuma vii și tu cu 8.000 de lei. Fiindcă nu știu cînd ți-i voi putea restitui, pînă la acea dată, ca să nu fii în pagubă din pricina mea, îți voi plăti dobîndă.

D. D. Păt.

[1] Scrisoare trimisă la Iași, str. Coroi, nr. 4.

69

[București, 23 martie 1923]

Iubite amice,

Afacerea s-a făcut! S-a iscălit pentru noi contractul la Londra. Nu știu încă milioanele cîte sînt, dar, după toate probabilitățile, sînt 15 — adecă atîtea cîte ne-am înțeles cu generalul.

A venit scrisoare de la general pentru toate 17 societăți și spune în ea ca să fiu eu anunțat îndată despre V.B.

Deocamdată, *discreție absolută*! Nimănui, nici chiar direcției, sau, poate, sub cea mai mare *discreție*. Avem motive să ținem lucrul astfel pînă ce aranjăm cu creditorii. Altfel, vor da iama!

Salutare,

D. D. Păt.

Salutări cordiale de la Salgean.

12 iulie 1933

Amice,

Plec cu regimentul II de artilerie astăzi la ora 6 dimineața. Fac parte din statul major al regimentului. Îți scriu chiar din cazarmă și e ora 4 dimineața. Să ne vedem cu bine!

D. D. Păt.

carte poștală

Londra, noiembrie 22, 1933

Salutări prietenești,

D. D. Pătrășcanu
Lucreția D. Pătrășcanu

carte poștală ilustrată

23 decembrie, 1905 [1]
Str. Toamnei 89, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

N-aș voi să fie luate în nume de rău aceste cîteva rînduri, care nu sînt menite decît să dea o lămurire. Vă datoresc o lămurire cred, dar numai dv. întîi ca unui om rar între puțini, care, trecînd peste multe și despicînd cu suflet larg și cu înțelegere lucrurile, mi-a dovedit că nu trebuia să mă înspăimînt de anarhia publicistică ce amenința. Al doilea, pentru că am tresărit văzînd că, în sfîrșit! a venit *cineva* [2] cu înțelegere luminată pentru un autor care, vai, a înțeles de mult că laudele exagerate ce i s-au adus nu înseamnă nimic.

E vorba despre scrisoarea mea [3]. O osîndiți, n-am nimic de zis. Totuși, gîndiți-vă în ce situație m-am aflat eu. Cap de familie, om care am o cale dreaptă înainte-mi, cu o cinste pe care o port cu mîndria cea mai mare; om care consider cariera de scriitor ca un apostolat social, om ce mă socot dator cu multe, în sfîrșit, și către mine și către alții în această țară a durerii, mă văd dintr-o dată atacat într-un chip care și azi, cînd m-am liniștit, îmi pare cu totul, cu totul lipsit de bună-credință, de omenie! Gîndiți-vă ce-am simțit eu atunci. Mi s-a revoltat sufletul, fiecare părticică a sufletului. Mi s-a părut pur și simplu că sînt victima unui asasinat. Am avut această impresie. E posibil să lovești așa fel în om, ocupîndu-te cu ceea ce scrie el? Cu ce-am greșit? Indignarea mea a fost cu atît mai mare cu cît, ca om, n-am absolut nici o pată. Trebuie să ne gîndim că sînt și *oameni* în lumea aceasta. Cum se poate să izbești așa într-un suflet, să-l terfelești, zîmbind? Pentru ce?

Acuma văd că scrisoarea nu trebuia să apară, deși felul de a vorbi al d-lui Sanielevici mi se pare și acuma absolut lipsit de cinste. Nu trebuia să apară mai ales fiindcă văd că a jignit și pe alții.

N-aș voi însă să se tragă din împrejurarea aceasta concluzii, precum d-l Sanielevici trage argumente pentru niște afirmații... despre care, în sfîrșit, nu mai zic nimic. Prea se cred unii oameni singuri puritani, și unii critici prea sus deasupra viermelui care poartă numele de scriitor.

Noroc că sînt şi alţii cari înţeleg ceea ce trebuie să se înţeleagă, şi cari mai amintesc că există oameni ai datoriei şi în ţara aceasta [4]. Adevărul acestora înaintează, creşte în tăcere, ca orice adevăr, ca floarea primăverii, pe care nimeni n-o bănuieşte şi care totuşi năzuieşte spre soare, de sub putreziciunea frunzelor căzute. Pe cînd răul strigă, face gălăgie, atrage atenţia, şi de multe ori ne face să uităm de tăcerea cealaltă, liniştită, care mîni va fi bine şi lumină.

Scrisoarea aceea, deşi n-am avut vreodată intenţia s-o traduc în faptă, nu trebuia să apară. Are totuşi o scuză.

Te rog, domnule Ibrăileanu, să primeşti salutările mele cele mai cordiale.

Mihai Sadoveanu

[1] Scrisorile nr. 1—4 sînt trimise la Liceul internat din Iaşi.

[2] Aluzie la articolul lui Garabet Ibrăileanu publicat în *Curentul nou*, I, nr. 2, decembrie 1905, intitulat *Doi critici şi mai mulţi scriitori*.

[3] Scrisoarea lui Sadoveanu a fost publicată în *Voinţa naţională*, 25 noiembrie 1905, ca răspuns la critica nedreaptă a lui H. Sanielevici, *Morala d-lui Sadoveanu* (*Curentul nou*, I, nr. 1, noiembrie 1905).

[4] Vezi nota 2.

2

Bucureşti, 4 ianuarie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ai dreptate. Cînd se va spulbera cu totul fumul visurilor din aceşti ani tineri, cînd voi fi şi eu un blazat faţă de publicistica noastră, voi rămînea şi eu rece şi filozof. Poate. Căci lumea o cunosc: am suferit şi eu destul răutăţile ei, pornind de la o vîrstă cînd alţii sînt mîngîiaţi pe cap de mîna mamelor. Eu de mult, de mult această mîngîiere n-am avut-o; şi odată, în acest Bucureşti, cînd nici n-aveam 20 de ani, am gemut de durere şi am răbdat şi eu de foame. Cunosc şi eu lumea şi oamenii şi, cu toate acestea, cu toate că la multe mă aşteptam, la ce s-a întîmplat şi la ce se întîmplă nu m-am aşteptat. Păcatul meu este că n-am răceala despre care vorbeşti, şi nu ştiu de o voi avea; în orice om eu văd întăi un prieten şi nu un duşman.

Însă de o experienţă aşa de crudă, ca aceea a d-tale, în adevăr mă înspăimînt. Desigur că e foarte trist să te învîrţi între zîmbete de batjocură, să suferi pentru că ai un suflet şi eşti pătruns de o idee. Ceea ce a făcut d. Iorga [1] faţă de d-ta m-a întristat. A făcut o *confuzie regretabilă*. Şi totuşi avusesem grija să-i atrag luarea aminte cine eşti d-ta şi că nu trebuie să te confunde cu ceilalţi colaboratori ai *Curentului nou*. (Asupra d-tale aveam informaţii foarte bune de la un fost elev [2] în Liceul Internat, care păstra cele mai frumoase

amintiri despre lecțiile de română.) Totuși-totuși acest om cu suflet bun și entuziast are rătăciri și greșeli, pe care de multe ori trebuie să le treci cu vederea. Cînd însă greșelile acestea tind să depărteze de la el, de la ce face el, cu totul, oameni care îl prețuiesc într-o parte a activității lui, atunci e rău de tot, și mai ales pentru el.

Dar eu știu ce să spun? Trebuie să-l primim așa cum este, cu scăderile lui, să ne *mulțămim*. Cine altul l-ar fi putut înlocui la *Sămănătorul*? [3] Și orice s-ar zice, a adus oarecare foloase această revistă, cu toate, cu toate, cu toate ale ei!

Parcă pe mine m-au mulțămit vrodată acele aprecieri generale? Și mai ales nu mi-au folosit pentru că nu lămureau nimic. Au fost mai mult niște îmbrățișări afectuoase după care a urmat firește denumirea mea de copil alintat al lui Iorga și al *Sămănătorului* [4].

Și cum justificai alipirea d-tale la *Curentul nou*, așa aș putea justifica alipirea mea la *Sămănătorul*. Este totuși o deosebire: legătura mea, acum, poate e mai strînsă. Stau aici, alături de oameni foarte cinstiți, pe care-i prețuiesc; și dacă ceea ce trebuie să se facă merge prea departe, pînă la bisericuță, *pînă la naționalism*, — ce pot să fac? Ideile d-lui Iorga sînt ale d-sale mai mult. Eu le pot primi cu restricții, și în ceea ce privește literatura profesez ideile cele adevărate pe care și d-ta le ai și orice om luminat, idei pe care le-a formulat în treacăt Izabela Sadoveanu în cel dintăi articol din *Voința națională*. [5]

De altminteri ura împotriva literaturilor celorlalte, țărănismul etc., etc., au fost mai mult niște invenții. Sînt altele exagerările *noastre* și le vei fi văzînd și d-ta. Cîte despre mine, eu n-aș tolera multe din cele ce se publică în revistă: ne-au făcut de rîs unii cu proaste poezii *istorice*, alții cu romane *umoristice țărănești*, care m-au revoltat, dar pe care a trebuit să le primesc, pentru că nu eu hotărăsc redactarea; s-a făcut *naționalism* în loc de literatură românească, și alte multe. Dar îndată ce s-a ridicat un steag și s-a sunat alarma — știți voi, oștenilor, unde vă veți opri în năvala voastră? Nu se știe, iubite domnule Ibrăileanu, unde ne vom opri. Greșeli omenești.

Iar vremurile sînt așa de turburi, încît alții, cu gîndul să restabilească adevărul, merg în cealaltă parte pînă la extrem.

Ce dreptate mare ai d-ta în profesia de credință ce faci, ridicîndu-te împotriva sectarismului și a netoleranței înguste! Și de cîte ori nu m-am gîndit eu, chiar de la început, la o înmănunchiare de oameni, care să lucreze după cuvîntul adevărului! Am voit și voim, *aici*, dar nu se poate. Un critic adevărat lipsește; un om foarte cumpănit, de foarte mult gust și bun simț n-avem. Dac-ar veni, desigur că s-ar găsi un chip ca să se strîngă la un loc toate elementele cele bune pe care le avem azi.

Sînt însă omul care nădăjduiesc că voi apuca vremuri bune. Poate n-o să mor înăbuşit de nemulţămirile şi de multe ori de injuriile — de multe ori colportate aici, în capitală — ale confraţilor şi ale multora alţii, cari s-au înspăimîntat de *înfiorătoarea* mea producţie literară. Poate o să trăiesc să pot *cu adevărat* lupta şi învinge, alături cu oameni cari vor veni cu lumina cea adevărată. Nu ştiu dacă d-ta ai vreo încredere în ziua de mîni; aş voi însă s-o ai; poate te-ai hotărî să pregăteşti acele zile, dacă nu să intri în ele. Cu cultura şi cu înţelegerea d-tale ai putea face mult, şi să fii sigur că singuratec nu vei rămînea.

Nu te cunosc de-aproape şi nu ştiu dacă prea multe suferinţe nu te-au făcut să pierzi şi încrederea în oameni şi încrederea în sine. Să nu iai însă în nume de rău dorinţele mele de om tînăr.

Poate în anul acesta ne vom putea vedea cîndva, undeva, poate într-un loc din frumoasa noastră Moldovă. Pînă atunci aş dori să meargă înainte această corespondenţă şi acest început de prietenie.

Te rog să primeşti o strîngere călduroasă de mînă

Mihai Sadoveanu

[1] În *Sămănătorul*, IV, nr. 49, 4 decembrie 1905, p. 914, N. Iorga l-a atacat pe G. Ibrăileanu şi pe ceilalţi colaboratori ai *Curentului nou.*

[2] Vasile Savel (1885 — ?), ziarist şi publicist, colaborator al *Vieţii româneşti.*

[3] Sadoveanu era unul din membrii colegiului de redacţie ai revistei *Sămănătorul*, alături de N. Iorga.

[4] Este drept că aprecierile lui N. Iorga din *Sămănătorul* referitoare la Sadoveanu erau generale, dar în linii mari ele sînt exacte.

[5] *Voinţa naţională*, ziar liberal, Bucureşti, 10 iunie 1884 — 13 aprilie 1914.

3

25 ianuarie 1906
Bucureşti, Toamnei 89

Iubite domnule Ibrăileanu [1],

Vestea ce-mi dai, că eşti ocupat cu scoaterea unei reviste mari, nu poate decît să mă bucure, mai ales că e vorba de răspîndirea unor idei care şi mie îmi sînt scumpe.

Despre d-l Sterea ştiu că acum e în Basarabia; de-acolo mi se pare că a scris d-lui Iorga; probabil că la activitatea lui printre românii de-acolo faci d-ta aluzie cînd spui că e ocupat cu ceva mai de seamă.

Aş dori să cunosc mai de-aproape felul de a fi al revistei, şi să ştiu la partea literară pe ce sprijine vă întemeiaţi — căci, vai, slabele puteri care sînt, aşa de împărţite-s în bisericuţe care gem de vrajbe şi patimi mici!

Articolul lui Lovinescu din *Epoca*[2] despre care vorbeşti, deşi poartă numărul IV în cap, nu e decît unul. Numărul de ordine IV se referă la *figurile literare*, nu la subsemnatul. Articolele vechi, despre care vorbeşte acum, au fost scrise în 1904 după apariţia *Povestirilor*[3]. În trei numere consecutive, bazat pe toate afirmările altor critici şi pe definiţii, a stabilit că sînt un romantic pursînge. În acest articol stabileşte tranziţia, pentru ca să poată vorbi apoi despre realismul meu, — probabil.

Ca să-ţi semnalez articole care vor apărea de-acuma, nu e greu. Dintre cele mai vechi poate voi găsi ceva şi-ţi voi trimite. Mai bune, cu o înţelegere frumoasă, sînt numai ale Izabelei[4]. Altfel nu ţin nimic, nu fac colecţie despre orice se scrie despre mine. Sînt prea puţine articole care să merite aceasta; d-ta ştii prea bine, şi eşti în măsură să judeci dacă am sau nu dreptate. Pe urmă socot că şi d-ta înţelegi să-ţi trimit numai unele lucruri, nu orice.

La vară, cum spui, ne vom întîlni la mănăstirile din Neamţ, dar pînă atunci mai este vreme şi avem cînd să mai stăm de vorbă şi să ne înţelegem.

Adresa Izabelei Sadoveanu este în strada Speranţei nr. 53, aici, în capitală. Te rog să-mi spui dacă ai ultimele mele volume; dacă nu le ai să ţi le trimit.

Despre sfatul pe care mi-l dai, de a nu da nimic revistelor decît cu plata, nu-mi va fi greu să ţin seamă. Principiul acesta de mult îl am; fără el, dragă domnule Ibrăileanu, ar fi greu să o duc aici, în Bucureşti, cu o familie destul de grea, deşi tînără. Pe lîngă subşefia de birou de la Culte, literatura îmi aduce în mediu 450—500 de lei pe lună (de la reviste şi editor), aşa încît o pot duce de azi pe mîne. Aş lăsa slujba, şi încă n-am îndrăzneala. Aştept — şi cred că va veni vremea să trăiesc numai din literatură; am şi eu această ambiţie să fiu primul profesionist literat la noi, căci prea mulţi strigă împotriva ingratitudinii ţării. Vorba d-tale, cu un volum la 7 ani e prea adevărată! Poate aş izbîndi mai curînd dacă aş avea mai multă încredere în puterile mele; dacă nu m-aş teme întîi de soarta înaintaşilor; de mine apoi; şi, la sfîrşit, de răutatea oamenilor. Primeşte o strîngere de mînă de la prietenul d-tale,

Mihai Sadoveanu

[1] Ibrăileanu era profesor la Liceul internat din Iaşi.

[2] *Epoca*, ziar. Buc., 16 nov. 1885 — 14 iunie 1889 şi 2 nov. 1895—1938. Articolul se intitulează *Figuri literare, IV, Mihail Sadoveanu* şi apare în decembrie 1905.

[3] *Povestiri*, Bucureşti, „Minerva", 1904.

[4] Izabela Sadoveanu, cumnata lui Mihail Sadoveanu.

4

3 februarie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Revista pe care voiți s-o scoateți și al cărei suflet ești dumneata, a mai fost plănuită aici, în București, de dr. Cantacuzino, Gherea, I. Teodorescu, Voinov, P. Bujor și alții. Era considerată atunci ca o nevoie și acum tot ca o nevoie e considerată, și poate că e venită la vreme. În orice caz o socot venită în vremuri mai bune.

Pentru a avea însă succes o revistă, acum cel puțin, e nevoie să îndeplinească mai multe condițiuni, în afară de buna redactare, despre care în cazul acesta nici nu mai poate fi vorba. Ar trebui să apară în București, în condițiuni tehnice foarte bune. Aceasta însă s-ar compensa prin ieftinătate. Ar trebui mai ales *această* revistă să caute să meargă în înțelegere cu *Sămănătorul*, atacînd dușmani comuni, dat fiind că *Sămănătorul* are o mare influență și peste munți, unde e foarte răspîndit, și fiindcă aceasta ar atrage după sine și prietenia *Luceafărului*, care e revista cea mai bună de dincolo.

O chestie de tactică. Făcîndu-vă prieteni buni, atacînd cu putere pe dușmanii comuni, s-ar putea face o mișcare mare, care ar aduce foloase reale.

În activitatea *Sămănătorului*, nicăieri, după cît știu, Iorga nu s-a afirmat ca reacționar; deci politicește, neîntîlnindu-se aceste două reviste, ar putea să meargă alături în ceea ce privește naționalismul [1] în literatură.

Urmează deci să atacați — și pe drept — pe Iorga, numai cînd el ar fi provocatorul. Deocamdată poate ar fi o faptă omenească să începeți, o dată cu apariția revistei, prin a scărmăna pe atîția oameni și răi și de rea credință. Prin aceasta ați face așa de mult încît ați cîștiga jumătate din sufletul acestui om care e amărît de atîtea atacuri și nu mai știe să deosebească ticăloșia de lealitate. Cîteodată mi-e și milă de el. Cu junimiștii n-a avut decît o înfrățire cu oameni inteligenți. Iar împrejurarea venirii și luptei lui la *Sămănătorul* l-a transformat cu totul în vremea din urmă. Cine știe! poate s-ar putea, dacă am ști cum să luăm pe acest om, poate l-am putea cuceri pentru idei care și d-tale și mie ne sînt așa de scumpe.

Acestea sînt dorinți ale mele. Eu cunosc de aproape pe Iorga și știu că toate violentele lui ieșiri n-au fost provocate decît de răutățile și infamiile altora. Cu toate scăderile lui, e un om bun și ales.

Trebuie să adaog că mergînd de la început cu naționalismul în literatură, alături cu *Sămănătorul*, și cucerind toate simpatiile cititorilor acestei reviste, v-ați asigura și un succes material, care, pare-mi-se, e lucru foarte de seamă. Aș voi apoi eu să-l pot convinge și despre însemnătatea revistei, și despre ce ești d-ta, și despre idei care mie-mi sînt scumpe, pe care din tinerețea cea

mai fragedă le-am profesat. Aceasta nu s-ar putea face decît în anumite împrejurări.

Colaborarea mea de la sine vă e dată cu cea mai mare plăcere, numai să mi-o îngăduie situația mea de colaborator la *Sămănătorul*, ca redactor — numele meu alături de numele lui Iorga scris pe copertă — ceea ce mă obligă la unele îndatoriri.

La urma urmei, îmi închipui eu că veți face cum e mai bine.

Despre cei care fac teorii poți vorbi cum vrai, poți să-i judeci și să-i scarmeni în voie, căci nu-i judeci ca confrate, ci ca om de bun-simț. Aceasta, iubite domnule Ibrăileanu, apropo de articolele teoreticianilor și de *Epoca* [2].

Mă gîndesc, dacă s-ar putea odată ș-odată să dea mîna toți oamenii de bine, să sfarme cetatea ticăloșiei în țara asta despre care d-ta vorbești cu atîta mîhnire la sfîrșitul ultimei scrisori: „Vai de țara asta, domnule Sadoveanu!" Dacă s-ar putea să trezim, să chemăm la adevăr și la bine generația ce vine — ca să nu fie după aceea prea tîrziu! E atîta putere, atîta inteligență, comori nepretuite în poporul acesta, pe care prea puțini l-au înțeles și pe care atîția l-au exploatat! De s-ar putea! jumătate din viață aș da bucuros ca să pot să-mi văd cu ochii acest vis în jumătatea aceastălaltă ce mi-ar rămînea. De aceea, numai de aceea vorbeam despre o tovărășie împotriva unui dușman comun în începutul acestei scrisori. Poate vom izbuti; dacă nu acum, mai tîrziu. Sînt sigur că nu te vei liniști niciodată, orice-ai zice.

Și așteptînd întîmplările ce vor să vie, să-ți urez norocul cel bun și cel mare. De izbîndă ne vom bucura cu toții.

Primește, iubite domnule Ibrăileanu, o prietenească strîngere de mînă de la

M. Sadoveanu

[1] Sadoveanu înțelege prin acest termen ceea ce noi astăzi numim „specificul național în literatură".

[2] Aluzie evidentă la Eugen Lovinescu.

5

13 mart 1906, București [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Revista mi-a făcut negreșit o foarte bună impresie. Chipul cum e făcută și cuprinsul o fac să fie cea dintăi revistă europeană la noi.

Vinerea trecută, ducîndu-mă la Vlahuță, și el spunea că acest număr e mai bun decît oricare număr din *La Revue* [2].

Şi nu mă îndoiesc că va prinde. D-l Sterea, pe care l-am văzut sîmbătă aici, îmi spunea că aţi scos 2.000 şi că sînt cereri din toate părţile. Rămîne să staţi la înălţime cu materialul, lucru de care nu prea mă îngrijesc. Cred că a trecut vremea cînd mureau la noi revistele de inaniţie.

Aşadar, izbîndă bună să dea Dumnezeu!

Despre ceea ce se petrece în culisele bucureştene ce-aş putea să-ţi spun? Chendi [3] face tot posibilul ca să-şi strecoare micile lui infamii şi subînţelesuri la *Viaţa literară*. Lovinescu aleargă din redacţie în redacţie, căci simte tot mai mult nevoia de a fi critic şi de a-şi scoate un volum care să aibă succes. D-na Constanţa Hodoş [4] aleargă în toate părţile vizitînd pe academiciani şi probînd cu scrisori de recomandaţie că are tot dreptul să ia o parte cît de mică din premiul Academiei. Pornind de la d-l Maiorescu, trece la Academie un regulament nou, prin care se va hotărî ca pe viitor premiile să se hotărască în secţii numai, iar plenul să sancţioneze [spre a nu se întîmpla ca cu Brătescu-Voineşti, care a luat în comisie premiul şi a fost respins în plen, pe motiv (c.c. Mitiţă) [5] că volumul are numai 8 coale!]. Zîzanii mici de altfel cîte vrei, ş-o atmosferă din care poate ieşi şi ploaie şi grindină.

Scrisoarea aceasta a fost întreruptă aici, aseară. Vei fi aflat din gazete evenimentele din seara de 13 mart, care au pătat cu sînge o mişcare dreaptă, pentru satisfacerea capriciului cîtorva *nobile* dame.

Nici una din mişcările studenţeşti de pînă acuma n-au avut un mobil prea simpatic. Agitaţia împotriva franţuzomaniei însă a fost prea simpatică pentru a lăsa rece pe cineva. Şi iată că dintr-o paşnică manifestaţie, din pricina poliţiei, care a aruncat armata garnizoanei asupra mulţimii, s-a produs cea mai grozavă şi mai sîngeroasă mişcare din cîte au fost în capitala regatului nostru. S-au desfundat pavajele de granit pentru a fi transformate în proiectile şi s-a organizat adevărate baricade, care au respins de 3 sau de 4 ori atacurile cu baioneta ale trupelor. Au fost lucruri pe care nu le voi uita niciodată. Din amănuntele ce vor aduce gazetele îţi vei face oarecum o idee [6]. Închipuieşte-ţi că s-a cerut voie de către cei ce voiau să dea reprezentaţia ca să se tragă asupra mulţimii cu gloanţe. Numai atîta ar fi lipsit ca să se declare o revoluţie în toată puterea cuvîntului, căci, între miile de oameni adunaţi în jurul teatrului, foarte mulţi erau cetăţeni cari manifestau la un loc cu studenţimea.

Lucrul a fost destul de grav şi poliţia s-a purtat nebuneşte şi mişeleşte. Mîne seară va fi o întrunire a profesorilor şi literaţilor, cari vor iscăli un manifest scris de Vlăhuţă, în care se va consemna ziua de ieri, în care s-a vărsat sînge pentru că se cerea în Ţara Românească să se vorbească pe scena Teatrului Naţional româneşte. Pentru a se împiedica lucrurile acestea, s-au oferit literaţii să ţie conferinţi şi să citească, s-au oferit cu o zi înainte, şi au fost

refuzați. Și iată ce lucruri triste și dureroase au urmat. Vai de țara asta, iubite domnule Ibrăileanu!

Cu dragoste,

Mihai Sadoveanu

[1] Scrisorile 5—12 și 19—38—43—60, 63—65 sînt expediate la Iași, str. Română, nr. 4.

[2] Probabil că Sadoveanu se referă la *La Revue des Deux Mondes*.

[3] Ilarie Chendi (1872—1913), critic literar și ziarist român, aparținînd curentului semănătorist.

[4] Constanța Hodoș (1860—1936), scriitoare.

[5] Sadoveanu se referă la Dimitrie Alexandru Sturdza (1833—1914), politician, fost mulți ani secretar al Academiei Române.

[6] La 13 martie 1906 protipendada bucureșteană a vrut să joace pe scena Teatrului Național o piesă în limba franceză (cu o echipă de actori amatori). Studenții din București, împreună cu o bună parte a intelectualității, au boicotat acea reprezentație, creînd o mișcare ce a luptat contra reprezentării de piese străine (și mai ales în limbi străine) pe scena Teatrului Național. Iorga și Vlahuță au avut un rol însemnat în această mișcare.

6

Fălticeni, 30 april 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

În jumătatea aceasta de lună am avut o mulțime de zbucium. Am venit prin Fălticeni[1] cîteva zile, m-am dus la București, mi-am împachetat toată gospodăria, am pornit-o într-acoace; mi-am luat toată pojijia* și am adus-o cu trenul; pe urmă, după ce am ajuns, alt bocluc cu descărcatul, cu așezatul — bocluc mare, căruia nici acuma nu i-am dat de capăt. Și pe lîngă aceasta, altele; la căsuța pe care o am aici, în strada Rădășenilor, adaog încă două odăi, așa că o săptămînă întreagă trecută am alergat de mi-am adunat materialul și am pornit lucrul.

Și iată că ieri pun mîna pe scrisoarea d-tale de la 16 april, *nedesfăcută.* Mă gîndeam să-ți scriu și eu și să te întreb de ce m-ai dat uitării, și citesc aceeași întrebare la începutul scrisorii d-tale.

De datul uitării vorba nu poate fi, dar din pricinile pe care ți le spusei n-am pus mîna pe condei de vreo două săptămîni și tot de atîta timp n-am citit măcar gazete. Vești pentru d-ta era vorba să dea din parte-mi Izabela

* Calabalîcul, toate lucrurile dintr-o gospodărie, bagajul.

Sadoveanu, şi văd că şi ea a tăcut. Se vede că a fost vremea mutărilor. Nu te-ai mutat şi d-ta?

Numărul 2 mi-a plăcut în cea mai mare parte. *Notiţele* cu privire la „Frăţia bunilor români" [2] şi altele au avut darul să jignească pe Iorga. În adevăr, mă gîndesc şi eu, de ce le-aţi pus? Una, că erau anticipate, nu ştiaţi despre ce vorbeşte Iorga, pe unde vorbeşte (şi atunci, cînd am fost eu pe la Iaşi, n-am avut vreme să vorbim), şi al doilea, de ce? de ce? E nevoie, cîtă vreme omul are pentru *Viaţa românească* sentimente bune, să-l răscoliţi? Pe urmă el nu e omul care să poată în adevăr distinge atac cavaleresc de muşcătura sau lătrătura de cîne, în împrejurările acestea de mare ferbinţeală, de entuziasm, care-l fac să umble numai prin noroi. Pe urmă, o supărare pentru mine. Vechea chestie: pot eu colabora, în aşa împrejurări, la *Viaţa românească*?

Întrebarea a fost făcută de Emilgar [3] aşa ca să audă Iorga. Eu am spus ce trebuia să spun, ca *absolut* independent ce sînt. Totuşi, faţă de acest om aşa de cinstit, aşa de sălbatec de cinstit şi aşa de naiv şi susceptibil, lucrurile de felul acesta mă pun în încurcătură. Pentru D-zeu, dregeţi lucrurile!

Scoţi revista în timpul vacanţei ? Voi pregăti o bucată pentru unul din numerile viitoare.

Azi plec la Bucureşti. Îmi scrii pe adresa Minervei: Regală, 6.

Cu dragoste,
Mihai Sadoveanu

[1] De la această dată Sadoveanu se stabileşte în Fălticeni pe str. Rădăşenilor. În 1918 se va muta la Iaşi.
[2] Publicată în *Viaţa românească*, I, nr. 2, aprilie, 1906, p. 296—297.
[3] Pseudonimul lui Emil Gîrleanu.

7

2. V. 906, Buc.

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu ştiu dacă în scrisoarea pe care ţi-am trimis-o alaltăieri ţi-am spus pe ce adresă să-mi scrii. Sau în aleea Blanc, 58, la frate-meu, care-i şi adresa Isabelei, sau la Minerva, strada Regală, 6, Buc [1].

Cu salutări prieteneşti,
M. Sadoveanu

[1] *carte poştală*

5 mai 1905, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Cum ai crede d-ta că în chestiuni de acestea de principiu aș putea fi de altă părere? Apoi nu cred că te-ai gîndit că eu aș socoti vreodată drept afacere ceea ce faci d-ta cu revista, că m-aș îndoi de sacrificiul pentru idee. Nici nu poate fi vorba de vreo discuție; convingerea îmi era făcută; ce Dumnezeu, nu mai sînt copil! Și mai ales în cealaltă chestie, în chestia dacă trebuie sau nu să fiți *Făt-Frumos*, dacă trebuie sau nu să spuneți adevărul cu privire la Iorga, dacă nu e o datorie aceasta, cred că nu mai încape discuție, părerea mea este definitiv hotărîtă și nu putea fi alta, și nu poți crede că am alta fără să-mi faci o injurie. Cum s-ar putea să subordonez eu cinstea și adevărul interesului de clică? Niciodată!

În scrisoarea mea, de altfel necomplectă, în grabă făcută, făceam aluzie a nota din *Miscellanea* despre „Frăția bunilor români", era deci vorba nu de principii, ci despre un caz special. Mi s-a părut curios să se vorbească despre acest lucru așa, în necunoștință de cauză. Mișcarea n-a pierdut nimic absolut din caracterul începutului, mișcarea este cu totul altceva decît 13 martie și n-are nici o legătură cu mișcarea studenților. Iorga, viforos cum este, a *descoperit* deodată un prilej, lucruri care se zbăteau în sufletul lui au găsit această ieșire; în clipele acelea a crezut mai nemerit să facă așa decît să rămîie cu junimiștii, dacă e vorba să iasă din pasivitatea pe care în discursul de la Liric [1] o socotise o crimă în împrejurările actuale. Deci a pornit. Sînt două mișcări deci, nu una. *Adevărul* putea să aprobe pe cea dintîi, nu pe cea de-a doua. Nu pe cea de a doua, din două pricini: 1) fiindcă Iorga vorbea și despre pericolul *străinismului*; 2) fiindcă guvernul se alarmase, și guvernul (Tache I.)[2] subvenționează *Adevărul*. Cît despre opinia publică, cum poate să se schimbe? Este o opinie publică? Dar tocmai formarea unei opinii publice conștiente e unul din punctele pe care le atingea Iorga în conferințele lui. Iar lumea care nu mai încăpea *literalmente* pe unde vorbea Iorga nici nu-ți faci idee în ce chip îl asculta, și nu-ți faci idee ce entuziasm formidabil au stîrnit cuvîntările lui Iorga pretutindeni. Dacă chiar și la Cîmpulung a fost plină sală, la Cîmpulung, care e organizat acuma pe căprării! Și în ce condiții mai în toate locurile! cu o administrație care făcea tot posibilul să împiedice venirea mulțimii, care era spăimîntată pretutindeni, pentru că nimeni nu știa ce este. Gazetele dau informații absolut caraghioase, și nici una n-a dat cîndva, o dată măcar, un rezumat cumsecade al vreunei cuvîntări a lui Iorga. Nimene nu știe, afară de localnici, ce a făcut Iorga în provincie. Dacă s-ar fi știut bine, atunci de la cel dintăi oraș administrațiile celorlalte orașe și-ar fi luat de-o grijă. Așa, nici conferințile celor de

la Iași nu s-ar fi organizat, căci nicăieri Iorga (care e dinastic și carlist) n-a vorbit lăudînd pe Cuza și coborînd pe rege. De aceea și d-ta pari rău informat. De aceea mi-a părut rău de notița *aceea*. De ce se anticipa asupra faptelor? De ce presupuneri: e așa ori așa? Trebuia să se vadă întâi ce este. Și pe urmă într-o notiță, ca despre lucruri neînsemnate, despre acest lucru care nu e de loc neînsemnat! Nu e drept! În cuvîntările lui prin provincie, Iorga vorbea de obicei despre două lucruri: 1) despre trebuința unui contact și a unei cunoașteri a românilor de pretutindeni, a unui interes pentru toate țările subjugate, pentru Ardeal, pentru Bucovina, pentru Basarabia; deci o adevărată unire sufletească și culturală; 2) chestia economică la noi. Desrobirea internă, lupta împotriva politicii *așa cum se face acum*, dreptul de vot al obștii, deci votul universal; prioritatea la orice discuții parlamentare a căutării mijloacelor de ridicare a mulțimii rurale.

Nu e vorba de un nou partid. E vorba de formarea unei opinii publice conștiente. „Frăția" aceea ar cuprinde oameni cinstiți din toate partidele. Și îți închipui că cu un număr crescut, cu un număr mare de oameni cari cer ceva hotărît de la partide, politica așa cum se face ar trebui numaidecît să sufere o transformare. De altminteri, nu e posibil să expun decît o parte poate a chestiei. Poate n-o spun destul de lămurit. După cum vezi însă, dacă lucrurile stau așa, dacă lucrurile ar fi trebuit să se știe la vremea lor (căci conferințele lui Iorga, stenografiate, vor apărea în curînd) [3], atunci notița înțelegi că mi s-a părut măcar curioasă și mi-a părut rău că luați așa, ușor, ca atîția alții, atîta dragoste și atîta rîvnă pe care omul acesta le pune cu tot focul lui pentru lucruri care la urma urmei și d-tale îți sînt scumpe, și d-lui Stere, și d-lui Bujor, și toți românilor cumsecade.

Acuma eu nu voi spune că Iorga nu e om cu greșelile lui *, cu curiozitățile lui. Aici însă nu e locul să mă gîndesc la asta. În ce n-are el dreptate aici? Ce idei *ale lui* au fost combătute în notița aceea? [4]

În sfîrșit, cum vezi, e vorba despre altceva. Dumneata, în scrisoare ai perfectă dreptate; dar mi se pare că și eu, într-a mea, acum am nițică. E vorba numai despre acest caz special deocamdată; și înțelegi că mai ales eu aș vrea să se facă lucrurile cu totul bine, întâi pentru că cunosc pe Iorga și țin la dînsul, al doilea pentru că țin la *Viața românească*, iar în cazul acesta am crezut că notița a apărut prea devreme și a fost inutilă pentru că se întemeia pe presupuneri.

De aici două scrisori lungi, din care va ieși ori nu va ieși vreun folos politic, dar cel puțin va ieși o ședere împreună la Rîșca, la cuvioșia sa

---

* O greșeală e și notița din *Sămănătorul* asupra *Vieții românești* (nota autorului).

arhimandritul Chiticaru, care am auzit şi eu că e un creştin foarte cumsecade şi că are un vin vechi cum nu deseori se găseşte.

La sfîrşitul lunii cred că mă voi duce pe la Fălticeni. Spune-mi d-ta data cînd vei pleca la Rîşca [5]. Dacă voi fi eu înainte în Fălticeni, mă vei lua, dacă voi veni după, te voi găsi la Rîşca. Cît vei sta acolo?

Eu sînt în Bucureşti şi voi mai sta luna iunie. Am oarecare interese şi trebuie să tipăresc vreo două — trei cărţi, un volum de traduceri din Maupassant [6], ediţia a doua din *Şoimii* şi volumul nou *Mormîntul unui copil* [7]. Poate pînă la septembre să tipăresc încă unul *La noi, în Viişoara*, în care vor fi adunate multe din bucăţile publicate în *Albina* (afară de descriirile pure de locuri ca „Rădăşenii" etc.) în care va intra şi *Cearta*.

La Fălticeni mi-am dus nevasta şi copiii. Acolo am o căsuţă, care acum îmi era prea strîmtă. M-am pus şi eu, cu banii luaţi de la Academie [8], să-i adaog două odăi, să-i mai fac nişte acareturi, şi aşa, poate a da Dumnezeu să mă pot linişti şi să pot lucra în tihnă vreo cîţiva ani de zile.

Şi pînă ce ne vom vedea, îţi strîng mîna şi-ţi spun la revedere.

Mihail Sadoveanu

Izabela zice că va trimite material pentru unul din numerele de vacanţă.

[1] Teatrul Liric din Bucureşti.

[2] Tache Ionescu, care conducea atunci guvernul conservator.

[3] *Două conferinţe craiovene*, Craiova, 1906.

[4] Notiţa amintită nu vorbea în cunoştinţă de cauză, se limita la atacuri personale asupra lui Iorga.

[5] Mănăstire în fostul judeţ Baia, zidită la 1532 de Petru Rareş.

[6] M. Sadoveanu a publicat în 1907, la Editura „Minerva", traducerea unui volum de *Povestiri alese*, de Guy de Maupassant.

[7] A apărut într-adevăr în 1906.

[8] În anul 1905 Sadoveanu a primit de la Academia Română premiul Năsturel pentru literatură.

9

21 mai 1906, Fălticeni, strada Rădăşeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

De alaltăieri sînt în Fălticeni, şi cîtăva vreme voi sta neîntrerupt aici. Cînd vei avea vreme să treci spre Rîşca, anunţă-mă, şi vom face drumul în tovărăşie, în locurile acelea frumoase în care încă n-am fost şi la care, de cînd mi-ai spus că o să mergem împreună să le vedem, mă gîndesc cu multă bucurie.

Vești altele, bucureștene, nu știu. De la 15 a lui april nici n-am mai citit gazete; ca să le mai citesc aici, în sihăstria mea, nici nu încape vorbă, ar fi un fel de profanare a liniștii ce mă împresoară.

La revedere, și-ți strîng prietenește mîna.

Mihail Sadoveanu

carte poștală

10

25 mai, 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

La 1 iunie sînt în Fălticeni, deci poți veni fără nici o grijă: te aștept cu dragoste.

Pentru *Viața românească* am pregătit două bucăți[1]: una pe care v-o *datoresc* și una pe care, de veți voi, veți lua-o. Te rog să-mi răspunzi dacă e vremea să vi le trimit, ori dacă le vei lua cînd vei trece prin Fălticeni.

Nu știu dacă vă lovesc rău: de puteți, însă, mai trimiteți-mi o sută de lei pentru a doua bucată. Voi face și eu ce voi putea, și poate, drept recunoștință, ne vom înțelege asupra unei lungi povestiri[2], un fel de roman, pe care l-am început în această sihăstrie. Cînd vei veni la Fălticeni, vei vedea unde locuiesc și de ce-mi țipă așa măseaua. Dacă puteți însă; dacă nu, n-am nimic de zis. O strîngere de mînă,

Mihail Sadoveanu

Carte poștală

[1] *Sfaturi vechi*, publicată în *Viața românească*, I, nr. 5, iulie, 1906, p. 242—251, și *Sfîntul Vasile*, publicată în *Viața românească*, I, nr. 6, august, 1906, p. 386—394.

[2] Este vorba de povestirea *Mariana Vidrașcu*, din *Viața românească*, I, nr. 8, octombrie 1906, p. 165—183.

11

1 iulie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Fatalitățile de care natural nu putem scăpa, și de care eu mai ales nici nu mă silesc să scap, mi-au împărțit restul verii altfel de cum aș fi voit.

Concediul meu s-a sfîrșit la 20 iunie. Am mai stat o săptămînă pe-acasă. Pe urmă m-am grăbit să vin la București, aveam nevoie de parale: trebuia să-mi fac echipamentul de ofițer, căci sînt concentrat la Șipote, lîngă Iași, de la 10 august la 10 septembre.

Aici mă zbat ce mă zbat, pe niște călduri despre care fericiții muritori ai Iașului nu-și pot face idee, pe niște călduri care parcă-parcă sînt gata să te lichefieze. După aceea ce-o să fac? O să-mi iau zborul spre Moldova noastră, spre grădinile din strada Rădășeni. De pe-acolo poate voi avea răgazul să vin măcar o dată să te văd la Mănăstirea Neamțului. Și poate pînă la 10 septembre, după aceea, ne vom mai vedea noi, ori la Șipote, ori în Iași.

Ce dracu voi face eu la Șipote pe căldura asta infernală nu știu. Voi fi pîrjolit oare ca pe un uriaș grătar, strîns în chingi și sugrumat de gulerul cazon? Ah, nu știi! ah! nu știu! Dar simt că o mare nenorocire pîndește cele 100 și mai bine de kilograme ale mele!

Nu știu cum să fac cu romanul. Desigur că va trebui să vă trimit o bună parte (poate pentru două numere?), acum, cînd mă întorc din București. Cel mult pe la Sfîntul Ilie. Mă pun și lucrez cîteva zile, și lucrul răzăluit va fi gata să intre în frumoasa ramă care-l așteaptă. Desigur că așa voi face, căci aici stau ca pe foc. Mi-i dor de-acasă și de copii, mai ales de băiat, de Tunică al meu, care a fost bolnav vremea din urmă. Stau în această Sodomă mai mult de nevoie. Cum te strînge în clește, domnule banul, cum te-alungă, cum te poartă!

Ah! și mi-a fost dat să văd aici și o frumoasă expoziție [1] în mijlocul căreia este un lac, și în mijlocul cărui lac niște americani au ridicat o cetate de carton, Port-Artur [2]. Focuri de artificii, salve de tunuri, ceva care întrece orice măsură. Așa pozne nici la bîlciurile din cîmpul Moșilor n-a fost vreodată. Săracul d-l comisar general [3], acum ar vrea să scape de americani și nu poate. Și astfel vom avea o expoziție a noastră cu scandalul american în mijlocul ei, și astfel încă o dată se va repeta aceeași istorie nenorocită, de care se vede că avem noi totdeauna parte.

Respectuoasele mele salutări doamnei. Salutări d-lor Botez. Dumitale o prietenească strîngere de mînă.

Mihail Sadoveanu

[1] Expoziția din vara anului 1906, deschisă cu prilejul jubileului împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I.

[2] Aluzie la războiul ruso-japonez din 1905.

[3] Dr. Istrati, Const. I. (1850—1918), savant, medic și chimist, membru al Academiei Române organizatorul expoziției generale de la București din 1906.

12

15 iulie 1906, București[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

În București voi mai sta cel mult 10 zile. După 25 a lunii voi fi la Fălticeni, și atunci nădăjduiesc că ne vom întîlni fie în acest tîrg, fie la Mănăstirea Neamțului. Dacă voi avea bani ceva mai mulți, voi veni eu pe la dumneata; dacă nu, voi fi bucuros să te găzduiesc eu, prietenește și fără etichetă, în căsuța mea din strada Rădășeni. Cînd ne vom întîlni, dacă vei fi dispus și vom avea vreme, îți voi citi și începutul romanului [2] care urmează să se publice de la septemvrie în revistă.

Cum mai petreci pe acolo? Aș dori să știu dacă o duci bine cu sănătatea și dacă lucrezi, ori dacă te-ai dus acolo pentru odihnă numai. Ești cu cucoana și cu fetița?

Eu, în căldura Bucureștilor, am rămas singur de ieri. Frate-meu și Izabela au plecat la Bacău, și acuma mă plictisesc, într-o căldură tropicală.

La Bacău, Izabela va scrie pentru *Viața românească* un articol. Pînă acuma n-a putut, căci a fost hărțuită de multe nevoi.

Într-o zi a fost pe-aici, pe la noi, Gheorghe din Moldova și-mi pare rău că numai puțină vreme am stat cu el de vorbă.

Te rog să mă ierți că nu pot să-ți scriu mai multe, dar acest București e un cuptor și eu mă simt din clipă în clipă devenind friptură.

Îți strîng mîna prietenește.

Mihail Sadoveanu

[1] Scrisoarea e trimisă la Mănăstirea Neamțului, de asemenea și scrisorile nr. 14—17.
[2] Vezi scrisoarea nr. 11, nota 2.

13

22 iulie 1906, [București]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ba ți-am răspuns la cartea prin care mă întrebai cînd vin în Fălticeni și ți-am mai spus și altele într-o scrisoare închisă. În Fălticeni vin la 27 a lunii. Stau pînă la 9 august. Cred că în timpul acesta ne vom întîlni și atunci voi da începutul romanului pe septembrie și octombrie. O salutare prietenească.

Mihai Sadoveanu

Scrisoarea am trimis-o la *Mănăstirea Neamțului*, acolo.

carte poștală

14

Duminică, 23 iulie 1906, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ieri ți-am răspuns la o scrisoare pe care o primisem la „Minerva". Înțelesesem că n-ai primit o scrisoare a mea închisă. Azi am citit scrisoarea adresată în aleea Blanc. Între 27 iulie și 9 august sînt în Fălticeni. Cum însă puținele acestea zile vor fi urmate de o înstrăinare de o lună, nu mă lasă inima să sacrific prea multe din ele. Totuși, voi sacrifica, și te aștept cu plăcere la Fălticeni ca să mergem la Suceava, dacă vrai, sau în altă parte.

O strîngere prietenească de mînă.

M. Sadoveanu

carte poștală

15

27 iulie 906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

De aici, din Fălticeni, așa de aproape de dumneata, aș vrea să știu cum o duci cu sănătatea și cînd te abați pe la noi, în strada Rădășeni.

Toate, încolo, destul de bune; și-ți strîng prietenește mîna.

Mihai Sadoveanu

carte poștală

16

20 august 1906, Iași

Iubite domnule Ibrăileanu,

Plecînd la Șipote, am lăsat romanul gata împachetat, ca să ți se trimită. Cred că l-ai primit — poate l-ai și citit; te rog să-mi scrii un cuvînt spre încredințare.

Azi sînt în Iași, venit de la Șipote, și o să caut să mă abat și pe la d-l I. Botez, căci am auzit că a venit. Vreau să-l văd. După întoarcerea d-tale, poate ne vom mai vedea o dată aici. Cu dragoste.

M. Sadoveanu

Adresa: ***Sublocot. Sadoveanu***
Reg. 16 Suceava
Tabăra Șipote
Jud. Iași

carte poștală

17

5 octombrie 1906, Gara Bărboşi

Iubite domnule Ibrăileanu,

De cîteva zile sînt aici la Bărboşi [1], pe malul Siretului, şi mă ocup cu vînatul, vînatul de baltă mai ales, care este slăbiciunea mea.

Cu tot guturaiul tătărăsc pe care l-am căpătat, nu mă dau; sînt hotărît să mor luptînd.

De aici voi pleca la Bucureşti sîmbătă seara. Dacă ai ceva să-mi scrii cumva la Bucureşti, îmi scrii tot pe adresa veche, în aleea Blank, sau în strada Regală, nr. 6.

Cînd apare n-rul 8? Pentru n-rul 9, dacă aveţi loc, vă trimit o bucată a unui prieten de prin aceste locuri, care mi-a plăcut şi pe care mă grăbesc să v-o trimit ca unora ce sînteţi amatori de aşa ceva [2].

Comunică la toţi salutările mele. D-tale îţi strîng mîna.

Mihail Sadoveanu

P.-S. Cînd mă întorc spre Fălticeni de la Bucureşti, peste două ori trei săptămîni, nădăjduiesc să mă opresc şi la Iaşi.

[1] Lîngă Galaţi

[2] Probabil *Urlătoarea* a lui N. D. Cocea, publicată în *Viaţa românească*, I, nr. 10, decembrie, 1906, p. 553—562.

18

9 noiemvrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

D-na M. [1] cere caietul: de două ori mi-a scris. Nu ştiu dacă d-ta ai făcut răspunsul de care era vorba, ca să înţeleagă că de la mine nu mai are ce cere. Te rog foarte mult s-o linişteşti în această privinţă.

Nuvela pentru nr. din decembrie am făcut-o. M-am întors de la Iaşi, acu, în bune dispoziţii, şi naşterea a avut loc în fericite condiţii. Cînd mă va mai necăji vreun subiect, o să vin şi eu la Iaşi. Şi tocmai mă gîndesc că pe la 15 a lunii ar fi bine să vin. Să aduc *atunci* nuvela, ori s-o trimit de pe acum, mai din vreme? Primeşte o prietenească strîngere de mînă.

M. Sadoveanu

Carte poştală

[1] Constanţa Marino-Moscu îi dăduse Izabelei Sadoveanu jurnalul său intim, iar aceasta, la rîndul ei i-l dăduse lui Mihail Sadoveanu. Povestirea *Mariana Vidraşcu* este, se pare, inspirată de acest jurnal intim al Constanţei Marino-Moscu. Faptul acesta a dus la înrăutăţirea relaţiilor dintre cei doi scriitori (vezi corespondenţa C. Marino-Moscu cu Ibrăileanu).

19

Fălticeni, 27 noiemvrie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

La Iași cred că o să vin pe miercuri. De mult mă tot hotărăsc să vin, de la 15 a lunii, și tot am amînat. Acuma voi veni însă negreșit: a treia oară nici nu se poate, trei e număr fatal.

Altfel pe aici bine pace. Iarna cam întîrzie, avem vreme frumoasă. Mă găsește înserarea de multe ori pe cîmp și mă uit, cu pușca în spate, cu privirile în asfințitul rumăn și rece.

Copiii îmi sînt sănătoși, iar *Românul* lui *Caion,* deși insinuează despre „un mare scandal literar" care ar privi pe „fecundul Sădovianu", m-a lăsat de data asta absolut liniștit. La revedere, fără tragedii deci.

Al d-tale, cu toată prietenia.

Mihail Sadoveanu

carte poștală

20

7 decemvrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Dacă voi putea, voi trimite.

A nins și pe aici, dar grozav a nins, să fie pe o iarnă întreagă!

Cînd apare numărul, exact?

Ai primit un exemplar din *Mormîntul unui copil*? Am trimis și lui d-nul Stere și d-lui Kernbach. Cu toată dragostea,

Mihail Sadoveanu

21

Fălticeni, în 13 decemvrie 1906

Iubite domnule Ibrăileanu,

Trimit negreșit o bucată pentru numărul viitor, zilele acestea.

Vă anunț că în a doua expediție vînătorească pe care am făcut-o cu pușca cea nouă, lunea trecută, am împușcat doi iepuri. În cea dintăi, acu,

sîmbătă ce vine, sînt două săptămîni, am împuşcat o potîrniche. Pînă acu deci se arată a avea „her bun, la care trage vînatul".

Cu salutări prieteneşti. Memento Rîşca!

M. Sadoveanu

carte poştală

22

23 decemvrie 1906, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îmi pare bine că nuvela [1] a sosit la timp, deşi nu ştiu dacă va fi ceea ce am nădăjduit eu să fie.

Îmi pare rău însă că te pronunţi cu asemenea cuvinte despre venirea d-tale la Fălticeni, despre drumul la Rîşca şi despre dumneata.

Din ce pricină n-a apărut încă numărul 10? Socoteam că va apărea între 10 şi 15 a lunii, şi iată că intrăm în sărbătorile de iarnă şi el nu se mai arată în pustiurile fălticinene.

Pe aici iar a început a ninge. Deşi vremea a dat în moloşag, drumul de sanie încă e bun, şi un drum la Rîşca nădăjduiesc încă să-l facem împreună.

Te rog să primeşti cele mai prieteneşti salutări!

Al d-tale,
Mihail Sadoveanu

[1] *Casa veche* a apărut in *Viaţa românească*, II, nr. 1, ian., 1907, p. 87—92.

23

Fălticeni, în 4 ianuarie 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

Întăi şi întăi vreau să-ţi spun că-mi pare rău de stăruinţa dumitale de a nu mai veni pe la noi acu, în sărbători. Dar dacă zici că vii după vacanţă, tot e bine.

Afacerea cu calendarul „Minervei" m-a necăjit înainte de toate pe mine. De aceea te-am tot întrebat prin scrisori cînd apare nr. 10. Eram sigur că

întăi va apărea revista, ca de obicei, la 15 ori 16 a lunii. Cînd colo, m-am înşelat, şi am făcut fără să vreau un rău. A fost chestie de o zi sau două. Nici nu-ţi închipui cu cîtă nelinişte aşteptam apariţia revistei şi cu ce dezamăgiri venea zilnic curierul. Dacă ştiam, trimeteam altceva la calendar [1]. Mi-a cerut Filip ceva, şi după ce am trimis revistei corectura, manuscriptul rămas l-am trimis la Bucureşti. Mîngîiaţi-vă cu un lucru: sînt greşeli mari de tipar în calendar; sînt vreo două de care am rămas mulţămit, gîndindu-mă că în revistă nu sînt.

Cu *Casa veche* fă tot aşa cum s-a făcut cu celelalte bucăţi; dispune să mi se trimită mie o corectură; aici voi vedea eu ce lipseşte, dacă zici că lipseşte ceva.

Am primit şi eu *Luceafărul*. De tonul lui Tăzlăuanu am rămas, mă crezi, şi surprins şi indignat. La aşa ceva din parte-i nu m-am aşteptat. Articolul lui Rîmniceanu [2] îl citesc zilele acestea, după ce voi reciti articolul dumitale. De filuit l-am filuit şi am văzut şi coloanele, şi solilocul. Ştii că-ţi spuneam într-un rînd, la Iaşi, că pe mine mult mă uimeşte tonul oamenilor în publicistica noastră. Aşa ieşiri grozave din partea amîndurora pentru mine nu erau de prevăzut. Pesemne nu cunosc îndeajuns oamenii.

Numărul acesta va apărea la 15 ianuarie? (Acu nu te mai teme, că nu se întîmplă nimic.)

De puşca cumpărată de la Iaşi sînt mulţămit. Îmi pare rău că vînatul se închide la 15 ianuarie, pe de o parte îmi pare rău, pe de altă parte îmi pare bine, că atunci, liniştindu-mă, mă voi pune să lucrez poate un lucru cu care nu mă pot lăuda acum.

Cînd am fost ultima dată la Iaşi vorbeai despre remanierea de la *Convorbiri literare* şi ziceai că totul va fi tot d-l Mihail Dragomirescu. Voiam să-ţi scriu îndată ce am ajuns la Fălticeni şi am aflat (acu poate ştii şi dumneata), că d-l Dragomirescu scoate singur o revistă, intitulată, *Convorbiri*, şi s-a despărţit cu totul şi de d-l Maiorescu şi de convorbirişti, care i-ar fi dat a înţelege că vor să lucreze fără el.

D-l Dragomirescu mi-a propus şi mie colaborarea.

Înaintea Crăciunului am fost pe la Bucureşti şi am aflat că la revista aceasta nouă vor mai colabora D. Nanu, Em. Gîrleanu, Corneliu Moldovanu, Pîrvan, R. D. Rosetti ş.a.

Că *Viaţa literară* a încetat, ştii, şi ai aflat că Chendi scoate o revistă, adică continuă pe aceeaşi cu alt titlu.

Auzeam, apoi, între altele, că Vlahuţă şi Brătescu-Voineşti s-ar fi înţeles să scoată o revistă literară. Lucrul nu mi se pare însă de crezut.

Am fost pe la Coşbuc şi spunea că va tipări curînd pe Dante întreg. Despre un volum nou de poezii, la Sfetea, ştii.

Ce să-ți mai spun? Ceva cu privire la Chendi. Știi că, după retragerea lui Iorga, a intervenit prin ai lui și a încercat o împăcare cu redacția *Sămănătorului?* A zis că el n-are nimic cu noi. Astfel s-au pus ultimele umbre pe portretul său.

Micii noastre prietene, din partea mea și a Liei, complimente multe. Sărutări de mînă doamnei. Anul nou cu bine, cu somn bun și cu poftă la mîncare.

Cu toată dragostea,
Mihail Sadoveanu

[1] În *Viața românească*, I, nr. 10, decembrie, 1906, Sadoveanu a publicat povestirea *Codrul* (p. 485—493). Aceeași povestire apare și în *Calendarul „Minerva"* pe anul 1907.

[2] M. Simionescu-Rîmniceanu și Oct. C. Tăslăuanu, redactori la revista *Luceafărul*, îl criticau pe G. Ibrăileanu pentru studiul *Probleme literare*, publicat în *Viața românească*, I, nr. 7, (sept. 8, 1906, p. 49—66 și nr. 8, oct. p. 214—231), în *Luceafărul* de pe luna decembrie 1906. G. Ibrăileanu le răspunde vehement în articolul *Polemică*, publicat în *Viața românească*, II, nr. 1, 1907, p. 169—177.

24

30 ianuarie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Chiar acum am isprăvit de citit revista. Acest număr plin, 1, al anului II n-are decît cusurul de a fi apărut prea tîrziu, lucru ce-i va fi iertat numai cînd viitorul număr va apărea la vreme. E foarte bogat și cu multe lucruri frumoase. Nota întăia din *Miscellanea* — mișcătoare [1]: mi se pare a fi a domnului Stere. Despre *Polemică* [2] nu mai zic nimic. Atît trebuia; prea îndestulător pentru o definitivă lămurire. Așa cum e, revista are o înfățișare formidabilă: e groasă de două degete. Are ce citi un om puțin obișnuit o lună în capăt dintr-însa. Aștept cu nerăbdare sfîrșitul articolului despre Brătescu-Voinești. E frumos; stilul mi se pare mai elegant ca de obicei [3].

Tot am așteptat de la dumneta vești o bucată de vreme. Probabil că ai fost mult ocupat cu revista. Trebuie să știi că, în ceasurile cînd nu fac nimic, cînd stau răsturnat pe pat cu fața în sus și ascult vîntul din livezile de-aproape, mă gîndesc să mai ies din singurătatea mea și îmi vine gîndul să mă mai abat încolo și încoace. Așa se face că m-am gîndit să mă mai

abat în luna ce vine pe la Iași, dacă prezența mea pe-acolo nu v-ar mai împovăra. Mă mai gîndesc și la datoria mea către revistă, care, îți închipui, mă cam apasă. Pe urmă mă mai gîndesc la planuri grozave de opere, care te rog să nu te înspăimînte, cum mă înfricoșează pe mine cînd mă gîndesc că n-aș putea să le fac niciodată. Pentru pofta de lungi sfaturi ce mă apucă din cînd în cînd și care mă mai despovărează de multe, aici n-am decît pe nevastă-mea. Am început a simți singurătatea, cînd petrec vremea numai cu gîndurile, fără să scriu.

În sfîrșit, sezonul vînatului s-a închis; a venit și vremea mea. Am avut oarecare bucurii sufletești. Am citit *Filosofia artei* [cursul (începutul) de la școala de arte frumoase] a lui Taine, și minunatele *Essais*, despre care pomenești la sfîrșitul *Polemicii*. Acu citesc filosofie materialistă.

Pe urmă, o vreme, am avut neliniștile și suferințile facerii, în care un oarecare Neculai Manea [4], profesor de gimnaziu în provincie, și-a debitat necazurile în niște însemnări care alcătuiesc un mic roman, pe care mă gîndesc să-l dau revistei. Ar ocupa vreo cinci numere. Ș-acu mă mai gîndesc la o serie de impresii, din care ai citit *Humuleștii* și altele în *Albina*, și *Poiana țigăncii* în *Sămănătorul* [5]. Și la multe altele mă mai gîndesc, despre care nu-mi vine să te mai plictisesc. Mă gîndesc și la ele cu grijă; și cu strîngere de inimă gîndesc la acel nenorocit 15 aprilie, cînd mi se sfîrșește congediul (despre care mă întrebi). N-aș mai putea să intru în ocna aceea în care îmi am așezat biroul. Totuși, demisia — pe care va trebui s-o dau — va însemna o scădere simțitoare în budgetul meu; și stau la îndoială, nu știu ce să fac. De lucrul acesta, de grija cumplită, dac-aș putea odată să scap, cred că ceasurile mi-ar fi mai pline și munca sufletească mai senină și mai sigură.

Altceva, știi și dumneta cît sufăr creștinii din pricina iernii vrăjmașe din anul acesta. De-ar veni odată primăvara, să dea iar frunza în codru verde! Nu mi-a plăcut iarna niciodată.

Primește o strîngere prietenească de mînă. Și ca răspuns la burghezia dumitale oarecum, te rog sărută pe duduia, prietena mea, și din partea mea și a nevestei și a Lici [6]. Sărutări de mînă doamnei.

Al dumitale prieten,

Mihail Sadoveanu

[1] Un răspuns dat lui N. Iorga referitor la niște studenți din Basarabia care studiau la Iași și pe care Iorga îi cota drept dușmani ai „neamului".

[2] Vezi nota nr. 2, scrisoarea 23.

[3] Articolul lui G. Ibrăileanu poartă titlul *Ioan Al. Brătescu-Voinești* și a apărut în *Viața românească*, II, nr. 1, ianuarie, 1907, p. 93—109 și nr. 5, mai 1907, p. 271—273.

[4] *Însemnările lui Neculai Manea* (Sadoveanu îi spunea „un mic roman") au apărut în *Viața românească*, II, nr. 5, 6, 7, 8, mai-august 1907.

[5] Publicată în *Sămănătorul*, VI, nr. 4, 21 ianuarie 1907, p. 60—65.

[6] Una din fetele lui M. Sadoveanu.

25

16 februarie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțămesc pentru cartea lui Maynial [1] despre Maupassant. Am citit și romanul d-lui Christide [2]. Alătur o pagină, care ar putea sluji, dacă e nevoie, de recenzie.

Pe la noi vremea de primăvară stăruiește încă. Abia aștept să iasă viorelele și toporașii în luncile dinspre Oprișeni și Rădășeni. Nu știu de ce aștept cu atîta dor primăvara aceasta!

Socot că ai citit nr. 3 al revistei d-lui Dragomirescu [3]. Dacă prostia ar produce suferință, atunci acest critic român ar trebui să urle! Socot că ai înțeles întrucîtva rezultatul tratativelor neizbutite în ceea ce privește colaborarea mea la *Convorbiri*. În adevăr, dacă după un asemenea început d-l Dragomirescu dovedește că S. [4] e scriitor mare, însemnează că însuși criticul e un mai mare scriitor, ceea ce de altminteri pare a-l preocupa în special pe d-l Dragomirescu.

Mai aflăm că *În lumea dreptății* [5] a d-lui Brătescu-Voinești e deslînată (din pricină că s-a tipărit în *Viața românească*?). Tot așa cu mult inferioară bucății *Sfîntul* din *Convorbiri* e bucata *Sfîntul Vasile* din *Viața românească*, un subiect inspirat „dintr-un fapt real, cunoscut în nordul Moldovei".

Cînd socoți că va apărea revista? Iată că înclinăm înspre 20 a lunii.

Pe aici deocamdată toate bune. Sănătate este, și asta-i lucrul de căpetenie.

În sfîrșit, țin să te mai întreb dacă mergi. (Știi, la munte, pe Valea Bistriței!)

Și îți strîng mîna cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] Edouard Maynial: *La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant*, Paris, *Mercure de France*, 1906. Această lucrare a fost recenzată în *Viata românească*, II, nr. 2, februarie 1907, p. 382—384; recenzia e semnată C.V. (Cezar Vraja).

[2] În *Viața românească*, II, nr. 2, februarie 1907, p. 391—392 apare o recenzie a romanului lui Șt. Christide: *Amăgiții*, semnată A.B.

[3] Este vorba de *Convorbiri critice*, II, nr. 3, 1907.
[4] Sadoveanu.
[5] *În lumea dreptății* a lui I. Al. Brătescu-Voinești a apărut în *Viața românească*, I, numerele 2, 3, 4, 5, aprilie-iulie 1906.

26

Fălticeni, în 2 martie 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am început a nădăjdui că vei merge. Știi, pe Valea Bistriței! De-acu s-a sfîrșit. Dacă am scris cuvîntul acesta, te-am neliniștit. Pe Valea Bistriței, domnule Ibrăileanu; la schitul Tarcăului, domnule Ibrăileanu; la Horaița, domnule Ibrăileanu!

Dar iată că se face primăvara și iar mă gîndesc că, pînă una-alta, ne vedem în curînd. Dar pe-aici, așa, nitam-nisam, văd că s-a pus pe viscolit.

Cercetînd, văd că nr. 3 din revistă îmi lipsește, nu 2, cum spuneam. Cred că 3 se găsește în depozit. Dacă nu te superi, dispune să mi se trimeată, ca să pot să dau la legat volumul întăi. Și altfel ce mai faci? Am citit pe nerăsuflate cartea despre Maupassant [1]. Cu toate că nu-mi era necunoscută chestia din cronica internă [2] a nr. acestuia, citind-o am rămas emoționat; și m-am gîndit, știi, la 1793, minus vărsarea de sînge. Și m-am mai gîndit la o călătorie în munții Sucevei și-n munții Neamțului, domnule Ibrăileanu! Și rămîn al d-tale prieten.

Cu dragoste,
Mihai Sadoveanu

Carte poștală

[1] Vezi nota 1, scrisoarea 25.
[2] *Viața românească*, II, nr. 2, febr. 1907, p. 354—363, conține o „cronică internă", semnată de C.S. (Const. Stere), care, plecînd de la lucrarea lui Radu Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*, arată situația mizerabilă și de netolerat a țărănimii lipsite de pămînt și exploatate.

27

16 mart. 1907, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

De cîteva zile sînt în București. Tot am vrut să te înștiințez, dar împrejurările acestea grozave, care se desfășură știi prea bine cum, te scot din minți, cum te turbură. Nu știu cînd se vor sfîrși; probabil că o să fiu și

eu chemat dacă urmează concentrările și dacă armata din nordul Moldovei e trimisă să *pacifice* județele răsculate din Muntenia și Oltenia. Îți închipui în ce mizerabilă stare sufletească sînt dacă va trebui să plec și eu, și dacă mai ales se va declara starea de asediu.

Pe-aici apoi circulă zvonurile cele mai extraordinare, de la o agitație provenită de la bulgari, pînă la o ocupație străină. În Vlașca — asta știi — s-au *ras* două sate. La primăvară se va trece cu plugul prin acele locuri.

Se vorbește despre starea de asediu și Camera izbucnește în aplauze! În ce vremuri, în ce vremuri trăim... A fost în sfîrșit explozia despre care vorbeam noi în ianuar, cînd am fost la Iași, dar nu o socoteam așa de apropiată.

Nici nu știu ce-o să fac. Am venit pentru interese și n-ajung la nici un rezultat. La Ministerul de Finanțe azi nu s-au făcut plăți pentru particulari; se eliberează numai lefile. Filip [1] deci nu are bani, și din pricina aceasta deodată sufăr și eu, și cu groază mă gîndesc la ai mei cei de-acasă. Pe urmă guvernul trecut [2] m-a suprimat prin budget, și acuma nu pot să mă duc să vorbesc cu ministrul [3]; în asemenea împrejurări *nu pot* să-i vorbesc despre interesul meu, al unui individ, cînd o țară întreagă e în flăcări.

Așa stau. Doar oleacă de bucurie am, că la noi, în Moldova, s-au mai liniștit lucrurile și mai ales că mișcarea a avut caracterul pe care-l știm.

Dacă poți, mai scrie-mi ce este și pe-acolo.

Cu dragoste, al d-tale prieten,

Mihail Sadoveanu

[1] Gh. Filip, directorul Editurii „Minerva".

[2] Guvernul conservator.

[3] Ministrul cultelor și al instrucțiunii publice în guvernul imediat următor (liberal) era Spiru Haret.

28

[Fălticeni], 28 martie 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

E adevărat că am fost concentrat la 21 a lunii. Azi-mîni însă ne disconcentrează. E adevărat iarăși că mi-a făcut procurorul percheziție în urma denunțului unui moșier pe care-l cheamă Stere (!), un căpitan reformat și cam țicnit. Am de gînd să-l dau în judecată.

Și iarăși, îți închipuiești prin cîte emoțiuni am trecut; cîte lucruri dureroase și înălțătoare am descoperit în împrejurările care ne-au cutremurat

în sfîrșit din toropeala în care zăceam. Îți aduci aminte de ce susțineam eu cînd am fost la Iași, în ianuarie? Credeam că sînt inevitabile mișcările agrare ; dar cine și le putea închipui așa de apropiate?

Dacă te vei ținea de făgăduială, ne vom întîlni curînd, și socot că vom avea multe să ne spunem. Pot să-ți mai spun în ceea ce mă privește că am citit în *Universul* de ieri că am fost numit inspector al cercurilor culturale în locul d-lui Duțescu-Duțu, dar nu știu dacă trebuie să cred ori nu această știre [1]. Dacă e adevărată, mă bucură ; poate voi putea face și eu cît de cît bine, venind în contact direct cu învățătorii și cu sătenii, mai ales cu cei din Moldova noastră, cari au făcut această extraordinară și fără precedent mișcare agrară, fără omoruri și fără foc!

Te rog scrie-mi, pînă duminică, în Fălticeni. Zici că ai a-mi spune mai multe. Zic pînă duminică, fiindcă de primesc veste că în adevăr sînt numit, plec pe luni ori pe marți la București.

Cordiale salutări de la prietenul d-tale,

Mihail Sadoveanu

Cînd apare numărul ?

[1] Știrea era adevărată și Sadoveanu a fost mai mulți ani inspector al cercurilor populare.

29

3 aprilie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Astăzi plec la București. Cînd mă voi întoarce, peste o săptămînă, mult zece zile, cred că voi avea bucuria să găsesc aici, pe la noi, vreme frumoasă de primăvară, și să ne întîlnim. Aș voi — țin mult — să-ți citesc și micul roman [1] pe care vreau să-l dau revistei. Să nu te înspăimînți, căci nu e cu mult mai mare decît *Crîșma lui Moș Precu*. Atunci îl voi citi și atunci ți-l voi da.

Te rog scrie-mi și la București. Poate să am nevoie de ceea ce mă întrebi : *nervus rerum gerendarum*. Ar putea acuma revista să-mi dea ceva? — poate ce mi s-ar cuveni pentru *roman* (parcă nu mă pot deprinde să-i zic așa).

Aștept, așa ori așa, răspunsul d-tale.

Dar te mai rog de ceva. Pe-acolo, prin comuna Pașcani, locul meu de naștere, se petrec lucruri sălbatice. Prefectul județului este un grozav reac-

ționar; a ajuns că ceară *bombardarea* unui sat, Lunca [2], în care aproape nimic nu s-a petrecut. Învoielile între arendași și țărani nu s-au făcut, căci n-au fost înlesnite, și mă tem că imediat ce se retrage armata, țăranii se vor mișca; o spun ei singuri. N-ar putea să-și întindă d-l Stere influența și într-acolo, în partea aceea nefericită a ținutului Sucevei?

Un prieten al meu din copilărie, C. Moțit, a pus în curent pe d-l Stere despre toate acestea. Și l-a mai rugat de ceva: să mijlocească să i se dea undeva un post de inspector comunal. E un băiat și cu inteligență și cu cultură, și foarte democrat. E prietenul meu cel mai vechi, în sfîrșit. Ar putea fi de folos undeva în vremurile acestea, cînd e nevoie așa de mare de funcționari cu inimă, nu de zbiri, nu de dușmani ai populației. Te rog, mult, vorbește cu d-l Stere.

Cred că ai aflat că s-au arestat, la Pașcani, mulți lucrători din atelier [3]. Se caută pretutindeni instigatori. Eu sînt sigur că nicăieri nu se vor găsi. Tot ceea ce se face, pe această cale, e în contradicție cu manifestul guvernului.

Ah! domnule Ibrăileanu, multe sînt de spus, multe sînt de scris despre lucrurile petrecute în vremea din urmă. De-aș putea să fixez măcar o parte din faptele petrecute în Moldova, care caracterizează firea țăranului nostru!

După mine, deși în Muntenia s-a ucis și s-a dat foc — adică a fost o adevărată, o firească revoltă agrară — în Moldova mișcarea a avut *și are încă* un caracter cu mult mai grav. Mi se pare că e primul exemplu de mișcare fără sălbătăcii, afară de foarte rare cazuri, în care, în cea mai mare parte, de vină au fost mahalagiii, ca la Vaslui și Botoșani. Și oriunde caut informații, găsesc aproape pretutindeni o conștiință, de care desigur că se vor mira chiar și cei ce l-au cunoscut mai bine pe săteanul nostru.

Ca inspector al cercurilor culturale, dacă voi putea circula prin țară, mă voi pune să adun fapte și vorbe caracteristice, și poate va ieși ceva, poate nu literatură, în orice caz o contribuție la psihologia poporului moldovenesc, nu a lui Drăghicescu! [4]

Salutări prietenești,
Mihail Sadoveanu

[1] Aluzie la *Însemnările lui Neculai Manea*.

[2] Lîngă Pașcani; i se mai spune chiar Lunca Pașcanilor.

[3] Care eliberaseră din vagoane o parte a țăranilor arestați în județul Suceava, din cauză că participaseră la răscoală.

[4] Sadoveanu face aluzie la lucrarea lui D. Drăghicescu, *Rasa și clima ca factori determinanți ai psihologiei popoarelor*, în *Viața românească*, I, nr. 6, august 1906, p. 373—381. D. D. Drăghicescu a mai scris și *Din psihologia poporului român*.

30

7 aprilie 1907, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Corectura cred că s-a primit. Am luat-o cu mine de la Fălticeni și n-am apucat a o ceti a doua oară decît în București.

Îți mulțămesc că ai pus cuvînt pentru Moțit și pentru ce se va face mai ales satrapului [1] de la Fălticeni.

Aici, în București, mai stau, cred, vreo săptămînă, cel mult, pînă ce isprăvesc de tipărit volumul de nuvele *La noi, în Viișoara* [2].

Cu lectura vom face cum va fi mai bine. Îndată ce va da soarele și verdeața, sînt sigur că vei fi dispus să te abați pe acolo, pe la noi. În cartea poștală cea din urmă pe care am primit-o la Fălticeni zici că „numaidecît" trebuie să vii. Va trece și această „f.f.f." mare ocupație, și cred, tot cred că vom face un drum „spre" munte; iar la vară rămîne celălalt de făcut: „la" munte.

Cu „*nervus*" chestia stă așa: dacă dau romanul, ar urma după *oarecare* norme (la urma urmei, cum credeți; asta nu e treaba mea), că eu îmi plătesc datoria și revista îmi mai datorește vreo 300 de lei. În primăvară acum, am de făcut cîte ceva pentru sihăstria de la Fălticeni și altele. De aceea ziceam... Doar dacă se poate. Dacă nu, faceți cum credeți că e mai bine. Dacă se poate să-mi dea d-l administrator trei sute, bine; dacă nu, măcar două, și tot e bine.

Pe la Iași tot o să mă abat, fără ca să-ți pot citi romanul, căci nu-l am la mine. E la Fălticeni. Zic că o să mă abat întorcîndu-mă din București. Vin dimineața și plec seara. Aceasta se va întîmpla pe la sfîrșitul săptămînii viitoare. Am *nevoie* acuma să mai stau de vorbă cu d-ta, să mai punem țara la cale acuma, în urma viforului care a fost.

Prietenești salutări,

Mihail Sadoveanu

[1] Prefectul județului Suceava, cu sediul la Fălticeni.

[2] *La noi, în Viișoara*, a apărut la începutul verii anului 1907. Atragem atenția că Sadoveanu scrie întotdeauna *Viișoara* și nu *Viișoară*.

31

28 aprilie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ieri te-am întrebat — îți aduci aminte — dacă ești în bune relații cu comandantul școlii militare, colonelul Lupan. În fața răspunsului d-tale,

am rămas descurajat. Pe urmă apoi m-am gîndit că tot poate vei avea puterea să faci ceva, prin *cineva* care stă bine cu acest colonel.

Iată despre ce e vorba. Cumătrul meu, *locotenentul Marinescu Iulian*, din Regimentul Siret, nr. 11, ar voi să vie la Iași, permutat sau în detașare. Ți-am vorbit eu odată de dînsul. E un om care n-are decît cusurul uniformei; dar acest cusur îl am și eu din cînd în cînd, la concentrări, ba și la potoliri de răscoale...

Acest cumătru ar putea veni dacă colonelul Lupan ar cere printr-un raport Ministerului de Război un ofițer inteligent și instruit, care să fie, bineînțeles, locotenentul Marinescu Iulian. Dacă este *cineva* care să stăruiască și să convingă pe colonelul Lupan, lucrul se face cu ușurință.

Marinescu ar fi cel mai potrivit meditator al școlii pentru română și istorie. Una. Al doilea, acest *poporanist* ar fi un element foarte folositor pentru tinerii elevi cari urmează să fie odată ofițeri. Chiar numai asta dacă ar fi, și tot ar trebui să punem un om cu ideile noastre acolo.

Dacă crezi că e bine să faci acest bine, strică acolo o vorbă, către cineva, sau șoptește o vorbă autocratului nostru director, pentru care socot că nimic nu e cu neputință.

Salutări prietenești. Noroc la milioanele lui Pătrășcanu și a fraților Botez. Cred că bolnavul nu e în nici o primejdie. Aștept răspunsul. Prietenul d-tale

Mihail Sadoveanu

32

5 mai 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Cred că s-au primit la tipografie corecturile *Însemnărilor*. În privința numelor despre care-mi vorbești în cartea poștală ce-am primit la București, ai dreptate. Am căutat să îndrept. Tot stau la îndoială dacă trebuie și în revistă tipărită notița aceea... Dar dacă zici dumneta...

Pe săptămîna viitoare cred că va fi gata volumul de traduceri din Maupassant. Voi pune un alt volum sub tipar și cred că în același timp voi face și a doua ediție a *Durerilor înăbușite*.

Știi că pe jumătate s-a risipit visul milioanelor. Teodorescu îmi vorbea despre *Nicol*, dar, mai știi, poate să fie și Nicol. La Externe, nimic oficial. Cred că ești mai în curent cu aceasta decît mine.

Dacă nu te superi, mijlocește te rog să mi se trimeată 100 de lei zilele acestea, cît stau prin Fălticeni. Cred să stau pînă miercuri săptămîna viitoare.

Ce mai zici de Valea Bistriței, ori tot la Grippenstock ți-i gîndul? Multă sănătate și dragoste dintr-o zi de primăvară, căci pe-aici e primăvară.

Mihail Sadoveanu

33

25 mai 1907, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Săptămîna viitoare voi fi în Fălticeni, așa că te rog să-mi trimiți acolo corecturile.

Te rog mai scrie-mi ceva: la ce te gîndești, ce mai faci, căci de multă, de multă vreme nu mai știu nimic de d-ta.

Cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

carte poștală

34

28 mai 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit și am făcut corecturile, aici, la Fălticeni. N-am primit însă manuscriptul. Te rog dă ordin să mi se trimită și manuscriptul.

Cînd apare numărul?

Mai scrie-mi ce faci, căci nu mai știu nimica de dumneta.

Prietenești salutări,
Mihail Sadoveanu

carte poștală

35

9 iunie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Desigur că ai citit notița din *Sămănătorul* cu privire la balotajul de la Iași. Știi de cine e; foarte suprins am rămas eu însumi de tonul violent în care se vorbește de *politicianul* Stere, despre așa-zisele ingerințe de la Iași

etc. Îmi pare foarte rău că Scurtu [1], s-a apucat să facă politică într-o revistă literară pură, pentru partea literară și sub îngrijirea mea [2]. Acesta e unul din dezavantajele de a fi redactor în provincie. Cu împrejurarea aceasta îmi pare rău că n-am fost la București. De altminteri, ce poți face? Cronica cuprinde părerile unuia; de multe ori nu mă împac cu ele; pentru ele nu urmă să se strice armonia redacției.

Ce pot face eu în împrejurarea asta? Asupra politicianului și asupra ingerințelor polițienești desigur că o să atrag luarea-aminte a lui Scurtu, dar lucru o dată făcut e bun făcut, — și-mi pare foarte rău că e bun făcut.

Mi-ar părea bine să nu-i dați o importanță deosebită. Am să detașez articolul din *Liberalul* [3] cu privire la balotaj și am să i-l arăt. Va fi singura-mi răzbunare, mai ales cînd voi adăogi că eu însumi cunosc faptele.

Minunat articol! Cine l-a scris, hm? Mai ales partea care privește pe d-l avocat Silvestru e de toată frumusețea.

Și încă stau la îndoială dacă nu cumva cetățeanul cu pricina nu era agentul d-lui A. C. Cuza.

Cînd veneam spre Fălticeni, m-am întîlnit în vagon cu Bădărău [4]. Făcea socoteli, liniștit. Era sigur că iese Botez. Spunea așa: Botez 1.200, Cuza 800. Cînd pleca trenul, a și avut o parte din rezultat, scris și transcris pe o foiță de hîrtie. Botez avea cam 800, Cuza 600, așa ceva. Stăteam și mă uitam la el. Al dracului om!

În sfîrșit, dacă ai vreme, mai scrie cîte ceva. Cînd vii?

Salutări prietenești,
Mihail Sadoveanu

[1] Ioan Scurtu (1877—1922), scriitor și ziarist, redactor la *Sămănătorul*.

[2] Sadoveanu era încă redactor la *Sămănătorul*.

[3] Ziar al partidului liberal, Sadoveanu se referă la un articol despre alegerea lui Ioan Botez în Cameră, avîndu-l ca adversar pe A. C. Cuza.

[4] Alexandru Bădărău (1859—1927) era senator de Iași.

36

16 iunie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Săptămîna ce vine voi lipsi din Fălticeni. Luni voi fi la București, poate și marți. Pînă pe joi, vineri, în Delta Dunării, nu numai ca om curios, ci, ce e curios, ca funcționar.

Pe-aici, bine. Am prins o mulțime de pește, cu undița, din Șomuz. Salutări prietenești.

Mihail Sadoveanu

carte poștală

37

26 iunie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Săptămîna trecută am umblat prin bălțile Deltei. M-am întors și te vestesc, cum ne era învoiala. Și te aștept. Cred că în sfîrșitul acesta de lună vei găsi cîteva zile ca să te mai răcorești.

Cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

38

11 iulie 1907, Fălticeni[1]

Stimate amice,

Cînd primesc vestea de la d-l Chernbach că plecăm în excursiune, pornesc spre Agapia, ca să te găsesc acolo, și să plecăm împreună spre Piatra-Neamțului. Te rog deci să mă aștepți.

Te salut, cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

carte poștală

[1] Scrisorile nr. 33—42 sînt expediate la Mănăstirea Agapia.

39

26 iulie 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

De-acu trebuie să amînăm în august excursiunea, căci trebuie, zilele acestea, să plec la București.

Nădăjduiesc că te afli în deplină sănătate. Azi am trimis la Iași corectura pentru revistă.

Prietenești salutări. Sărutări de mînă doamnei și prietinei mele Maricica.

Mihail Sadoveanu

40

13 august 1907, Fălticeni

Dragă prietine,

În București, acu vreo trei-patru zile m-am întîlnit cu Brătescu-Voinești. Am făcut cunoștință la o cafenea. Mi-a spus că pe 16 a lunii, cel mai tîrziu, vine la Agapia, și de-acolo e gata să plece în excursia *noastră*.

Ideal pierdut în noaptea...[1]

Iar trebuie să mă duc la București, la 16 august, și, dacă va fi să fie, vom porni acea excursie de lunea viitoare. Dar poate va da Dumnezeu altă piedică, și atunci voi ridica mînile la cer, voi pleca capu-n piept și nu voi mai zice nimic!

Aștept și de la d-ta un răspuns, și te salut cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este", primul vers din *Venere și Madonă* de Eminescu.

41

17 august 1907, Fălticeni

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îmi scriu Iosif și Anghel că ar fi trimis *Vieții românești* un minunat poem dramatic al lor, *Legenda funigeilor*, o poezie încîntătoare de la început pînă la sfîrșit. Condițiile: publicarea în revistă și editarea pentru 500 de lei[1].

Nu știu întrucît vă convine suma. Dar tipărind într-un volumaș poemul, faceți, socot, și o afacere. 500 de lei îi veți scoate cu vîrf și îndesat. Este însă o condiție pe care, îmi închipui, o veți primi cu greu: ei vor să-și păstreze anonimatul[2] pentru ca să facă o surpriză literară. Dar asta o veți descurca dv. Propunerea a fost făcută d-lui Kernbach[3]. Ți-a scris?

Eu deseară plec la București. Cred că pe luni sînt în Fălticeni. Nu spun nimic. De mult îmi datorești un răspuns. Brătescu-Voinești trebuie să fi venit la Agapia. Aș vrea să-l văd. Și dacă excursia etc., etc., etc.!

Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] *Legenda funigeilor*, poemul dramatic al lui Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel, a fost publicat la Iași, în 1907.

[2] A apărut în broșură, sub pseudonimul A. Mirea; în *Viața românească*, II, nr. 9—11, sept.-nov. 1907 apar în locul numelui autorilor patru asteriscuri.

[3] G. I. Kernbach se ocupa în acea vreme și de strîngerea de colaborări pentru *Viața românească* de la scriitorii din București.

42

Folticeni, în 11 septembrie 1907

Iubite amice,

M-am întors de la București. Acolo, Anghel și Iosif, foarte săraci; își puneau o mare nădejde în ceea ce li se făgăduise de la Iași. Te rog, dacă încă nu li s-a trimis, fă să li se trimeată numaidecît. Le faci un mare bine.

V-au mai rugat un lucru: să dai să li se facă, pe socoteala lor, chiar acu, o copie de pe manuscript. Ar voi s-o dea compozitorului Castaldi[1] pentru muzică.

Mai aștept vești. Ai primit, socot, *Vremuri de bejenie*[2].

Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

carte poștală

[1] Alfons Castaldi, compozitor; a pus pe note și alte poezii ale lui Șt. O. Iosif.
[2] *Vremuri de bejenie*, 1907.

43

13 septemvrie 1907, Folticeni

Iubite prietine,

Te-am rugat, cînd am fost pe la Iași de ceva. Te rog și-acuma din nou. În ziua de 17 septemvrie am nevoie numaidecît de niște parale (pentru grădină) și trebuie să strîng din toate părțile. Cred că ar putea să-mi dea pînă atunci, în socoteala romanului[1], *Viața românească*, 200—300 de lei. Dar am numaidecît nevoie.

Aștept răspunsul. Și te rog încă o dată să nu mă lași. Salutări prietenești.

Al d-tale,

Mihail Sadoveanu

[1] *Duduia Margareta.*

44

10 octomvrie 1907, Folticeni

Dragă prietine,

Am primit o scrisoare, încă înainte de a mă duce la București, o dată cu un mandat de 260 de lei, pentru care mult îți mulțămesc. Sînt foarte ocupat acuma cu grădina. Pe lîngă asta a venit o toamnă lungă și frumoasă, așa cum

îmi place mie și cum de multă vreme n-a fost. Stau degeaba în soare și fac planuri. O escursie ar fi fost frumoasă în adevăr în aceste zile, cel puțin dac-am fi făcut un plan, dacă am fi hotărît o zi, fiind siguri, la urma urmei, că vom sta liniștiți în bîrlogurile noastre... Cînd mă voi duce la București, o să mă abat și prin Iași.

Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

carte poștală

45

30 octomvrie 1907, Folticeni

Iubite prietine,

N-am trimis încă romanul[1]. Am tot așteptat o veste de la dumneata și tot a întîrziat vestea. Va rămînea, cum spui, pentru numărul de decembrie.

Am fost și la București. Pe urmă, întors aici, am avut mult de lucru la grădină, și încă mai am, cine știe cîtă vreme. Am fost și la vînat prin pădurea Vladnicului vreo două zile, dar am plătit plăcerea asta cu o mîhnire mare: cînd m-am întors acasă, n-am mai găsit pe Puica, cățelușa mea de vînat. Nici n-ai idee ce inteligentă era și cît era de sprintenă și de frumoasă, și cît îmi era de dragă. Trebuie să știi că s-au vărsat multe lacrimi la moartea acestei ființi neînsemnate. A fost o durere reală. Și-acuma mă trezesc gîndindu-mă la dînsa. Te rog să citești schița[2] care va apărea în *Sămănătorul* și să nu rîzi de această slăbiciune a mea. Și te mai rog să mă ierți că te fac să citești lucruri neînsemnate pentru dumneata. Cu dragoste și la revedere!

Mihail Sadoveanu

[1] *Duduia Margareta*, care a apărut în *Viața românească*, II, nr. 12, decembrie 1907, p. 321—330, și III, nr. 1—3, ianuarie—martie 1908.

[2] În *Sămănătorul*, VI, nr. 47 din 11 noiembrie 1907, p. 941—944, M. Sadoveanu a publicat schița *Puica*.

46

10 decemvrie 1907, Folticeni

Iubite prietine,

Iartă-mă că vorbesc iarăși de vechiul meu necaz cu grădina. Îți spusesem luna trecută, cînd am fost prin Iași, că pe la 15 decemvrie acuma, o să am nevoie mare de vreo 300 de lei, ca să-mi complectez banii pentru o poliță de 1.000.

Cred că se va putea să-i dobîndesc *vinerea* aceasta, cînd voi veni în Iași, în trecere dinspre București. Nădăjduiesc să te găsesc atuncea sănătos și mai dimineață la redacție, cu revista gata, și cu un plan de călătorie în Italia ori la Ceahlău în primăvară. Mai am și altele a-ți spune atuncea. Iar pînă la întîlnire te salut cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

47

21 ianuarie 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Eu am o scuză că am tăcut. Tot voiam să vin la Iași să te văd, dacă vrai chiar să facem un mic chef. Ieri eram hotărît să pornesc, dar după codiri și așteptări prin întuneric, am aprins prea tîrziu chibritul și am văzut că mai sînt zece minute numai pînă la tren. Azi m-am trezit la vreme, dar pornise de la miezul nopții viscol. Pe-așa vreme nu-i creștinește să pornești de-acasă. Rămîne să se răzbune, să înceteze spulberul și vin și eu pe la dumneavoastră: adică mîni, poimîni, cît de degrabă. În vremea asta a *trădării* noastre unul față de altul, am făcut o escursie la munte (!!) și am venit din coclaurii de dincolo de Rîșca, de pe la hotarul Pipirigului, cu impresii neuitate. Am făcut și niște povestiri, printre care una, *Haia Sanis*[1], pe care poate ți-o voi ceti; e din viața ovreilor. Cu dragoste, cu sănătate și la revedere!

Mihail Sadoveanu

carte poștală

[1] *Haia Sanis* a apărut în *V. r.*, III, nr. 5, mai 1908, p. 169—205.

48

Folticeni, în 23 martie 1908

Iubite prietine,

Ce mai vești pot afla de pe meleagurile dumneavoastră? Nu cumva plănuiești să vii pe la noi o zi, două, măcar să-mi vezi vestita grădină pentru care acuma îmi sacrific zilele muncind în ea cîte 10—12 ore pe zi?

Dau alăturea o „informațiune“ în care e vorba despre Ștefan Bucșan, eroul din *Haia Sanis*, pe care în curînd o pun la dispoziția dumneavoastră [1]!

Cu dragoste [2],

Mihail Sadoveanu

carte poștală

[1] Se pare că Ibrăileanu citise nuvela *Haia Sanis* înainte de această scrisoare și-i ceruse lui Sadoveanu să opereze unele schimbări. Scrisoarea de față pare a vorbi despre *Haia Sanis* ca despre o nuvelă (Sadoveanu a intitulat-o în cartea poștală precedentă povestire) citită de Ibrăileanu.

[2] Această carte poștală are drept antet următoarele: Gazeta *Răvașul poporului*. Redactori: Artur Gorovei și Mihail Sadoveanu. Folticeni. Abonamentul 1 leu, 20 b. pe an.

În colțul stîng de jos al c.p. s-a decupat următoarea informație (luată probabil din gazeta *Răvașul poporului*): „Fălticeni — *Dezertor arestat.* Aseară pe la 11 jum. poliția a arestat pe vestitul dezertor Gh. Vladimir-Bușilă, în casa lui Gh. Gașă din strada Buciumeni. Dezertorul, care e condamnat pentru a 4-a oară, cu un pumnal a amenințat pe polițiști, însă în fața revolverelor, s-a predat. Astăzi el a fost înaintat Reg. 16 Suceava, din care face parte.“

49

11 aprilie 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Haia Sanis — bine, mulțămesc. Am mai citit-o o dată, repede. Pe cînd să ți-o trimit?

De venit vin eu să te calc, dar nu pot să hotărăsc de mai nainte ziua. Te voi vesti cînd va fi să vin: mi se pare că o să vin în una din zilele săptămînii luminate, seara, ca să asist a doua zi la conferințele învățătorilor; sînt delegat din partea Casei școalelor.

Cu Filip, îți voi explica. Adică ce? A comandat în străinătate hîrtie de aceea specială, ca să vadă și el cît costă, și pe urmă răspunde.

Cu *Sămănătorul* în faza-i nouă... cum? [1]

Al dumitale nereacționar prietin,

Mihai S.

Carte poștală cu același antet ca și precedenta.

[1] În 1908 comitetul de redacție al revistei *Sămănătorul* era constituit din Șt. O. Iosif, D. Anghel, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea și I. Scurtu, și Aurel Popovici (1863—1917).

13 mai 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Iarăși, de multă vreme, nici o veste. Cum te mai proslăvești prin vechea cetate a Iașilor?

Eu le-am dat toate pe una. Am lăsat toate baltă, și m-am pus să-mi organizez o prisacă. Am vreo șaizeci și ceva de stupi, dintre care 20 sistematici. De vreo trei zile mi-au venit de prin locuri triste și [illegible]. A trebuit să cercetez musca stup cu stup, și am stat de dimineață pînă în seară la grădină. Acuma, cu albinele, pare livada [illegible] mai frumoasă.

V-am așteptat. Era vorba să întreprindeți un [illegible] spre Folticeni, Rîșca, Borca etc. în cele dintăi zile ale lui mai. Am așteptat degeaba. Și *Hoia Sanis* a venit; de la dumneavoastră nici o veste însă.

Ia aruncă un cuvînt pe-o foaie de hîrtie. După ce iese gazeta [1], după 15 a lunii, dau o fugă la Iași, dar pînă atunci nu mă lăsați așa.

Să sfîrșesc prozaic. Mi se pare că mai am ceva de luat pentru *Hoia Sanis.* Vă rog trimiteți-mi, căci trebuie să-mi construiesc stupi; se apropie vremea roitului! Și aș avea nevoie cît de degrabă!

Cu dragoste. Al dumitale prietin democrat,

Mihail Sadoveanu

[1] *Răvașul poporului.*

51

26 octomvrie 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Din mila lui Dumnezeu și atotputernicul mă aflu bine cu sănătatea. Încolo sînt cam supărat, căci continuu a fi scriitor român... Totuși, poate mă voi învrednici ca pentru numărul de noiemvrie să dau ceva *Vieții românești.*

Cu multă dragoste,

Mihail Sadoveanu

P.-S. Azi am primit de la Vasile Savel o scrisoare în care își arată o mare părere de bine că i s-a primit articolul asupra lui Manolache Holda [1] și că i s-a și plătit acest articol; în care arată și o mîhnire: își închipuie că prin scrisorile lui te-a amărît, și se simte opresat sufletește, „căci dumneata ai destule năcazuri, ai suferit mult și înduri ș-acuma multe pe nedrept..."

Mă roagă să-ți comunic, cînd ne-om întîlni, că el are pentru dumneata „cea mai mare afecție".

Savel în adevăr ține mult la dumneata. Scrisoarea lui, pe care ți-am spus că o cunosc, era cam a unui nemulțămit. Probabil că i-ai răspuns cum trebuia, foarte blajin, și asta firește l-a înduioșat și l-a făcut să aibă remușcări... E tînăr și e scuzabil. Cu dragoste,

M.S.

[1] Manolache-Holda, Ion D. (1878—1904), a scris volumul de schițe *Feie*, București, 1905.

52

4 decemvrie 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Am primit volumul dumnitale, îți mulțămesc. Din București ți-am trimis alaltăieri, marți, după cum îmi telegrafiaseși, numerele *Sămănătorului* din martie 1906.

Te-aș ruga acuma și eu ceva. Am nevoie, pentru o mică lucrare, de ceea ce s-a scris mai important asupra Unirii[1]. Eu am *Domnia lui Cuza-vodă* de Xenopol, *Documente privitoare la Unire în Moldova* de Rîșcanu[2]. Dacă ai dumneata încă ceva bun, te rog trimite-mi curînd.

Încolo ce să-ți spun? N-am fost cam de mult prin Iași, și acuma văd că am nevoie să vin. O să ne vedem în curînd.

Cu multă dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] Sadoveanu avea nevoie de lucrări referitoare la Unirea Principatelor, fiindcă voia să scrie un articol sau o povestire cu acest subiect. A și publicat în *Viața românească*, IV, nr. 2, februarie 1909, p. 228—233, povestirea *Cuza-vodă*.

[2] Petre Rîșcanu (1846—1913) fost profesor de istorie universală la Universitatea din Iași.

53

13 decemvrie 1908, Folticeni

Iubite prietine,

Pentru luna aceasta nu voi putea da nimic; tot așa de nemerit găsesc că este să dau pentru numărul de ianuarie, care este început de an, după sărbători etc.!

A fost binevenită în revistă observația cu privire la scriitorii noștri care de o vreme umblă cu scrisori deschise[1]. Acesta e sistem; chiar ei înde ei, între prietini, nu-și mai dau explicațiile verbal, ci numaidecît într-o scrisoare publică, ca să fie fericită o lume întreagă. E tot așa de puțin cuviincioasă o asemenea scrisoare deschisă, ca și piesa lui Caragiale...

Să te fac să înțelegi.

La Burdujeni am aflat o anecdotă, o vorbă a lui Caragiale de curînd spusă, acum în urmă, cînd a trecut spre Berlin.

Se așează la o masă, la un pahar de vin, cu comisarul locului (comisarul mi-a istorisit acestea) și din una din alta omul întreabă pe scriitor despre piesa de curînd făcută.

— „Am auzit de o piesă, domnule Caragiale... E adevărat? E gata? Ori e numai așa, o vorbă...

— Piesa? este, măi băiete... dar cum să-ți spun... Piesa mea nu e cum ar trebui să fie... Închipuiește-ți acuma că ar trece regele pe la Burdujeni și tu i-ai ieși înainte în ținută de gală, ai face front, l-ai saluta... dar cînd pleci ochii bagi de samă că ești descheiat... într-o parte oarecare a hainei. Așa-i și cu piesa mea, mă. E descheiată..."

Acuma, la Berlin, probabil că o încheie.

Așa și cu cei cu... scrisorile descheiate!

Nădăjduiesc să ne vedem în curînd.

Cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

[1] *Viața românească*, III, nr. 11, noiembrie 1908, p. 296—297.

54

9 martie 1909, Fălticeni

Iubite prietine,

De vreo 7—8 zile sînt bolnav. Dracu știe ce am. Dacă în două zile mă voi simți mai bine, o să vin la Iași. Adică în ziua de 11 martie va trebui să fiu în Iași, căci am primit avizul Bancii S. O. Groswald-Iassy. Îți vorbisem despre această întunecată afacere și te rugasem să pui lucrurile la cale așa ca să mă scap de această poliță de 600 de lei și să rămîn dator revistei, către care mai ușor mă voi plăti[1].

Îți scriu aceste cîteva rînduri ca să pui lucrurile la cale, așa încît să nu mai am năcaz mare cînd voi veni, dacă voi putea veni.

Cu mare dragoste,
Mihail Sadoveanu

[1] În același plic există și următoarea notificație trimisă lui Mihail Sadoveanu de către Banca S. O. Groswald: „Iassy, 8 martie 1909. D-lui Mihail Sadoveanu-Fălticeni. Am onoarea a vă face cunoscut că polița iscălită de d-voastră în ordinul d-lui C. G. Stere pe suma de 600 lei ajunge la scadență la 11 martie a.c., de care vă rog să binevoiți a lua notă. Cu stimă,

S. O. Groswald."

55

8 mai 1909, Folticeni

Iubite prietine,

Îmi pare rău; primesc de la dumneata, cum nu mă așteptam, vești nu tocmai bune. Că ai rămas singur și că ai fost nevoit să recurgi la o vremelnică combinație cu Sanielevici[1], nu-i nimic; bolile de felul acesta trec mai ușor. Dar îmi vorbești de insomnie etc. și de cursuri universitare care par a te plictisi.

Ce-i de făcut? Poate nu-i rău gîndul pe care-l ai să mai ieși din Iași. Nu numai că doresc să vii la Folticeni oricînd vei voi — și după 20 e foarte bine — dar chiar cer să faci acest lucru în numele prieteniei noastre... Ori cu cîte greutăți ai face un drum, cred că tot îți va folosi sufletește. Comunică-mi data venirii dumitale.

De trimis nu pot trimite revistei nimic. Lucrez acu la ceva mai lung, la un roman despre care ți-am mai vorbit[2], și dacă voi izbîndi, îmi voi răsplăti nerăspunderea la chemarea de acum.

Te salut cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

P.-S. Te rog mai scrie-mi și spune-mi ce face *Stere*.

[1] H. Sanielevici a fost cooptat un timp (vara lui 1909) în colectivul de redacție al *Vieții românești*.

[2] Sadoveanu se referă probabil la *Bordeenii*.

56

21 mai 1909, Folticeni

Vă rugăm să primiți și din partea noastră felicitări și urări de ani îndelungați și fericiți.

Mihail și Ecaterina Sadoveanu[1]

carte poștală

[1] Scrisoarea e adresată Elenei G. Ibrăileanu, soția criticului.

57

23 mai 1909, Folticeni

Iubite prietine,

După 20 a lunii, aşa cum era vorba, te-am aşteptat. Am fost şi la Bucureşti, am fost şi la Păuneşti, unde am botezat lui Ciocîrlan [1], şi în ziua de 20 m-am găsit în Folticeni. Credeam şi eu că vei veni de sfîntul Constantin. N-ai venit. Cred că ai făcut rău. Ar trebui să te mişti. Articolul pentru Iorga [2] n-ar fi o împiedecare aşa de grozavă.

Pe-aici pe la noi e o vreme foarte frumoasă. A plouat la vreme, holda e mîndră, oamenii sînt bucuroşi. Mă bucur şi eu că văd feţe mulţămite. Acuma înţeleg şi eu ce însemnează ploaia, căci şi eu am vite, iarbă şi sămănătură. Îmi aduc aminte cît de plictisit eram odată cînd ploua zile întregi; acuma am o bucurie ciudată cînd plouă, şi am şi-o dispoziţie neobişnuită de lucru. Nu mă rîde; aici e pulsul vieţii noastre, şi mult au suferit bieţii noştri plugari în cei doi ani din urmă.

Dacă ai veni, acuma cît ţine luna lui Florar, ai vedea natura noastră de-aici în toată splendoarea. Am petrece o zi să ne rămîie de amintire în livada mea. Acum e foarte frumoasă. I-am făcut poartă cu streşină ca la mănăstire, şi gard cu streşină, cum trebuie, şi parcă s-a mărit liniştea de cînd am ferecat grădina astfel. Parcă mă depărtez cumplit de lume cînd intru în ea.

Petrec mai mult acolo. Mă grăbesc să-mi sfîrşesc cele trei ceasuri de lucru şi mă duc. Cercetez grădina, urmăresc creşterea florilor, adunatul albinelor, mă mai duc la moară de stau de vorbă cu oamenii, pe urmă fac planuri şi mă gîndesc la casa pe care o voi face, ca să fiu liniştit ca-ntr-o chinovie şi să lucrez... Asta pare a fi sfîrşitul ambiţiilor mele — şi nu ştiu dacă izbînda va fi în curînd, după cum voiesc. Din pricina asta îndur o adevărată suferinţă.

Cu romanul merg către sfîrşit; mai am vreo două săptămîni de lucru. Pe urmă aş vrea să-l citim împreună şi să-l revăd. Răspunde, te rog, cînd vii, ca să te aştept.

Cu dragoste multă,
Mihail Sadoveanu

P.-S. Auzisem la 20 a lunii că Stere a luat portofoliul industriei şi comerţului. Mi-a spus Vlahuţă că e sigur. Ş-acuma văd că remanierea încă nu s-a făcut.

[1] Ion Ciocîrlan (1874 — ?), scriitor semănătorist.

[2] Sadoveanu are în vedere articolul lui G. Ibrăileanu *D. N. Iorga, critic şi polemist*, publicat în *Viaţa românească*, IV, nr. 3, martie, p. 412—420, şi nr. 6, iunie 1909, p. 373—398.

58

16 iunie 1909, Folticeni

Iubite prietine,

Am scris azi lui Stere cîteva rînduri, rugîndu-l *foarte mult* să intervie ca să se strice alegerea de primar care s-a făcut la Paşcani (tîrgul meu natal) la 25 mai trecut.

O parte din cei mai inteligenţi alegători, foarte mulţi, au făcut recurs cerînd casarea, căci s-au făcut alegeri ca în republica *Liberia.* Prefectul susţine pe un oarecare Anton Popovici, fost perceptor (*preceptu* meu din *O umbră*), om destituit şi pedepsit pentru nereguli. Pînă acuma de două ori l-a ales prefectul şi de două ori ministerul a casat alegerea. Acuma prefectul l-a ales şi a treia oară, şi atîţia gospodari şi meseriaşi din Paşcani (mulţi foşti colegi cu mine) au ajuns la disperare. Nu ştiu ce să mai facă. Ei vor să fie bine, să aducă la comună pe un om de treabă şi administraţia vrea cu orice preţ să le puie pe un perceptor destituit.

Te rog şi pe dumneata, dacă Stere e în Iaşi, insistă ca să scrie lui Brătianu, să facă aşa ca alegerea aceasta să fie casată. Dacă nu e în Iaşi, fă aşa ca scrisoarea mea, care vine în aceeaşi zi cu aceasta, să i se trimeată la Bucureşti, cu o adnotaţie cuvenită.

Cu multă dragoste,
Mihail Sadoveanu

P.-S. Rog răspunde-mi; mai ales spune-mi cum te mai simţeşti; am plecat *atunci* din Iaşi mîhnit, căci te lăsam suferind.

59

1 iulie 1909, Folticeni

Iubite prietine,

Ţi-am scris nu tocmai de mult o scrisoare în care te rugam să faci pe Stere să se intereseze pentru casarea unor alegeri din comuna Paşcani (Suceava). Nu ştiu ce-ai făcut şi ce s-a făcut.

Dacă Stere e în Iaşi, roagă-l să-mi răspundă şi în privinţa unui lucru despre care am vorbit cu el cînd am fost ultima oară în Iaşi.

Cînd pleci la mănăstire?

Aştept răspuns.

Cu dragoste mare,
Mihail Sadoveanu

16 august 1909, Folticeni[1]

Iubite prietine,

Am scris Izabelei despre pricinile care m-au oprit pînă acuma de a veni la Mănăstirea Neamţului. Aş voi să-mi scrii pînă cînd mai staţi acolo.

Am scris şi Izabelei despre o *Societate a scriitorilor* care se va constitui la 2 septembrie[2]. Poate ai auzit vorbindu-se, ori ai citit prin gazete.

E o întovărăşire cu caracter economic, cum se fac între profesionişti. Numai o asemenea tovărăşie cu caracter economic poate chema la un loc pe toţi scriitorii, indiferent de opiniile ce le au unii despre alţii, indiferent de şcolile literare la care se alătură.

Dacă o asemenea societate nu se putea face odinioară în vremuri de diletantism, se va face acuma cînd literatura a început a deveni o profesie.

Nevoile ne hărţuiesc din toate părţile. Aici vor găsi un ajutor lesnicios la nevoie mulţi. Familiile sărmane ale scriitorilor morţi nu vor mai fi nevoite să îngenuncheze prin pragurile oamenilor. Tinerii scriitori de talent nu se vor mai izbi în toate părţile, căutînd un drum şi un sprijin, pe care pînă acuma nu-l mai găseau în marele deşert omenesc al mulţimii[3].

Interesele profesionale comune vor fi apărate.

Din contactul ce va avea loc va rezulta şi o îndulcire a moravurilor, o civilizare a polemicii, care pînă acuma, de multe ori, era sălbatecă. Oamenii se dispreţuiau şi se urau de multe ori pentru că nu se cunoşteau. În sfîrşit, literatura însăşi n-are decît de cîştigat de pe urma unei asemenea întovărăşiri.

Te rog să aderezi şi d-ta şi să faci şi pe Pătrăşcanu să adereze şi pe cine vei mai crede de cuviinţă. Faceţi să găsesc în Bucureşti, Bulevardul Academiei 3, în ziua de 2 septembrie, scrisorile dv. de aderare, care vor fi şi procuri pentru mine. În ziua aceea constituim legal societatea. Nu te da în lături.

Scrie-mi pînă cînd mai staţi la mănăstire şi cum te mai simţi cu sănătatea. Sărutări de mînă doamnei; salută pe prietena Maricica.

Cu multă dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] Scrisorile 60 şi 61 sînt expediate la Mănăstirea Neamţului.

[2] *Societatea scriitorilor români* a luat fiinţă la 2 septembrie 1909.

[3] Idei exprimate şi în statutul Societăţii scriitorilor români.

61

16 septemvrie 1909, Folticeni

Iubite prietine,

În Folticeni, locul de medic primar e vacant. Ar fi bine să vie aici d-rul Iliescu de la Lespezi, care are și concursul și dreptul, și e un om de bine; scrie și la *Răvașul poporului.*

Te rog pune pe Stere să scrie un cuvînt pentru el la Direcția generală, altfel, după cît se aude, ne vine un om care numai de folos nu ne va fi. (Dr. Andrei A. Iliescu-Lespezi a și făcut cerere.)

Pe aici a început iar o vreme splendidă. Aveți noroc în toamna aceasta la Mănăstirea Neamțului! Tot mă gîndesc cînd să fac să vin să vă mai văd și nu mai găsesc vreme.

Romanul a început; de vreo săptămînă am făcut și corectura. Respectele mele d-nei Ibrăileanu. Primește salutări prietenești.

Mihail Sadoveanu

62

22 noiemvrie 1909, Folticeni

Iubite prietine,

Nădăjduiam să vin zilele acestea la Iași, dar a trebuit să-mi amîn împlinirea planului. Totuși, nădăjduiesc să ne vedem în curînd.

Voiam să-ți mai spun ceva. Zilele acestea prietinul N.N. Beldiceanu avea a-ți trimite o nuvelă pentru revistă. Dacă-ți trimite, te rog citește-o îndată; și dacă-ți place, ori dacă o primești pentru *Viața românească,* ceea ce cred că se va întîmpla, atunci trimite-i, cît s-a putea de degrabă, înainte de 1 decembrie, onorarul ce-l vei crede potrivit. Îl știu eu în nevoie și suferință, și de aceea, fără știrea lor, fac această intervenire.

Asupra lui Kernbach [1] m-am hotărît să nu scriu. După articolele Izabelei și al lui Anghel, ce-aș mai putea spune eu *important* ori *interesant*? Ei l-au cunoscut mai bine, vor scri mai bine — au și scris mai bine. Cred că nu ții *foarte* mult la cîteva note ale mele.

Cu multă dragoste și prietenie. Dacă ai o clipă de răgaz, răspunde-mi.

Mihail Sadoveanu

[1] Ibrăileanu îi ceruse lui Sadoveanu un necrolog despre Gheorghe din Moldova (George I. Kernbach).

63

[25 ianuarie 1910, Fălticeni]

Iubite prietine,

Azi am trimis urmarea la *Apa morților*[1]. Te-am rugat de mai multe ori să dispui să mi se trimită mie printre cei dintăi revista, căci de obicei o primesc după ce-o anunță gazetele, și e plin Bucureștii de ea.

Nădăjduiesc să vin în curînd la Iași, căci mi-i dor de prietinii de-acolo. Aș voi să găsesc și pe Stere. El e la București, ori stă cîteva zile pe săptămînă și în Iași?

Te rog, răspunde. Am citit scrisorile deschise către Gherea[2]. Mi-au plăcut. O clipă am așteptat un *gest* din partea lui, o declarație, așa cum trebuia, cum adevărul adevărat o cerea... dar... Tinerele generații au totdeauna dreptate cînd cer sfărîmarea idolilor. Vom mai vorbi cînd voi veni la Iași.

Cu dragoste multă,

Mihail Sadoveanu

Duminică, 17 ianuarie[3], serbări în cinstea lui Creangă... în Humuleștii Neamțului... Nu vii?

carte poștală

[1] *Apa morților* a apărut în *Viața românească*, IV, nr. 9 — 12, septembrie — decembrie 1909 și V, nr. 1, 2, ianuarie, februarie 1910.

[2] Sadoveanu are în vedere scrisorile deschise ale lui Ibrăileanu către Gherea, publicate în *Viitorul*, nr. 753 din 12 decembrie 1909 și nr. 771 și 773 din 11 și 13 ianuarie 1910.

[3] Nu ar fi exclus ca data de 17 ianuarie să fie după stilul vechi.

64

11 martie 1910, Fălticeni

Iubite prietine,

Azi, cîte oleacă, baba Dochia își scutură un cojoc. Fulguiește. Vremea totuși e tot de primăvară. Parcă nu mă mai tem de o întoarcere a vremii rele. La grădină, la casă se lucrează cu hărnicie. Aștept cu mare dor înflorirea livezilor. Și pentru că azi e o zi mai posomorîtă și frate-meu e acasă, într-un congediu, pentru recrutare, ne-am pus să mai scriem ceva pentru *Răvașul poporului*. Cine știe dacă om izbuti să-l mai retipărim[1]; totuși, ne-a apucat așa un dor, și chiar acuma Vasile scrie ceva despre vorba care circulă în norod: că azi merge rău unde-i lumea așa de *ră*.

La ultimele cercuri culturale pe care le-am cercetat mă întrebau învățătorii și preoții despre gazetă; că-i bună, că nu știu ce, că-i așa și pe dincolo,

le făgăduiam că pe la toamnă am s-o retipăresc. Mi-am adus aminte de un sfat al nostru. Oare voi putea s-o retipăresc? Știu că iar îmi va răpi timp și muncă, însă am mult la inimă afacerea și cred că poate folosi la ceva, mai ales acum, cînd se răspîndesc la sate *Neamul românesc pentru popor*[2] și *Gazeta țăranilor*[3], care introduc politica la sate. Una, întăia, e și rău făcută, a doua colportează toate scandalurile, toate nedreptățile, toate mizeriile orașelor, la sate, și ațîță și amărăște sufletul omului, care încă nu știe de acestea. *Răvașul poporului* urma altă cale. În privința asta, dacă spunea ceva, alegea lucrurile bune, tot ce se făcea bun și de folos în țara asta, spre a întări sufletele în nădejde, spre a le pregăti pentru vremea cînd s-ar petrece lucrurile mai bine, ș.a.m.d. ; cred că citeai din cînd în cînd această publicație care rivaliza cu revista *Viața românească*. Aș putea spune că chiar o întrecea. Despre asta nici nu mai rămîne îndoială. D-ta însuți trebuie s-o recunoști. Amintește-ți numai celebrele bucăți asupra gunoiului și celebra povestire *Boii lui Călin*.

A făcut oare ceva Botez? Se poate face ceva? O întrebare într-o zi posomorîtă. Scrisoarea ți-o trimit însă cu dragoste și prietinie.

Mihail Sadoveanu

[1] *Răvașul poporului* nu a mai apărut după anul 1909.

[2] *Neamul românesc pentru popor*, ziar Văleni-de-Munte, apoi București, 1 ianuarie 1910—1936. Director N. Iorga.

[3] *Gazeta țăranilor* a apărut, cu intermitențe la Mușetești-Argeș (1892), la Cîmpulung, iar la Mușetești, pînă în 1930. Director fondator, C. Dobrescu-Argeș.

65

7 iunie 1910, Folticeni[1]

Iubite prietine,

Din pricina unei mici încurcături între mine, frate-meu Alexandru și a treia persoană, care nu s-a purtat cum trebuie, lucru pe care ți-l voi explica în ziua de *10 iunie*, cînd vin *pe cîteva zile* la Iași, am mare nevoie de suma de 330 de lei, plata unei poliți la București, cu scadența 10 iunie. Dacă se poate, fă-mi acest bine și trimite suma aceasta *Izabelei* pînă la 10 iunie. Venind în Iași, voi căuta să fac un împrumut pentru nevoile casei care se clădește, și din banii aceștia voi întoarce revistei și suma de 330 lei.

Dacă lucrul se poate face, înștiințează-mă, te rog, îndată printr-o telegramă: *da;* dacă nu, iar: *nu*.

Cînd vin, aduc şi ceva pentru rubrică, ceva despre cărţile asupra românilor — a lui M. Carra [2] şi G. Le Clerc [3].

La revedere, cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

[1] Scrisorile 66—68 şi 70—73—83 sînt trimise pe adresa Lascăr Catargiu, 12 (în realitate aceeaşi stradă).

[2] M. Carra, zice Sadoveanu, dar este vorba de Jean-Louis Carra (1742—1793). A scris *Histoire de la Moldaviet et de la Valachie, avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux provinces*, Paris, 1778.

[3] G. Le Clerc (istoric francez şi călător) a scris cartea *La Moldo-Valachie ce qu'elle a été, ce qu'elle est, ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866. Sadoveanu a publicat în *Viaţa românească*, V, nr. 6, iunie 1910, p. 328—332, cîteva însemnări: *Cărţile despre Moldo-Valahia ale lui M. Carra şi G. Le Clerc*.

66

25 iunie 1912, F[ălticeni]

Iubite prietine,

Întăi citeşte şi pe urmă dă la tipar. Te rog vesteşte-mă dacă a ieşit *hîrtia* [1] de la rege.

Te îmbrăţişez,
Mihai

[1] Hîrtia era decretul de numire ca profesor titular la catedra de literatură română la Universitate a lui Ibrăileanu.

67

Vineri, 28 iunie 1913, Piatra N[eamţ]

Iubite prietine, mă aflu cu Reg. 15 Războieni, locotenent în compania XII, şi sînt sănătos. Lui C. C. Mihai Pastia[1] spune-i, te rog, că, deoarece trebuie să fac o excursie care nu poate suferi amînare, cată s-o amînăm pe altădată pe cea proiectată de noi în Elveţia. Salută din parte-mi pe toţi amicii noştri de la *V. r.*; astăzi plecăm la Dunăre. O călduroasă strîngere de mînă lui Stere. *Neamul Şoimăreştilor* [2] dacă va trebui pentru revistă, ţi-l va putea trimite nevastă-mea.

Te îmbrăţişez,
M. Sad[oveanu]

Sărutări de mînă d-nei Ibrăileanu şi d-nei Stere.

carte poştală

[1] Mihai Pastia, acelaşi care a scos împreună cu Henric Sanielevici revista *Curentul nou* din Galaţi, a lucrat şi la *Viaţa românească.*

[2] *Neamul Şoimăreştilor* a fost publicat în *Viaţa românească* începînd cu nr. 10, octombrie 1912 şi terminînd cu nr. 9, septembrie 1913, număr de număr. Sadoveanu se referă la continuarea trimiterii capitolelor din *Neamul Şoimăreştilor.* În volum, această operă a apărut în anul 1915.

68

[*August 1913, Bulgaria*][1]

Iubite prietine,

Am fost cu a 13-a brigadă mixtă pînă la două zile de marş depărtare de Sofia, cea mai apropiată trupă de capitala Bulgariei. Acum am început retragerea şi, dacă lucrurile merg normal şi fără complicaţii, ne vedem la deschiderea repetiţiilor teatrului, 15 august. Sînt sănătos; mi-i dor de Iaşi şi de prietini. Vă îmbrăţişez pe d-ta, pe Stere şi pe toţi amicii.

Mihail Sadoveanu

[1] Carte poştală trimisă pe adresa redacţiei *Vieţii româneşti*, str. Golia 56, Iaşi.

69

7 august 1914, Folticeni

Iubite prietine,

Am trimis astăzi la teatru o delegaţie pentru d-ta: să mă înlocuieşti ca director pe tot timpul mobilizării şi al războiului. Fii bun şi ia osteneala, din cînd în cînd, de vezi ce mai este pe-acolo, iscăleşte cîte-o hîrtie şi ia cîte-o dispoziţie. După cum vei fi ştiind, fusesem iar mutat, şi acum concentrat, la Piatra-N. Stere a trecut pe la minister, şi acum iarăşi m-am întors între ai mei. Voi pleca deci cu Rgt. 16, avînd şi pe frate-meu în acelaşi batalion cu mine. Cum însă acţiunea noastră, dacă va începe, nu va începe decît la finele lui august, am mai avea timp să ne scriem cîte două vorbe din cînd în cînd. Îndată ce presiunea evenimentelor a sporit, toţi s-au risipit parcă ş-au tăcut. Scrie-mi două vorbe, ca să ştiu cum te afli. Topîrceanu unde se află? D-ta vei sta în Iaşi, ori vei pleca undeva?

Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

P.-S. Fii bun şi scrie două rînduri lui Duca şi Diamandy ca să trimită rata timbrelor pe trimestrul aprilie teatrului, ca să se poată plăti salariile pe august.

70

3 fevruarie 1916, Folticeni

Iubite prietine,

În urma schimbărilor intervenite în „ordinea de bătaie", iată-mă comandant al companiei a 3-a la *Movileni*[1], ceva mai depărtişor decît Ciumuleştii[2], unde mă aflam mai înainte. Aşteptînd iarăşi un ordin de congediu, mă gîndesc ce să dau pentru numărul viitor din *Viaţa românească*. Te rog fii bun şi mai vezi ce este pe la teatru. Vinerea mai ales, la consiliu. Te rog să vii. Altfel se apucă d-l Momuleanu cu mînile de cap.

Îţi strîng mîna cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] Comună lîngă Strunga, aproape de Paşcani.

[2] Comună lîngă Fălticeni.

71

16 fevruarie 1916, Folticeni

Iubite prietine,

În pustietăţile de la Movileni am primit scrisorica d-tale cu privire la teatru (îţi mulţămesc!), şi cu privire la biblioteca nouă Steinberg[1]. Mi-a scris şi H. Sanielevici să trimit ceva. De la d-ta aflu că plata unei broşuri de 100 pagini e 200 de lei. Cu acest preţ nu-mi convine, aşa că... am să răspund în acest sens d-lui Sanielevici.

Încolo, bine, şi iau în primire o companie, cu oamenii ei, ciorapii, batistele, raniţele şi toate efectele dintr-o magazie cu felurite bunuri mari şi mărunte.

Încă n-am primit *Viaţa românească*. Am să caut cîteva ore de răgaz ca să trimit ceva pentru viitorul număr.

Cu dragoste şi prietenie,

Mihail Sadoveanu

[1] Sadoveanu se referă la „Biblioteca Căminul" scoasă de Steinberg împreună cu Henric Sanielevici.

72

1 mai 1916, Folticeni

Iubite prietine,

Fără îndoială că nu-i decît o neînţelegere. Cum s-ar fi putut să declar eu lui Duca[1] că „nu ţin numaidecît la numirea lui Topîrceanu", cînd chiar

eu îi scrisesem că numai această numire îmi convine, și că alta nu pot face' deoarece Topîrceanu[2] e singurul om în care pot avea încredere deplină?

După plecarea mea din Iași, acum în urmă, i-am scris din nou, stăruind, și i-am trimis și articolul din *Opinia*[3], cel cu chestia, ca să-l conving că nu aci trebuie căutată pricina opoziției unor ieșeni.

E adevărat că n-am stăruit pentru numirea „imediată", deoarece Duca mi-a cerut un răgaz, cum ți-am mai spus.

După ce voi veni la Iași mă voi înțelege cu Iancu Botez ca să mergem împreună la Duca. De la mijlocul lui mai sînt desconcentrat și liber în sfîrșit. Pînă atunci trebuie să dau în primire compania. Iată cum și năcazul d-tale are afîrșit, ca toate pe lumea asta! Mai rămîne o mică chestie. Am avut impresia citindu-ți scrisorile că în jurul d-tale s-au rostit cuvinte de bănuială la adresa mea în chestia de mai sus. Nu-mi închipui că chiar d-ta ai putut o clipă să-mi bănuiești lealitatea. Prietinia noastră e veche acum de zece ani. și nădăjduiesc că mă cunoști îndeajuns. Am relevat acest lucru deoarece țin la o desăvîrșită franchetă de raporturi între noi.

Te rog, dacă e nevoie, fă și ultimul act de director. Pe urmă cată să-mi reiau drepturile mele.

Cu prietenești și cordiale salutări,

Mihail Sadoveanu

[1] I. G. Duca (1879—1933), politician. A publicat la *Viața românească* cronici externe. Pe vremea cînd a scris Sadoveanu această scrisoare era ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

[2] Topîrceanu solicita în acea vreme postul de subdirector la teatrul din Iași.

[3] *Opinia*, ziar conservator, Iași 1897, a continuat pînă după cel de al doilea război mondial.

73

12 septembrie 1916, București
Popa Savu 43

Iubite prietine,

Îți mulțămesc că ești așa de bun și te ocupi, în lipsa mea, de mersul teatrului. Că activitatea d-tale va face onoare instituției, nici nu mă îndoiesc.

Aici s-au luat măsuri pentru aducerea în București a lui Topîrceanu[1], însă pe aici, el, personal, n-a dat vești. Acolo a scris?

Cu cele mai prietenești salutări,

Mihail Sadoveanu

[1] Topîrceanu era în acel timp prizonier în Bulgaria (prins în luptele de la Turtucaia).

74

septembrie 1916, din București

Topîrceanu sănătos — prizonier Bulgaria. Sadoveanu.

telegramă

75

[Iași], 24 ian. 1917

Iubite prietine,

Fii te rog, bun și împrumută-mi pentru cîteva ore volumul *Între vis și viață* al lui Delavrancea.

Cu dragoste și mulțămiri,
Mihail Sadoveanu

76

6 april 1918, [Iași]

Iubite prietine,

Azi toată după-amiaza am umblat prin Iași căutînd o casă. Era tîrziu cînd m-am întors și n-am mai avut timp să mă răped pînă la d-ta să te văd înainte de plecare. Mă duc la Folticeni. Poate voi putea să lucrez ceva pînă în Paști pentru *Viața românească.*

Cu dragoste și prietenie,
Mihail Sadoveanu

77

16. V.1918, Folticeni

Iubite prietine,

Am așteptat, după ultima noastră întîlnire, încă o zi, două sosirea lui Mehedinți, ca să-i vorbesc de doamna Rozina Bușilă. N-a venit și a trebuit să plec brusc, chemat acasă. Nu știu ce-oi face cu d-na B. Dacă ai putința să treci cuiva dintre cei ce au putința să ceară acest deziderat, fă-o te rog.

Era vorba, într-o zi, să vie pe la mine Demostene Botez ca să rînduim ceva cu revista [1] săptămînală proiectată. Firește, n-a venit.

Sosit în Folticeni, am chemat pe Saidman și i-am cerut deslușiri. Poate tipări *bine* și *punctual* atît *Viața românească*, cît și *Din Moldova*. Îi trebuiește hîrtie. Cerneală bună are. Condițiile acceptabile, cu mult mai bune decît la Iași. La revedere. Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

[1] Se pare că ar fi vorba de o revistă săptămînală *Din Moldova*, rămasă în proiect numai.

78

17.V.918, Folticeni

Iubite prietine,

Ieri ți-am trimis, prin Vasile Savel, o scrisoare și-un volum: un exemplar din *Foi de toamnă*.

Astăzi, cu aceste rînduri, îți trimit pe d-l Louis Saidman, tipograf din Folticeni, care poate tipări în *condiții bune* tehnice atît *Viața românească*, cît și *Din Moldova*, dacă i se dă hîrtie. El zice că cere pe 10.000 exemplare, sau 10.000 coale din *V. r.*, 500 lei. Cu hîrtia 200 lei ar fi pentru revista săptămînală 700 lei, 750 lei 10.000 exemplare sau 7—7,50 bani foaia. Pentru *V. r.*, ar fi 8 coli vreo 5.000—5.500 lei numărul. Nu știu care sînt ofertele — dacă sînt — tipografilor din Iași. Nici unul nu poate însă tipări așa de *curat* ca această tipografie. Pentru *V. r.* zice că are și hîrtie pentru copertă, f. bună.

Dacă te hotărăști, ceva se poate face, fie cu *Din Moldova*, fie cu *V. r*

Îți strînge cu prietenie și cu dragoste mîna,

Mihail Sadoveanu

79

24 mai 1918, Folticeni

Iubite prietine,

Oricît am cercat să concentrez „cocostîrcul" — și vei vedea cît e de concentrat — n-am putut scăpa fără trei pagini de-ale mele. Copia e făcută mai lung pentru culegători și corectură. Ți-a plăcea, bine; nu, dumneata ești vinovat, căci de dragostea d-tale am făcut-o.

Nu știu cum ați rînduit cu tiparul. E ncesar însă ca revista să aibă o înfățișare artistică, cu o literă frumoasă. Dacă nu se poate așa, mai bine s-o amînăm pînă ce găsim. Administrația? tirajul? căci, după cît mi-a făcut aici socoteală Louis Saidman, trebuie să se cîștige la un tiraj de 8—10 mii.

Cu dragoste,

Mihail Sadoveanu

80

9 iulie 1918, Folticeni

Iubite prietine,

Am aflat un lucru neînsemnat, care însă, probabil, îți va face oarecare plăcere. La Pașcani, locul meu de naștere, lumea mănîncă, se culcă, se întîlnește, se duce la cinematograf după vechiul orar al acestui pămînt. Gara, unele autorități au fost forțate să aibă amiaza la 13 ceasuri [1]. Vechii mei concetățeni au rămas însă recalcitranți față cu această neînțeleasă și arbitrară reformă. Spiritul acesta *frondeur* se manifestă și în alte privinți. Un oarecare „șef" al unei coloane, iezit de împrejurări în partea locului, s-a gîndit să-și întrebuințeze oamenii într-un chip mai folositor obștei. Deci, adunînd materiale de construcție, a întreprins, pe un loc dăruit anume, construcția unei case de sfat și petrecere, cu grădină, bibliotecă, popici, tir etc. După cîte știu, acest „șef" — neapărat moldovan, din alt neam decît obișnuiții refugiați și-a mai avut strămutați penații, pînă acum, de vreo patru ori. Și-n patru colțuri ale Moldovei, pe unde a mai fost, a mai făcut patru „case" la fel. Materialele costă foarte ieftin, brațele tot așa; și au avut parte și pășcănenii de osîrdia și dragostea lui de mai bine. Ți-aș spune și cum îl cheamă; cum însă secretul scrisorilor nu mai este garantat, mă tem să nu se afle, să pățească, bietul om, ceva. De obicei, „șefii" militari mari și mici își întrebuințează vremea cu totul altfel și sînt sigur că maffia lor ar grămădi fulgere de răzbunare împotriva acestui necugetat român care îndrăznește să se facă plăcut și folositor semenilor săi. De aici am putea deci trage concluzia că e bine să fie amiaza la 12 ceasuri și că cei ce-și închipuie că progres înseamnă cînd o faci să fie la 13, se înșală. Acest conservatism orar cade probabil direct în sarcina acelei paseri rare, ce s-a abătut o clipă la malul Siretului, în locul nașterii mele. Nu-l cunosc, am însă o mare simpatie pentru dînsul și aș vrea să-l întîlnesc o dată la ora 12, să-i strîng mîna.

De la Rîșca am destul de bune știri. Aurel Băeșu s-a răpezit într-o zi acolo. A văzut în fugă mănăstirea. A suferit greu în anii aceștia de pribegie

și refugiați. Se pare c-a fost, dacă încă nu mai este, *un repaire de bandits*. Se ține totuși bine. Clopotele și icoanele n-au fost furate și călugării n-au fost siliți, ca odinioară la năvala tătarilor, să se cațere cu caprele și cerbii pe vîrfurile tainice ale Deleleului. S-a dus și a văzut pîrăul Moișei și a zugrăvit ceva. Pe urmă, cu Savel (căci era cu Savel) au intrat într-un loc care a fost odată crîșmă. Au mîncat ouă, brînză cu smîntînă, mămăligă, și au plătit — mirare! — 3 lei. S-au întors tîrziu, în lumina unui șfert de lună, c-o căruță care hodorogea și c-un cal care avea ciudata tendință de a se întoarce mereu îndărăt, apucînd pe drumurile vicinale, cînd la dreapta, cînd la stînga. Probabil a văzut întăi soarele în poienile cu iarbă bogată de sub Pleșu.

În curînd o să mă răped și eu pînă la Moldova și la Rîșca și o să-ți spun mai multe. Pînă atunci îți strîng cu dragoste și prietenie mîna.

Mihail Sadoveanu

P.-S. Ți-aș fi scris mai curînd, însă îndată după ce am ajuns acasă, m-a lovit „mult așteptata" gripă spaniolă. Eram sigur că mă va ajunge. Cum însă luasem precauțiunea să mă chininizez și eram la al optulea praf, am avut o formă ușoară, care se manifestă printr-un fel de oboseală și îngurzitură a spatelui și picioarelor ș-o enormă dispoziție de somn. Vreo trei zile deci mi-am strămutat cerga, după poziția soarelui, cînd supt un tei, cînd supt un measteacăn și cercam să citesc, printr-un fel de pîclă de vis, cîte-o pagină din *Originea speciilor* [2]... Acuma mi-i bine. Ieri am fost chiar, cu copiii, la raci la balta Șomuzului. Am prins vreo sută. Pot să-ți atestez și eu, ca și răposatul moș Calistrat Hogaș, că într-adevăr una din plăcerile acestei trecătoare vieți e să mănînci raci rasol cu mujdei.

[1] Obiceiul celor de la Căile Ferate de a număra orele de la 1 la 24 și nu de la 1 la 12 cum se obișnuiește în general.

[2] *Originea speciilor* a lui Charles Darwin.

81

Folticeni, în 23 iulie 1918

Iubite prietine,

Se pare că războiul european are o curioasă influență asupra femeilor. Nu vorbesc de feluritele nebunii mărunte ale celor „de rînd", care sînt mai aproape de natură și mai robite de instinct, ci de cucoane „de familie", cu educație, cu reputație. După ani și ani de căsnicie, după ce văd în juru-le

crescînd și înflorind rodul cu care au fost blagoslovite, iată-le băgînd de samă că soțul căruia i-a jurat credință e un om inferior; abia poate lega două vorbe, se tîrăște ca un vierme pe pămînt, pe cînd în lume se trîmbițează atîtea idealuri, atîtea jertfe, atîta înfrigurată vrednicie. Își lasă odihna și casa, rudele și amicii și fug în lume ca Nora. Așa a făcut astă-primăvară doamna M., și-acuma, foarte de curînd, doamna V. Îți închipui ce vorbe, ce scandal în pitorescul și liniștitul nostru Folticeni. Ieri, pe cînd se vorbea de asta, mă miram cum de-au putut cîndva femeile acestea, care nu sînt nici urîte, nici proaste, „să urmeze pe bărbat și să se teamă de el". Cineva, o femeie, observa cu drept cuvînt că abia acuma au deschis ochii și au privit în juru-le. Atunci m-am gîndit la războiul european, care creează pentru femei în lume un nou ideal de bărbat. Ar fi aici poate ceva adevăr — dacă cucoanele în chestie n-ar fi fugit ca niște Nore amorezate. De unde se vede că și eu și mai ales Ibsen am uitat un lucru simplu și de cînd lumea. Da. Dar din investigațiile mele se vede că bărbații după care au pornit în pribegie și zdruncin burghezele noastre erau oameni asupra cărora tragedia actuală, războiul, nenorocirile se reflectau ca lucoarea unui amurg romantic.

Alte știri din Folticeni nu pot să-ți dau, decît că a venit la noi, de Sîntilie, în Tîrgul-Vitelor, Vasilache. Săracul iarmaroc de Sîntilie, pe care l-a descris cu uimire și dragoste Kotzebue![1] Ce tristețe și ce pustiu! A venit numai Vasilache și s-a instalat într-un cort mititel de pînză. Flăcăii și fetele din satele din împrejurimi, parfumați cu busuioc, potrivit unei vechi tradiții, au venit să vadă iarmarocul. Și n-au găsit decît ciulini, o fotografie *à la minute* și acest spectacol străvechi al păpușilor. S-au hotărît să petreacă și cu atît și s-au grămădit rînduri-rînduri ca s-asculte pe acest minuscul scandalagiu, cu nasul lung și voce subțirică. Și-au aflat cîteva lucruri nouă. Au aflat că domnu Vasilache a fost în Basarabia. Că acolo s-a însurat cu una Mărioara. Pe vechea Mariţică, așa de frumușică, a abandonat-o, nenorocitul, cum se vede, tot din pricina războiului european. O mîngîia acuma pe aceasta, cu mîinile lui de șindilă, ș-o prezenta publicului. O bătea acuma pe aceasta, c-un băț mare și noduros, și, nu știu de ce, spectatorii nu mai puteau de bucurie. A mai arătat Vasilache ș-un cal furat, tot din Basarabia. A mai arătat și felurite exerciții militare și pasuri de defilare. Ș-a luptat, ca și odinioară, c-un cîne cu capul de crocodil și cu dracul, care-l lua în coarne, ș-a ieșit victorios. Și-a arătat din nou vechile isprăvi. Eu sînt însă indignat, întăi că ș-a lasat pe Mariţica, al doilea că lumea se arăta cu totul indiferentă față de acest act imoral.

Iulie, pe la noi, a adus zile foarte frumoase, mai ales dimineți și amurguri splendide. De multe ori în amurg mă duc cu Aurel Băeșu, care pictează, într-o dumbrăvioară tainică și liniștită, pe pîrăul Buciumenilor. Apa curge tăcută

prin flori, pe sub sălcii străvechi. Așezarea răzășească, de la Alexandru-vodă cel Bun, se întinde pe costișe și-n vale. O bisericuță săracă de lemn parcă dormitează, singuratică și tristă, în apropierea noastră. Stăm în tăcere și singurătate. Au amuțit țărcile și grangurii. Mișcarea ultimelor lumini a zilei în sălcii și-n firul de apă al pîrăului par ultimele pulsații ale vieții. Pe urmă parcă ne găsim într-o împărăție a morții, a amintirilor trecutului. Tîrziu, pornim spre casă. Deasupra asfințitului se simte numai, aș putea zice, o slabă lucire viorie; iar înspre Bistrița munții pierduți pun o dungă violetă, posomorîtă, pe cerul curat.

Peste cîteva zile îți voi scrie ceva despre expedițiile noastre din zor, de ziuă la iazul Șomuzului, unde ne ducem să pescuim raci.

Cu dragoste și prietenie,
Mihail Sadoveanu

[1] *Wilhelm de Kotzebue* (1813—1887). A fost consul rus la Iași și a scris *Bilder und Skizzen aus der Moldau*, Leipzig, 1862 și romanul *Laskar Viorescu*, Leipzig, 1862. A tradus unele poezii populare românești (din colecția Alecsandri): *Rumänische Volkspoesie*, Berlin 1857.

82

[Iași], 16 aug. 1918

Iubite prietine,

Am sosit de la Șomuz. Aș vrea să te văd și voi trece pe la d-ta azi sau mîni sara. Cred că te voi găsi acasă.

Cu dragoste,
M. Sadoveanu

83

Marți

Iubite prietine,

Dacă poți, fă-mi plăcerea și vină mîni, miercuri, pe la 7 ore sara la mine (Sf. Mihai), cu unii dintre tinerii noștri amici.

Cu dragoste,
Mihail Sadoveanu

84

După legea [1] din 1910 a teatrelor, taxa de 5% (asupra spectacolelor de cinematograf, circ, reprezentații străine etc.) trebuie să se împartă în trei părți egale între cele trei teatre naționale din țară.

În budgetul anului acestuia, 1913—1914 (ca și-n cel al anului trecut) am prevăzut suma de 70.000 lei. Taxa aceasta produce netto deci 210.000 lei cel puțin.

Fostul director al Teatrului Național din București angajează însă sume mari în cheltuielile de montare. Sumele prevăzute în budgetul acelui teatru nu mai ajung. Atunci se preface budgetul în două rînduri și deficiturile se acopăr, cu *aprobarea ministrului*, din taxa timbrelor. Vra să zică, tot fondul a fost cheltuit, mai rămînînd încă o datorie de 35.000 lei, deficit asupra anului viitor.

Deci rata Teatrului Național din Iași, pe trimestrul octombrie, de cel puțin 22.000 lei nu mai poate fi încasată, deși ne-a fost garantată printr-o lege și suma de 70.000 lei, cît era partea noastră, fusese prevăzută chiar de minister.

Această sumă de 22.000 lei e un deficit enorm pentru un teatru sărac ca al nostru. Cum să-l acopăr? Ce e de făcut?

Brătescu-Voinești îmi scrie că teatrul din București nu mai poate face nimic, a mîncat lupul oaia, s-a isprăvit!

Pot trage juridicește la răspundere direcția acelui teatru și ministerul?

Ori este cu putință ca Ministerul Instrucției să găsească undeva acest fond pentru teatrul nostru?

Te rog fă tot ce-ți stă în putință ca să am o soluție. Pentru mine, deși nu sînt eu vinovat, chestia aceasta e o adevărată nenorocire. Sînt în stare să fac o nebunie dacă nenorociții pe care-i conduc nu vor avea ce mînca trei-patru luni de zile.

[1] Acest fragment de scrisoare nedatat pare a fi făcut parte dintr-o scrisoare mai lungă trimisă probabil lui Const. Stere, care era profesor de drept constituțional. Este important pentru istoria Teatrului Național din Iași prin cifrele și datele pe care le conține.

PAUL ZARIFOPOL

1

Sinaia, 21.I.1920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Chemarea *Vieții românești* m-a atins nu se poate mai plăcut; dacă ar izbuti să mă și scuture din lîncezeala în care mă găsesc, acum mai mult ca oricînd, mi-ar fi de mare noroc.

Sînt cu deosebire recunoscător redacției pentru că-mi dă voie ca, din propunerile pe care mi le face, să-mi aleg după puterea și socotința mea. Și aleg așa. Numaidecît am să încerc să scriu ceva. Lucrul isprăvit îl supun redacției, care, atunci, va putea hotărî mai bine, cred, decît acum, dacă fac de colaborator ori ba. Să-mi dau numele în lista „asociaților" prea nu se potrivește, o dată ce nu pot ști dacă voi fi în stare să dau măcar o bucată la jumătate de an. Iar de fotografia mea ar avea drept să facă haz (fără bunătate!) oricine în asemenea situație. Pentru dv. toți acei care ați făcut, acum atîția ani, începutul revistei și care sînteți cunoscuți și răscunoscuți publicului, pare că s-ar mai potrivi un prospect cu fotografii. Pentru un colaborator sporadic, însă, și cu un nume prea puțin cunoscut, afișarea mutrei este de-a dreptul o dăunătoare comicărie [2].

Mulțămesc dar călduros *Vieții românești* pentru că s-a gîndit la mine în chip atît de încurajator și voi căuta să-i arăt această mulțămire în formă cît mai efectivă.

Primește, te rog, de la soția mea, ca și de la mine, cele mai cordiale salutări.

Paul Zarifopol

[1] Scrisoarea este trimisă la Iași, str. Coroi, nr. 4. Toate scrisorile din acest fond, pentru care nu s-a făcut o mențiune specială, au fost expediate la aceeași adresă.

[2] Cu toate acestea, Paul Zarifopol figurează pe lista membrilor Asociației literare și științifice „Viața românească".

2

Sinaia, 28.II.920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cu neputință mi-a fost să-ți dau pe *La Rochefoucauld*[1] pentru primul număr. Trebuia bine lustruit înainte de a fi cîtuși de puțin prezentabil. S-a întîmplat, însă, că nevasta mi s-a bolnăvit de gripă, iar fata[2] îmi era dusă la Ploiești pentru examene. Servitoarea, un fel de infirmă multiplă și variată. Trei săptămîni am făcut și pe cămărășița, și pe fata în casă. Știu că sînt oameni binecuvîntați care cumulează cu succes o jumătate duzină din cele mai disparate activități. Din păcate, eu sînt foarte unilateral. Supărarea pentru mine este că nici nu știu cînd voi putea să mă apuc de lucru. Gospodăria tot nu s-a pus încă pe picioare, și acum mi-au mai venit pe cap și alte treburi foarte neliterare. Activitatea de lux îmi este cu desăvîrșire anulată.

Sînt cînd furios, cînd deprimat și, în tot cazul, bun de nimică.

Cred că lipsa articolului meu la timp potrivit n-a stingherit întru nimic aranjarea primului caiet al *Vieții românești.*

Oricum, te rog stăruitor să mă ierți de neprezentare la vreme.

Caragiale a isprăvit traducerea lui *Pan* de Knut Hamsun[3] și a și trimis manuscrisul la București.

Multe și călduroase salutări de la al d-tale,

Zarifopol

[1] *Pentru explicarea lui La Rochefoucauld* va apărea în *Viața românească* abia în anul XII, nr. 9, noiembrie 1920, p. 350—361 și nr. 10, decembrie, același an, p. 481—498.

[2] Sonia Zarifopol.

[3] Vezi nota 1, scrisoarea nr. 43 a lui D. D. Pătrășcanu.

3

Sinaia, 23.VI.920

Iată-mă-s, în sfîrșit, stimate domnule Ibrăileanu, cu *La Rochefoucauld* al meu în fața d-tale și a întregei onor. red. *V.r.* A ieșit cam măricel, cu toată grija ce am avut să-l fac cît mai scurt. Singur nu știu cum de s-a întîmplat așa. Poate dimensiile maiestoase ale *V.r.* m-au influențat în ascuns, sugerîndu-mi dorința să cuceresc și eu cît mai mult spațiu acolo. Imperialism nu-i? Dacă-mi dai notă de admitere, atunci din toată inima doresc să vă păzească Dumnezeu de foc, măcar pînă la tipărirea și punerea

în vînzare a numărului care mă va adăposti... Că nu știu de ce se ține așa focul de dv. [1]. În sfîrșit, noroc să fie, măcar de acum încolo!

Ca autor, s-înțelege, vin cu felurite rugăminți. Mai întâi te rog tare, nu cumva să-mi ceri să punem pe românește citatele franțuzești, că își pierde tot șarmul tabloului. Al doilea, cred că n-ar fi rău să-mi trimiți mie (s-înțelege, pe cheltuiala mea) corectura, ori chiar două. Mai vreau ceva? Nu. Dacă ai acolo corector de toată încrederea, atunci mă supun. Acum altceva. Mi s-a trimis, spre marea mea bucurie, din Germania, manuscriptul cuprinzînd studiul meu despre France. Îl fac numaidecît pe românește și ți-l trimit. Lucrarea a fost făcută în august 1914 și a sosit prea tîrziu după începutul războiului la redacția *S.M.* din München [2], așa fel că nu s-a mai putut publica. Inedit, care va să zică, ți-l trimit așa cum a fost scris atunci, fără adaptări de actualitate. Dacă-l vei ceti, îmi vei da, cred, dreptate...

Mai aveam o rugăminte: pe *La Rochefoucauld* te rog mult să nu mi-l tai în două numere [3]. E cam lung * ce-i dreptul, dar mie, ca părinte, mi se pare că are talie frumoasă...

...Nu te supăra, te rog, să-ți cer o lămurire într-o chestie unde nu-mi fierbe d-a dreptul oala, numai așa, pentru orientarea mea personală: de ce aveți așa mare grijă în privința unei anume specii de detalii din romanul Gherea—Caragiale [4]? Care este publicul la care vă gîndiți? Fetele între 14 și 30 de ani au cetit aproape toate *La rôtisserie de la reine Pédauque* [5], *Les rencontres de M-me de Bréot*, *Le roi Pausole* [6] și mai știu eu ce. Cele trecute de treizeci, sau care s-au oprit la treizeci pentru mai multă vreme, să zicem că n-au cetit asemenea lucruri, dar nu crezi c-ar fi bine să le cetească, ca unele ce trebuie să trăiască tot în aerul acesta ticălos de astăzi? De băieți, ori și de ce vîrstă, ce să mai vorbim?... Cînd ai cîteva minute de pierdut, scrie-mi mai lung. Mare plăcere mi-ai face!

O mulțime de cordiale salutări de la al d-tale,

Zarifopol

[1] Aluzie malițioasă la numeroasele incendii care distruseseră cele cîteva sedii ale redacției *Vieții românești*.

[2] *Süddeutsche Monatshefte*, revistă müncheneză la care colaborase Paul Zarifopol.

[3] Doleanța lui P. Zarifopol nu a putut fi respectată (vezi scrisoarea nr. 2 nota 1).

[4] *Nevinovățiile viclene*, roman scris în colaborare I. D. Gherea și L. I. Caragiale, apărut în *Viața românească*, XII, nr. 4, iunie 1920, p. 71—81, nr. 5, iulie 1920, p. 180—191 și nr. 6, august 1920, p. 350—366.

[5] Roman de Anatole France.

[6] Roman de Pierre Louÿs.

* După socoteala mea, vreo 30 pag. de tipar (nota lui P.Z.).

4

24.VI.920
Sinaia, Luter, 3

Stimate domnule Ibrăileanu,

Scrisoarea d-tale a fost, s-înțelege, pentru mine foarte tonică, pot zice chiar electrică. După ce isprăvisem de aranjat pe France în românește, căzusem în obișnuitul meu *aplatissement* *. Și mai întăi nu mai știam de ce să m-apuc. Acum dar am să urmez cu articolele din *Süddeutsche Monatshefte.* Îți fac întăi pe Maupassant (*Maupassant der Sentimentale* [1]). Mi-aduc aminte că bucata aceasta l-a supărat puțintel pe redactorul de la *S.M.*, dar i-a și plăcut. Mi-ar părea bine, firește, ca d-tale să-ți placă, fără să te supere.

Pe *La Rochefoucauld* îl tăiem dar; poate că locul potrivit ar fi după paragraful în care am rezumat sistematic *Maximele.* D-ta însă știi mai bine cum trebuie făcută operația. Cu caracterele mici nu cred ca textul să fie plăcut. Dacă sînt capabil să mă judec, scrisul meu are, din natură, ceva îmbîcsit și oarecum dispneic în el; tipărit prea strîns, trebuie să fie, mi se pare, și mai apăsător pentru cetitori.

Cred că-i mai bine să debutez cu France; îmi pare că [2] am mers ceva mai ușor.

Pentru promptitudinea corecturilor, ți-aș aduce un certificat de la *S.M.*, dacă n-ar fi prea greu drumul încoace și încolo. Dacă mă port rău, altădată să nu mă mai primești corector.

Cu romanul Gherea-Caragiale m-ai prins la strîmb. N-am textul ca să pot vedea cum și ce fel detaliile incriminate sînt estetic *inutile.* În general, numai, aș putea spune că întreaga mașină fiind făcută numai din bucăți de impresii, și încă în mod stăruitor din impresii de exterior, aproape fără urmă de structură dramatică, este foarte greu, de nu cu neputință, să determini detaliile inutile...

În sfîrșit, lucrul pentru mine are numai atîta importanță că-mi dă pricină să stau de vorbă cu d-ta despre amănunte care mă interesează.

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,
Zarifopol

[1] *Sentimentalul Maupassant*, apărut în *Viața românească*, XII, nr. 5, iunie 1920, p. 161—177.
[2] In text: *care.*

---

* Toropeală (fr.).

5

Sinaia, [26] VI. 1920 [1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Poate că ar fi mai bine să de[butez] cu schița despre A. France [2], în caz dacă-i acceptabilă. Nu-i așa de masivă ca *La Rochefoucauld*-ul de alaltăieri și cred că cetitorul (judecînd după mine, cel puțin) își lasă mai ușor sedusă atenția de bucățile cu proporțiile mai discrete. Bucata alăturată am lucrat-o la data arătată acolo și la ocazia menționată. E vreo supărare dacă o lăsăm așa? De altfel, nici nu m-aș pricepe să o schimb acum. Decît să fac un *A. France* cu totul nou, mai bine este, cred, să mă apuc de altceva.

Cu cele mai bune salutări,

Zarifopol

[1] Data scrisorii este 16 iunie 1920. Confruntînd cu scrisorile din luna iunie, același an am ajuns la concluzia că data exactă ar fi 26 iunie 1920.

[2] *Omul cărților. O schiță pentru aniversarea de 70 de ani a lui Anatole France*, în *Viața românească*, XII, nr. 6, august 1920, p. 340—349.

6

28.VI.920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Acum ai trei bucăți din care să alegi. La d-ta voia să începi cu care vei crede de cuviință.

Pe *Maupassant* l-am recetit tot acum vreo zece ani; și am scris atunci alăturata revizie. Recitind-o, n-am găsit nimic de schimbat la dînsa; am întărit numai tonul pe une locuri. Nerăbdător sînt să aflu ce zici d-ta despre clasificarea pe care am aranjat-o acestui clasic popular. Corecturi îmi trimiți, te rog, numai pentru *La Rochefoucauld*.

Mai am două articole în *Süddeutsche Monatshefte*; dar sînt plictisit acum de traduceri. Vreau să mă apuc de ceva nou... Să vedem mai întîi ce note capăt la cele două fabricații din urmă.

Cu salutări călduroase,

Zarifopol

Eram tocmai gata să închid pachetul acesta, cînd a venit cumnatu-meu cel mai tînăr [1] și mi-a dat manuscrisul pe care-l adaog aici. Am încredere că ai să-i dai loc în *V.r.* și te rugăm tare să-i obții un onorar cît vei putea mai bunicel. Te mai rog tare și pentru o altă favoare: dacă refuzați articolul,

să ne trimiteți cît mai degrabă manuscriptul. Sînt încredințat că cel puțin d-ta ai să-l cetești cu interes și aștept curios să văd cum îl judeci în detaliu.

Cu multă prietenie, al d-tale

Z.

[1] Ionel Dobrogeanu-Gherea.

7

Sinaia, 26.VIII.920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cu puține ceasuri înainte să primesc scrisoarea d-tale, îmi adusese cineva vestea că, în nu știu care număr din *Hiena* [1], au fost atacate *Nevinovățiile viclene* din cauza mult discutatului pantalon al fragedei eroine *. Aflînd aceasta, am exclamat pe ciocoiește : *cela est décidément par trop fort*! ** Domnii aceștia își plătesc cu prea mare grosolănie mutra publicului. Cred că merită să le dăm peste bot cu menstruul, regretînd că nu le putem aplica și alte produse fiziologice în textul de care s-au legat. Redacția *Hienei*—în rolul pudicului personaj mitic care la „Junimea" veche se chema „duduca de la Vaslui" ! Farsa este prea groasă și cred că facem tocmai bine să lăsăm lucrurile — *soi disant* *** — tari în textul incriminat așa cum sînt. Venind la detalii, eu aș observa că menstruul, oricît de obișnuit ar fi el la vîrsta aceea, prin părțile noastre, pentru copil însuși nu poate, cred, niciodată fi un eveniment neînsemnat. Și mi se pare că este vorba tocmai de punctul de vedere al copiilor... Nu ți se pare că tinerii mei prieteni au exploatat cu o delicată și exactă băgare de seamă răsunetele sufletești ale întîmplării? Ori poate greșesc eu, fiindcă romanul s-a lucrat aproape de mine și de multe ori în comunicație cu mine?...

Despre *Maupassant*-ul meu ai observat cu cea mai mare dreptate că am lăsat afară unele calități „pentru a sublinia pe altele". Cred că titlul, împreună cu două-trei locuri din text, arată îndeajuns ținta articolului : era vorba să definesc și să clasific artistul altfel decît cum l-a consacrat majoritatea. Sînt, firește, multe lămuriri de dat, care n-au încăput în lucrarea mea,

---

* Eu n-am văzut textul din *Hiena*; totul dar e spus cu rezerva că informatorul meu a fost exact. (Nota lui P. Z

** E desigur prea mult! (fr.).

*** Așa-zis (fr.).

destul de lungă şi fără asta. Dacă publicaţia va fi, cum speri d-ta, cu niţel scandal, poate am ocazia să reiau problema.

Aştept să-mi sosească din Germania o altă fasciculă din *S.M.* cu o scurtă notiţă a mea despre arta literară în general; cred că are să-ţi pară amuzantă şi, oricum, mai puţin masivă ca toate cele ce ţi-am trimis pîn-acum. În afară de aceasta, am întreprins un articol despre impresia estetică. Pentru mine însumi şi pentru cetitorii mei vreau de multă vreme să clarific fundamentele pornirilor mele în domeniul artei. Cred că este aceasta o idee onestă şi utilă.

O sumă de călduroase mulţămiri pentru preaîncurajatoarele vorbe cu care ai primit scrisul meu şi multe salutări cordiale.

Al d-tale,

Zarifopol

Nu te supăra să-ţi fac o întrebare cu totul extraliterară: care ar fi aproximativ onorarul pentru articole ca acele trimise pîn-acum de mine?

[1] *Hiena*, II, nr. 10, 1920, p. 8 ironizează pe I. D. Gherea şi L. I. Caragiale, autorii romanului *Nevinovăţiile viclene*.

8

Sinaia, 1.XI.920
str. Luter, 3

Stimate domnule Ibrăileanu,

Pe *La Rochefoucauld* tipăreşte-l cînd vei găsi de cuviinţă, într-un singur număr sau în două. Mă gîndesc că pentru puţinii cetitori care se interesează de asemenea vechituri, lucrul este cu totul indiferent. Pe acei care n-au răbdare să urmărească ceva în două numere să-i lăsăm cu totul la o parte...

Dar, în orice caz, să-mi laşi mie corectura. Văd, de altminteri, că şi d-tale ţi-e frică de această operaţie în cazul cu *La Rochefoucauld*.

Nu ştiu cînd îţi voi putea trimite iarăşi manuscript: mă aflu din nou în toane rele.

Mare plăcere mi-ai face dacă mi-ai procura *Acţiunea feministă* de la Piatra [1]. Nu cunoşteam alt atac decît pe al unui oarecare Branişte în *Rampa*. L-am cetit cu băgare de seamă de cîteva ori şi n-am putut găsi nimic de folos într-însul. Poate că dacă l-aş combina cu ceea ce spun cucoanele de la Piatra, aş putea scoate ceva vesel.

Am primit onorarele pentru *Maupassant* şi *France* şi mulţămesc pentru neîntîrziata lor trimitere.

Spun drept că am avut oarecare deziluzie financiară. Am avut totdeauna înclinare să dau toată vina, cînd e vorba de deziluzie, însuși deziluzionatului. Alarma însă despre reînvierea *Vieții românești* mi-a venit, întăi și-ntăi, de la Pătrășcanu prin Caragiale — o pereche de perfecți meridionali: ce artificii de aur! Greșala mea a fost că am uitat nițel de exuberanța cu totul supranormală a celor doi pirotehniciani. Pătrășcanu a mai vorbit, de altfel, și cu bătrînul Gherea, prin februar sau martie trecut, despre eventuala mea colaborare, zugrăvind, firește, perspective cu elanul de linii și culori înnăscut naturii sale. Asta a fost, cum am zice, fatalitatea obiectivă în iluzionarea și deziluzionarea mea. Îndrăznesc să adaog, spre descărcarea mea, că unui tip așa de puțin meridional ca subscrisul îi este uneori de-a dreptul imposibil să-și închipuiască pînă unde merge capacitatea de a broda a unui meridional adevărat...

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,
P. Zarifopol

[1] În *Acțiunea feministă*, nr. 30, 1920 (Piatra-Neamț), articolul lui Paul Zarifopol despre Maupassant este caracterizat drept „o impietate", autorul fiind comparat cu Zoil și Caion.

9

Sinaia, 25.XI.920
str. Luter, 3

Stimate domnule Ibrăileanu,

M-ai pus în mare nedumerire cu vorba despre „cît mai multe manuscripte".

Dacă urmez să fabric lucruri pentru revistă, nu-i chip să scriu „opere" în înțelesul la care te gîndești d-ta și, pe cît înțeleg, și Gusti. Maximum ce poate suporta revista ar fi un *La Rochefoucauld*, adică ceva în felul hapsînului articol cu care te căznești ca să-l faci să încapă, *au propre et au figuré* *, printre lucrurile digestibile și actualistice de care revista are strictă nevoie pentru existența ei. Dacă mă țiu de tăiat asemenea pietre de moară, nu mai dau nimic revistei.

Pentru moment, pare că tot pentru și spre producție de revistă mă simt dirijat și exercitat. Mă necăjesc mult, chiar de cînd ți-am trimis ultimul manuscript, cu problema impresiei estetice în general [1]. Este vorba să spun

* La propriu și la figurat (fr.).

ceva care să fie o bază de înțelegere între mine și cetitorii care binevoiesc să mă urmărească. Nu-mi pot afla liniștea pînă nu scot lucrul acesta la capăt. Îmi stă pe suflet. Operele și planurile care urmează le las la pustia. Și cum să faci opere? Cu ce? Adevărata mea bibliotecă este captivă în Lipsca. Imposibil de transportat acum. Ce am aici sînt resturi și sfărmături dintr-un tot care, prin el însuși, nu era mare lucru. Din cîte știu, nici colecțiile din București (Academie, Fundația universitară) nu mi-ar putea fi de mare ajutor pentru ceea ce mă pricep eu să lucrez. Dar tot am să încerc. Cînd și cum, Dumnezeu știe...

Cît privește polemica, sînt cu totul în sentimentele d-tale: nu trebuie! Credeam numai că feministele din Piatra-N. mi-ar fi dat prilej de explicații pentru vreo viitoare anexă sau prefață. Cine este Braniște, pe care l-a supărat așa de rău *Sentimentalul Maupassant*?

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] *Arta literară și simplă literatură* va apărea în *Viața românească* abia în anul XIII, nr. 8, aug., 1921, p. 173—186.

10

Sinaia, 28.XI.920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Un ziar anunță că, în curînd, se va publica litografiat cursul d-lui Philippide[1]. Nu te superi, cred, dacă te rog să-mi spui tot ce știi despre această publicare și mai ales unde se va pune în vînzare lucrarea.

Cu cele mai cordiale salutări,

Zarifopol

carte poștală

[1] P. Zarifopol se referă la cursul de *Filologie română (1. Introducere în știința limbii. 2. Fiziologia sunetelor)*, editat de D. Gafițanu, D. Găzdaru și M. Paulian, Iași, Litografia modernă, 1921.

11

Sinaia, 1.I.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mulțămesc tare pentru osteneala ce ți-ai dat cu corectura, cum și pentru promptitudinea cu care administrația îmi trimite onorarele.

Adineaori am primit și nr. 9. Mi-am cetit, s-înțelege, numaidecît textul[1]. Am găsit o singură greșală mare: pag. 353, rîndul al 9-lea de jos, lipsește virgula după Pascal — înțelegi confuzia ce rezultă de aici! Încolo, textul mi se pare foarte curat și încă o dată mulțămesc călduros tuturor acelora care au făcut clacă pentru curățirea lui.

Mă încurcă numai cuvîntul *diformări* (pag. 351). Eu scriu *deformări*, fiindcă găsesc de cuviință să nu alterez prea mult fizionomia neologismelor. Cred că și în românește s-a scris și s-a vorbit *a deforma*, dar *diform*. Pentru că așa sînt vocalele în franțuzește, de unde am luat noi cuvintele aceste. Acum să zice și să scrie *a diforma*? Eu simt aceasta ca un oribil mahalagism. Aceasta îmi aduce aminte de o altă schimbare nouă în pronunțarea românească, care mă exasperează și asupra căreia doresc mult să aud judecata d-tale.

Sînt vreo șase ani de cînd am început să mă împiedec de pronunțări și scrieri ca: se*z*iune, in*z*ist, con*z*ist, a*z*ist, a*z*istență, con*z*istență etc.

Familia *Rossetti* să cheamă acum Ro*z*eti. Pe generalul *Presan* îl chema, pînă prin noiemvre 1916, Pressan. Deodată a apărut în nu știu ce ordonanță (și negreșit numaidecît și prin ziare): Pre*z*an.

În nr. 9 din *Viața românească*, la 457, găsesc, în sfîrșit regi*z*or! O frumusețe!

D-ta ești incomparabil mai mult în stare decît mine să judeci cum și de unde au răsărit pronunțările aceste. Eu le bănuiesc că sînt boanghenizme, rostogănizme introduse de gazetari veniți de „dincolo". Am dreptate ori ba?

Mie îmi sună a bădărănie literară. Interesant a fost și este pentru mine să observ că fenomenul acesta se petrece cu buna știre a oamenilor. Se aude în intonație și să simte clar în fizionomia și întreaga atitudine a individului care pronunță *z* acolo unde până alaltăieri zicea *s*, să aude și se vede clar, zic, că omul este mîndru că s-a pus de acord cu o modă nouă. La voiajorii de comerț, la avocați și alți intelectuali din provincie, starea aceasta psihologică este cu deosebire observabilă... Am însă un prieten, băiat foarte instruit și distins (dar inginer, ce-i dreptul), care schimbă și limba franțuzească după această nouă modă românească și zice, de ex. *asister* (adică azisté!) și altele d-astea. Iar o prietenă a noastră pronunță de vreun an și jumătate *Zonia* în loc de *Sonia* (cunoscutul diminutiv rusesc). Strașnic lucru frica să nu calci cumva regulile dictate de modă![2]

Aștept foarte nerăbdător judecata și asentimentul d-tale asupra acestor nimicuri caraghioase, care, din păcate, au darul să mă supere, ceea ce, desigur, nu-i frumos de loc pentru vremuri ca cele de azi. Dar încurcătura este că eu nu sînt de astăzi...

Mă rog, cine este d-na sau d-ra C. Marino-Moscu? Nu-i pseudonimul unui bărbat? Să poate o damă să fie așa cuminte și inteligentă povestitoare? Nu-mi vine a crede. Ca toți oprimații, femeile (ca și ovreii și emancipații sau parveniții de tot felul) cînd să apucă să iasă la iveală, să strîmbă în chipuri variate, dar deopotrivă deplorabile. Sistematic am evitat toată viața literatura și arta feminină. Fiindcă iarăși, ca toți oprimații, femeile sînt necontemplative și esențial neartiste. Mă surprinde dar tare scrisul *Amintirilor Caterinei State* [3] și mă captivează. În fragmentul din n-rul 9 mi să pare numai că supără puțin că, pe alocuri, se substituie impresia actuală a scriitorului impresiei care ar trebui să fie cea adevărată a copilei. Acolo unde să întîmplă aceasta, sufere, s-înțelege, și vorbirea, tonul scapă pe de lături: „Sunetul vag al unui clopot mă trezește la realitate"... ; ori: „tăceam, ascultînd glasul viorilor"... Altfel, bun de tot.

Al dumitale devotat,
Zarifopol

[1] Vezi nota 1, scrisoarea nr. 2.
[2] Observațiile acestea au fost reluate în articolul *Cuvîntul în libertate*, apărut în *Revista vremii*, II, nr. 17, din 18 iunie 1922, p. 11—13.
[3] Constanța Marino-Moscu: *Amintirile Caterinei State*, în *Viața românească*, XII, nr. 7, sept., 1920, p. 59—81.

12

Sinaia, 7.I.1921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Foarte mult te rog să-mi îngădui să corectez eu a doua bucată din *La Rochefoucauld*. Nu zic c-a fost rău corectată cea dintîi, ferească Dumnezău! Dar am așa un fel de îndărătnicie, copilărească ori bătrînească — totuna! — să trec eu cu ochii peste bucata aceea. Nu te supăra! Te cred om bun și redactor înțelept și cu o experiență respectabilă asupra capriciilor oamenilor de condei.

Mai trebuie să spun că orice cheltuială ar urma de aici mă privește exclusiv?

Îți doresc un an plin de toate bunătățile și în sertare numai articole după pofta inimii d-tale.

Cu prietenie,
Zarifopol

13

[Începutul lui 1921]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iată încă o traducere. Vezi d-ta, te rog, dacă face de tipar. Dacă vreuna din ideile gingașe să va plăti, cum îmi scrii, cu peste trei sute, mare bine mi-ați face să mă informați de asemenea caz, ca să știu cu cît mi s-a scăzut datoria.

Te mai rog încă *să nu să mai trimită* numere din *V.r.* doamnei Culianu (Iași, strada Mîrzescu 16), cum cerusem mai demult. Te-am mai rugat o dată să revoci această trimitere; dacă cumva vei fi uitat, revoacă acuma.

Mult te rog să mă ierți că te ostenesc cu atîtea fleacuri; nu am altcui să mă adresez pentru asemene lucruri și sînt migălos pînă la boală inclusiv. Cu multe mulțămiri și cele mai călduroase salutări,

Zarifopol

carte de vizită

14

Sinaia, 6.V.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Articolul pe care aș vrea să-l dau acum la *V.r.* este tot din acele nemțești. Are nevoie însă de mai multă prefacere decît cele de pănă acum pentru ca să fie potrivit pe românește. De aceea te întrebam dăunăzi dacă nu ești prea încărcat și solicitat cu alte materii, pentru ca să știu dacă trebuie să mă apuc de dînsul acum îndată. Hotărît, de mîne dimineață îl iau în lucru.

Pentru cronicile scurte, în felul acelora pe care le publicam la Arghezi [1], am intrat în vorbă cu *Adevărul literar*, cu gîndul să le public acolo, cîte 2—3 pe lună, ca să le pot aduna cît mai curînd într-o *Foaie volantă* [2]. *Adevărul* îmi oferă 300 lei pentru bucată iscălită; iar sub pseudonim, numai o sută! Le-am cerut 500 pentru iscălitură. Aștept acum răspunsul lor. Colecția *Cronicii* nu o am nici eu. Am avut-o complectă, dar a dispărut, cu atîtea altele care au fost lăsate în locuința aceasta a noastră din Sinaia, cînd am luat fuga spre Moldova în 1916. Am să caut la București. Nu sînt mai mult decît 5—6 bucăți, prea puțin, cred, pentru o foaie volantă. Prea neactuale nu cred că ar fi. Dacă le găsesc, îți trimit negreșit foile, ca să judeci, ca unul ce ai desigur mult mai mult *flair* pentru orientarea publicului nostru cetitor decît pot avea eu. Atunci am hotărî împreună ce să poate face cu bucățile acele. Aceste pe care le scriu sau le schițez acum nu s-ar prea potrivi,

pare-mi-se, cu cadrele *V.r.* O pagină jumătate, două de impresii și reflecții, formulate în *tempo presto* *, fără documentare, nici argumentare, cu înfățișarea jumătate frivolă, jumătate impertinentă pe care inevitabil o iau asemenea produceri, oricît de serios și cumsăcade ar fi fost meditate, nu văd bine unde am putea să le așezăm, ca să nu le șază prea rău nici lor, dar nici revistei. Și apoi (de, mai e și grija de autor!), nu ar risca asemenea lucrușoare să să cam piarză în cuprinsul bogat și consistent al *V.r.*?

Despre eventualele mele volume, nici vorbă că am de o mie de ori mai multă încredere și speranțe în tipografia ieșeană [3]... Numai puteri de aș avea cîte îmi trebuie! Dar vezi că și pe mine mă apasă tot mai rău bătrînețea, neurastenia, marasmul și mai ales o îngrijorare perfidă și esențială, care se distilează din toate colțurile lumii și vieții de astăzi.

Cu multe călduroase salutări,

Zarifopol

[1] În *Cronica*, revistă editată de Tudor Arghezi și Gala Galaction între anii 1915—1966, Paul Zarifopol publicase o serie de articole.

[2] „Foi volante" — colecție a editurii „Viața românească".

[3] În Editura „Viața românească", Paul Zarifopol nu a publicat nici un volum.

15

Sinaia, 13.VI [1921[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iată aici o mustră din *Registrul ideilor gingașe* [2]. Dacă face pentru *V.r.*, atunci fii bun, te rog, și scrie-mi cît onorar să poate obține pentru asemenea bucăți. Nu le dau decît cu pseudonim [3].

Crezi că au să se supere rău feministele? Poate că, din contra, are să le pară bine. Poate că au să ne certe; asta ar fi și mai bine.

M-ai întrebat de Lucia Mantu. Să prezentă frumos și interesant. Să înțelege, are încă multe semne de neexperiență literară, de nesuficientă lucrare a materialului de impresii, dar are pornire bună, și bucata cu olteanul zarzavagiu este desăvîrșită. Îmi pare cea mai bine făcută din toate [4].

Articolul lui Filiti despre germanofili [5] este o bucată strălucită. Foarte mult mi-a plăcut și studiul lui Barnoschi despre cărbunari [6]. El îmi spunea

* Ritm rapid (it.).

astă-iarnă că v-a mai trimis și alte bucăți. De ce nu ați mai publicat nimic de el? Studii scrise inteligent și cu bun condei sînt așa din cale-afară rare în publicistica noastră... Ori este Barnoschi prea deocheat ca germanofil? Dar Margareta Miller-Verghy nu este și ea cel puțin tot atîta? Deosebit că bucata ei [7] e lipsită aproape de orice justificare estetică, intelectuală și oricum vei vrea, diletantism inferior cu totul (cred că sînt aici complect de acord cu d-ta).

Pătrășcanu îmi recomanda stăruitor să cetesc pe Tudor Pamfile și să certa în aceeaș vreme cu mine de la Lucia Mantu, zicea că nu merită decît nota 7 cel mult. N-am cetit nici un rînd de Pamfile[8]. Să vedem acuma, după ce voi mai isprăvi de scris din ale mele... Sînt mult prea în urmă cu literatura românească. Trebuie să-mi revăd lacunele mai de aproape. Dăunăzi, frunzărind volumele lui H. Sanielevici la un prieten, am fost izbit de ignoranța mea asupra atîtor lucruri (vorbesc simplu de fapte) care s-au petrecut în publicistica română, pe cînd eu îmi treceam tinerețele în, pe atunci, atît de plăcuta țară nemțească. Sanielevici îmi pare un tip penibil: curios amestec de țicneală și mediocritate! Nu vreau să zic că unele bucăți (de pildă, impresii din viața nemțească) n-ar fi lectură folositoare pentru anume pături de cetitori.

Cu nerăbdare mare aștept să aud ce zici despre ultimele două manuscrise pe care ți le-am trimis, adică două cu acel de astăzi.

Cu cele mai cordiale salutări,

Zarifopol

E de mult de cînd vreau să te întreb: unde se găsește cartea d-tale despre Vlahuță [9]? Eram încă în Germania cînd am auzit că lucrezi (cîteodată mi se spunea că chiar ai publicat) un volum despre Vl[ahuță]. Niciodată nu m-am întîlnit cu această carte și nimeni n-a știut să-mi răspundă precis despre ea. Zilele trecute am văzut anunțat o carte de curînd apărută asupra numitului, dar nu e de d-ta [10].

[1] Scrisoarea, deși poartă data 1920, este sigur din 1921, toate referințele din text fiind la articole din 1921.

[2] Se referă probabil la *Feminism*, primul eseu din seria *Registrul ideilor gingașe*, apărut în *Viața românească*, XII, nr. 7, iulie 1921, p. 97—101.

[3] Eseurile din seria sus amintită vor fi publicate de P. Zarifopol în *Viața românească* sub pseudonimul Anton Gherman.

[4] *Dincă*, din seria *File rupte*, apărută în *Viața românească*, XIII, nr. 4, aprilie 1921, p. 37.

[5] Articolul istoricului I. C. Filitti, *La răspîntie*, apărut în *Viața românească*, XIII, nr. 1, ianuarie 1921, p. 62—77.

[6] *Cărvunarii (Democrația de acum 100 de ani)* apăruse în *Viața românească*, XII, nr. 6, august 1920, p. 388—404.

[7] *Ca să pot muri...*, apărută în *Viața românească*, XIII, nr. 5, mai 1921, p. 201—204.

[8] Folcloristul Tudor Pamfile a publicat în *Viața românească* și schițe din viața țăranilor.
[9] Exemplarele din teza de doctorat a lui G. Ibrăileanu *Opera literară a d-lui Vlahuță*, tipărite în Editura „Viața românească", fuseseră distruse de un incendiu în 1912.
[10] N. Zaharia, *A. Vlahuță, viața și opera*, Buc., Socec, 1921, 280 p.

16

Sinaia, 13.VII.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Duzini de pagini dacă mi-ai fi scris despre necazurile care ți le fac nervii, și n-aș fi zis: destul! Dintre toate cîte sînt pe lumea asta, nervii sînt, din nenorocire, aceea ce pot înțelege eu mai natural și mai complect. De cînd mă țin minte, am știut ce este nervozitatea bolnăvicioasă și, din pragul tinereții, am cunoscut-o în formele ei acute. Și eu sînt un redus, un sărăcit fizicește și sufletește pe urma nervilor.

Firește, este greu să cîntărești bine pe altul, dar, dacă mă gîndesc la d-ta, îmi amintesc că, dacă n-ai putut face în viață cît ai fi dorit, ai scris, oricum, două-trei cărți bune și frumoase, ai făcut lecții bune la un număr destul de mare de tineri. Eu, însă, m-am naufragiat aproape cu totul în dezorientare și nehotărîre și cu vai-nevoie am scris, până la vrîsta asta, cîteva zeci de pagini, fără să fi avut altă ocupație, de cînd m-am însurat încoace, decît infirmitățile nesfîrșite ale copiilor, ale nevestei și ale mele... Dar să nu mai stric hîrtia cu aceste urîte lucruri; odată voi putea, poate, să-ți povestesc, dacă vei vrea să m-asculți, de ce n-am făcut nimic în jumătatea dintâi a vieții mele, și de ce nu-i nădejde că am să fac mai mult în timpul care-mi mai rămîne, probabil, de trăit.

Aici, în familia noastră, sîntem încă sub spaima și tristețea morții lui Caragiale [1]. Nu știu dacă ai aflat (îți va fi spus, poate, Pătrășcanu) în ce torturi a murit bietul băiat. Un ceas aproape de agonie groaznică! Și-a spart o sticlă în cap, și-a smuls smocuri întregi de păr, așa de infernal îl chinuia sufocația și durerile nebune de inimă. Nu-ți mai spun ce dezolare fără seamăn este în sufletul mamei-se, care acum este și ea aici în Sinaia, nici spaimele care le am eu cînd o întîlnesc. Zic spaime, fiindcă fizionomia și țipetele ei lîngă patul mortului mă persecută aproape halucinatoare și mi se pare că, de aș trăi sute de ani, tot așa violent m-ar urmări ca astăzi...

Pentru cele ce-mi scrii despre onorariile mele, îți sînt tare recunoscător. Bucățile din *Registrul ideilor gingașe* le publicăm dar, hotărît, sub pseudonim.

Nu știu dacă este bine să public toate articolele mari în revistă, ori să rezerv unul sau două numai pentru volum. Te rog mult să-mi dai un sfat hotărît în această privință și totodată să-mi spui cam cîte bucăți de toate ar trebui pentru ca să fie material de un volum convenabil. Afară de aceasta, am nevoie mare să știu cît de curînd ce onorar și procente din vînzare poate să-mi dea *V.r.* pentru volumul de articole, cum și pentru acel asupra clasicismului francez, pe care sper să-l dau gata pînă la primăvară; bucățile asupra lui La Rochefoucauld pot să-ți dea idee de spiritul și maniera lucrării asupra clasicismului.

Îți mulțămesc călduros pentru urcarea onorarului articolelor. Te rog tare să nu uiți că și 50 de lei în plus nu-mi vor fi niciodată de prisos asupra unui onorar oarecare, căci mă găsesc în mare nevoie de bani...

Foarte drept spui că articolul meu despre *Arta literară* [2] nu are concluzie formulată. Dar nu crezi că-i șade mai bine așa? În materie de artă, principiile nu sînt altceva decît simpatii și antipatii sensuale costumate în forme logice. Această credință a mea îmi subtilizează, ori, mai drept, îmi anulează adeseori concluziile în germine.

Cu concluzie, însă, ori fără concluzie, eu cred că articolele mele trec destul de nebăgate în seamă, fiindcă lumea cetitoare are altele în gînd decît acele de care vorbesc eu. Bucuros aș primi polemică despre Musset, ori despre orice alt lucru de care am vorbit; polemicele sînt o distracție din cele mai folositoare pentru oamenii care cetesc — cu deosebire în țările cu lume vioaie și sociabilă cum este a noastră. Dar n-am nădejde să dau loc la polemici. Ai văzut singur ce a fost cu *Maupassant*-ul meu: două foiletoane ale lui Braniște, cum a dat Dumnezeu. În prefața volumului (dacă va apare!) am să caut să-i răspund; poate că de hatîrul unei prefețe polemice are să sporească numărul cumpărătorilor...

Articolul despre *Feminism* al lui Anton Gherman a fost special destinat să provoace răspunsuri vioaie din partea cucoanelor. Te pomenești că și aici mă așteaptă o absolută deziluzie.

Mă întrebi dacă ți-am mai făcut vreo cerere în scrisoarea mea din urmă pe care d-ta să o fi uitat. Îți vorbisem de M. Barnoschi și nu mi-ai răspuns de ce *V.r.* nu a mai publicat nimic de dînsul. Îmi pare om tare inteligent și condei frumos. De ce îl refuzați?... Fiindcă îl prețuiesc mult, îndrăznesc să-ți adresez, prietenește, această întrebare.

Cordiale salutări și călduroase mulțămiri,

P. Zarifopol

[1] Luca Ion Caragiale, fiul lui I. L. Caragiale.

[2] Apare sub titlul *Arta literară și simplă literatură.*

17

Sinaia, 24 august 1921

Administrației revistei *Viața românească*

Iași

Am rugat de mai multe ori, în cursul anilor 1920 și 1921, pe d-l G. Ibrăileanu să binevoiască a dispune ca să să scază costul abonamentului meu la *V.r.* din onorarele articolelor mele publicate acolo. D-l Ibrăileanu a uitat probabil de rugămintea mea, astfel să înțelege cum de am rămas în întîrziere cu achitarea abonamentului. Acum, pentru ultimul articol publicat în revista dv. (august 1921) încă nu mi s-a achitat onorarul. Vă rog dar să dispuneți dv. ca din onorarul acesta să se scază suma pe care o reclamă de la mine administrația *V.r.* pentru abonament, ca să nu mai fie trebuință să vă întorc eu îndărăt suma prin mandat poștal. Cred că acest aranjament e mai simplu și mai comod. Totodată vă fac cunoscut că o dată cu achitarea datoriei mele, să încetați de a-mi trimite mai departe revista.

Cu deosebită stimă,
Paul Zarifopol *[1]

* *nu :* Zamfiropol!

[1] Cu creion verde, adăugat de cineva din redacție: „D-l Sevastos este rugat a ține cont de dorința d-lui Z".

18

Sinaia, 13.IX.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am rugat pe administratorul *V.r.* să scază din onorarul meu abonamentul pentru doi ani la revistă; dacă îl vezi, adu-i aminte, te rog, de aceasta. Găsesc că-i mult mai practic așa, și pe mine mă scutește de mandat. Am scris de asemenea administratorului ca să nu mi se mai trimită revista. Te rog tare să nu-mi iei aceasta în nume de rău. Sînt nevoit să-mi reduc cheltuielile cu cea mai mare strictețǎ; în ce privește librăria, trebuie să mă mărginesc la cumpărarea de cărți franțuzești exclusiv. *V.r.* o găsesc eu, cînd îmi trebuie, pe la prieteni.

De două luni n-am mai lucrat nimic. Sinaia, pe vară, este plină de cunoscuți. Invitații peste invitații: mese, ceaiuri, plimbări în automobil. Să ferească Dumnezeu pe orice intelectual cumsăcade de caznele mondenității!

Îndată ce voi începe să răsuflu, mă apuc de „ideile gingașe" și de articolul despre Flaubert. Mă ispitește de cîtă vreme să scriu cîteva pagini

despre arta lui Hugo ; băieții și fetele de astăzi au obiceiul să-l privească peste umăr. Ar fi ceva de lămurit aici.

Ai primit scrisoarea care-mi fusese înapoiată din Agapia?

Scrie-mi ce mai faci și ce lucrezi.

Cu cele mai bune salutări, al d-tale.

Zarifopol

19

Sinaia, 10.X.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cum să nu înțeleg cele ce-mi scrii cînd eu singur am fost acum cîțiva ani obsedat până la tortură de frica unui cancer la intestine, la stomah, la rinichi, mai știu eu la ce... Știu groazele neurasteniei mai bine decît orice alt lucru pe lume. Nici acum nu am scăpat cu totul de această perfidă, caraghioasă și umilitoare boală. Atîta numai că, de la doctorat încoace, eu am trîndăvit, iar d-ta ai urmat să lucrezi *à haute pression* *. De aceea te ține încă monstrul cu atîta îndărătnicie. Acum trei zile m-am întors de la București. Pătrășcanu îmi spusese că ești la Chișinău, pentru odihnă. Bine mi-ar părea să te știu refăcut și liniștit. Vezi de luptă cu toate puterile. Anatole France are dreptate: *la neurasthénie est le singe des maladies* **. Ca s-o birui, trebuie voință, mai ales voință de a te amuza, pentru ca să-și capete centrele superioare rezistența și puterea de control și de critică normală. Pe mine m-au oprit cu totul de la scris petrecerile cu mosafirii de vară, dar cred că mi-au făcut și bine. Bine? Pe jumătate, fiindcă m-au lăsat ostenit, accesibil melancoliei și la tot felul de fobii surde, acum, că am rămas iar singur cu cărțile și cu condeiul și fără prea mult gust de lucru. Dar trebuie să mă execut. Pătrășcanu zice să rezerv două-trei bucăți numai pentru volum. Cred că are dreptate.

Pentru revistă am schițate o duzină de foiletoane, din „ideile gingașe". Relativ la aceasta, îndrăznesc să întreb dacă revista ar putea și ar vrea să-mi înainteze ceva bani asupra acestor bucăți, căci am mare nevoie de numerar pentru moment. Ce privește onorarul volumului, să mă adresez lui Pătrășcanu?

Iartă-mă că te plictisesc și ostenesc atîta cu detalii de felul acesta, dar altcuiva nu-mi vine să vorbesc de astea.

---

* La presiune înaltă (fr.).

** Neurastenia este maimuța bolilor (fr.).

Cine-i Mihai Ralea? Aud mari laude despre dînsul. Îl cunoşti?

Lucia Mantu nu ne mai dă nimic? (I-am aflat numele adevărat.)

Cînd îmi scrii, spune-mi drept dacă nu te ostenesc scrisorile mele cu întrebările cele fără sfîrşit. Eu cunosc prea puţin oamenii şi lucrurile de pe aici: de aceea îţi cad belea d-tale, care te-ai arătat pân-acuma cu mine aşa de răbdător.

Cu cele mai bune sentimente, al d-tale,

Zarifopol

20

Sinaia, 11.XII.921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Foarte umilit mă înfăţişez d-tale cu a doua „idee gingaşă". Mi s-a plătit pe cinci înainte, şi eu abia acum îţi aduc una. Mai mare ruşinea! Îndrăznesc să sper că pe celelalte patru am să le execut într-un termen mai convenabil... Dar cum să fac să pot redacta mai uşor? Gînduri care-mi umblă prin minte de ani de zile, pe care le ştiu pe toate feţele, nu vor să se fixeze în scris decît cu o trudă exasperată. Pesemne că n-am fost făcut pentru condei; e, aşa, numai o apucătură absurdă, care mă duce cîteodată să-l iau în mînă... Cum o fi: pînă nu împlinesc cele patru „idei" cu care mă simt dator, nu m-apuc de altceva.

Cred că şi această a două bucată nu va supăra cu nimic direcţia revistei şi încă mai mult cred că va trece nebăgată în seamă ca şi cea dintăi. Dar mă gîndesc că, adunîndu-le, cînd vor fi mai multe, într-o broşură, voi face, poate, oarecare zarvă prin gazetele literare. Niţică ceartă literară este un tonic indispensabil; în intenţia aceasta sînt acordate „ideile gingaşe".

Aştept, ca totdeauna, cu nerăbdare judecata d-tale.

Cu cele mai cordiale salutări

Zarifopol

21

Sinaia, 7.II.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Între două „idei gingaşe", Anton Gherman îţi trimite o traducere [1]. De multă vreme mă necăjeşte ideea să traduc ceva într-o românească cît mai curată, chiar şi de cel mai şters franţuzism ori boanghenism. Adeseori mă revolt cît de urît vorbim şi scriem eu şi mulţi din cunoscuţii mei. De trei sferturi de veac, licenţiaţii în drept din Paris ne-au umplut vorbirea şi scrisul

de nesfîrşite scîrnăvii dezgustătoare, caraghioase, idioate. La tot pasul ni se vîră în suflet necurăţeniile acestea uricioase. Şi cum cele mai multe sînt imitaţii prosteşti din limbi străine, cred că traducerile făcute cu băgare de seamă sînt contra-otrava specială. Nu pretind cît de puţin că bucata mea merită numaidecît tiparul. Este o încercare, mai ales ca să-mi curăţ vorbirea mea însăşi de scîrboşeniile idioate de care-i aşa de greu, pesemne, de scăpat.

Nuvela însăşi nu-i, mi se pare, nici prea bună, dar nici prea rea. Am ales-o fiindcă mi-a venit, nu ştiu de ce, foarte îndămînă s-o pun pe româneşte. Poate că nici n-ar fi rău pentru băieţii noştri, care nu ştiu bine germana, să cunoască arta povestirii a neoromanticilor nemţi. Dacă ce am făcut acum nu-i prea prost, mai încerc o traducere, două din nemţeşte ori englezeşte (mă gîndesc la nuvelele lui Wells).

Prin noiemvrie ori decemvrie ţi-am trimis o „idee gingaşă", *Ideal şi energie*. Ai primit-o? În curînd vine alta.

Ce mai face domnul Philippide? Cînd îi publicaţi cartea?

D-ta cum te mai simţi? Eu sînt destul de rău cu nervii. Am multe supărări şi încă mai multe făgăduieli de supărări. Ah, dac-ar putea omul să n-aibă nici nădejde, nici frică!...

Te salut călduros, al d-tale,

Zarifopol

[1] *Călugăriţa rea*, de I. H. Strobl, apărută în *Viaţa românească*, XIV, nr. 8, august 1922 p. 204—226.

22

Sinaia, 9.II.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mă pregăteam să-ţi scriu despre socotelile noastre, cînd a venit scrisoarea d-tale. Cînd mi-au sosit, acum cîteva zile, 800 de lei de la *V.r.*, n-am înţeles ce bucată mi se plăteşte cu dînşii. Am bănuit curînd că-i încurcătură ; scrisoarea d-tale explică şi confirmă. Vine, prin urmare, că mi s-a plătit de două ori *Arta literară şi simpla literatură* (din iulie sau august? 921). Astfel, vă rămîn dator cu 800 de lei. Cred că nu-mi va cere *V.r.* să-i trimit bani îndărăt, ci va avea bunătatea să-i considere ca un avans pentru articole ce vor urma — să dea Dumnezeu! Prima „idee gingaşă" a fost plătită atunci cînd a apărut. Astfel, pentru cei 1.500 trimişi mai pe urmă am de dat 5 articole, din care am trimis numai unul: *Ideal şi energie*. Cînd, oare, are să se publice? Pentru anul acesta vreau să dau un *Caragiale* [1] (10 ani de la moar-

tea lui în iunie viitor) și un *Molière*[2], dacă cumva, cum e foarte posibil, nu v-a dat altcineva un Molière pân-acum. Dar vezi cum ne-am gîndit amîndoi deodată la Caragiale?... Mare păcat că n-am aici scrisorile de la dînsul, aș fi spicuit, cred, lucruri pipărate dintr-însele. Dar voi căuta să-l fac cît mai cu dragoste și cu cît voi putea mai vie aducere-aminte. Am să lucrez însă cu mare frică: cît l-am cunoscut, am avut frică de el, o frică pătrunsă de dragoste și admirație, dar, în sfîrșit, frică. Ani de zile am trăit cu el, cu atît mai absorbit de dînsul, cu cît, fiindcă trăiam altfel destul de izolat, era aproape singurul om pe care-l frecventam. Un om cît o lume, s-înțelege. Nimic din ce mi-a trecut pe dinainte în toată viața nu mă obsedează atîta și cu atîta de puternic farmec; mi-e plin capul de mutrele, de intonațiile, de gesturile lui toate, care erau, la un loc o aproape neîntreruptă producere artistică. De aceea mi-e așa frică să vorbesc, dar mai ales să scriu despre dînsul. Dar nu mă las! Am să-mi adun toată obrăznicia.

Să mă supăr că nu mi-ai răspuns mai curînd?... Dar nu știu cîte ai pe cap? În special un mare plus de muncă la Universitate, ca decan; și-mi închipui cîte fleacuri neplăcute și protivnice firii d-tale te vor fi întîmpinînd într-o așa slujbă.

Eu stau tare prost cu nervii. Să-ți dau un exemplu, fiindcă d-ta ai să-l înțelegi cum trebuie și n-ai să rîzi de mine. Zilele aceste a trebuit să plece la București fiu-meu, pentru examene. Ei, pentru mine asta este ca o catastrofă, atît de multă și chinuitoare anxietate mă năpădește la o împrejurare ca asta! Coli întregi aș putea scrie dacă ți-aș înșira toate grijile, toate nenorocirile posibile pe care mi le închipuiesc. Tren, tramvai, automobile, gripă, scarlatină, pungași, boli sexuale, brutalități de la profesori, zăpăceli de-ale copilului — din toate aceste şi cîte altele încă, îți închipuiești cîte poate trage o minte nenorocită de neurastenie. Iacă 12—14 zile pierdute pentru mine, pierdute în boală curată; fiindcă chiar dacă la 2—3 zile pot avea o veste telefonică de la băiat, asta prea puțin îmi ușurează anxietatea aceasta oribilă, absurdă, scandaloasă. Și doar asta nu-i singurul izvor de boală pentru mine. De la război, au venit multe altele pe capul meu. Dar vorba d-tale: să lăsăm asta!

Îți doresc din toată inima tot binele și îți mulțumesc tare pentru vorbele așa de prietenești pe care mi le trimiți din vreme în vreme.

Al d-tale,
Zarifopol

[1] *Publicul și arta lui Caragiale*, în *Viața românească*, XIV, nr. 6, iunie 1922, p. 392—407.
[2] *Molière și gustul clasic* va apărea în *Viața românească* abia în anul XVIII, nr. 11, nov. 1926, p. 145—166.

23

Sinaia, 10.IV.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Foarte necăjit și încurcat sînt de întîrzierea mea. Am trecut iar printr-o perioadă de deprimare foarte urîtă și iritantă. Cred că *V.r.* mă iartă, cu bunătatea care mi-a arătat-o pănă în prezent; și sper că nu s-a supărat nici de excursia mea pe la *Flacăra* [1]. M-au fierăstrăit atît cu stăruința să colaborez, că nu am putut scăpa. Mi-a ieșit rău, dar asta-i cu atît mai bine.

Îți trimit a treia „idee gingașă" [2], pentru că să leagă foarte de aproape cu a doua. Și afară de asta, lucrurile aceste le am pe stomah și trebuie să le vărs. Cred că să găsesc doi-trei cetitori care să simtă puțină ușurare împreună cu mine. Ce nenorocire că redactarea îmi merge așa de greu: este, în mare parte, un chin.

Înainte să isprăvesc *Tipul politic*, m-am apucat de *Caragiale*. Nădăjduiesc să-ți fac ceva convenabil. În tot cazul, pentru subiectul acesta am cu deosebire nevoie de bunătatea d-tale: ai să fii bun să mă cetești ca un dascăl și să-mi semnalezi numaidecît eventualele schimbări de care va fi trebuință. Deocamdată, n-ai putea d-ta să dai poruncă acolo să mi se trimită, contra ramburs, *Spiritul critic în literatura română* [3] și *Scriitori și curente*? Lovinescu a scris, mi se pare, despre Caragiale. Să-l cetesc?

Ce mai este cu *Originile limbii române*?

Cu cele mai bune salutări de la al d-tale foarte devotat,

Zarifopol

[1] În *Flacăra*, VII, nr. 15, 18 martie 1922, p. 255, publicase articolul *Intelectualii*.

[2] *Din registrul ideilor gingașe (III. Tipul politic)*, în *Viața românească*, XIV, nr. 4, aprilie 1922, p. 5—12.

[3] Titlul exact: *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, ed. I-a 1909, ed. a II-a 1922.

24

Sinaia, 23.IV.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cu nici un preț nu vreau să-mi amîn datoria către *V.r.* Ghimpele datoriei este un îndemn mult prea prețios pentru scrisul meu, pentru ca să caut a mă dezbara de dînsul altfel decît plătindu-mi cît mai curînd datoria prin manuscript.

Îți multămesc călduros pentru dedicarea *Notelor și impresiilor* și d-lui Sevastos îi mulțămesc tare pentru volumul împrumutat. Amîndouă

cărțile m-au stîrnit mult pentru articolul despre Caragiale. Poate că am să polemizez puțin cu d-ta, dacă-mi dai voie. În general, despre polemică nu mă învoiesc de tot cu d-ta. Polemica este un truc pedagogic foarte bun pentru cetitor, în special pentru public de meridionali neastîmpărați și iubitori de ceartă cum sînt românii. Am credința că prin polemică să și explică toate mai bine, fiindcă opoziția accentuată a părerilor trezește atenția. Să înțelege că gluma mea cu Braniște nu să poate numi cu drept polemică; de aceea valoarea lui Braniște mi-a și fost cu desăvîrșire indiferentă. Vorba era să fac să petreacă o clipă cîțiva oameni de bine... Dar nu mi-ai spus că Pascu[1] dojenește aspru de tot pe Anton Gherman! Bun băiat Pascu, dar prea-i sever. Zice că scrisul meu îl obosește prea mult. Poate să fiu eu de vină, dar să poate că și el să fie prea slab de constituție. Dar a ajuns acum, în urmă, la urechile mele că și alți cetitori să plîng că sînt neclar. Nu înțeleg. Lucrurile despre care scriu sînt aproape pe înțelesul oricui, și vorbirea mea mi să pare corectă și naturală cît să poate. D-ta ce zici? Ce trebuie să spunem de Gh. Savul[2], cu vorba lui atît de întoarsă?! Și mi să pare că nimeni nu se plînge de dînsul. Dar Lovinescu? Ce învîrtituri continue de expresie! Între alții, Iorga a spus daunăzi unui prieten al meu că nu poate pricepe nimic din ce scriu eu... Aș mai înțelege că la anume categorii de cetitori români actuali să le fie antipatice părerile mele, dar neclare!?...

Am să-ți fac o rugăminte, ori, mai drept, o întrebare, din partea unui prieten care dorește să cîștige ceva parale cu traduceri. A aflat că lui Radu Rosetti i-a plătit *V.r.* 10.000 de lei pentru traducerea unei cărți politice (o lucrare de polemică antisemită, mi se pare), și prietenul meu ar vrea să știe dacă plătiți cu numărul de pagini sau altfel și dacă *V.r.* ar mai fi dispusă să editeze traduceri de scrieri politice. Au apărut, în nemțește, lucruri de mare interes pentru judecarea războiului și a efectelor lui, și prietenul acesta al meu (un fost diplomat, bine informat în domeniul politicii europene) este foarte dispus să facă asemene traduceri. E om foarte serios și instruit. Te rog tare să mă informezi, ca să-i pot comunica cît mai curînd dacă *V.r.* ma are interes de astfel de literatură.

Peste 2—3 săptămîni ai să-l ai pe *Caragiale*. Pe urmă vine a 4-a „idee gingașă": *Revoluția*[3]. *Molière* are să zăbovească mai mult.

Cu cele mai bune salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] George Pascu, profesor de dialectologie și istoria literaturii române vechi la Universitatea din Iași, îl atacase pe P. Zarifopol în *Arhiva*, XXIX, nr. 2, aprilie 1922, p. 256.

[2] Gh. Savul publica în *Viața românească* articole de estetică.

[3] Nu a apărut în *Viața românească*.

25

Sinaia, 3.VI.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Peste plictiselile obicinuite ale vieții mele a venit acum, de vreo cîteva săptămîni, și o boală de rinichi. Alergături pe la doctori, analize, dietă. Marasm, deprimare, disgust, absolut de toate... Pe urmă, procesul comuniștilor[1] și greva lui Alexandru Dobrogeanu[2] iți închipuiești d-ta bine cîtă enervare și zăpăceală mi-au adus în casă. Vai de biata nevastă-mea! Ce de alergături pe la stăpînire, la ziare, la cunoscuți influenți, la închisoare, la ședințele procesului — ca un samsar asudă nenorocita pe străzile Bucureștiului. Gherea cel mai tînăr nu-i bun de nimic pentru asemenea treburi; eu tot așa. Soacră-mea[3] este de o senilitate patologică. Ce să-ți mai spui?...

Vorba-i acum: ce ai să zici d-ta de *Caragiale* al meu?[4] De micile mele atacuri contra lui Gherea și contra d-tale știu bine că n-ai să te superi. Este un necaz mic, dar vechi al meu împotriva amîndorura, o îndărătnicie de literat; nădăjduiesc că m-am servit destul de bine de dînsa în interesul portretului lui Caragiale și al cetitorilor curioji de mărunțișuri estetice. Dacă izbutesc a te stîrni să-mi răspunzi, de pildă în miscellanea, atunci, după credința mea de care-ți vorbeam dăunăzi, publicul n-are să păgubească. Afară de greșelile atacurilor mele de care nu-mi dau seamă, am lăsat și dinadins o lacună gravă, ca să-ți dau mai sigur pricină de vorbă.

Îndată ce mă dezmetecesc nițel din osteneala copiatului pe curat, mă apuc de *Molière*.

N-am băgat de seamă cînd s-a lungit *Caragiale* pîn-într-atît. Ce faci cu așa macaroană? O tai în două? Dăunăzi mă certa un cetitor că le fac toate prea scurt și impresionist: trebuie, zice, să faci studii. Poftim! Dar n-a fost cu premeditație... Nu știu dacă-i „studiu", dar lung e.

Cu cele mai bune salutări,

Zarifopol

Rog tare să vezi bine de corectură. În a III-a „idee gingașă" a scăpat în loc de slugi *plecate*, slugi *plăcute*. Păcat!

Ai văzut ce comic atacă Pascu pe Anton Gherman în *Arhiva de filologie*? Excelent băiat Pascu, dar cam prea vioi!

[1] Procesul din Dealul Spirii, intentat în mod ilegal unor comuniști români de statul burghezo-moșieresc.

[2] Al. Dobrogeanu-Gherea, inginer, fiul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, unul dintre acuzații din procesul amintit mai sus, declarase greva foamei în semn de protest împotriva tratamentului inuman la care fusese supus.

[3] Sofia Gherea, soția lui C. Dobrogeanu-Gherea.

[4] În același număr în care fusese publicat articolul lui P. Zarifopol despre Caragiale, G. Ibrăileanu răspunde pe larg (*Viața românească*, XIV, nr. 6, iulie 1922, p. 433—439).

26

Sinaia, 15. VI.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Manuscriptul *Caragiale* l-ai primit desigur. Am nădejde că redacția l-a acceptat spre publicare. Te rog dar să mă informezi în ce stadiu să găsesc datoriile mele către administrația *V.r.* acum, după ce am trimis și această bucată.

Probabil că manuscriptul meu a sosit prea tîrziu pentru ca să mai poată intra în numărul de iunie (luna morții lui Caragiale); dar cum *V.r.* încă nu coincidează cu calendarul, întîrzierea mea nu face mare pagubă.

Molière are să-mi dea mult de lucru. Bănuiesc că are să iasă masiv, cam ca *La Rochefoucauld*. Îl tăiem în două numere — și să bucură iar acei care îmi cer să nu mai fiu „impresionist".

Ai văzut *Adevărul literar — Caragiale*[1]? Mie mi-a scăpat, și nu mai pot pune mîna pe nici un exemplar. E ceva de cetit în el? Ce zici de polemica Ralle—Ciomac[2]? Eu cred că-i mai bine să se dueleze băieții. Nu-i controlează nimeni; măcar să-și facă poliție între dînșii. Sînt și prea mulți literați. Să sufocă. Inevitabil să să ghiontuiască, și tîrgovățul român e vanitos nebun. Trebuie să-și dea peste nas unul altuia. Este o strictă și naturală higienă.

Aștept cu mare dor să aflu cum judeci pe *Caragiale* al meu. Nu crezi că am pus diagnoză nimerită publicului?

Te salută foarte călduros, al d-tale,
Zarifopol

[1] *Zece ani de la moartea lui Caragiale*, grupaj de articole din *Adevărul literar și artistic*, III, nr. 81, din 11 iunie 1922, p. 1—5; semnează G. Galaction, C-tin Graur și alții.

[2] Aluzie la polemica dintre Em. Ciomac și Mihail Ralea (Nu Ralle, cum scrie Zarifopol). Vezi *Viața românească*, XIV, nr. 3, martie, 1922, p. 440—448.

27

Sinaia, 7.VII.922[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Foarte rău îmi pare că ți-am dat de lucru tocmai în vremea căldurilor blestemate, dar sînt nu să poate mai încîntat că te-am stîrnit să-mi răspunzi. S-înțelege că și eu am să-ți răspund tot prin *V.r.* Fără îndoială că opoziția între noi este mare; tocmai de aceea dau eu preț mare discuției noastre. Totul este să ne clarificăm cît mai bine pozițiile.

Acum sînt lămurit cu socotelile: prima „idee gingașă" a fost plătită deosebit. Mai sînt dator, prin urmare, patru sute de lei.

Să mai scriu despre vreun autor român? Aproape sigur că bucata despre Caragiale rămîne cea dintăi și unica mea lucrare în literatura română. Fiindcă veni vorba: mi-a trimis d-na C. Marino-M. volumul ei tipărit la V.r. [2] fără să-și dea adresa. Ai putea să mi-o dai d-ta, ca să-i pot mulțămi. Mie îmi plac numai amintirile. Cît am frunzărit volumul și o nuveletă tipărită în *Sburătorul*[3] lui Lovinescu, nu mi-au plăcut de loc. Diletantism foarte mediocru. Mare deosebire să notezi amintiri și să construiești artistic. Mi-a împrumutat un prieten volumele lui Hogaș. La dînsul, literarismul inferior este și mai deplorabil, pentru că omul pare să fi fost plin de temperament și de vanitate. Unele bucăți, ca *Floricica*, arată un nivel intelectual de mahala care să ia cu totul la serios. *C'est en dehors de l'art littéraire* *, ducînd indulgența chiar la maximum.

Și ce amestec de prost-gust: stil, dragă Doamne, popular, împănat cu reminiscențe clasiciste! Ceva grozav de mitocănesc. Nu ți se pare? [4] Numai istoria popei Gherman mi s-a părut mai bună.

Cu Molière nu merg prea repede. E lucru greu. Poate să iasă iar o macaroană pentru două numere, ca *La Rochefoucauld*. Poate între timp să mai dau o „idee gingașă". Ai văzut că Pascu mă disprețuiește cu stăruință. E om foarte sever. Ai de gînd să-i răspunzi? Philippide îl încurajează la aceste atacuri, ce crezi? Cred că n-a avut dreptate *V.r.* cînd a vorbit de iritabilitatea filologilor în general. Cei din Iași au o iritabilitate specială. Gîndește că Pascu, de cînd s-a trezit în filologie, a auzit într-una că Gaston Paris [5] e o vacă, Tobler [6] un bou, Meyer-Lübke [7] un șarlatan, Havet [8] și Wilamowitz[9] niște ignoranți. Atunci ce era să facă băiatul cînd s-a făcut mare? Trebuia să fie iritabil grozav. Dar noi ne putem întreba dacă nu s-ar putea face treabă tot atît de bună fără așa nemăsurată iritație.

Și cred că Pascu este un muncitor folositor, priceput la treaba lui. D-ta ce crezi?...

Noi să ne vedem de-ale noastre. M-am liniștit și bucurat foarte cînd am văzut că ești mulțămit de *Caragialele* meu. Sînt nerăbdător să văz *V.r.*; pe aici încă n-a sosit. Răspunsul am să ți-l dau, cred, prin septembrie, *pour la rentrée* **.

Ce să face cu onorarul pentru articolul lui Ion Gherea (*Paragrafe asupra omului mediocru*)? Nu i s-a trimis nici lui, nici mie. Să mi-l trimită mie. Cînd scrii administrației, adu-i, te rog, aminte de asta.

Multe și călduroase salutări de la al d-tale,

Zarifopol

---

* E în afara artei literare (fr.).

** La reîntoarcere (fr.).

Zici de Sanielevici. În puținul ce l-am cetit de dînsul, am găsit un zevzec gălăgios, cu fond destul de mediocru. Ori poate că pare mai mediocru decît este din cauza gălăgiei prea mari.

De unde aș putea căpăta mai repede *Spiritul critic...*, de la Iași ori de la București, ca să știu unde să scriu? Sau scrie d-ta să mi se trimită c[ontra] ramburs și cît mai degrabă.

[1] Scrisorile nr. 27, 28 și 34 sînt expediate la Mînăstirea Văratec.
[2] C. Marino-Moscu : *Tulburea*, Buc., Ed. „Viața românească", 1922.
[3] Probabil *Fantazie*, în *Sburătorul*, I, nr. 18, din 14 ian. 1922, p. 422—423.
[4] Apreciere dură și necorespunzătoare.
[5] Gaston Paris (1839—1903), lingvist și romanist francez.
[6] A. Tobler (1835—1910), romanist elvețian.
[7] W. Meyer-Lübke (1861—1936), romanist german.
[8] L. Havet, lingvist francez.
[9] U. von Wilamovitz (1849—1930), filolog german.

28

22.VII.922

Am cetit acum și răspunsul d-tale, care m-a bucurat, m-a încîntat, m-a stimulat cît nu-ți pot spune. Numai de laudele care mi le dai acolo mă plîng : sînt așa de mari, că pretează grozav la ironie. D-ta ai față de mine o bunăvoință extremă, o bunăvoință oarecum pedagogic părintească de director de revistă. Mi-e mare mîngîiere să mă văd lăudat de d-ta, dar mi-e teamă să nu provoci verva răutăcioșilor, și asta ar putea să mă încurce în certuri frivole. Sînt de fel destul de zurbagiu.

Încolo, răspunsul d-tale mi-a înrădăcinat și mai tare credința mea în valoarea polemicelor. O mulțime de detalii să desfac, luminîndu-să dintr-o dată, în apărarea d-tale, și vezi cu cît mai vioi și mai încondeiat decît în carte le spui toate în polemică! Nu am dreptate?

Eu urmez a lucra la *Molière*, care-mi cere lectură multă și, în același timp, meditez polemica cu d-ta, și una sau două „idei gingașe".

Vin iar cu o mare rugăminte la d-ta: nu ar putea administrația să-mi înainteze onorarul pentru *Molière* și două sau trei „idei gingașe", și să-mi trimită suma cît mai curînd? Mi-ai face mare bine, și, dacă n-ar fi așa, desigur n-aș veni iar să te supăr cu o asemene cerere. Să mi să adreseze mie, te rog, și onorarul pentru Ion Gherea [1].

Philippide nu mi-a trimis volumul [2]. Să-i fac recenzie mi-ar fi cam greu : nu sînt îndeajuns la curent cu lirica modernă. Dar aș încerca s-o învăț.

Îți mulțămesc încă o dată tare pentru răspunsul d-tale și te rog să mă ierți că te ostenesc atît cu cererile mele extraliterare.

Al d-tale devotat,

Zarifopol

[1] Pentru articolul *Paragrafe schematice asupra omului mediocru* din *Viața românească*, XIV, nr. 5, mai 1922, p. 243—248.

[2] Al. A. Philippide: *Aur sterp*, Editura „Viața românească", 1922.

29

Sinaia, 22.VIII.922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cu toată căldura îți mulțămesc pentru bunătatea care iarăși ai arătat-o față de mine. Încă n-am primit banii (nici onorarul lui Ion Gherea), nici *Spiritul critic*, dar nădăjduiesc că n-au să întîrzie mult. *Spiritul critic* trebuie negreșit să-l revăd înainte de a redacta definitiv răspunsul către d-ta!

Săptămînile din urmă au fost foarte rele pentru viața mea literară. Cunoscuți mulți, casa plină de lume (obicei moștenit aici în casă de la bătrînul Gherea), mișcare, vorbă multă — lucruri strașnic de neplăcute pentru mine. Mai degrabă rabd izolare cît de mare. Cu toate că și izolarea are destulă amărăciune și iritații într-însa. Dacă vei vrea să m-asculți, ți-aș vorbi odată mai mult de aceste extreme ale vieții mele. Acum mă grăbesc să-ți trimit cît mai degrabă aceste cîteva vorbe, ca să știi că ți-am primit scrisoarea. Întăi am să dau gata răspunsul cătră d-ta.[1]

Pe urmă, *Molière*; și apoi mă întorc iar la cîteva „idei gingașe", care mă preocupă acum mai mult ca orice.

De cetit, să înțălege că nu ne cetește mai nimeni: dar dacă aceasta ne este datul nostru...

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale adînc devotat.

Zarifopol

[1] P. Zarifopol nu a mai continuat polemica începută cu G. Ibrăileanu.

30

Sinaia, 14.IX.922

Multstimate domnule Ibrăileanu,

Cele mai mari și tari mulțămiri pentru toate! Am primit și banii (afară de onorarul pentru Gherea), și *Spiritul critic*. Cînd voi fi și eu, oare, în stare

să-ți întorc darul cu care mi-ai făcut o așa de mîngîioasă plăcere?! Poate cu *Molière* și cu *Flaubert* să pot împlini materialul pentru un volum. Ce crezi?

De două luni și mai bine, lucrez prost de tot. Lume, zarvă, gospodăria complicată și dezordonată. Trebuia să fac pe casierul pentru toată familia concentrată aici pe vară. Mare bucluc pentru mine! Nu-s gospodar nici atîta, și o schimbare cît de mică chiar în viața mea zilnică mă zăpăcește fără margini. Neom — și asta-i tot.

Pe *Philippide* nu-l pot face, oricîtă dorință am și oricît de rău îmi pare că nu-ți pot face plăcerea aceasta. Știu prea puțin despre poezia lirică modernă. Fii bun și spune-i lui Philippide mulțămirile mele cele mai călduroase pentru darul cu care m-a surprins.

Molière mă necăjește rău. Am mare teamă să nu iasă searbăd, lucru de care mă tem mai rău ca de orice cînd scriu.

Cred că, înainte de toate, am să isprăvesc răspunsul asupra lui *Caragiale*. Mă preocupă tare și o „idee gingașă" asupra *Revoluției*. Aici mai degrabă am nădejde să fac ceva care să-ți placă. Încă o dată îți mulțămesc din tot sufletul pentru toate și te salut prietenește,

Zarifopol

31

Sinaia, 12.II.923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Acum se vede mai mult ca oricînd indulgența adevărat creștină a directorului meu.

Eu, păcatele mele, nu ți-am scris, fiindcă-mi era mai mare rușinea să vin la d-ta altfel decît cu un articolaș gata ; iar d-ta vorbești de supărare! Fapt este că am ajuns scandalos. De cînd nu ne-am mai vorbit, mi-am torturat mintea ca să fabric un *Molière* potrivit pentru *V.r.* Sînt, după cum știi, și greu îndatorat către casieria revistei. De asta mi-e, s-înțelege, și mai mare rușinea... Dar dacă n-am izbutit să duc lucrul la bun capăt, ce să mă fac? Am sucit materialul în toate felurile și nu iese nimic potrivit. M-am gîndit la tot felul de articole din *V.r.* care ar putea face precedent și nu m-am putut opri nici la unul. Doar acel al lui Dragoș Protopopescu din vara trecută, despre Dryden [1]... Dar al lui cel puțin era numai de vreo 8 pagini. Cum dracul să-l comprim pe *Molière* până aproape de un așa gentil volum? Oricum, *V.r.* nu-i revistă de specialitate, din contra. Și acest caracter al ei trebuie respectat cît de cît. Cu *La Rochefoucauld* mergea mai ușor : la dînsul găsești aproape ne-

contenit cărarea către cetitorul cu curiozități de tot generale. Dar mortăciunea de Molière!?

În sfîrșit, cum o fi, am să ți-l trimit după ce l-oi mai friza și rade cît m-oi pricepe mai bine. D-ta îi hotărî singur ce-i de făcut cu dînsul...

M-am și aflat și mă aflu, de un timp încoace, în împrejurări tare protivnice. M-a prins bine în clește o boală de rinichi, care mă sîcîie și mă enervează cît nu-ți pot spune. Și trei sferturi din zi se trec în curse stupide după cele trebuincioase casei. Servitoare, ori de loc, ori ca vai de lume. Furnizorii nu să țin de vorbă. Îți rupi ghetele alergînd după lemne, după pîne, după mai știu eu cîte. Săptămîna asta mi-am frînt șalele ca să fac drum în zăpadă împrejurul casei... Amar lucru este învățătura sărăciei. Multe lucruri blestem eu de cîțiva ani încoace, dar nici unul nu-l blestem atîta ca binele în care am trăit altădată. Pe mine, unul, m-a distrus, și ceasuri de tot grele mi-a pregătit. Poate că m-o ajuta Dumnezeu să mă ia dracul înainte ca să ajung și mai rău decît astăzi. Căci mai răul îmi pare inevitabil.

...Ce-i cu focul de la București? S-a pierdut mult acolo? Are să vă paralizeze tare editura?

Ce zici de volumele „Culturii naționale"? D-ta ai făcut notița din *V.r.* [2]? E minunată. Eu am scris o scurtă dare de seamă despre traducerea lui Balmuș: *Daphnis și Chloe* [3]. Aveți caractere grecești la tipografia din Iași? Altfel ar fi greu, ori chiar imposibil de publicat. Balmuș [4] nu-i de la Universitatea din Iași? Ce se mai face cu Pascu? D-l Philippide ce mai zice? Rămîne Slătineanu [5] rector? Dar ce lux de agitație academică, frate dragă? „Trăim ceasuri mărețe și înălțătoare", zicea răposatul Cozmovici [6] odată la Iași, după ce nemții ocupase pînă la Siret, și pe noi ne năpădeau păduchii în teritoriul țării legale? Dac-atunci ziceau așa apostolii naționalității, ce trebuie să zică acuma, cînd, orișicît ai zice, ne-am văzut visul întreg cu ochii și zburdăm din prisos de putere, oarecum!

Te rog tare să mă ierți de nepermisa mea întîrziere și să primești salutările mele cele mai bune,

P. Zarifopol

[1] Dragoș Protopopescu, *Studii engleze (Un părinte al criticismului englez: John Dryden)*, în *Viața românească*, XIV, nr. 8, august 1922, p. 171—185.

[2] *O editură nouă*, la rubrica *Miscellanea*, în *Viața românească*, XIV, nr. 11, nov. 1922, p. 176.

[3] Longus, *Daphnis și Chloe*, roman pastoral. Din grecește de Const. I. Balmuș, Buc., Cultura națională, colecția „Clasicii antici". Recenzia lui P. Zarifopol nu a mai apărut.

[4] C. Balmuș (1898—1957), filolog specialist în limbile clasice, funcționa în acel timp la Universitatea din Iași.

[5] Al. Slătineanu, medic bacteriolog, profesor la Universitatea din Iași.

[6] Leon Cosmovici (1857—1923), naturalist, profesor la Universitatea din Iași.

32

Sinaia, 29 iunie 1923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am încercat să mă dezmorțesc cu un fleac pe care l-am trimis dăunăzi la *Revista vremii*[1] și mai ales cu *Nota* despre Renan[2] pe care ți-o dau acum d-tale.

Dac-o găsești bună, fă-i loc, dacă să poate, înainte de sfîrșitul anului. E comemorare! Tăiată nu poate fi. O tipărești mai mărunt. Dacă s-ar putea tipări cu slova normală, citatele mai lungi (cele de pe foaia 1/2, 3/4, 22/3, 24/5) s-ar putea tipări mic, dacă crezi că astfel am cîștiga spațiu. În sfîrșit, faci d-ta cum știi că-i mai bine.

Cred c-am scris lizibil. Dar cetibil? Cu nerăbdare mare aștept judecata d-tale. Te rog mult să-mi confirmi cît mai curînd primirea plicului.

Las să treacă o zi, două și m-apuc numaidecît să isprăvesc pe *Molière*.

De ce nu mi-ai scris măcar o vorbă de atîta vreme? Eu nu-ți scriu mai des, ca să nu-ți iau vreme. Dar te-aș ceti bucuros cît de des.

Cu cele publicate, sporite cu un *Molière,* cu un scurt *Marivaux*[3] și un *Montaigne*[4], voi avea destul pentru un volum? Pe *Caragiale* îl las afară.

Cu cele mai călduroase salutări, al d-tale devotat,

Zarifopol

[1] *Spre viața ușoară*, în *Revista vremii*, III, nr. 11—12, 11 iulie 1923, p. 1—3.

[2] *Notă la comemorarea lui Renan*, în *Viața românească*, XV, nr. 7, iulie 1923, p. 5—24.

[3,4] Nu au apărut în *Viața românească*.

33

Sinaia, 1.VII.923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că trebuie să-ți fac un suplement de osteneală. În *Nota* mea despre Renan, fraza din urmă sună, mi se pare: „Cine nu-i nesuggestibil pentru asemenea lirism *à froid*"... Doresc tare să să adaoge aici, după *froid*, următoarea parenteză: („și numai pentru acești nesuggestibili am scris *Nota* aceasta")...

Bine ar fi dacă s-ar putea[1]! Cred că nu-i prea tîrziu. Deosebit de aceasta, te rog să-mi spui: dacă aș publica urmarea „ideilor gingașe" cu numele meu, *V.r.* mi-ar putea plăti același onorar ca pentru studiile mele literare?

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] Paranteza a apărut așa cum dorea P. Zarifopol (v. *Viața românească*, XV, nr. 7, iulie 1923, p. 24).

Sinaia, 28.VII.923[1]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Dacă nu mi-ar fi fost teamă să-ți par prea copilăros, ți-aș fi mulțămit telegrafic pentru scrisoarea d-tale. Am răsuflat adînc cetind că-ți place articolul. Este lucru hotărît: tonul scrisului meu este aproape totdeauna hartăgos — poate izolarea în care trăiesc explică întrucîtva aceasta. De aceea îmi face atît de mult bine să știu că am un cetitor care lasă la o parte iritațiile mele și pătrunde pînă la dragostea de adevăr, care mă stăpînește fără rezervă și concurență din partea oricăror altor motive de producție literară. Vrîsta n-a temperat întru nimic antipatia mea primitivă împotriva moftului. E mare necaz să descoperi, la un om ca Renan, moftul în forme atît de patente. Și, cetindu-l, m-am necăjit tot mai tare, până ce am scris ce ți-am trimis. Îmi dădeam socoteală că am zbierat prea tare; dar apucăturile aceste nu se schimbă: să încerc a-mi tempera tonul ar fi însemnat să mă falsific din cap până în picioare... Și așa eram în mare nerăbdare să văd cum ai răbdat cetirea și dacă mi-ai dat dreptatea pe care o cer cetitorului, mărturisesc, cu destulă răsteală. Acum sînt liniștit deplin. Despre vorbele bune pe care mi le spui nu zic nimic. Am să-mi pun numai toate puterile ca să le merit prin manuscriptele pe care am să ți le trimit de acum încolo.

M-am întristat foarte că editura *V.r.* nu mai există. Poți să-mi dai un sfat ca să mă luminezi încotro s-alerg?

Dacă ar fi să public „ideile gingașe" de aici încolo cu numele meu, ce motiv aș putea să dau pentru o asemenea schimbare de iscălitură?

În volum nu vreau să adun decît exclusiv bucățile de literatură franceză Pe *Caragiale* îl las afară.

Uitasem să spun despre Renan: nu știu să-i fi analizat cineva păn-acum scrisul așa cum am făcut eu. Sînt, desigur, și în Franța oameni lucizi — Gebhard[2], de pildă, de care m-am servit cum trebuie. Cred că preparatul meu este bine făcut: am adunat și am legat datele cu grijă. Nu mi-am iertat nici o frivolitate tehnică, de asta poți fi sigur. Altfel, îl prețuiesc pe Răspopitul, ca și d-ta. A fost un intelectual autentic, animal rar de tot și prețios. Tocmai de aceea m-au supărat atîta mofturile lui.

Văd că lui Barnoschi[3] i s-a trimis corectură pentru răspunsul lui către Filiti. Doresc *foarte* să-mi fac și eu singur corectura.

Ce mai știi de Philippide, tînărul și bătrînul?

Dar Pascu și *Arhiva* ce au devenit?

Cu cele mai prietenești salutări, al d-tale adînc recunoscător,

Zarifopol

[1] Scrisoare expediată la Mănăstirea Văratec.

[2] Emile Gebhardt (1839—1908), om de litere francez.

[3] D. V. Barnoschi, *Originile democratiei române*, în *Viața românească*, XV, nr. 6, iunie 1923, p. 325—345.

35

Sinaia, 13.XI.924

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mă tem că, în scrisoarea mea trecută, am greșit socoteala. Cred că situația e așa: astă-vară, cînd am trimis cele 2 „idei gingașe", datoram 500 de lei. Administrația mi-a avansat în septemvrie sau octomvrie 2.500. Rămîneam astfel dator cu 1.000 de lei (în scrisoarea trecută am scris, mi se pare, 500).

Cu articolul despre Flaubert, mi-am plătit toată datoria, dacă socoteala mea e bună.

De mare nevoie, rog tare administrația să-mi avanseze acum 1.000 de lei pentru *Molière* — scandalosul *Molière*, pe care îl trimit peste cîteva săptămîni.

Multe cereri de iertare și călduroase mulțumiri.

Al d-tale devotat,

Zarifopol

Tot mai vreai să mă faci profesor la Iași? M-ar bate măr patrioții.

36

Sinaia, 4.XII.924

Stimate domnule Ibrăileanu,

Atunci demult — d-ta desigur nu-ți mai aduci aminte — cînd mi-ai scris cu ocazia articolului meu despre La Rochefoucauld, atunci și dintr-o dată, și prin d-ta, am căpătat eu puterea să scriu mai departe și m-am smuls din marasmul în care căzusem pe urma războiului. Nu cred că îți închipuiești cît ai făcut pentru vindecarea mea... Și de atunci așa a rămas: o vorbă de la d-ta mi-e totdeauna o mare binefacere. La începutul scrisorii d-tale din urmă este un cuvînt greu de tot: vorbești de „nenorociri". M-a întristat și îngrijorat tare; îmi era și neașteptat. De vreun an încoace, ieșenii pe care-i întîlneam îmi spuneau că te simți mult mai bine decît în trecut, că ai învins neurastenia care te chinuia atîta. Îmi pare grozav de rău că nu ne putem vedea. De la război încoace, prea de multe ori am avut și eu cuvîntul „nenorocire" în gînd

și i-am simțit și-i simt gustul până în adîncul măruntaielor. Mă simt adeseori așa de *brisé, écorché, déchiré* *, nu mai știu cum, încît mă apucă spaima la întrebarea cum am să trăiesc mai departe o zi măcar. Îmi pare rău tare că nu putem sta de vorbă, vorbit.

Articolul lui Topîrceanu [1] mi-a făcut, pot zice, plăcere, adică m-a amuzat. Dar e ciudat ce puțin înțelege și băiatul ăla... Poate să fac un foileton explicativ, *à son intention* **.

Mult aș vrea să tipăresc volum, sau volume, cît de curînd.

Dar nu-mi văd capul de gazetărie ; decît asta-i pînea și lecțiile de piano ale nevestei. Am avut „nenorocirea" să-mi pun toată averea în hîrtii de stat, și acum statul plătește și cu întîrzieri scandaloase. Am oroare sfîntă de oficialitate. Un motiv pe deasupra atîtor altora ca să fug de Universitate. E și un viespar îngrozitor acum mulțămită idioției și șarlataniei naționaliste. Mi-a scris o rudă din Iași despre catedra suplinită de Papacostea [2], spune că d-ta și Andrei [3] mă susțineți pe mine. Sînt și rămîn cel mai ingrat dintre protejați. Lăsînd orice altă considerație la o parte, cu gazetăria pot să trăiesc. Cu catedra nu mi-aș putea (curat tehnic și material) aranja viața, și gazetărie desigur n-aș mai putea face. Așa cum mă știu, n-aș mai putea scrie un rînd. Te rog dar mult să nu te superi pe mine...

Socotelile mele cu *V.r* stau, cred, așa: cînd am trimis ultimele 2 „idei gingașe" (astă-vară), mai datoram 500 de lei. De atunci mi s-au trimis 2.500. Astfel, pentru *Flaubert* aș avea de luat numai 500. Dar eu rog tare să mi se trimită 1.000. Mi-e rușine să cer, dar strîmtorarea e mai mare decît rușinea.

Adevărat că la „Cultura națională" se plătește mediocru de tot ***. Dar ce să fac? M-am întîlnit ieri cu Pătrășcanu în București; el a zis că o să se intereseze pentru mine pe la alți editori (Steinberg etc.). Nu știu ce să fac ca să fie mai productivă munca asta a mea, singura de care sînt capabil, din nenorocire, singura...

Scrie-mi, te rog tare, cînd ai cîteva minute de prisos.

Cu cele mai călduroase salutări,

Zarifopol

[1] Articolul lui G. Topîrceanu *Între doi critici*, din *Lumea — bazar săptămînal*, I, nr. 1, 2 nov., 1924, p. 2—3, făcea portretele lui H. Sanielevici și P. Zarifopol. Acesta din urmă a fost șocat nu numai de companie, ci și de concluzia articolului: „Ne gîndim totuși cu veselie ce hecatombă ar face d. Zarifopol între scriitorii români... Îl recuzăm — de spaimă."

---

* Sfărîmat, jupuit, sfîșiat (fr.).

** Pentru lămurirea lui (fr.).

*** Minulescu mi-a spus că a luat pentru *Roș-galben-albastru* [4] 50.000. Asta e frumos. Ei bine, roman și autor foarte cunoscut... Romanul e și plin de lucruri bune de tot [5] — nu? (Nota lui P.Z.).

[2] C. Papacostea, profesor de limba și literatura greacă la Universitatea din Iași.
[3] P. Andrei, profesor de sociologie la Universitatea din Iași.
[4] Apărut în 1924, la Ed. Cultura Națională.
[5] P. Zarifopol va recenza cu exces de laude acest mediocru roman în *Cuvîntul liber* din 14 febr. 1925.

37

Sinaia, 27.XII.924

Stimate domnule Ibrăileanu,

Prietenul meu Barnoschi (pe care-l cunoști, cred) îmi scrie că a trimis astă-vară o recenzie pentru *V.r.*, adresînd-o d-lui Ralea. Până acuma recenzia n-a apărut, și d-l Ralea nu i-a răspuns lui B. nici la două scrisori pe care le-a adresat de atunci încoace.

Te rog foarte stăruitor să lămurești această situație și să-mi comunici, dacă ești bun, și mie rezultatul. În curînd B. are să-ți adreseze d-tale o recenzie despre *Istoria civilizației române* a lui Lovinescu [1].

Nu te superi că îndrăznesc să intervin astfel. Mi să pare că talentul și știința lui B. nu merită să fie tratate chiar așa de rău, încît să nu i să răspunză măcar *da* ori *ba* cînd să prezentă redacției *V.r.*

Cele mai calde mulțumiri pentru trimiterea onorarului și salutări cordiale de la

al d-tale devotat,
Zarifopol

[1] E. Lovineascu, *Istoria civilizației române moderne*, recenzie de D. V. Barnoschi în *Viața românească*, XVII, nr. 2, febr. 1925, p. 241—245.

38

[1924]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Știu că ai destul lucru și că ai vrea bucuros să fi fost trimis eu acest teanc de hîrtie domnului Ralea. Eu însă vreu tare să mă cetești d-ta, și cît mai curînd. S-ar putea publica bucata aceasta înainte de sfîrșitul anului?

Nu mai spun cît de recunoscător sînt administrației pentru anticiparea de onorar de acum o lună. Mi-a fost de nespus ajutor. Mi-e rușine tare de moliciunea colaborării mele... Drept vorbind, acum nu mai e moliciune, ci în adevăr nu mai dovedesc.

Mult tare doresc să știu ce crezi d-ta de foiletoanele mele din *Adevărul* și, cu deosebire, despre „ideea mea gingașă“ din decembrie trecut, intitu-

Iată *Lucruri sfinte* [1], unde e vorba de familie, dragoste, prietenie * ... E un veac de cînd nu mi-ai scris, poate că întrebările mele te vor îndupleca prin chiar excesiva lor pretenție.

Cu cele mai prietenești salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] *Din registrul ideilor gingașe (IV. Lucruri sfinte)*, în *Viața românească*, XV, nr. 12, decembrie 1923, p. 225—235.

39

Sinaia, 2.IV.925

Stimate domnule Ibrăileanu,

Ce ar zice redacția despre conferința mea *Estetica lui Kant* [1] prefăcută în articol? Aștept răspunsul d-tale.

Peste vreo săptămînă, două are să apară în *Adevărul literar* o cronică sub titlul *Sat și mahala* [2] (cultură moldoveană și bucureșteană, Creangă și Ispirescu!), pe care subscrisul și-a luat voie să ți-o dedice d-tale. Cred că n-am făcut nimic nepotrivit punîndu-ți numele deasupra bucății mele.

Darea de seamă a d-lui Ralea despre *Vedenii* [3] *a également stimulé mes élans et mes scrupules littéraires* **. Deopotrivă îi sînt recunoscător pentru aceste prețioase efecte.

Scrie-mi, te rog. Cu cele mai călduroase salutări al d-tale,

Zarifopol

[1] *Kant și estetica* va apărea în *Viața românească* abia în anul XXI, nr. 1, ianuarie 1929, p. 92—103.

[2] *Sat și mahala*, în *Adevărul literar și artistic*, VI, nr. 228, 19 aprilie 1925, p. 2.

[3] P. Zarifopol, *Vedenii*, Ed. Cultura națională, 1925, recenzie de M. Ralea în *Viața românească*, XVII, nr. 2, febr. 1925, p. 309—311.

40

Sinaia, 25.VIII.1925

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am vorbit lui Barnoschi despre cele ce-mi scrii. A fost foarte bucuros să afle că-i editați cartea. Mi-a spus că, acum un an și mai bine, Pătrășcanu îi

---

* Bucata aceea e formată din reflecții *vechi* „obiective“, animate printr-o criză *nouă* personală. De aceea o am tare la suflet și doresc mult să aud ce zici de ea. [Nota lui P.Z.].

** A stimulat deopotrivă elanurile și scrupulele mele literare (fr.).

promisese să-l editeze, dar pe urmă lucrul, nu se știe de ce, a căzut în uitare. El primește orice condiții de tipărire și întreabă dacă vroiți să vă trimită manuscriptul chiar acum îndată. Te rog să-mi răspunzi cît mai curînd la punctul acesta.

Cît privește eventualul meu volum, am nevoie să știu cam cîtă vreme ar trebui pentru ca să fie tipărit și pus în vînzare și ce sumă *anume* mi s-ar putea avansa de la început.

Ai să fii bun, de asemenea, să aduci aminte administrației *V.r.* că onorarul pentru articolul meu din numărul pe august nu mi s-a achitat încă.

N-am mai avut răgaz să mai redactez ceva din „ideile gingașe". De acum încolo sper să-mi pot iarăși vedea de lucru. Pe de o parte, e mai bine să apar în numere de iarnă, nu-i așa?... Mi-e teamă că-i deopotrivă de indiferent.

Despre Hogaș îmi vorbise odată Caragiale bătrînul, care părea pe atunci încîntat de unele pagini de călătorie (pe la mănăstiri, mi se pare). Din îndemnul lui Caragiale, am frunzărit și eu atunci cîte ceva din Hogaș în *V.r.* (Caragiale primea regulat revista la Berlin), dar nu-mi pot aduce aminte cu nici un chip ce impresie mi-a lăsat [1]. Cînd voi avea vreme, am să-l recetesc: apoi am să am o lungă consultație cu d-ta, și numai după aceasta am să știu dacă pot să scriu despre dînsul. Sînt (fără nici o exagerare) mult prea puțin orientat asupra literaturii românești de 15—20 de ani încoace. Și orientare înseamnă să cunoști și scena, și culisele; asta nu-i așa de simplu.

Te rog mult să nu mă uiți prea lungă vreme și te salut foarte cordial al d-tale,

Zarifopol

Scrisoarea aceasta am adresat-o la Agapia, de acolo mi-a fost trimisă îndărăt.

[1] Pare curioasă această afirmație după cele spuse în scrisoarea nr. 27.

41

Sinaia, 18.IV.926

Stimate domnule Ibrăileanu,

Rugasem acum vreo lună și mai bine pe domnul Ralea să vază dacă nu s-ar putea procura unui prieten al meu niște numere vechi din *V.r.* Până acum, d-l Ralea n-a răspuns. Îndrăznesc acum să te supăr pe d-ta și îți trimit aici

scrisoarea prietenului. D-ta ce mai lucrezi? Am auzit că pregătești ceva despre Proust [1]. E adevărat? Cînd o să dai la lumină? D-l Philippide s-a făcut bine?

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] Probabil anexa *Ultimele două tomuri ale lui Proust*, din volumul lui Garabet Ibrăileanu *Scriitori români și străini*, Iași, 1926.

42

[Sinaia], 24 septemvrie 926

Stimate domnule Ibrăileanu,

Direcția Fundației universitare a scris la interval de cîteva luni două scrisori redacției *V.r.*, rugînd-o să-i expedieze, contra ramburs sau contra plată anticipată, o sumă de volume din revistă, pentru completarea colecției. Fiindcă pân-acum redacția *V.r.* (sau administrația) n-a răspuns *absolut nimic* la acele scrisori, d-l Tzigara-Samurcaș mă roagă pe mine să te rog pe d-ta să intervii așa fel ca să obție Fundația un răspuns — cum o fi.

Alăturez lista așa cum mi-a fost dată de direcția Fundației. Nu te supăra, te rog, de osteneala ce-ți fac. Am fost rugat. Te rog. Călduroase salutări.

Zarifopo

43

Sinaia, 6.X. 1926

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mă iartă că îți răspund tîrziu. Am fost pănă ieri în București, unde am stat vreo 3 săptămîni.

Articolul *Caragiale* nu-l pun în volum. Dar se poate că, într-un foileton viitor, să revin asupra unor din punctele în care eram „dezbinați". Probabil că am să aștept întăi publicarea volumului d-tale.

Am primit scrisoarea în care îmi răspundeai la întrebările mele despre editori. Îți mulțămesc tare pentru cele ce-mi spui. Poate însă că s-o îndupleca tot „Cultura națională" înc-o dată pentru mine. Peste vreo două săptămîni, mi se pare, se pune în vînzare volumul meu de foiletoane („ideile gingașe" și bucățile din *Cronica, Flacăra, Rev. vremii, Cuv. liber* și *Adevărul*)[1].

În curînd vei primi un exemplar.

Ce mai face d-l Philippide? Dar poetul Philippide?

Îmi dai voie să întreb: cărțile străine care se recensionează sînt toate proprietatea redacției?

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,

Zarifopol

[1] *Din registrul ideilor gingașe*. Buc., Ed. Cultura națională, 1926, 273 p.

44

București, 26. XI. 1926

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iarăși mi s-a plîns d-l Tzigara-Samurcaș că *V.r.* nu răspunde nimic la scrisorile și cererile Fundației. Te rog mult să intervii înc-o dată.

Poate ar fi oportun să spui o vorbă ceva mai aspră.

A adus d-l Botez vestea că bucata mea despre Molière ți-a plăcut. Știi acum, cred, ce însemnează și va însemna totdeauna asemene veste pentru mine.

S-ar putea să-mi spui cine are să recenzeze „ideile gingașe"[1] în *V.r.*?

Ion Dobrogeanu-Gherea vă roagă să-i trimiteți cît mai curînd onorarul întîrziat[2]. A fost, mi se pare, o încurcătură și cu poșta, din cauza numelui.

Cu cele mai cordiale salutări,

Zarifopol

Dacă răspunzi curînd, adresează-mi la București, Spătarului, 28.

[1] Recenzia, făcută de M. Ralea, a apărut în *Viața românească*, XVIII, nr. 11, nov., 1926, p. 290—292.

[2] Onorariul pentru articolul *Două aspecte ale eului (Fantezie filozofică)*, din *Viața românească*, XVIII, nr. 7—8, iulie—august 1926, p. 14—42.

45

23.XII.926, Sinaia

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am primit de la d-ta o scrisoare în București, unde am stat aproape două luni — am primit-o acum vreo două săptămîni. În Sinaia m-am întors abia aseară. Aici am găsit alte trei scrisori de la d-ta, și acum răspund la toate.

Cît privește Fundația „Regele Carol", mi-e teamă că încă nu ne-am înțeles bine. Biblioteca ruga administrația *V.r.* să-i răspundă la niște scrisori (două sau mai multe), prin care întreba dacă se găsesc de vînzare anume numere sau volume vechi. La începutul lui decembrie încă tot nu se primise un răspuns de la *V.r.*, și Tzigara-Samurcaș m-a asigurat iarăși că direcția Fundației așteaptă răspunsul de vreo jumătate de an. La sacrificiile pe care le face administrația pentru existența revistei nu trebuia deci adăogat decît unul foarte mic: să scrie o scrisoare în care să spuie da ori ba. Fundația lăsa *V.r.* să aleagă rambursul sau plata anticipată. Nu te supăra că insist. Tzigara-Samurcaș mă suspectează serios că nu ți-am scris. Gherea a isprăvit chiar zilele acestea un articol literar: *Henri de Régnier, Francis Jammes și atmosfera istorică* [1]. O să-l expedieze curînd. Cele ce-mi scrii în privința lui, i le voi repeta întocmai. E însă cam ingrat să ne referăm la cazul Bădărău [2], care publică în *V.r.* o carte întreagă de „filozofie pură".

Am cetit recenzia d-lui Ralea și aceea a unui tînăr Constantinescu [3] în *Viața literară* despre „ideile gingașe". Laudele lor mă apasă greu și numai în fața cui poate separa hotărît lauda de constatările obiective îndrăznesc să spun că amîndoi recenzenții m-au descris, mi se pare, surprinzător de exact. Vreau să zic: mă mir că sînt încă oameni care au vreme să cetească cu băgare de seamă. N-am scris degeaba, prin urmare. Asta nu însemnează că nu era mai frumos să circule scrisul meu numai pe la cei pe care i-aș fi ales eu. Noroc că n-am pus din pungă pentru tipar. Negustorește, afacerea va fi un fiasco complect. Tînărul Constantinescu mă îneacă și se îneacă într-o florărie retorică deplorabilă. Păcat! *Falanga* [4] n-am cetit-o. O redactează niște pui de-ai blîndului tapir Dragomirescu. Nu cred că am ceva de învățat de acolo. Am cetit, mai alaltăieri, în șpalt, recenzia pe care mi-a făcut-o Suchianu pentru *Adev. lit.* [5]. Mi-a plăcut mult... Ai văzut, cred, ce acru scrie despre mine Lovinescu în *Ist. lit. rom.* [6]. De articolul despre Caragiale aproape nu se ocupă. Știe una și bună, c-am lăudat pe Minulescu; el s-a închis într-o admirație unică și infirmă pentru doamna P. B. [7]. Sînt confuzii de aceste organice, sau nu știu cum să le zic. Ferească D-zeu pe orice bărbat!

Cu cele mai cordiale salutări și mulțumiri, al d-tale adînc devotat,

Zarifopol

Rog mult să mi se trimită aici și cît mai degrabă onorarul pentru *Molière*.

[1] I.D.Gherea, *Atmosfera istorică: Henry de Régnier și Francis Jammes*, în *Viața românească*, XIX, nr. 3, martie 1927, p. 362—379.

[2] Dan A. Bădărău, *Cauzalitate și finalitate în logică*, în *Viața românească*, XVIII, nr. 7—8, iulie—august, 1926, p. 93—118, nr. 9, sept., p. 302—317, nr. 11, nov., p. 223—243.

[3] Pompiliu Constantinescu a recenzat volumul lui P. Zarifopol în *Viața literară*, I, nr. 29, 27 nov., 1926, p. 3.

[4] În *Falanga*, I, nr. 6, 6 dec. 1926, p. 4, este ironizată sus-amintita recenzie a lui Pompiliu Constantinescu.

[5] Nu a mai apărut.

[6] În *Istoria literaturii române (vol. II. Evoluția criticii literare)*, Buc., 1926, p. 272.

[7] Hortensia Papadat-Bengescu.

46

[*1926*]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Ar mai fi dispusă *V.r.* să primească ceva de proporțiile acestui *Molière* și tratînd despre vreun francez de pe atunci?

În curînd îți trimit volumul meu de foiletoane. Nu ai de gînd să vii prin București în iarna asta?

Cu cele mai bune salutări,

Zarifopol

47

[*pînă la 8 april 1927*]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Facem *erratum*: „În articolul etc., în loc de „*Bleibt stets*", cetește, „*Ist nur*"[1].

Mulțumesc călduros pentru toate ostenelile d-tale.

Strașnic vreau să te întîlnesc. Eu mai rămîn aici vreo trei săptămîni. Bilet C.F.R. n-am și nici nu cred c-aș putea obține.

Fraza din scrisoarea d-tale care începe cu „obosit, surmenat, plictisit..." aș putea s-o transcriu aici și s-o iscălesc întreagă. Asta mă face să cred încă mai mult că, dacă ne-am vedea acum, ne-am înțelege bine, chiar fără să insistăm expres asupra necazurilor — e de altfel higienic să le lăsăm cît mai ascunse, să dospească în voia soartei.

Ultimele două-trei nopți le-am trecut în oribilă insomnie, aspirînd eter.

Cu cele mai cordiale salutări,

Zarifopol

[1] Scrisoarea aceasta a ajuns prea tîrziu. În articolul *Valori umane*, din *Viața românească*, XIX, nr. 5, mai 1927, p. 175, se citează „*Bleibt stets*... etc.". *Erratum*-ul s-a făcut separat în același număr la rubrica *Miscellanea*, p. 227.

48

Sinaia, 25.V.927

Stimate domnule Ibrăileanu,

De cîte ori cetesc ceva de d-ta mă cuprinde un mare neastîmpăr de a te vedea. Îmi e așa ca și cum m-aș simți plin de tot felul de gînduri, de cine știe de cînd și din totdeauna, asupra căror mi-ar fi deopotrivă delicios să mă cert și să mă împac cu d-ta. În asemene dispoziție, scrisul devine imposibil.

Numai despre o plăcere rară pe care mi-a dat-o *Scriitori români și străini* pot să-ți vorbesc; plăcerea de a se reîntîlni pe cîteva sute de pagini în șir cu un om care-și bate capul. Nu mă pricep mai bine să zic altfel. Tineretul are o manieră de a beneficia practic de concepțiile intuiționiste care-i permite să teoretizeze fără bătaie de cap. Pentru gustul meu, efectele acestui practicism sînt deplorabile. Omul care-și bate capul ajunge, de pe acum, a fi o singularitate după care umbli cu felinarul. Ești, domnule Ibrăileanu, o prețioasă excepție, și felul d-tale de a lucra e o mare binefacere pentru mine.

Dar e mare păcat că d-ta nu vii cîteodată prin București, iar eu nu pot veni la Iași.

Cînd ne-am despărțit înainte de sărbători, d-l Sevastos mi-a adus aminte că sînt colaborator la *Viața românească* (nu uitasem eu, dar așa a zis el) și m-a întrebat de ce nu trimit acolo și bucăți mai mici. Cu aceste vorbe ale lui în gînd, m-am apucat să scriu acum șase zile. Cum vezi, rezultatul e scandalos ca dimensiune, pare un act de perversitate.

Poate gazetăria să fie de vină, care mă silește să fac scurt: obiceiul vechi se răzbună cînd poate... Dar nu asta-i mizeria cea mai rea a scrisului silit și periodic. Cu toate că nu iscălesc nici unul din fleacurile pe care sînt nevoit să le public, fără să-l revăd cu grije mare, mă prigonește o frică mare: cine știe cum m-o fi pocind pe nesimțite gazetăria!

Valorile umane [1] le-am scris într-un fel de transă, năbușind griji cu totul neliterare și dînd drumul la impresii și reflecții din mulți și foarte diverși ani ai vieții mele. Poate ai d-ta bunătatea să-mi scrii și să mă liniștești cît de puțin în privința rezultatului.

Cu cele mai călduroase salutări, al d-tale foarte devotat,

Zarifopol

Eu plec astăzi la București; am să stau acolo vreo lună, în strada Spătarului, 28.

[1] Apărut în *Viața românească*, XIX, nr. 5, mai 1927, p. 175–186.

49

București, 8.VI.1927

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cred c-ai primit manuscriptul pe care ți l-am adresat acum două săptămîni din Sinaia. Mi-e teamă c-am citat greșit versurile din Goethe:

Hőchstes Glück der Erdenkinder
Ist nur die Persönlichkeit. *

Te rog mult să ai bunătate să îndrepți dacă cumva n-am scris întocmai ca aici.

De asemene, mi-e teamă să nu fi scris, în ultimul paragraf, *Iakob* Tauler, în loc de *Johann* Tauler, cum e adevărat [1].

Iartă-mă de aceste mărunte plictiseli, așa cum m-ai iertat totdeauna și de altele mai mari.

Și n-am sfîrșit încă: spune d-ta să mi se trimită numărul pe *ianuarie* 1926 al *V.r.* contra ramburs, la adresa mea de aici: Spătarului 28. Aștept nerăbdător și o vorbă de la d-ta.

Cu cele mai bune salutări,
Zarifopol

[1] Numele a apărut în forma lui corectă (vezi *Viața românească*, XIX, nr. 5, mai 1927, p. 186)

---

* Cea mai înaltă fericire a copiilor pămîntului / Este numai personalitatea (germ.).

INDICI

I

INDICE CRONOLOGIC AL SCRISORILOR

INDICE DE NUME *

A.

B

---

* Nu au fost incluse în indice numele lui Ibrăileanu cînd figura în formula de adresare a scrisorilor şi numele celor care semnează scrisorile cuprinse în volumul de faţă.

D

E

M

S

T

V

W

X

Z

INDICE DE TITLURI ALE LUCRĂRILOR CITATE ÎN VOLUM

INDEXUL PERIODICELOR CITATE IN VOLUM

SUMAR